

4-35

JOANNIS CLERICI
ARS CRITICA,
IN QUA AD STUDIA
Linguarum
LATINÆ, GRÆCÆ, ET HEBRAICÆ,
Via munitur; Veterúmque emendandorum, Spuriorum
SCRIPTORUM
A Genuinis dignoſcendorum, & judicandi de eorum
LIBRIS
Ratio traditur.

Editio Quarta auctior & emendatior.

VOLUMEN SECUNDUM.

AMSTELÆDAMI,
Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS,
M. DCC. XII.

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

MOnitus à Typographo aliquot hîc supeſſe paginas vacuas, occaſionem adripui, LECTOR, iterum te adloquendi, hujuſce alterius Voluminis initio; & quidem de ratione ſcribendi nonnullorum, qui Opuſcula noſtra, & præſertim hancce Artem Criticam, admordere conati ſunt.

Socrates apud *Platonem*, in Gorgia, oſtendit duas eſſe perſuadendi vias, unam διδασκαλικὴν, quæ adcuratam cognitionem ejus, quod perſuadetur, animis audientium inſerit; alteram πιστευτικὴν, quæ fidem tantùm & opinionem parit, quamvis res ipſa etiamnum ſit ignota. Prior

quidem persuadendi ratio id solùm inquirit quod est in re aut exploratum, aut certè maximè probabile; posterior verò non quid sit certum, aut verisimile, petitúmque ex re ipsa spectat; sed quid sit idoneum ad persuadendum quod libet iis, qui verba potiùs adtendunt, quàm res, & de earum Veritate, non adcurato examine instituto, sed ex alienis quibusdam circumstantiis judicant. Homines nonnulli planè imperiti Artis, quam hîc tradidi, sed non inepti ad commovendum imperitum vulgus, cùm priore viâ nihil proficere se posse sentirent, posteriore me adgressi sunt. Quem grammaticis aut criticis rationibus oppugnare debebant, sed non poterant, eum *argumentis Theologicis ab Invidia ductis*, de quibus Diatriben edidi, ad calcem Logicæ, impetiverunt, rémque conficere se posse putárunt.

Ego quidem eodem armorum ge-

genere, quod viro probo indignum puto, cum iis non certabo; quamvis nihil esset cur quererentur, si iisdem armis, quibus contra me priores usi sunt, contra eos pugnarem; sed monebo homines ut de rebus criticis, interpretationibúsque, quæ ex Linguarum cognitione pendent, possint rectè judicare, duo esse planè necessaria. Unum est ut Artem ipsam, ad cujus normam talia exigenda sunt, pernoscant, omnésque ejus partes adtentè animo versent. Alterum ut Linguam, qua usi sunt Scriptores, de quorum interpretationibus judicare adgrediuntur, probè intelligant; quod non potuerunt adsequi puerilibus illis studiis Scholarum, aut tumultuariâ lectione pauculorum Recentiorum, adhibito subinde, prout subitus usus postulabat, Lexico; sed longâ atque adtentâ lectione Scriptorum Veterum, de quorum sententia

judicare volunt. Tum demum idonei judices interpretationum grammaticarum poterunt esse, ipsíque etiam aliquid in eo rerum genere, si ita ferat animus, moliri. At absurdum est & dignum ludibrio, velle, post lectos aliquot libellos recentiores, & quidem maxima ex parte hominum imperitorum harum rerum, aut etiam vernaculâ Linguâ scriptos, judicem agere omnium quæ prodeunt, & adgredi etiam confutare quæ non intelligas. At peritiæ loco est id quod solent nonnulli, veriùs quam putant, *zelum* vocare; hoc est, vehemens adfectus, quo alienis laudibus invidentes, cupientésque famam consequi ex aliorum probro, cœlum terræ miscent, ut bonos viros & Litterarum studiosos infament.

Quando non inveniunt in ipsa re quod carpant, ad sophisticas artes conversi fingunt quod nusquam est,

ut

ut hominibus invidiam creent. Eſt nonnemo, apud vicinam gentem, qui ab aliquot annis artem conviciandi optimis quibúſque profitetur. Is, ut in aliquot populares ſuos doctiſſimos viros, ita & in me acerbiſſimè invectus eſt larvâ tectus, atque hoc meum Opus ſuſpectum imperitis, iis artibus quas dixi, reddere conatus eſt. Primùm mihi tribuit opiniones, quas novit non tantùm me pro meis non agnoſcere, ſed etiam confutaſſe; quaſi noſſet animum meum, quod eſt hominis ferreæ frontis. Deinde vult meam Criticam eò ſpectare ut opiniones illas, quas mihi pro arbitrio tribuit, confirmem.

Atqui Deum teſtem vocare poſſum, cujus ſolius judicio nobis omnibus ſtandum eſt, aut cadendum, in hoc Opuſculo me præ oculis hunc unum habuiſſe finem, ut Artem, quam explicare conatus ſum, illuſtrarem, exemplis ex graviori-

bus rebus, quoad ejus fieri poſſet, deſumtis; ne Critica haberetur Ars nihili, & intra fines anguſtiores multò, quàm par eſt, coërcenda. Ideò ſæpe hîc occurrunt, quæ à pleriſque Criticis adtingi non ſolebant, qui intra profanos Scriptores ſe continebant. At ea non faciunt ad perſuadendum quod quiſpiam *Picrocholus* vulgo perſuaſum vellet, ut ipſe magni fieret, & optimi quique ac eruditiſſimi ſpernerentur. Non diffiteor; nec quiſquam, niſi inſanus, mihi exprobrarit, me operam non dediſſe ut, conculcatâ rectâ Ratione, regulíſque omnibus criticis perfractis, pro oraculis haberentur quæ placerent Cenſori, qui vix ipſe novit quid velit, quæ verò exiſtimarem ipſe eſſe vera ea falſa haberentur. Quis bonus aliter ſua ſtudia comparat, niſi ut Verum ante omnia cognoſcat; deinde ut cognitum confirmet, atque aliis etiam perſuadeat?

Cùm

Cùm autem multa ſint vera, eſt una primaria Veritas, ad quam confirmandam atque illuſtrandam omnes ingenii nervi ſunt contendendi. Ea eſt Veritas Religionis Chriſtianæ, quam non ſophiſticis ratiunculis, & ab invidia ductis, diſſimulationibúſque quæ ſunt illâ indignæ; ſed argumentis petitis ex adcuratis rectæ Rationis atque Criticæ Artis Canonibus ubique probare, atque illuſtrare conatus ſum, & porrò conabor. Nec vera tantùm Religio habenda, ſed illi ſoli parendum, ſi beatitudinem conſequi velimus. Præcepta ejus amanda, extollenda, ſibi & aliis inculcanda ſunt, & præſertim quidem quæ ad amorem proximi pertinent. Hæc eſt ſententia cui omnia mea ſtudia ſerviunt, & poſthac, Deo juvante, ſervient. Scio quidem Religionem Chriſtianam non eodem modo ab omnibus intelligi, quia Novo Teſtamento

multi hominum decreta adſuunt. At ego Chriſtianam Religionem voco, quæ habetur in ſacris illis libris, & ab iis ne latum quidem unguem diſcedit. Non probari mihi multa *Unitariorum* interpretamenta ſatis oſtendi, cùm hîc, tum alibi; ſed fraudibus & malis artibus eos oppugnare judico eſſe eorum quibus Religio Chriſtiana ſit ignota, aut qui ei nequaquam credant, ſed faveant potentioribus, ut gratiam ſibi apud eos, muneráque & honores comparent; ſimilia facturi, *Unitariorum* causâ, ſicubi rerum potirentur. Quales non puto paucos eſſe, inter Zelotas; certè tam malis ſubinde argumentis utuntur, ut, niſi ea iracundiſſimè proponerent, omnes credituri eſſent ab iis partes prodi, quas propugnandas ſuſceperunt. Non magis probo eorum ſententiam, qui Scholaſticas voces Apoſtolis ignotas nobis imponunt, quaſi ne-

necessarias ; séque , dum volunt explicare quod revelatum non est, in mæandros inexplicabiles repugnantiarum conjiciunt. Mihi media via videtur tenenda inter duo illa extrema , & dum meritò contendimus loca esse insignia , de Divinitate Christi déque ejus Sacerdotio , quæ à *F. Socino* ejúsque sequacibus torquentur ; fatendum etiam rationem , quâ se *Scholastici* expedire conantur, multò plura complecti , quàm quæ sunt revelata , nósque pro expeditis impeditiores quàm anteà reddere. Quid ergo nobis faciendum erit? Adquiescemus , si sapimus , in loquutionibus Apostolorum , quas non sine summa ratione ab iis adhibitas esse credemus ; quamvis eas omnes adcuratissimè interpretari non possimus. Quod si fecerimus , nec *Scholastici* , nec *Sociniani* erimus , sed Apostolorum discipuli , qualem me adhuc professus

fessus sum & semper profitebor. Quem in sensum, nonnulla jam dixi hujus Artis Criticæ P. II. S. 1. C. VIII, 10. & seqq. Vale.

Nonis Decembribus anni MDCXCIX.

I N-

INDEX
CAPITUM
TOMI SECUNDI.
PARS III.
De emendandi ratione, Libris suppositis, & Scriptorum stylo.
SECTIO I.
De Emendatione.

SECTIO III.

De judicio de stylo & charactere Scriptoris ferendo.

Addenda P. 3. *S. I. C. IX,* 7. Postea deprehendi eamdem loquutionem apud *Tacitum* Annal. III, 12. ubi de cadavere Germanici oculis plebis exposito: *Quò pertinuit nudare corpus*, & contrectandum *vulgi oculis permittere.* Sed & illic quoque *conlustrandum* legi oportere censuerim, quamvis durioribus metaphoris gaudeat *Tacitus*; nam ne manibus quidem *contrectantur* cadavera à vulgo, nedum ut oculis *contrectari* dici possent. Scio *Ovidium* de Tereo Philomelæ amore flagrante dixisse:

Spectat eam Tereus præcontrectátque videndo.

Sed mollior hîc multò est metaphora, quia Tereus Philomelam contrectare cupiebat.

F I N I S.

A R-

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

De Emendatione locorum corruptorum, de Libris ſuppoſiticiis à veris dignoſcendis, ac Judicio de ſtylo & charactere Scriptorum ferendo.

SECTIO I.

De emendatione locorum corruptorum.

CAPUT I.

De Origine Mendorum.

1. SI Deo Optimo, Maximo viſum fuiſſet antiquiſſimorum mortalium ita adflare animos, ut inter ea quæ invenerunt vitæ utilia ac neceſſaria, fuiſſet pulcherrima artium mechanicarum Typographia; non modò innumera Veterum monumenta, quæ ob paucitatem exemplarium interciderunt, mani-

bus nostris nunc tererentur; sed illa etiam, quæ vim vetustatis omnia perdentis effugerunt, ad nos multò emendatiora pervenissent. Cùm enim olim, dum libri manu describerentur, singula exemplaria non aliter possent emendari, quàm si à viro docto & diligente adcuratè legerentur, quod longum erat, & difficile; nunc unus atque alter, iteratâ unius exemplaris lectione, millena aliquot exemplaria emendare facilè possunt. Sed quoniam, ut ille ait, * *nullum habemus in præterita jus, præterquàm oblivionis*; iis missis, quibus remedium nullum adferre possumus, videndum nobis superest, an sit Ars aliqua, quâ possimus loca Veterum in mendo cubantia dignoscere, ab iis quæ sana sunt, & veram in ea lectionem revocare. Hoc certè profitentur CRITICI à se fieri posse, atque hac in re potissimùm Artem suam sitam esse dicunt; nec dubium est, quin sæpissimè id præstiterint quod polliciti erant; & sanitatem innumeris locis ægris restituerint.

2. Quod illi factitarunt id, in hac Criticæ nostræ Parte, ad certas Regulas revocare, & in Artis, quatenus licebit, formam redigere, consilium nobis est. Ut autem tutiorem ac breviorem viam ineamus, quâ possimus pervenire ad cognitionem veræ lectionis locorum corruptorum; quærendum, ante omnia, quibus potissimùm modis corrumpi potuerint. Cognitâ enim morborum caussâ & origine, facilius & certiùs curari poterunt.

3. Menda ergo quatuor caussis originem suam debent, LIBRARIIS, CRITICIS;

* *Plinius Lib. II. c. 7.*

CIS, IMPOSTORIBUS & VETUSTATI, quæ omnia paullatim adterit.

I. LIBRARIORUM *incuriâ*, aut *imperitiâ*, pleraque ſine dubio menda irrepſerunt, quæ nos nunc exercitos habent; cùm enim pleroſque libros deſcriberent, ab iis longè maximam mendorum ſegetem provenire neceſſe fuit. *Incuriæ* peccata tot & tanta ſunt, ut difficillimum ſit ſibi ab ea cavere. Novit enim quiſque, ſi quid exſcribat parum adtentus, non modò ſe adfinia vocabula, dum animus peregrinatur, miſcere; ſed diverſa planè ſcribere, detrahere, addere, & neſcio quot peccata admittere, quorum rationem ipſe poſtea reddere non poſſet, nedum ut alii eam deprehendere queant. *Imperitia* quoque in deſcribendo, ſi magna ſit, ut ſine dubio magna ſæpiſſimè fuit in Librariis, monſtra etiam mendorum peperit; cujus exemplorum ingentem copiam omnes MSS. Codices, omnes Criticorum libri ſuppeditant.

4. Sed variis modis imperiti, aut indiligentes Librarii in errorem delabi potuerunt; quos indicaſſe, quoad licebit, inutile non erit. Cùm alii dictarent, alii ſcriberent, ab utriſque varia provenire potuerunt menda. Ut à *dictante* incipiam, ille, licèt ſtatuamus emendato Codice eſſe uſum, ſi non fuit ſatis peritus, ſæpiſſimè decipi potuit, dum non bene legit, quæ bene ſcripta erant. Cùm enim manu exararentur omnia, multíque ſine dubio non pulcrè pingerent litteras, ut hodie fit, loca fuere, in quibus legendis homines rei aut Linguæ non ſatis periti ceſpitare potue-

tuerunt. Voces adfines, aut ſimiles litteras facilè miſcebant. Si vox quæpiam bis repeteretur, & fortè ad eam uſque vocem, ubi primùm occurrebat, dictaſſent; ſæpe fiebat ut, omiſſis interjectis, ea quæ vocem ſecundò repetitam ſequebantur priori proximè ſubjicerent; aut etiam integros verſus, aliud agentes, omitterent. Præterea dictantis, & feſtinantis, lucri cauſâ, vox non ſemper fuit ſatis clara, aut pronunciatio ſatis diſtincta; ita ut ſcribentes, licèt adtenti, quid dixiſſet, non ſatis intelligentes ſcriberent quod ſibi audiviſſe videbantur, adfinéſque ſono litteras, ſyllabas, voces confunderent. Vocabula varia, apud Græcos præſertim, aut eodem, aut penè eodem modo pronunciabantur, quamvis diverſiſſima, ut poſtea oſtendemus; eáque à ſcribentibus, aut imperitis, aut parum adtentis, facilè poterant miſceri; cùm præſertim celeriter ſcribentibus, & ſequentia adtendentibus, non ſatis eſſet temporis ad videndum, utrum vox, quam ſcripſerant, loco conveniret, aut ad interrogandum dictantem.

5. Præterea cùm *dictans* videret ſæpe, in margine exemplaris, quo utebatur, quiddam ſcriptum; poterat ſuſpicari, verba eſſe à Librario feſtinante omiſſa, quæ Criticus ad oram poſtea ſcripſiſſet; præſertim ſi commodè poſſent inſeri, ita ut orationis ſeries iis nequaquam turbaretur. Attamen ejuſmodi verba ſæpe interpretationes ſunt Grammaticorum, aut eorum qui Codicibus illis uſi erant; quo factum, ut tam ſæpe Critici in contex-

textum orationis admissa *glossemata*, querantur.

6. Dubium non est quin Librarii, qui vitam tolerabant quæstu, quem in describendis libris faciebant, pluribus simul dictarent, ut unâ operâ plura haberent ejusdem operis exemplaria; sed fuerunt etiam sine dubio pauperiores, qui vendebant ea quæ ipsi ex libris, nemine dictante, *descripserant*; qua in re, eadem ferè irrepere potuerunt menda, quæ vitio *dictantis* debentur, exceptis iis quæ ex mala pronunciatione oriebantur. Præterea dum integra commata, aut etiam integras periodos legunt ac postea scribunt, festinandi causâ; quid mirum, si quidpiam omittunt, aut synonymas voces pro aliis scribunt? quod in omnibus antiquis Scriptoribus animadvertent, quicumque varias lectiones, è veteribus MSS. Codicibus collectas, paullò adtentiùs expendent. Innumera sunt ejusmodi, in variis lectionibus Veteris Testamenti, ex Versione LXX. Intt. & Novi, ut omnibus liquebit, ex inspectis collectionibus dudum & non ita pridem editis. Postremis præsertim sæculis, quicumque imperiti veteris orthographiæ, ex antiquis Codicibus quidpiam transscribebant facilè falli poterant, dum alias esse voces putarent, quàm reipsâ erant.

7. Hanc in rem observandum non semper, apud omnes Gentes, eamdem fuisse rationem pingendorum characterum, aut accentuum adscribendorum. Apud Latinos antiquissimis temporibus, character erat quadratus & majusculus, qualis in veteribus Inscriptionibus

& MSS. etiamnum cernitur; nisi quòd figuræ litterarum calamo tam eleganter pingi non solerent, ac scalpro. Deinde invaluit scriptura, quæ *Langobardica* dicitur, rotundior & similior huic nostræ, quâ hodie utimur. Hac exarati sunt plerique omnes MSS. Codices, qui nunc exstant in Bibliothecis, perpauci vetustiore illo Romano. Creditur ita dici ea Scriptura, quòd MSS. plerique ejus ævi, quo *Langobardi* Italia potiebantur, eo characterum genere sint conscripti. Sunt & qui *Saxonicam* scripturam aliásque huic addant; sed non tantum est earum à priore discrimen, ut seorsim expendi debeant. Vide, hac de re, *Joannis Mabillonii* Lib. V. de re Diplomatica, ubi omnium earum scripturarum specimina profert.

8. Sunt in Veteribus, seu majusculis litteris, aliquot sat similes, præsertim si parum eleganter pingantur; quæ non difficulter à Librariis rerum ipsarum imperitis, nec vocum significationem tenentibus, misceri potuerunt. Cujus rei ratio, in emendationibus, maxima habenda est. Similia animadvertenda, de litteris Langobardicis. Sæpe factum ut menda irreperent in Codices Romano vetere charactere scriptos, quæ in Langobardicos transfusa sunt; deinde & nata nova eorum progenies, ex Langobardica scriptura; quibus mendis plurima nunc loca usque adeò depravata sunt, ut in integrum restitui nullâ ingenii ope possint.

9. Græcorum etiam characterum aliqua videtur esse facta mutatio, nam cùm antiquissimi

mi

mi quadrati essent, quales in Inscriptionibus visuntur, postea inter scribendum videntur rotundiores esse facti. Qua de re consulenda *Palæographia Græca* doctissimi Monachi Benedictini *Bernardi de Montfaucon*, Lutetiæ nuper edita. Sed præterea accentus, & spiritus, qui in antiquissimis Codicibus nulli erant, in recentioribus sunt additi; unde nata etiam nova menda, dum hæc perperam adpinguntur. Vide, apud eumdem, veterum Exemplarium MSS. specimina.

10. Apud Hebræos, ante tempora captivitatis Babylonicæ, in usu erat id litterarum genus, quod à Phœnicibus acceperant, & quod vulgò *Samariticum* vocatur, eò quòd id servarint Samaritæ. Deinde is character in Assyriacum mutatus est, in Captivitate, ut demonstrarunt viri doctissimi, & potissimùm *Lud. Cappellus*, in Diss. de Litteris Hebræorum. Sed & nos quædam diximus, in Dissertatione de Nummis characteribus Punicis signatis, XI. *Bibliothecæ Selectæ* Tomo. Cùm Hebræorum Librarii, aut *Scribæ*, homines essent, quemadmodum Græcorum & Latinorum, menda similia admittebant, ut postea liquidò ostendemus.

11. Verùm aliud animadvertere licet, in Codicibus antiquissimis, cùm Græcis, tum Latinis, quod & in Hebraïcis fuisse, ante Massoretharum tempora, nonnulli Judæi fatentur; voces, nimirum, nullis interstitiis sejunctas, nec ullis interpunctionibus separatas esse; aut, minimùm, quàm plurimas ita conjunctas, quasi essent una vox; quo factum

ut non modò falsis interpunctionibus, ab hominibus non satis peritis, corrumperetur postea sensus; sed etiam ut syllabæ conjungerentur, quas divelli oportebat; aut contrà divellerentur, quæ conjungendæ erant. Hinc intelligere licet, munus *Anagnostæ*, temporibus illis, non fuisse indocti prorsus hominis, cùm ejusmodi Codicibus utebantur; nam ex tempore orationem interpositis moris dividere, cùm divisa in Codice non esset, cujusvis certè non erat. Insigne ejus rei exemplum legere est, apud *A. Gellium*, Lib. XIII. c. 30. *Laudabat*, inquit, *venditabátque se quispiam in Libraria sedens, homo ineptè gloriosus, tamquam unus esset, sub omni cœlo, satirarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippeas adpellant; & jaciebat inde quædam non admodum difficilia, ad quæ conjicienda adspirare posse neminem dicebat. Tum fortè eum ego librum ex iisdem Satiris ferebam, qui* ὑδρoκύων *inscriptus est. Propiùs igitur accessi & nosti, inquam, magister, verbum illud, scilicet, è Græcis vetus; musicam quæ sit abscondita eam esse nulli rei? Oro te legas hos versus pauculos, & proverbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. Lege, inquit, tu mihi potiùs, quæ non intelligis, ut ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego possum quæ non adsequor? Indistincta namque fient & confusa quæ legero & tuam quoque impedient intentionem. Tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibúsque, accepit à me librum veterem fidei spectatæ, luculentè scriptum; accepit au-*

autem inconſtantiſſimo vultu & mœſtiſſimo. Sed quid deinde dicam? Non audeo hercle poſtulare, ut credatur mihi. Pueri in ludo rudes, ſi eum librum accepiſſent, non ii magis in legendo deridiculi fuiſſent; ita & ſententias intercidebat, & verba corruptè pronunciabat.

12. Ad hæc omnia, ſi accedat incuria *dictantis*, aut *ſcribentis*, aut utriuſque ſimul; potuit alter dictare quod cogitabat, non quod erat in libro, aut alter ſcribere id quod animum ejus avocabat; quod nobis contingit, cùm animus diſtrahitur aliis cogitationibus. Indidem variæ luxationes ac tranſpoſitiones, ſequentium ætatum Criticis crucem fixuræ, provenire potuerunt.

13. Præterea & hoc ſæpe accidit, ut à feſtinantibus Librariis per compendium multa ſcriberentur, omiſſis aliquot ſyllabis, quæ Lectori conjiciendæ relinquebantur Eæ verò vocum contractiones ſæpè malè à Librariis aut Criticis intellectæ pepererunt maxima menda; cùm in nominibus adpellativis, tum etiam in propriis.

14. Antiquiſſimis temporibus, cùm litterarum ſtudia in Græcia atque in Italia etiamnum florerent, Librariis pænè ſolis aut Criticis imperitis, vel æquo audacioribus tribui poterant omnia menda; ſed cùm barbaries Orientem, ſub Imperatoribus Chriſtianis jam invaſiſſet, & unà cum ea creviſſet mirum in modum Monachorum numerus; hi cœperunt veteres libros in Monaſteriis exſcribere, cúmque plerique homines indocti eſſent, præſertim ad humaniores litteras quod adtinet,

quippe in legendis Liturgiis potissimùm occupati, menda innumera admittebant. Quod fiebat in libris Græcis, apud Græciæ & Asiæ Monachos, idem factitabant in Occidente alii Monachi, ad libros Latinos quod spectat. Hinc fit ut perpauci sint Græci, aut Latini Codices MSS. qui non scateant mendis, præsertim qui complectuntur res non ita vulgò notas.

15. Igitur cùm antiquissimi Librarii parum emendatè Codices describerent, iique Codices postea in manus Monachorum ignariorum inciderent; quid mirum, si depravatissimi pervenerunt in manus nostras? Cùm autem inventa est Typographia, viri docti, pro illo ævo, qui ex MSS. primùm typographicis litteris descripta ediderunt Veterum monumenta, persæpe nimis ingenio suo indulserunt, in emendandis quæ vitiosa ipsis videbantur; unde nata in Editionibus, ex primis illis expressis, nova menda; quæ nonnisi inspectis denuo Codicibus MSS. hoc & præteritis sæculis, tolli à viris doctis potuerunt. Sed & horum multi imperitiâ, aut audaciâ nimiâ, quâ conjecturas suas, quasi exploratas lectiones, in Veterum contextum admiserunt, eorum Scripta conspurcarunt; ne jam loquar de Typothetarum mendis, quæ vix possunt omnino vitari.

16. II. Quot & quanta orta sint ex Librariorum aut indiligentia, aut imperitia menda satis, ut opinor, liquet ex superioribus. Hæc cùm CRITICI jam olim animadverterent, hoc in se laboris susceperunt, ut exemplaria opti-

optimorum quorumque Scriptorum manu suâ emendarent; cùm in gratiam amicorum, tum etiam lucelli causâ, quòd exemplaria ab eruditis Grammaticis emendata majore pretio emerentur. Sed cùm hi Critici non omnia æquè intelligerent, nec pari omnes judicio valerent, sæpe quæ emendatione indigebant, quasi sana transvolarunt; aut contra violentas manus iis, quæ rectè posita erant, adtulerunt. Quæ omnia exemplis singillatim postea comprobabimus.

17. III. Sed & homines nequam; quos non Criticos vocaverim, cùm Critica nequaquam uterentur, sed FALSARIOS; datâ operâ, varia in Veterum scriptis mutaverunt, aut iis detraxerunt, vel adsuerunt, ut legentes fallerent. Quod in antiquitatibus Ethnicis rariùs contigit, in quibus operæ pretium non erat fallere; sed in Ecclesiasticorum Scriptorum antiquissimis monumentis, quæ contendentes Christiani in suas quique partes trahere conabantur, frequenter accidit; ut in hujus Operis Præfatione jam monuimus, & aliis exemplis manifestis postea ostendemus. In vita *Lanfranci* Benedictini primùm Monachi, deinde Cantuariensis Archiepiscopi, edita cum ejus Operibus Lutetiæ, anno MDCXLVIII. hæc leguntur: *Quia Scripturæ, Scriptorum vitio, erant nimiùm corruptæ, omnes tam Veteris, quàm Novi Testamenti Libros, nec non etiam Scripta SS. Patrum* SECUNDUM ORTHODOXAM FIDEM STUDUIT CORRIGERE.

18. IV. Ad hæc omnia accessit VETUSTAS,

TAS, quâ factum ut antiquissimæ membranæ & chartæ laceræ, vel ita situ adfectæ, ut litteræ sæpe deletæ essent, ad posteros pervenerint. Hoc modo, sine culpa ulla Librariorum, Criticorum, aut Falsariorum, plurimæ lacunæ in Veterum Scriptis factæ sunt, quæ sæpe nullo ingenio expleri possunt; aut si non incommodè expleantur, desiderium tamen in nobis verorum Scriptoris verborum relinquunt. Exempla rem postea clariorem efficient

---

CAPUT II.

In quo Mendorum antiquitas, Veterum testimoniis, exemplísque demonstratur.

1. QUAMVIS quæ à nobis superiore Capite dicta sunt certissima sint, ut cùm ex ipsa re jam constat, tum etiam exemplis postea liquebit; attamen quia multi de sinceritate atque integritate Codicum sacrorum & profanorum judicant, qui non tam ratione moventur, quàm exemplis, & præsertim auctoritate; age, superiora, hoc etiam modo, extra omnem dubitationis aleam collocemus.

2. Ut à veteribus Hebræis initium faciamus, ab iis Libros Sacros non satis diligenter servatos esse, si dixero, nihil dicam quod non facillimum sit creditu; ob frequentes eorum ad Idololatriam defectiones, quibus fiebat ut Prophetarum Scripta negligerent. At ipsa

ipsa historia sacra rem, sine ulla consectariorum ope, nos docet, cùm narrat Librum Legis qui in Templo adservabatur, & septimo quoque anno publicè legi debebat, diu delituisse; nec, inventus cùm fuisset, sine admiratione, à Rege alioqui pio, Josia, fuisse lectum. Vide 2. Paral. XXXIV, 15. Si Rex, quem ex Lege oportebat ejus exemplar habere, quod quotidie lectitaret, nullum habuit; non est credibile vulgò Jerosolimæ ejusmodi libros emendos, aut describendos prostitisse.

3. Quòd si, stante ac florente regno Judaïco, tam negligentes fuere Judæi Legis suæ, cùm non modò deberent ejus exemplaria multa habere, quæ diurnâ ac nocturnâ manu versarent, sed etiam facilè possent; non est verisimile eos, non modò accisis rebus, sed planè profligatis, cùm in alieno solo, procul à patria, duram & inopem vitam agerent, majorem curam adhibuisse, ut multos ac emendatos haberent Codices; aut curâ suâ efficere potuisse, quod, stante Republicâ, à viris piis fieri non potuerat. Imò verò multi Patres credidere libros sacros, in Captivitate Babylonica, planè intercidisse. Duorum dumtaxat testimonium proferemus. Prior erit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. * Lib. I. quem credibile est rem habuisse à Judæis sui ævi: Κἀν τῇ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ, διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους, ἐπιγνοὺς

* P. 342. Ed. Colon. an. 1688.

γνοὺς Ἔσδρας ὁ Λευίτης Ἱερεὺς γενόμενος, πάσας τὰς παλαίας αὖθις ἀνανεούμενος προεφήτευσε γραφάς: *etiam in captivitate Regis Nabuchodonosor, cùm periissent Scripturæ, Esdras Sacerdos, temporibus Artaxerxis Persarum Regis, adflatu omnes veteres iterum renovans prophetavit Scripturas.* Idem antea * dixerat; sed paullò obscuriùs. Scriptor *Synopseos*, quæ exstat in secundo *Athanasii* volumine, in Synops. Lib. XII. qui est Esdræ: Ἱστορεῖται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ἔσδρα, ὅτι ἀπολομένων τῶν βιβλίων, ἐξ ΑΜΕΛΕΙΑΣ τῶν λαῶν, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν, αὐτὸς Ἔσδρας φιλόκαλος ὢν, καὶ εὐφυὴς, καὶ ἀναγνώστης, ἐφύλαξε πάντα καθ' ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν προήνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκδέδωκε, καὶ οὕτως διασώζεται τὰ βιβλία: *narratur & hoc de Esdra, cùm periissent Biblia* NEGLIGENTIA *populorum, & propter diuturnam captivitatem, ipsum Esdram, cùm esset rerum honestarum studiosus, bonæ indolis, & lector, servasse omnia apud se, & postea protulisse, ac omnibus edidisse, quo pacto servata sint Biblia.* Similia possent ex † *Chrysostomo* & ‡ *Theodorito* proferri.

4. Quæ non adfero, quòd credibile mihi fiat Esdram ex memoria, aut adflatu omnes libros veteres restituisse; sed quia videtur omnino hæc historia orta esse, ex aliqua vera narratione. Nimirum, corrupti erant Libri Sa-

* *P. 329.* † *Homil. VIII. in Ep. ad Hebr.*
‡ *Præfat. in Cantic.*

Sacri, negligentiâ populorum & longinquitate temporum, eósque Esdras recensuit, quatenus licuit. Hæc enim est opinio vulgò inter recentiores Judæos recepta. *Elias Levita*, in Præf. tertia sui *Massoreth hammassoreth* fol. 44. Ed. *Seb. Munsteri*, ita eam exponit "בגלות ראשונה אבדו רוב וגו *in captivitate prima, perierunt plurima exemplaria, distracta sunt, paucáque incorrupta manserunt, & præterea qui noverant biblicos libros mortui erant; ut coactus fuerit Esdras & Concilium ejus reformare coronam, secundùm vetustatem suam, & emendare libros.* Vide & sequentia.

5. Verùm antiquiores Judæi, post hæc etiam tempora, non satis emendatos fuisse libros suos fassi sunt; fortè propter negligentiam eorum, qui postea vixerunt. Ita *Demetrius*, apud *Aristeam* p. 13. Ed. nuperæ Oxoniensis, de libris Judæorum, qui in Bibliotheca Alexandrina deerant, Ptolemæum adloquitur: Τοῦ νόμου τῶν Ἰουδαίων Βιβλία, σὺν ἑτέροις ὀλίγοις τισὶν, ἀπολείπει. τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. ΑΜΕΛΕΣΤΕΡΟΝ δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, ΣΕΣΗΜΑΝΤΑΙ, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται, προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτευχε. δέον δέ ἐστι καὶ ταῦτα ὑπάρχειν παρά σοι διηκριβωμένα: *legis Judaïcæ libri, cum paucis quibusdam aliis, desunt. Dicuntur enim esse Hebraïcis litteris & linguâ; sed negligentiùs, nec ut merentur, exarati, sicut ab intelligentibus perhibetur. Regia enim providen-* tia

tia nondum iis contigit. Oportet autem ut & illi ſint, apud te, diligenter deſcripti. Hæc pænè verbatim repetit *Joſephus* Ant. Jud. Lib. XII. c. 2. habétque etiam: *συμβέβηκε δὲ αὐτὰ ϗ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι: contigit eos negligentiùs, quàm oportuit, exarari*; nam pro ἔχει, quod nihil hîc ſignificat, legendum ἐχρῆν, aut ἔδει, *oportebat*, quod reſpondet τῷ ὑπάρχειν, *Ariſteæ*, quod aliquando ſignificat *promereri*. Hanc etiam hiſtoriam præſtare nolim, ſed hoc ſaltem hinc patet, ante verſionem LXX. Intt. non ſolitos eſſe Judæos, magnâ diligentiâ, Codices Sacros deſcribere.

6. Neque hoc figmentum eſſe, aut Helleniſtæ Judæi vanam opinionem, oſtendit ipſa LXX. Interpretum Tranſlatio; ex qua manifeſtò liquet eos exemplari emendatiſſimo, aut adcuratè deſcripto uſos non eſſe. Frequenter enim falluntur, dum aliter legunt, quàm oportet, aut adfines figurâ litteras miſcent; ut cùm in *Critica Sacra*, tum in *Notis Criticis*, multis oſtendit *Lud. Capellus*, & nos quoque, in Commentario in Pentateuchum ceteróſque V. Teſtamenti libros, non rarò demonſtravimus. Scio aliter ſenſiſſe *Joan. Buxtorfium*, virum Rabbinicâ eruditione inſtructiſſimum; ſed in rebus Criticis planè hoſpes fuit, & ab omnibus pænè peritioribus Interpretibus cùm Veteris, tum Novi Teſtamenti, hac in re, diſſentit.

7. Cùm autem Judæi, aliquot pòſt ſæculis, animadverterent Codices non ſatis emendatos

tos circumferri; quæsitis antiquissimis, sed exiguo numero, ex iis Massoram conflarunt, atque descriptum iri posthac Codices sacros decreverunt; quod quando & quomodo factum sit docuit is, quem modò laudavimus, *Lud. Cappellus*, in *Arcano punctationis*, ejúsque *vindiciis*. Idem etiam ostendit non aliter de Judæorum Criticis, quos illi *Massorethas* vocant, quàm de aliis judicandum; adeóque illorum judicium à quovis viro erudito iterum ad examen revocari posse.

8. *Samaritæ* etiam, qui Pentateucho veteribus, ut antea diximus, Hebræorum litteris exarato utuntur, passi sunt in suum Codicem multa menda illabi; ut passim obiter demonstravimus, in Comment. in Pentateuchum. Habuerunt quoque illi suos Criticos, qui multos locos aut emendarunt, aut emendare conati sunt; sed & nonnullos corruperunt, ut exemplis postea liquebit.

9. Nunc ad Græcos libros veniendum est; eósque cùm sacros, tum profanos; & à posterioribus quidem initium faciemus, quia minùs est, ad eos quod adtinet, difficultatis. Nemo est, cui sanum sit sinciput, qui, re ipsâ spectatâ, in dubium revocare possit, an facilè potuerit fieri ut menda admitterent Græcorum Librarii, ob rationes, quas superiore Capite adtulimus. At si umquam inspexerit manu scriptos Græcos Codices, etiam optimæ notæ, & antiquissimos; aut etiam virorum eruditorum, qui illustrandis veteribus Scriptoribus Græcis operam dedere, Scripta nonnulla legerit; non modò potuisse fieri,

ut multa menda irrepſerint in MSS. Codices, ſed reverâ irrepſiſſe illico fatebitur. Qui hæc in animum revocare neglexerit, nec umquam conſiderarit, & tamen volet de iis quæ diximus judicare; is verò non rationibus, ſed helleboro indigebit.

10. Adferam tamen duo loca doctiſſimi Geographi *Strabonis*, ex quibus adparebit novas non eſſe de corruptelis Librariorum querelas, & quantam diligentiam ſolerent Græci adhibere, ne iis fallerentur. Igitur ille Lib. XIII. p. 419. ubi agit de *Ariſtotelis* & *Theophraſti* libris, déque mendis quæ vetuſtate, & malorum Criticorum operâ, in illos irrepſerant, pergit his verbis de Librariis loqui: βιβλιοπῶλαί τινες ΓΡΑΦΕΥΣΙ ΦΑΥΛΟΙΣ χρώμενοι, καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ: *Multùm etiam hanc in rem & Roma contulit* —— *& Bibliopolæ quidam* LIBRARIIS MALIS *uſi, neque conferentes* (deſcripta exemplaria cum Archetypis) *quod & aliis accidit libris, qui vendendi causâ ſcribuntur, & hîc* (Romæ) *& Alexandriæ.*

11. Cùm *Strabo* de Nilo ſcripturus eſſet, & conquiſiviſſet eos qui ante ipſum de eo flumine egerant; invenit, inter alios, *Eudorum* & *Ariſtonem* Peripateticos; ſed exemplaribus ſuis ſatis fidere non audebat, ut teſtatur, niſi eos cum aliis contuliſſet; quæ tamen cùm non poſſet reperire, eos Scriptores inter ſe contulit:

Ἐγὼ

Ἐγὼ γοῦν, inquit Lib. XVII. ἀπορούμενος ἀντιγράφων εἰς τὴν ἀντιβολὴν, ἐκ θατέρου θάτερον ἀντέβαλον: *ego igitur destitutus exemplaribus, ad collationem faciendam, alterum cum altero contuli.* Qua in re, Geographus propriis utitur vocibus. Glossæ Veteres: ἀντιβάλλω βιβλία, *confero.* Ἀντιβάλλω, *recognosco.*

12. Proprium hoc munus fuit Criticorum, quod necesse fuit, inter Græcos, exerceri, ex quo lectitare antiquiorum monumenta, cum aliqua voluptate, cœpere; nam ejusmodi lectionis studiosis nihil antiquius est, quàm ut habeant emendata exemplaria. Certè nulla est voluptas legentium ea quæ non intelliguntur, aut quæ nescimus an edita sint eo modo, quo à nobis leguntur, ab eo qui primus ea scripsit. Sic cùm *Alexander* secum ferre statuisset Iliadem, quasi τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον, *virtutis bellicæ viaticum*, ἔλαβεν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος, ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, *accepit ab Aristotele, qui emendarat, quam ex narthecio vocant.* Fuit, nimirum, ejusmodi editio, quam ita vocabant, quia exacta dicebatur ad id exemplar, quod *Aristoteles* emendarat, quódque Alexander in narthecio circumferre solebat, ut docet in ejus vita *Plutarchus.*

13. Hinc factum ut multi crediderint *Aristotelem* primum Criticam invenisse. *Dio* Chrysostomus Orat. LIII. de *Homero*: * Ἀριστοτέλης, ἀφ᾽ οὗ φασι τὴν κριτικήν τε καὶ γραμ-

* *Pag. 753. Ed. Morel.*

γραμματικὴν ἀρχὴν λαβεῖν, ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τȣ̃ ποιητȣ̃ διέξεισι, θαυμάζων αὐτὸν, ὡς τὸ πολὺ, ᾗ τιμῶν: *Ariſtoteles, à quo aiunt Criticam & Grammaticam initium cepiſſe, in multis dialogis de Poëta agit, eum ſummopere miratur, & magni facit.* Sed ante hæc tempora, fuerant qui *Homeri* lectione delectarentur, & qui proinde emendata ejus Poëmatum habere exemplaria conarentur. Itaque antiquiores videntur fuiſſe Critici, licèt eorum nomina ad nos non pervenerint. Quod liquet ex *Æſchinis* Dial. III, 7. ubi vide quæ à nobis adnotata ſunt. At ab ætate *Ariſtotelis*, cœpit hæc ſcientia florere, * potéſtque ab illo veluti διαδοχὴ Criticorum, non ſecus ac Philoſophorum, tradi. Sed nunc id non agimus, ut Criticorum Hiſtoriam texamus; ſatis nobis erit, ſi ipſam Artem illuſtrare, aliqua ex parte, poſſimus.

14. Liquet ex ſuperioribus hanc non fuiſſe novam Eruditorum querelam, de negligentia aut imperitia Librariorum, à quibus Ethnicorum Græci Codices deſcripti ſunt. Cùm verò ab iiſdem, aut ſimilibus Librariis deſcriberentur Exemplaria Verſionis LXX. Interpretum, & Novi Teſtamenti; non erit mirum, ſi dicamus ab iis ſimilia in Sacris admiſſa peccata. Neque enim putandum eſt homines lucri cupidos multò majorem curam adhibuiſſe, in deſcribendis Libris Sacris, quàm profanis. Imò verò quò plura vendi poterant horum exemplaria, quàm illorum, poſtquàm no-

* *Vide G. J. Voſſium in Ariſtarcho Lib. I. c. 6.*

nomen Christianum crevit; eò plures, imperitioréſque Librarii, aut Monachi ei rei operam dabant, & magis feſtinabant. Inanes non eſſe has conjecturas, manifeſtò oſtendunt Codices MSS. Veteris & Novi Teſtamenti, quorum nullum invenire licet, qui non ſcateat mendis. Qua de re conſulendæ ſunt variarum lectionum in utrumque collectiones, in Bibliis Polyglottis Londinenſibus, & in Editione Novi Teſtamenti *Milliana.* Cave autem putes, poſtremis dumtaxat ſæculis, ita ſe geſſiſſe Librarios; jam enim, ab antiquiſſimis temporibus, ſimilia queſti ſunt Patres.

15. Eorum aliquot loca ſunt hîc à nobis adferenda, in eorum gratiam qui cùm numquam eos legerint, de hoc negotio, ex metaphyſicis quibuſdam notionibus judicare aliquando adgrediuntur. Sic ergo *Origenes*, vir non modò ſui ſæculi doctiſſimus, ſed & corruptorum Codicum diligentiſſimus emendator, in Comment. in Matthæum pag. 439. Edit. Huëtianæ, laudato loco è Pſ. CXVII. Hebraïcè: δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γραφόμενα τὰ εὐαγγέλια, μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσιν αὐτὰ ἀπὸ προειρημένου ψαλμοῦ: *Evangelia, à Græcis dialecti* (Hebraïcæ) *ignaris frequenter exſcripta, corrupta eſſe mihi videntur in hoc loco, in iis quæ habebantur ex memorato Pſalmo.* Idem Comment. in Joannem, p. 151. Οὐ καταφρονητέον οὖν τοῦ περὶ τὰ ὀνό-

ματα ἀκριβείας τῷ ἀπαραλείπτως βουλομένῳ συνιέναι τὰ ἅγια γράμματα· τὸ μέντοιγε ἡμαρτῆσθαι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ, καὶ ἀπὸ τούτων ἄν τις πεισθείη ἐν τοῖς εὐαγγελίοις: *contemnenda non est adcurata circa nomina diligentia, ei qui voluerit probè intelligere sanctas litteras. Peccatum quidem frequenter fuisse*, (in Evangeliis,) *ad nomina quod adtinet, in Græcorum exemplaribus, facilè quis hinc persuadeatur.*

16. Sed est utroque illo loco insignior alius, in Comment. in Matth. p. 381. ubi suspicatur hæc verba Matth. XIX, 19. *& diliges proximum tuum, sicut teipsum*, addita fuisse Evangelistæ; quod an verum sit nunc quidem non quæram, nec rationes *Origenis* expendere adgrediar. Tum verò subjicit: πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει προσθέντων ἢ ἀφαιρούντων: *magna fuit exemplarium discrepantia, sive propter negligentiam quorumdam librariorum, sive propter audaciam quorumdam, malè corrigentium quæ scripta erant, sive etiam propter eos qui in correctione quæ sibi videntur addunt, aut detrahunt.*

17. Hæc ille, de Novo Testamento, de Vetere verò ita: Τὴν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀντιγρά-

φοις

φοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφωνίαν, Θεοῦ διδόντος, εὕρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρησάμενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. τῶν γὰρ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα, διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφωνίαν, τὴν κρίσιν ποιησάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, τὸ συνᾷδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς: *discrepantiam verò, quæ occurrebat in exemplaribus Veteris Teſtamenti, Deo favente, invenimus quî ſanaremus, reliquis editionibus uſi, unde judicium ferremus; nam cùm judicaſſemus de iis, quæ dubia ſunt apud LXX. Intt. propter varietatem exemplarium, ex ceteris editionibus, ſervavimus id in quo conſentiebant, &c.*

18. At diligentia *Origenis* non obſtitit quominùs paullò pòſt *Lucianus* & *Heſychius* ſimiles recenſiones inſtituerent, ob mendorum multitudinem & editionum varietatem. Operæ pretium eſt audire quæ de *Luciano* habet *Suidas*: Τὰς ἱερὰς βίβλους θεασάμενος πολὺ τὸ νόθον εἰσδεξαμένας, τοῦ γε χρόνου λυμηναμένου πολλὰ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῆς συνεχοῦς ἀφ᾽ ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταθέσεως καὶ μέν τοι καί τινων ἀνθρώπων πονηροτάτων, οἳ τοῦ ἑλληνισμοῦ προεισήκεισαν, παρατρέψαι τὸν ἐν αὐταῖς θελησάντων νοῦν, καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον ἐνσκευασαμένων, αὐτὸς ἁπάσας ἀναλαβὼν ἐκ τῆς ἑβραΐδος ἐπανεσώσατο γλώσσης, ἣν καὶ αὐτὴν ἐς τὰ μάλισα ἦν ἠκριβηκὼς, πόνον τῇ ἐπανορθώσει

πλεῖϛον εἰσενεγκάμεν@: *hic cùm animadvertiſſet ſacros libros multa adulterina recepiſſe, quòd tempus in illis multa depravaſſet, & propter continuam ab aliis in alia tranſlationem. Quin etiam cum improbiſſimi quidam homines, qui Helleniſmo favebant, eorum ſenſum pervertere voluiſſent, & multa adulterina in eos introduxiſſent, ille omnes libros adſumtos ex Hebraïca Lingua reſtituit in integrum, eâ adcuratè percognitâ, & multo labore in emendatione collocato.* Vide eumdem, in voce νοθεύϛ; unde liquet hæc ex *Symeone Metaphraſte*, in Martyrio Luciani, eſſe petita. Fortaſſe, ut ſuſpicantur viri docti, & *Origenes*, & *Lucianus* & *Heſychius* corruperunt ipſi non rarò LXX. Intt. dum Codices corruptos emendare nituntur. Verùm hoc ad noſtrum inſtitutum nihil facit, qui hoc unum hîc agimus, ut oſtendamus, ab antiquiſſimis temporibus, multa à Librariis in Sacris Libris corrupta fuiſſe; quod ex adlatis locis liquet.

19. Poſſemus hiſce adjungere multa *Hieronymi* loca, ex quibus idem comprobaretur. Sed in re clara temperandum eſt ſtylo, poſſúntque Lectores ejus Prologos adire in Scripturæ libros. Videantur præſertim Prologi in libros Paralipoménon, & in quatuor Evangelia. Sed & poſtea nonnulla, prout res poſtulabit, ex eo loca proferemus. Aliorum quoque Patrum teſtimonia adjicere liceret, ſed profectò & res ipſa & quæ jam dicta ſunt ac dicentur ſatis haberi debebunt, aut neſcio quid ſit ſatis.

20. De

20. De Codicibus Latinis similia dici posse, ac de Græcis, nemo negaverit; & similiter corruptos esse docent omnes omnium Gentium Critici, qui MSS. Codices tractarunt. Aliquot tantùm hac de re loca Veterum proferam; ex quibus liquebit, quàm antiqua sint menda, & quantæ ea de re fuerint dudum Eruditorum querelæ. *Livius* Lib. XXXVIII. C. 55. indicatâ, ex *Val. Antiate*, summâ auri & argenti, quam Antiochus dedisse dicebatur *L. Scipioni*, & quæ falsa videbatur: *malim*, inquit, *librarii mendum*, *quàm mendacium Scriptoris esse*. *Cicero* vero Ep. ad Quintum fratrem Lib. III. Ep. 5. *De Latinis verò* (libris, quos sibi comparari cupiebat Quintus) *quò me vertam nescio*, *ita mendosè & scribuntur & veneunt*. *Symmachus* de servis suis, à quibus *Plinium* transcribi curaverat, Lib. I. Ep. 18. ad Ausonium: *Si te amor habet naturalis Historiæ*, *quam Plinius laboravit*, *en tibi libellos quorum præsentanea copia fuit*; *in qua*, *ut opinor*, *opulentia eruditioni tuæ negligens veritatis librarius displicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria. Malui enim tibi probari mei muneris celeritate*, *quàm alieni operis examine*. *Palladius* in Præfatione libri de Insitione: *Quòd volumina hæc ruris colendi*, *seriùs quàm jusseras*, *scripta sint*, *librarii manus segnior fecit*; *cujus ego tarditatem numquam malignè æstimo. Scio enim quò frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam ejus exspectare*, *quàm timere.* —— *Velocitas procurrit in facinus*, *segnities figuram benignitatis imitatur.* Non ergo nos soli que-

rimur Librarios nimiùm festinâsse. Nonnulla ex hisce locis & alia quædam, hanc in rem, laudavit *Joann. Wowerius* Polymathiæ Cap. XVIII. ab initio. Ipsum, si videatur, adeat Lector.

21. Hinc factum ut eruditi Grammatici gloriam, saltem apud posteros, nacti sint, ex collatione veterum librorum, diligentíque eorum emendatione; ut *Valerius* ille *Probus* cujus meminit *Suëtonius*, in libro de Illustribus Grammaticis, c. 24. *Legerat in Provincia*, inquit, *quosdam veteres libellos, apud Grammatistam, durante adhuc ibi antiquorum* (Codicum, ut videtur) *memoriâ, necdum omnino abolitâ, sicut Romæ* (ubi libri recens exscripti præferebantur veteribus) *Hos cùm diligentiùs repetere, atque alios deinceps cognoscere cuperet; quamvis se contemni, magisque opprobrio legentibus, quàm gloriæ & fructui esse animadverterat, nihilominùs in proposito mansit; multáque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curavit, soli huic, nec ulli præterea Grammatices parti deditus.* Alii similia fecerunt, quorum nomina collegit *J. Ger. Vossius* in Aristarcho, Lib. I. c. 6.

22. Libri qui veteres & emendati habebantur cariore pretio veniebant, qua in re ne fallerentur studiosi à Librariis, sæpe Grammaticos adhibebant; qui libros, quos cupiebant emere, priùs inspicerent. Discere hæc licet ex historiola, quæ habetur apud *A. Gellium*, Lib. V. C. 4. *Apud sigillaria, fortè in Libraria, ego & Julius Paulus, vir memoriâ nostrâ doctissimus, consederamus; atque ibi expositi erant*

erant Annales Fabii, bonæ atque sinceræ vetustatis libri, quos venditor sine mendis esse contendebat. Grammaticus autem quispiam de nobilioribus, ab emtore ad spectandos libros adhibitus, reperisse unum in libro mendum dicebat; sed contrà Librarius in quodvis pignus vocabat, ni in una nuspiam littera delictum esset &c. Quin & magnâ pecuniâ à litterarum studiosis conducebantur libri emendati ab eruditis Grammaticis, si quid difficultatis occurreret. Exemplum ejus rei suppeditat idem *Gellius* Lib. XVIII. c. 5. Antonius Julianus contendebat scripsisse *Ennium*, in quodam versu *quadrupes eques*, non *equus*; quod probabat non tantùm *Virgilii* & *Lucilii* locis, sed etiam vetusto codice, de quo ita loquitur: *Librum summæ atque reverendæ vetustatis, quem ferè constabat Lampadionis manu emendatum, studio pretióque multo, unius versûs inspiciendi causâ conduxi, &* eques, *non* equus, *scriptum in eo versu inveni.*

23. Hæc cùm ita sint, nemo, qui non sit in Veterum lectione planè hospes, negare sustinuerit, posse in eorum Scriptis superesse menda, imò permulta re verâ etiamnum iis inesse; ac proinde Antiquitatis studiosis utilissimam eam esse Criticæ partem, quæ de emendatione agit. Aliorum, qui nihil legunt præter Systemata Theologica, aut ejusmodi libros, & de hisce rebus ex præconceptis temerè opinionibus judicare audent, suffragia nihil moror. Neque illi hæc legent, neque nos eorum Scripta evolvemus; sed Juventuti, quæ ab illis decipi potest, succurrendum judicavimus.

C A-

CAPUT III.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis ; 1. quòd litterarum ductus non adsequeretur.

1. QUÆ antea diximus, de variis rationibus, quibus menda nasci potuerunt, ea nunc sunt exemplis illustranda; qua quidem in re, nobis facilius esset modum excedere, quam intra modum manere; si vellemus exempla congerere è Scriptis Criticorum superioris aut hujùs sæculi, apud quos innumera omnium generum exstant. Sed hanc nobis legem imposuimus, ut ferè ubique aut antiquiora dumtaxat, aut à nobis animadversa proferamus, & paucis contenti simus. Antiqua exempla non modò probabunt quod volumus, sed & auctoritate eorum à quibus ea accipiemus iis, qui quàm maximè νεωτερίζοντες nihil tamen nisi antiquitatem crepant, os occludent. In nostris verò, si peccemus, venia digniores erimus, quia conjecturas tantùm proferre nos profitemur. Fortè (nam & hoc monendum) contigisse posset, ut conjecturæ hæ nostræ, ab aliis Criticis essent interdum occupatæ; sicut accidit sæpe viris eruditis, ex quo Critica colitur, ut similia inscii protulerint. Neque enim semper plures editio-

tiones conſulere potuimus, aut omnes Criticorum commentarios evolvimus, aut inſpicere etiam licuit, vel omnium olim lectorum recordamur. Itaque ſi quid hîc occurrat ab alio præceptum, non minùs noſtrum eſt; quàm ejus qui præcepit, quicumque ſit. Si quis tamen felicioris fortè conjecturæ gloriolam alii tribuere malit, id æquo animo feremus, & nobis occinemus illud Homericum

Τέτλαθι δὴ κραδίη, ϗ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

Cùm verò ab initio hujus Opuſculi Linguas Latinam, Græcam & Hebraïcam conjunxerimus, ex tribus illis Linguis exempla paſſim petemus. Sequemur autem ordinem, quem antea Cap. I. in originibus mendorum adſignandis obſervavimus; incipiemúſque proinde à mendis, quæ ex vitio *Dictantis* orta ſunt.

2. I. Cùm nec omnes Librarii, aut quicumque exemplar, ex quo dictabatur Opus quodpiam, ſcripſerant, ſatis eleganter litteras pingerent, & vetuſtas ductus earum partim delere potuiſſet; non mirum eſt, ſi qui dictabat interdum malè legeret, & perperam quidpiam efferret. Tria ejuſmodi erroris exempla proferemus, ex Præfatione *C. Plinii Secundi*, in Hiſtoriam Naturalem; quamvis poſſent etiam tribui auri *Scribentis*, fateor enim perſæpe non unam poſſe eſſe unius mendi originem. At nobis ſatis eſt, in re ejuſmodi,

di, si ea menda, non sine verisimilitudine, ex priore fonte manare potuisse judicentur. Quod & de ceteris exemplis, postea proferendis, semel dictum esse volumus.

3. In * Parisiensi Editione, aliam enim, cùm primùm hæc scripsimus, non inspexeramus, ita loquitur *Plinius*, de suis collectaneis: *Viginti millia rerum dignarum cura — ex lectione voluminum circiter duûm millium, quorum pauca admodum studiosi adtingunt, propter secretum materiæ, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus*, ABJECTIS *rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita.* An ergo *Plinius* quæcumque priores ignoraverant, aut quæ vita invenerat, post illorum ætatem, *abjecit*; ut nihil prorsus diceret, nisi quod ante ipsum litteris mandatum esset? An timuisset sibi vitio verti, si quid scriberet, quod in priorum monumentis dudum non legeretur; cùm id laudari soleat, in omnibus Scriptoribus, & maximopere omnes facere nitantur? Non opinor, imò verò contrarium liquet ex hoc opere, ubi innumera † suo ævo reperta memorat, quæ à nemine fortè umquam scripta erant. Itaque lege ADJECTIS, atque intellige eum *adjecisse* iis, quæ antea scriptæ fuerant, *res plurimas, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita.* ‡ Fortè dictantem adfinis figura B & D in

* *Ann. 1685. in usum Delphini.* † *Scripsit sine dubio primus, quæ habet Lib. XVIII. C. 20. De Treverico agro.*

‡ *Vide hujus ipsius Cap. §. 12. unde liquet mendum esse Editionis Harduinianæ.*

D in litteris Romanis decepit, quæ, ductu interiore litteræ B deleto, non multùm abit à figura τῦ D.

4. In ſequentibus verbis mendum etiam eſſe videtur, haud multò minùs manifeſtum: *Nec dubitamus*, inquit, *multa eſſe, quæ nos præterierint. Homines enim ſumus, & occupati officiis, ſubciſiviſque temporibus iſta curamus, id eſt, nocturnis, ne quis veſtrûm putet* HIS *ceſſatum horis. Dies vobis impendimus, cum ſomno valetudinem computamus.* Sic in MS. legerat *Jac. Dalechampius*, ſic edidit *Joan. Harduinus*. Frigidum omnino eſt illud: *nequis veſtrûm putet his ceſſatum horis*; legendúmque prorſus videtur SUIS, ita ut *Plinius* hoc velit: nequis veſtrûm putet, ut hæc ſcriberem, me ceſſaſſe ab officio, quod *ſuis horis* à me exſpectare potuit, ſcitote me nocturno tempore hæc ſcripſiſſe. *Plinius* ita tempus ſuum deſcripſerat, ut nec amici queri poſſent *ſuas horas*, quas, nempe, officiis ipſis exhibendis impendere eum oportebat, in ſtudiis ab eo collocari. *Horæ* illæ, quæ hîc ſpectantur, erant hora, exempli gratiâ, ſalutandorum Cæſaris & magiſtratuum, & hora quâ cauſſæ dicebantur, de quibus *Martialis* Epig. Lib. IV. Ep. 8. ubi curas totius diei deſcribit:

Prima ſalutantes, atque altera diſtinet hora,
Exercet raucos tertia cauſſidicos.

Vide *Plinium* juniorem in Ep. V. Lib. III. ubi de

de vita avunculi sui, quæ Epistola mirè hæc ejus verba illustrat.

5. Est in eadem præfatione tertius locus, in quem mendum irrepsit, ut videtur, eodem modo; ídque eo faciliùs, quòd Librarii vocem non adsequerentur, ubi ita *Plinius*, de historia à se scripta: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus, opere justo; temporum nostrorum historiam orsi, à fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea quæres? Jam pridem peracta* SANCITUR. Conjecit nuperus editor Plinii *Harduinus*, *sarcitur*, quod interpretatur: *revocatur*, *retractatur*, *adcuratiùs elimatur*. Certè is videtur esse oportere sensus *Plinii*; sed *sarcire* hoc non significat. Malim SARRITUR, voce petitâ è re rustica, & quæ significat sarculo noxias aut inutiles herbas evellere; ita ut velit *Plinius*, se perfecisse quidem historiam, sed eam veluti *sarriendam*, hoc est, inutilibus aut falsis circumstantiis liberandam. De *sarritione* ipse multis egit Lib. XVIII. Capp. 21. & 26. Novam fateor esse metaphoram, sed similes passim, & audaciores etiam in *Plinio* leguntur.

6. Ut exempla nonnulla è Græcis adferamus, mihi videtur locus *Platonis*, initio Phædri, eodem modo corruptus, quòd litteræ in media voce dictantis oculos fugerint. Postquàm Socrates explicuit fabulam, de Orithyia à Borea rapta, quasi septemtrionalis venti impulsu delapsa & mortua esset, subjicit: ἐγὼ δ᾽, ὦ Φαῖδρε, ἄλλως μὲν τὰ τοιαῦτα χαρίεν-

ρίεντα ἡγοῦμαι· λίαν δε δεινοῦ καὶ ἐπιπόνου, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχοῦς ἀνδρὸς, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δ' αὐτῷ ἀνάγκη μετὰ τοῦτο τὸ τῶν Ἱπποκενταύρων εἶδος ἐπανορθοῦσθαι, καὶ αὖθις τὸ τῆς Χιμαίρας. καὶ ἐπιῤῥεῖ δὲ ὄχλος τοιούτων Γοργόνων καὶ Πηγάσων καὶ ἄλλων ἀμηχάνων πλήθει τε καὶ ἀτοπίᾳ τερατολόγων τινῶν φύσεων. αἷς εἴτις ἀπιστῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστον, ἅτε ΑΓΡΟΙΚΩι τινὶ σοφίᾳ χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ σχολῆς δεήσει : *ego autem, ô Phædre, ingenioſa quidem illa exiſtimo, ſed hominis acerrimi & laboris patientiſſimi, nec valde felicis; non alia de cauſa, quàm quòd ei poſtea neceſſe ſit formam Centaurorum, ut & Chimæræ, emendare. Confluit & turba ejuſmodi Gorgonum & Pegaſorum, & aliarum, quæ eſſe nequeunt cùm multitudine, tum abſurditate, monſtroſarum naturarum. Quibus ſi quis non credens diligentiam adhibeat, ut ſingula, quemadmodum par eſt, interpretetur,* RUSTICA *quapiam ſapientia uſus, otio nimiùm indigebit.* Neminem eſſe puto, qui intelligat cui uſui ſit *ruſtica ſapientia*, ad inveniendum fabularum latentem ſenſum, & abſurdas narrationes ad rectam rationem ac veriſimilitudinem argutâ interpretatione revocandas. Certè Stoïci aliſque Philoſophi, qui talia adgreſſi ſunt, non verebantur ne propterea rus redolerent. *Plato* ipſe aliquando idem factitat, & antea hæc interpretamenta χαρίεντα vocat, hoc eſt, ingenioſa & ſcita. Contrà ἀγροῖκος *illepidum* & *parum ſcitum* ſonat.

ſonat. Sed legendum ΑΓΡΕΥΤΙΚΗι τινὶ σοφίᾳ, *venatoriâ quadam peritiâ*; quâ, nimirum, vir ſagax evanida veri veſtigia ſequutus id à fictionibus poëticis acutè ſecernat. Tralaticio ſenſu ἀγρεύειν Græcè & *venari* Latinè ſignificant diligenter & ſagaciter quærere, ut quævis Lexica docebunt. Eodem etiam tralaticio ſignificatu, non rarò occurrunt, apud ipſum *Platonem*, & *Xenophontem*, θηράω & θηρεύω, quæ proprio ſonant *venari*. *Cicero* ait *phyſicum* eſſe *venatorem*, *ſpeculatorémque naturæ*. Α᾽γρευτικὸς in vetere Onomaſtico vertitur *captioſus*, hoc eſt, capiendi cupidus & peritus; quo factum ut *Euſtathius* Dianam vocet * ἀγρευτικὴν, quemadmodum obſervavit *Henr. Stephanus*, qui nullum aliud exemplum vocis adfert. Vox eſt, fateor, paullò rarior, ſed analogicam eſſe ἀπὸ τοῦ ἀγρευτοῦ, *à venatore*, nemo negarit; & ideò quia rara eſt, deletis mediis litteris, à dictante legi non potuit, éſtque in aliam abſonam mutata. Ea tamen etiam utitur *Scholiaſtes Pindari*, ad Pyth. Od. IX. ubi ἀγροτέραν interpretatur τὴν θηρευτικὴν καὶ ἀγρευτικὴν, vocibus proſæ Scriptorum, cùm ἀγροτέρα ſit tantùm Poëtarum.

7. Inſignem locum *Theophraſti* in Charact. Cap. III. de Adulatione, omiſsâ in medio litterulâ corruptum, emendabimus, ubi deſcribens adulatorem: *Jam verò*, inquit interprete *Caſaubono*, *ſi aliquid dicat ille* (cui adu-

* *Ed. Rom. pag. MCCXLVII. l.* 8.

adulator vult blandiri) *ſilentium omnibus imperare*, καὶ ἐπαινέσαι τὸν ἄκοντα, *& laudare invitum.* Quod frigidum eſt, & locum hîc non habet, quo factum ut *Caſaubonus* ſuſpicatus ſit legendum ἀκούοντος *audiente*, vertítque *in os laudare.* At legendum ἀκέοντα, *tacentem.* Non modò ſilentium imponit aliis, ſi loqui velit, & loquutum laudat adulator; ſed etiam non loquutum, quaſi ſilentium illud eſſet prudentiæ indicium. Vox ἀκέων eo ſenſu frequens eſt, apud *Homerum.* Ejuſmodi adulationis exemplum accipe ex *Ovidio*, Ponticorum Lib. II. El. 5. ubi ita Germanico adulatur:

Dúmque ſilens adſtat, ſtatus eſt vultúſque diſerti,
Spémque decens, doctæ vocis, amictus habet.
Mox, ubi pulſa mora eſt, atque os cœleſte loquutum,
Hoc Superos jures more ſolere loqui.

Optimos Scriptores, etiam in proſa, interdum Homericas voces uſurpare notum eſt, vel ex indice *Xenophontis*, ab *Æmilio Porto* confecto, & iis qui *Platonem* legerunt.

8. Alterum locum ejuſdem Scriptoris emendabimus, in Charactere τοῦ ἀρέσκου, hoc eſt, hominis qui urbanitate, & cultûs, vitæque elegantiâ omnibus placere nititur. Mendum inde ortum, quòd initium vocis, aut non ſatis eleganter ſcriptæ, aut vetuſtate fugientis

 ocu-

oculos, adſequutus non ſit qui hunc libellum dictabat. Ait ergo *Theophraſtus*, Cap. VI. ejuſmodi hominem *è longinquiore ſpatio ſalutare & virum adpellare præſtantiſſimum*; tum ſubdit ϰ̀ θαυμάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, quod vertit *Caſaubonus*: *fortunámque ejus admirari ſoleat, & utraque manu prehendens non dimittat.* Sed de *fortuna* & *prehenſione* nihil *Theophraſtus*, nec vocem ἱκανῶς expreſſit *Caſaubonus.* Senſum tamen partim vidit. At legere debuit: ϰ̀ ἀσπάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, *& complexus diu utraque manu, nondum dimittat.* Hanc noſtram emendationem iterum *Homerus* confirmabit. Sic ille Odyſſ. Γ. verſ. 35. de Neſtore & Pyliis, hoſpites Telemachum & Mentorem excipientibus:

> Οἱ δ᾽ ὡς οὖν ξείνους ἴδον, ἄθροοι ἦλθον ἅπαντες,
> Χερσίν τ᾽ ἠσπάζοντο, καὶ ἑδριάασθαι ἄνωγον.

Illi igitur, ut viderunt hoſpites, confertim omnes venerunt, manibus verò amplexabantur & jubebant ſedere. Docet *Euſtathius* idem eſſe ac περιπλέκεσθαι, *circumfundere brachiis.*

9. Hiſce exemplis, è Latinis Græcíſque Scriptoribus, Hebraïca nonnulla, prout pollicitus ſum, adjiciam. Deut. XXXIII, 23. Moſes ita Nephthalin adloquitur: *O Nephthalis,*

lis, *qui ſatur es favore*, *plenus benedictione Jehovæ*, *occaſum & meridiem* (ים ודרום jam vedarom) *poſſide.* At Nephthalitæ obtinuerunt agros in ſeptemtrionali Chananææ tractu ſitos, nec in ejus tractûs occidentali parte, nam eam habuerunt Aſeritæ. Viri docti ita interpretantur, Nephthalitas habuiſſe agros ad occaſum & meridiem ſpectantes; ſi comparetur eorum ſitus cum ſitu urbis, quam Danitæ nonnulli ad Jordanis fontes occuparant. Danitis autem Moſes, in proximè præcedentibus verbis, bene adprecatus erat. Si omnis Tribus Danitica iis ſedibus conſediſſet, poſſet hæc interpretatio ferri; ſed perpauci illi Danitæ à Moſe illic non reſpiciuntur, ut oſtendimus ad eum locum. Itaque legendum videtur, non, ut eſt in noſtris Codicibus, ים ודרום ſed ים מרום jam merom, *mare Merom*, hoc eſt, lacus qui ita vocabatur, & cinctus maxima ex parte fuit Nephthalitarum agris. Vide quæ illic notavimus. Facillimè potuit ור miſceri cum מ, ſi ductus litterarum minùs adcurati erant. Fateor, in Aſſyriaca ſeu Judaïca Scriptura, majorem eſſe ductuum ſimilitudinem, quàm in Samaritica ſive Phœnicia; ſed in hac etiam litteræ, minùs benè ſcriptæ, præſertim in nomine proprio, facilè potuerunt legentem fallere; & poſſet fieri ut Samaritarum Critici ex Judaïco Codice ſuum emendaſſent.

10. Ad eamdem mendorum claſſem referri poſſunt multa nomina propria Hebraïca, quæ in verſione LXX. Intt. malè ſcribuntur; cum non ipſis Interpretibus, qui legere poterant He-

Hebraïcè, sed Græcis Librariis solis tribui queant. Sæpe hac de re queritur *Origenes*, sæpe *Hieronymus*. Cùm, nempe, nomina propria minùs claris ductibus essent exarata, nec à Græcis Librariis legi possent, ea mirum in modum mutarunt. Non possunt enim mendi suspecti esse Hebraïci Codices, qui semper eodem modo habent ea nomina scripta, & ut debent scribi ex ingenio Linguæ Hebraïcæ. Vide *Origenis* loca adlata superioris Cap. §. 15. Illustriora duo nomina satis erit protulisse, nam ex minùs notis innumera possunt exempla colligi, ut sciunt omnes, qui varias lectiones Versionis LXX. Viralis & *Josephi* inspexerunt. Josua, qui dicitur, in Judaïcis & Samariticis exemplaribus, *filius* נון *nun*, à LXX. Intt. constanter vocatur *filius* *ναυῆ*. Sed omnino videntur scripsisse ΝΑΥΝ, cujus vocis cùm posterius N non satis adcuratè pictum esset, mutatum in H à Librariis; quod mendum cùm in aliquot antiquissima exemplaria, Alexandrinæ fortè Bibliothecæ, admissum esset, per reliqua omnia recentiora propagatum est.

11. Nec mihi possum persuadere Prophetam חבקוק *hhabakkouk*, dictum à Linguæ Hebraïcæ peritis *ἀμβακοὺμ*, quemadmodum vocatur in Codicibus LXX. Intt. Scripserant omnino illi ΑΒΒΑΚΚΟΥΚ, sed tam barbarum nomen, fortè nec sine litura scriptum in Archetypo, aut non satis eleganter, non adsequutus Librarius legit ΑΜΒΑΚΟΥΜ. Sic nomen proprium ΑΒΙΛΙΟΣ, secundi Alexan-

Alexandriæ Episcopi, mutatum in MILIOC, ut observat *Joan. Bap. Cotelerius* in Constitut. Apost. Lib. VII. c. 46. *num.* 21. in Ed. Amstelodamensi. Si invertatur, nempe, B, ut sinister ductus fiat superior, & deleantur aliquantùm hemicyclorum mediæ partes, fit M. Eamdem litteram facies, si K uno atque altero ductu augeas.

12. Cùm jam ad Typothetam missa essent superiora, inspexi in Bibliopolio Editionem Dalecampianam *in* 8. ut vocant, deinde & majorem *in folio*, & vidi rectè in ea scriptum esse, in loco primo *Plinii* antea adlato, *adjectis.* Itaque *abjectis* mendum erit aut Editoris, aut Typothetæ Parisiensis, quod tamen in Erratis omissùm. Nihilominùs scripta mutare nolui, ne in iterata quidem Editione; quòd exemplum non multò minùs adpositum sit, ad ostendendum errare posse Librarium, dum malè legit. Quidni enim contigerit Librario, quod viro erudito, *Joanni Harduino*, contigit? Præterea hinc discet Lector non esse semper elegantibus & ornatis editionibus credendum; sed si quid certò scire velimus, exemplarium ἀντιβολὴν esse instituendam.

CAPUT IV.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis: 2. quòd adfines figurâ litteras, ductúsque similes miscuerit.

1. DICTANTEM fallere potuit, ut modò videbamus, ductuum & litterarum adfinitas; neque hoc tantùm factum in nominibus propriis Linguæ Librariis ignotæ, qualia proferebamus, sed & in notiore Lingua, vocibúsque frequentissimis, cujus rei exempla passim suppeditant Critici. Conferant studiosi harum rerum Glossaria Latino-Græcum, & Græco-Latinum *Henr. Stephani*, postea à *Bon. Vulcanio* & *Car. Labbæo* edita, innumeráque exempla in iis ejusmodi hallucinationum invenient. Nos pauca ex iis quæ observavimus, atque ex optimis Scriptoribus, omissis alienis, proferemus. Sed & subinde conjecturas nostras ex Glossariis illis confirmabimus; quia in iis menda manifestiora sunt, cùm ob ordinem *Alphabethicum*, tum etiam ob additam interpretationem Græcam, aut Latinam. Quod ante nos factum postea vidimus à *Joan. Passeratio*, libro *de Litterarum cognatione & permutatione*.

2. Adfinis est figura litterarum N & M, præsertim si scribentis incuriâ aut pennæ errore superior pars dextri ductûs τȣ̃ N aliquantùm inflectatur ad inferiorem, aut simile

le quid accidat. Ideò aliquando mistæ sunt. *Glossæ* Veteres : *Capreus*, *rimus* (lege *prinus*, aut *rinus* , hoc est , *caprinus* , repetitâ ex antecedente voce syllabâ *ca*) αἴγειος. Infra: *caprina* , αἴγειον , αἴγεια. In iisdem *Glossis*, aliisque Veteribus libris, est *collimare* σοχάζεσθαι , quæ vox suspecta est nonnullis ; qui putant ubique scribendum *collineare* , à *linea*, quod in *Glossis* proximè sequitur. At alii volunt dici *collimare* , quòd id fiat *limis* oculis. Prius defenditur loco *Q. Claudii Quadrigarii*, apud *A. Gellium* Lib. IX, 1. quod probat *J. F. Gronovius* in notis ad locum & *Chr. Becmannus*, in Origin. Linguæ Latinæ; posterius placet *J. G. Vossio* , in Etymologico. Alterutra opinio erit vera, hinc sequetur N pro M , aut M pro N multis in locis scriptum fuisse. Sic *Livius* Lib. II. c. 58. ubi describit contumaciam exercitûs *Ap. Claudio* ægrè parentis , quòd hic se plebis Romanæ inimicum profiteretur : *Si citiùs agi vellet agmen*, *tardiùs sedulò incedere* ; *si adhortator operis adesset* , *omnes suâ sponte* MOTAM *remittere industriam.* Imò verò NOTAM, ita ut liquidum esset datâ operâ , non naturâ, segnes esse , quòd alioqui *nota esset eorum industria.* Sic *Nepos* in Cimone Cap. III. *Confestim* NOTÆ *ejus virtutis desiderium consequutum est.* Sic *Phædrus* Lib. I. Fab. IX. inducit pastorem sic adloquentem leporem captum ab aquila;

— *ubi pernicitas*

C 5 No-

NOTA, *inquit*, *illa est*? *Quid ita cessarunt pedes*?

* *Gaspar Scioppius*, cui debemus, ex parte dispositionem hujusce Sectionis *Criticæ* nostræ, animadvertit etiam in *Critica* sua, sæpe N & M misceri.

3. Sed & alterum exemplum ex *Livio* addemus. Ita ille loquitur Lib. X. c. 25. *Inde nusquam stativa Romanis fuere*; *negabat* (Q. Fabius Consul) *utile esse uno loco sedere exercitum*; *itineribus*, *ac mutatione locorum*, NOBILIOREM, *ac salubriorum esse*. Scribo MOBILIOREM, hoc est, εὐκινητότερον, mutatione enim locorum non fit *nobilior* exercitus, sed *mobilior*; quia adsuetus itineribus faciliùs movetur, quàm qui in præsidiis torpescit. *Curtius* Lib. IV. c. 14. §. 16. ita loquentem Darium inducit: *nostrum* mobile & *expeditum agmen est*, *illius prædâ grave*.

4. Vicissim, apud *Sallustium*, in Bello Catilinario Cap. XLIX. occurrit *mobilitas* pro *nobilitate*, ut ante nos animadvertit *G. Scioppius* in *Critica*. *Nonnulli*, ait Sallustius, *equites Romani qui*, *præsidii causâ*, *cum telis erant circa ædem Concordiæ*, *seu periculi magnitudine*, *seu animi* mobilitate *impulsi*, *quò studium suum in Rempublicam clarius esset*, *egredienti ex Senatu Cæsari gladio minitabantur*. Postrema verba ostendunt *nobilitate* veram esse lectionem. Ceteroqui *mobilitas animi*

* *Adi & Joan. Fred. Gronovium Observ. Lib. I. c. 15.*

mi inconstantiam significat, cujus incusari non poterant hi equites; qui antea nec amici Cæsari, nec infensi Reipublicæ fuerant. Igitur hîc intelligenda ea animi adfectio, quæ nobiles viros deceret. Sic Medea, apud *Ovidium*, Metam. Lib. VII, 44. de Jasone:

—— *Sed non is vultus in illo,*
Non ea nobilitas *animo est, ea gratia formæ,*
Ut timeam fraudem, &c.

Idem Lib. 2. ex Ponto Elegiam II. ita orditur:

Maxime, qui tanti mensuram nominis imples,
Et geminas animi nobilitate *genus.*

Vide etiam ad locum *Sallustii* quæ habeat vir doctissimus *Jos. Wasseus.*

5. Quòd si M & N miscentur, multò faciliùs M & IN vel NI, confundi potuerunt, quod reverâ contigisse aliquot exempla ostendent. *Glossæ* veteres habent: *Abstenis*, νηφάλιος, ὁ ἀπέχων οἴνου. Primùm, pro *Abstemius* scriptum *Abstemis*, ut est in Cod. S. Germani, deinde *Abstenis*. *Livius* Lib. I. c. 29. ubi describit quâ ratione Romanorum Rex Tullus Albanos Romam transtulerit, post supplicium de *Mettio Suffetio* sumtum, dum Albanus exercitus inermis ab Romanis armatis cingeretur: *Inter hæc*, inquit in Gronoviana Editione, *jam præmissi ALBANI erant*

erant equites qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductæ, ad diruendam urbem. Non ea erat stultitia Tulli, ut Albanos equites mitteret, ad delendam suam ipsorum patriam, & suos invitos Romam ducendos. Intellige ergo equites Romanos, & lege A L B A M : quemadmodum postea animadverti habere alias Editiones. Certè *Dionysius* Halicarnasseus huic lectioni manifestò favet, hoc enim ipsum ita describit, Ant. Rom. Lib. III. p. 172. ΕΝ ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο χρόνῳ, Μάρκος Ὁράτιος ὁ προεσταλμένος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας τὴν ὁδὸν καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος ἀφύλακτον εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως κύριος: *inter hæc M. Horatius præmissus cum delectis, ad diruendam Albam, celeriter confecto itinere, portas patentes & incustodita mœnia occupat, faciléque urbe potitur.*

6. Planè mihi persuasi *Lactantii* Lib. II. in præfatione, pro IN positum esse M. *Gestio enim, inquit, Constantine Imp. convictis* MANIBUS, *& hominum impiâ vanitate detectâ, singularis Dei adserere majestatem.* Nam legendum omnino videtur INANIBUS, nempe, *Diis*, qui rectiùs opponuntur *singulari Deo*, quàm *manes*; etsi non diffiteor *Lactantium* ostendisse Deos Ethnicorum esse *manes*, id est, homines mortuos.

7. Aperiam hîc suspicionem de loco celebri *Terentii*, quem similiter corruptum opinor.

Is-

Is est in Phormione Act. II. S. I. vers. 75. Demipho, auditis filii nuptiis se absente factis, stomachans inducitur hisce verbis:

> ——— *non, non sic futurum est, non potest.*
> *Egóne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?*
> *Nihil suave MERITUM est.*

Adi, si libet, Interpretes frustra in hisce postremis verbis insudantes; tum verò cum iis quæ legeris confer hanc nostram conjecturam: *Nihil suave* NI CITUM *est*, hoc est, ut beneficium suave non est, nisi citò fiat: sic nec ultio grata est, nisi cita sit. Hæc egregiè concordant cum superioribus, in quibus Demipho negat se vel unum diem passurum filio nuptam esse Phanium; habéntque aliquid παροιμιῶδες, quod Græcè non malè dixeris: ἡδὺ μηδὲν, εἰ μὴ ταχύ.

8. Græci Librarii similia frequenter peccarunt, ut viri docti ostenderunt. Unum atque alterum exemplum proferam, & prius quidem ex *Arriano* Lib. VI. p. 132. Edit. *Henr. Stephani.* Sic loquitur de temeritate Alexandri: ὑπὸ μένους τε τοῦ ἐν ταῖς μάχαις, καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς δόξης, καθάπερει ἌΛΛΗΣ τινὸς, ἐξηττώμενος, οὐ καρτερὸς ἦν ἀπέχεσθαι τῶν κινδύνων: *fortitudini in præliis & amori gloriæ, unquam alii cuidam, temperare nescius non erat abstinere à periculis.* Manifestum quidem

dem mendum eſt, nam ἄλλη nihil hoc in loco ſonat; ſed quid ſcripſerit *Arrianus* non ita liquet. Attamen ſcribendum crediderim ΟΛΚΗΣ, hoc eſt, *adtractioni*, quæ dicitur * de vi quadam, quâ, veluti occulto pondere, trahimur ad ea quæ ſunt indoli noſtræ conſentanea. Primùm K reſecto dextro cornu viſum eſt eſſe Λ, deinde cùm ὄλλης nihil ſignificaret, mutatum in ἄλλης, quæ Græca quidem vox eſt, ſed hoc in loco ſenſu caret. Hiſce editis, *Grunnius*, *Arriani* editor, contumelioſè me invaſit, ob tentatam hujus loci emendationem; quia *Suidas*, qui eum, omiſſo nomine Scriptoris, protulit, habet οἱ ἄλλης τινὸς ἡδονῆς ἡττώμενοι *ut ii qui aliâ quapiam voluptate victi ſunt.* Quæ lectio ſi melior judicaretur, non eſſet quod meæ me puderet conjecturæ, quæ eſt propior lectioni omnium MSS. nec ſenſum minùs commodum parit. In conjectura errare licet & labi, non in iis quæ pro imperio aliis imponuntur. Sed me defendit amicus, qui ſe *C.Veratium Philellenem* vocavit, & cujus Epiſtolam inſerui *Bibliothecæ Selectæ* Vol. IX. nec conviciis, quæ repoſuit *Corocotta*, ut ſententiam mutem moveor.

9. Alterum erit ex Conſtitutionibus Apoſtolicis Lib. II. c. 20. ubi de officio Epiſcopi inter alia habetur, τὸ κατεαγμένον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χωλείαν οὐδὲ ΕΠΙΔΕΝΝΩΝ, διὰ παρακλητικῆς νουθεσίας, vertit *Joan.Bap.C* *tel*

* *Vide Henr. Stephanum, ad hanc vocem, in Theſauro.*

tclerius : peccatis fractum, ut in via claudicet, vinciens per exhortationem consolatoriam. Attamen, in indice, retinuit eam vocem, quæ Græca non est, & quæ sine dubio est pro ΕΠΙΔΕΣΜΩΝ, *ligans.* Sic in loco Ezekielis XXXIV. qui adfertur ejusdem libri Cap. XVIII. συντετριμμένων ὀ κατεδήσατε, *fractam ovem non ligastis.* Sic & Cap. XLI. eadem de re: μὴ μόνον τέμνων ἢ καίων, ἢ ξηρία προσφέρων, ἀλλὰ ϗ ἐπιδεσμῶν, ϗ μοτῶν, ϗ ἐνιεὶς γλυκέα φάρμακα ἐπιλυτικὰ, ϗ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς : *non solùm secans, aut urens, aut sicca & mordacia remedia adhibens; verùm etiam adligans, & linamentum indens & immittens pharmaca lenia, & detergentia, ac irrigans verbis consolationis.*

10. Apud Hebræos, valde adfines sunt litteræ ב & כ, *beth* & *caph*, ג & נ, *gimel* & *nun*, ז & ו, *zajin* & *vau*, ד & ר, *daleth* & *resch*, nec multùm inter se differunt צ & ע, *tsade* & *hajin.* Itaque mirum esset numquam inter se à Librariis mistas. Certè sunt exempla cùm in Judaïco, tum in Samaritico Pentateucho, ex quibus liquet Librarios sæpe eas confudisse. Sic Gen. X, 4. qui dicuntur in Judaïcis exemplaribus דודנים *dodanim*, in Samariticis, ut & 1 Paral. I, 7. dicuntur רודנים *rodanim*, quam posteriorem lectionem veram judicavit *Sam. Bochartus.* At nos priorem, non sine gravi ratione, prætulimus. Sic Gen. XLIX, 10. pro רגליו raglau, *pedibus ejus*, Sa-

Samarita habet דגליו daglau *vexillis ejus*, quod melius visum viro doctissimo *Jobo Ludolfo*; ut testatur in singulari Diatribe, quam de hoc loco edidit. Neque nos ab hac sententia abhorremus, quamvis ceteroqui Judaïcum Codicem Samaritico præferamus. Possent & alia plura exempla proferri, sed nos indicem variarum lectionum non scribimus, & adlata quod diximus satis confirmant. Quisquis talia avebit *Lud. Cappelli* Criticam Sacram adeat, quæ sat multa suppeditabit, per omnes litteras Alphabethi.

10. Potuissemus etiam in aliis Linguis similes alias inter se litteras conferre, ut fecit *Joan. Passeratius* in libro *de Litterarum inter se cognatione & permutatione*, quem sequutus est *Gasp. Scioppius*, in sua *Critica*; sed necesse esse non judicavimus, cùm paucis exemplis res æquè demonstretur ac pluribus, præterquàm quòd & alia in sequentibus adferentur.

CAPUT V.

De Mendis ex Dictantis negligentia ortis. 3. quòd omiserit quæ erant inter eamdem vocem repetitam, aut in alio verborum situ.

1. DUM varia opuscula, quæ cùm Gallicè, tum Latinè ab hisce viginti quinque & pluribus annis edidi, ipse corrigerem; in

in ſpeciminibus, quæ madida à prælo ad me adferebantur, ſæpiſſimè animadverti Typothetam omiſiſſe quæ erant inter eamdem vocem interpoſita, ſi repeteretur in altero verſu; aut etiam, ſine ulla ejuſmodi occaſione, voces aliquot præteriiſſe. Non ſemel hoc in animum revocavit quæ legeram, apud viros eruditos, de omiſſionibus in Veterum monumentis, quas eodem modo contigiſſe credibile eſt. Qui dictabat, nimirum, interdum aliud agens, amotis oculis à libro ex quo dictabat, cùm oculos denuo ad exemplar ſuum converteret, & incideret in vocem ad quam dictaſſe ſe ſciebat, ab illa iterum incipiebat dictare, non animadvertens eam repeti, adeóque omittebat quidquid interceſſerat. Poterant & innumera alia incidere, quæ, dum interpellarent Dictantis animum, faciebant ut quidpiam omitteret.

2. *Livius* Lib. X. c. 14. ubi deſcribit acerrimum prælium à Romanis cum Samnitibus commiſſum; ait Q. Fabium Maximum Conſulem, cùm vidiſſet ne vim quidem Equitum quidquam profeciſſe, ratione graſſandum eſſe ratum; itaque juſſiſſe Scipionem legatum haſtatos primæ legionis ſubtrahere ex acie, & ad montes proximos, quàm poſſet occultiſſimè, circumducere. In medio verò pugnæ ardore, *improviſa*, inquit, *ex montibus ſigna, clamórque ſublatus non vero tantùm metu terruere Samnitium animos.* Lego *non vero tantùm* MOTOS *metu terruere Samnitium animos.* Hoc vult *Livius*, Samnites & adverſùs legiones, & adverſùs incitatas turmas im-

motos ſtetiſſe, quamvis vera eſſet metuendi cauſa; nec tantùm timuiſſe, quantùm falſo illo metu pauculorum haſtatorum. *Motos* videtur omiſſum, quia qui dictabat, animo non ſatis adtento, aut errantibus oculis, hanc vocem miſcuit cum ſequente *metu*. At ſenſus eam, aut ſimilem poſtùlat; nam frigidum eſt dicere ſigna Romana in montibus proſpecta terruiſſe Samnites, *non tantùm vero*, ſed etiam falſo, *metu*. Quis credat *Livium*, Scriptorem nequaquam languentem aut frigidum, præſertim in pugnarum deſcriptionibus, ita loquutum? Profectò hoc noluit, ſed Samnitium animos non uſque adeò motos fuiſſe ſignis infeſtis legionum, aut equeſtri procellâ, quâ eorum ordines turbare conatus erat Fabius, quibus non ſine ratione terreri potuiſſent; quàm falſo illo metu, quem pauci haſtati iis injecerunt. Hoc ſequentia oſtendunt: *nam & Fabius Decium collegam adpropinquare exclamavit, & pro ſe quiſque miles adeſſe alterum Conſulem, adeſſe legiones gaudio alacres fremunt; errórque utilis Romanis oblatus fugæ, formidiníſque Samnites implevit, MAXIME TERRITOS ne ab altero exercitu integro, intactóque feſſi opprimerentur.*

3. Omiſſionis inſigne exemplum proferemus ex *Theophraſti* Characteribus, è ſimilitudine duarum vocum ortæ, quam mirum eſt *Iſ. Caſaubonum* ſupplere non potuiſſe, cùm ſit res facilis & clara. Locus eſt Cap. XV. in ἀναισθησίας charactere. Τοῦτο τοῦ Διὸς εἰ-

πεῖν,

πεῖν, ἡδύ γε τῶ ἄςρων νομίζει, ὅτι δ' ϗ οἱ ἄλλοι λέγουσι ** πίσσης : ad verbum : *pluente Jove, dicere* (solet) *suave astrorum putat, quia & alii dicunt ** pice.* Describit *Theophrastus* hominem, qui adeò vecors est, ut nesciat pænè quid dicat, & contraria iis quæ videt blateret, quasi deliraret, sicut antecedentia legenti liquebit. Igitur suppleverim : ἡδύ γε τῶ ἄςρων ΦΩΣ. ΚΑΙ ΝΥΚΤΑ ΑΙΘΡΙΑΝ νομίζειΝ, ΗΝΤΙΝΑ οἱ ἄλλοι λέγουσι ΜΕΛΑΝΤΕΡΑΝ πίσσης: *jucunda est astrorum lux*; *& serenam noctem putare, quam alii dicunt pice atriorem.* Quatuor priora verba omissa videntur à dictante, qui vagantibus oculis miscuit vocem ΑΙΘΡΙΑΝ cum ΑΣΤΡΩΝ, & cùm κῶλον dictasset ad vocem ἄςρων, transvolavit interjectas dictiones. Illis corruptis, cetera minùs fortè eleganti manu scripta facilè posteriores exscriptores, cùm sensus eos non juvaret, fefellerunt.

4. Ut supplementi nostri singulas partes confirmemus, postquàm vidimus mentionem fieri *pluentis Jovis*, facile est intelligere ei opponi serenum cœlum, & quidem, si de nocte sermo sit, ut est hîc sine dubio, nisi astra interdiu fulgere putemus; ἡδύ γε ἄςρων, *jucundum astrorum* . . . . Quid tandem? Φῶς, *lumen*, nullâ enim aliâ re stellæ jucundæ sunt. At qualem noctem esse oportet, ut lux astrorum fulgeat? Nimirum, αἰθρίαν, *serenam*, nam αἴθριος Ζεὺς opponitur τῷ ὕοντι. *Theocritus* Idyll. IV.

> Χ'ὠ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει.
>
> *Jupiter interdum ſerenus eſt, interdum verò pluit.*

Pro νομίζει ſcribere neceſſariò oportet νομίζειν, ut εἰπεῖν, nam ſolet hæc omnia *Theophraſtus* infinitivo exprimere, ſubauditis vocibus δεινὸς, aut οἷος. Ἥντινα legimus, pro vocibus nihili ὅτι δὴ καὶ, ita poſtulante orationis ſerie.

Denique μελαντέραν ſupplevimus, ob vocem πίσσης, cùm ex ipſa rei natura, tum quia Græci ita loqui ſolebant. Sic *Homerus* de paſtore tempeſtatem proſpectante, Iliad. Δ. verſ. 275.

> Ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
> Ἐρχόμενον κατὰ πόντον, ὑπὸ ζεφυροῖο ἰωῆς,
> Τῷδέ τ' ἄνευθεν ἐόντι μελάντερον, ἠΰτε πίσσα,
> Φαίνεται.

Quemadmodum è ſpecula videt nubem paſtor, venientem per mare à Zephyri flatu, eique ſtanti procul nigra ceu pix adparet. Sic loquuntur & Latini, ut *Ovidius*, in Ep. Leandri ad Heronem, verſ. 7.

Ipſa

Ipsa vides cœlum pice nigrius, *& freta ventis*
Turbida, pérque cavas vix adeunda rates.

Alia exempla quærent, & invenient quibus vacabit.

5. Alterum etiam *Theophrasti* locum obiter supplebimus, è Cap. XXVIII. in fine characteris ὀψιμαθοῦς, ubi legimus: καὶ παλαίων, ἐν τῷ βαλανείῳ πυκνὰ τὴν ἕδραν στρέφειν. Legendum καὶ ὥσπερ παλαίων, *& quasi luctans, nates in balneo subinde vertit.* Luctando, nempe, necessariò totum corpus contorquebant, atque hinc inde cum reliquo corpore nates ἔστρεφον; at in balneo nihil cogebat, & turpe erat. Absurdè *Casaubonus: idem luctans & in balneo lavans nates subinde agitat indecenter.* Etenim nec senes luctabantur, nec qui luctabantur poterant à torquendis natibus abstinere.

6. Omissionis, ex repetitione earumdem vocum natæ, exemplum memorabile est in versione *Hieronymi* Jos. V, 6. *Per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisus fuit, donec consumerentur, qui non audierant vocem Domini & quibus antè juraverat, ut non ostenderet iis* terram *lacte & melle manantem.* Omissum est post vocem terram: *quam juraverat Dominus patribus eorum dare nobis, terram*; ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι ἡμῖν γῆν: ארץ אשר נשבע יהוה לאבותם לתת לנו ארץ propter repetitionem, nimirum, vocis ארץ *terram.*

 7. Si-

7. Similem omiſſionem animadvertit *Hieronymus* Eſai. Cap. XL, 7. in Verſione LXX. Intt. ubi is verſus, ob repetitionem earumdem vocum, excidit: יבש חציר נבל ציץ *exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos, quia Spiritus Domini ſufflavit in eo. Verè fœnum eſt populus*; ſequitur enim iterum: יבש חציר נבל ציץ *exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos* &c. ad quem locum ſic *Hieronymus*, col. 302. Ed. Pariſinæ Benedictinorum: *Hoc quod aſteriſcis notatur:* quia Spiritus Dei flavit in eo, verè fœnum eſt populus, aruit fœnum, cecidit flos, *ex Hebraico & Theodotionis editione additum eſt. Ex quo manifeſtum eſt, vel à* LXX *prætermiſſum, vel paullatim Scriptorum vitio abolitum, dum prior* & ſequens verſus finitur in *flore.* Sed verba omiſſa non ſatis adcuratè notavit; omiſſio enim orta eſt ex ſimili initio, non ex ſimili fine, ut animadvertent qui locum inſpicient. Hîc mirari ſubit Complutenſium impudentiam, qui hunc verſum ſuppleverunt ex ingenio, ut paſſim. Abeſt etiam à Codicibus Romano & Alexandrino.

8. Sed & alteram omiſſionem idem notavit Jerem. Cap. XXX, 15. Sic habent verba Prophetæ, ex tranſlatione *Hieronymi.* 14. *Omnes amatores tui obliti ſunt tui, téque non quærent, plagâ enim inimici percuſſi te, caſtigatione crudeli;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt peccata* TUA. 15. *Quid clamas ſuper contritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt peccata* TUA. In quæ verba ita ſcribit *Hieronymus*

nymus col. 673. *Quódque sequitur :* quid clamas super contritione tua, &c. *in LXX. non habetur ; videlicet , quia secundò dicitur , propter multitudinem , &c. & qui scribebant à principio additum putaverunt.* Hinc discere est exemplaria Græca , quæ hunc versum habent , eum ex alia editione habere.

9. Eadem prorsus de causa , in ipso Textu Hebraïco , Jos. XXI, 36, & 37. in antiquis multis exemplaribus , deerant. Enumerantur illic asyla è variis Tribubus , & versus quidem 35. ita definit : *urbes quatuor* , Hebraïcè , ערים ארבע. Sequebatur verò , ut res ipsa ostendit, & liquet ex 1. Paral. VI, 78, 79. *Et de Tribu Ruben , Betser & ejus suburbana , & Jahtsa & ejus suburbana ; Cademoth & suburbana ejus , Mephahath & suburbana ejus , urbes quatuor* ערים ארבע. Quarum duarum postremarum vocum repetitione, factum est ut Librarii versus 36. & 37. omiserint. Massora eos desideratos ostendit , in antiquis Codicibus , ut & *R. David Kimchi* ; nec eos verterat olim *Hieronymus* , ut liquet ex antiquissimis ejus versionis exemplaribus. Attamen esse oportere locus Paralipoménon indicatus , & versio LXX. Intt. ostendunt , ne rem ipsam adtingam. At possunt esse loca hiulca , ab antiquissimis temporibus , simili de causa ; quorum tamen hiatum deprehendere , aut supplere aliunde non licet.

10. Sic 1. Paral. XXIV , 6. in Chaldæo Interprete aliquot verba , propter repetitionem excidisse ad eum locum notavimus. Sed & in ipso contextu Hebraïco simile quid videri con-

tigisse ad 1. Reg. VII, 15. & 2. Par. IV. 16. observavimus. Quæ loca adibit Lector, si libeat, & quæ ad ea dixerimus videbit; neque enim hîc repetere visum est.

CAPUT VI.

De Mendis ortis ex imperitia aut negligentia Dictantis; 4. quòd malè pronunciaret.

1. PRAVA Dictantis pronunciatio permulta Menda parere potuit, & reverâ peperit; quod multis rationibus contigit, quarum præcipuas aliquot hîc indicasse satis erit. I. Dictantes sæpe miscebant vocales inter se & consonantes, ut cum Hebræis Grammaticis loquar, *ejusdem organi*. II. Fines vocum non satis distinctè pronunciabant, nec à sequentibus satis dictando sejungebant; quo factum ut litteræ ultimæ, aut primæ vocum omitterentur, aut non satis clarè à scribentibus audirentur; vel etiam separabant syllabas conjungendas. III. Adspirationes aliquando omittebantur, aut addebantur.

2. I. Tribus verbis hîc dicendum est, in eorum gratiam qui Hebraïcè nesciunt, non in Hebraïca tantùm Lingua, sed & in reliquis omnibus, litteras posse in certa genera dividi, pro organis, quibus potissimùm efferuntur. *Gutturales* dici possunt A, E, I, O, U, Y vocales, cum adspiratione H; *Labiales* sunt B, F, M, P, PH, V; *Palatinæ* C ante A &

& O, G, J, K, Q; *Dentales*, D, L, N, T & TH; *Linguales* R, S, Z, X, C ante E & I, & T ante I. Quemadmodum autem, apud Orientales, sæpe miscentur litteræ ejusdem organi: idem etiam inter pronunciandum fit, apud alias Gentes, quamvis fortè paullò infrequentiùs. Exempli causâ, apud Latinos, sæpe miscebantur B, F, P & V. inter pronunciandum, ut cùm ex MSS. veteribúsque Editionibus, tum etiam ex mendis adparet. *Joan. Passeratius*, Professor olim Regius eloquentiæ, in Academia Parisiensi, vir elegantissimi ingenii, hæc & similia anno 1606. ostendit, in libello *de Litterarum inter se cognatione ac permutatione*; quem, nisi his iterum editis, videre non contigit. Multa etiam hanc in rem animadvertit *Gul. Canterus*, in Syntagm. *de Ratione emendandi Græcos auctores*, Antuerpiæ anno 1571. iterum edito. Sed & varia hanc in rem habet *Gasp. Scioppius*, in *Critica.*

3. Edidit ut antea diximus, *Henr. Stephanus*, ad calcem sui *Thesauri*, Glossaria; ex quibus atque *Isidori* Glossis, in nostrum usum, multa exempla collegimus permutationis litterarum sono adfinium, sive *ejusdem organi*; ex quibus exemplis, paucula tantùm proferemus. Primùm quidem vocales, & diphthongi cùm in Latinis, tum etiam potissimùm in Græcis, passim miscentur; quòd facillimum sit unam pro altera, titubante linguâ, efferre; aut, aure non satis adtentâ, audire. Exempli gratiâ, A est pro AE, in his verbis: *Abaci, delfica, μηνίσηριον, ὡς Ἰȣβεναλιος.*

Legendum *Delphicæ* & μηνιςηρίȣ. * Nam *abaci* eſt in Genitivo, etiam apud *Juvenalem*, Sat. III verſ. 24. ubi vide Scholiaſten. Eſt pro E, in his verbis: *Jantaculum*, ἀκρατισμός. *Janto*, ἀκρατίζω. Eſt pro I, in *Inſtata*, *ſuperaria*, ἐπενδύτης, nam legendum *inſtita* ex Cod. *S. Germani*; & in *Monator*, σημαντὴρ, ubi idem Codex docet legendum *monitor*, ut & res ipſa. Eſt pro O, in *Deſpalat*, διασπᾷ, pro *deſpoliat*. Eſt pro U, in *Pallatus*, μελανείμων, legendum enim *pullatus*. Similia, de ſingulis vocalibus & diphthongis Latinis, poſſemus proferre.

4. Non minor eſt confuſio in Græcis, imò major, quòd ſoni trium vocalium, & plurium diphthongorum non multùm, in Græca Lingua, diverſi eſſent. H, nempe, I, & Y, ſono valde erant adfinia; diphthongſque AI, AY, EI, EY, HY, OI, & YI pænè idem ſonabant auribus parum adtentis, aut ſi minùs diſtinctè pronunciarentur. Hinc fit ut & inter ſe, & cum tribus memoratis litteris, in antiquiſſimis MSS. miſceantur. AI ſæpe quoque confunditur cum E, non ſecus ac AE apud Latinos. Qui tractarunt Codices MSS. norunt veriſſimum eſſe quod dico. MS. Codex *Alexandrinus* Bibliorum, qui in Bibliotheca Regia Londinenſi ſervatur, & antiquiſſimus fortè eſt omnium MSS. Codd. qui exſtant, aut certè inter antiquiſſimos, ejuſ-

* *Sic emendatum poſtea vidi à Joan. Meurſio in Lexico Græco-barbar. in voce* μηνιςήριον.

ejusmodi mendis passim laborat, ut testati sunt qui * Oxonii Librum Psalmorum, ex eo Codice, ediderunt. Sed & aliquot exempla ex Glossis sunt addenda.

5. H. frequentissimè scribitur pro I. Sic *Abbatissa* vertitur Ἀρχιμανδρίτης, pro ἀρχιμανδρῖτις, nam prius Cœnobii præfectum, vel Abbatem significat. *Circus* dicitur esse avis, μεταβληθείσης τῆς Σκύλλης τοῦ νήσου Μεγαρέων, *mutatâ Scylla Nisi* (legendum Νίσου) *Megarensium Regis*. Pro Υ similiter occurrit, ut *Asperserit* προσκλήσῃ, pro προσκλύσῃ: *Ad limina*, θηρωροὶ pro θυρωροί. Ι vice versâ loco Η legitur, ut *Præli*, λινοῦ, pro ληνοῦ: *Antruare*, σπιλεῦσαι, pro σπηλεῦσαι: *Nuptiles* (L. *Nuptiales*) γαμίλης, γαμήλιοι. Υ cum Ι miscent Grammatici, cùm κῦτος idem ac κῆτος esse censent. *Phavorinus*: Κῦτος, ὄγκος, χώρημα, βάθος, πλάτος, σῶμα: *moles*, *spatium*, *profunditas*, *latitudo*, *corpus*. Idem: κῆτος ἀπὸ τοῦ κῆτος (lege κῦτος) τὸ πλάτος. ὡς τοὔμπαλιν ἀπὸ τοῦ ἵστημι στῆλος καὶ στύλος. Adi & Etymologicum Magnum, in Ἀλμυρὸς, quod dicitur ἀπὸ τῆς ἁλμῆς pro ἁλμηρός. Vide quoque quæ habet in Ἄλυς, & in Ἄτρυτα. Hinc factum ut permulta menda, ex harum litterarum & diphthongorum mutatione orta, sint etiamnum in veteribus editionibus Venetis & Basileen-

* *Anno* 1678.

leenſibus Scriptorum Græcorum, quæ ex MSS. Codd. exſcriptæ ſunt. Editio *Joſephi* Frobeniana iis ſcatet, quæ & improvidè in Genevenſes Editiones ſunt transfuſæ. Similia, in aliis, paſſim animadvertent ſtudioſi.

6. Plura harum mutationum exempla congeſſit vir doctus *J. Rod. Wetſtenius*, in Orationibus de Pronunciatione Linguæ Græcæ; ut vidi, cùm ſuperiora jam eſſent ſcripta. Idem etiam multis oſtendit Diphthongorum eſſe frequentiſſimam confuſionem; quo fiet ut ne actum agamus, cùm præſertim ſit è re noſtra ſi conſulatur; quoniam ea quæ dicta ſunt, de confuſione vocalium & diphthongorum, partim nituntur ea ſententia de illarum pronunciatione, quam propugnat vir eruditus. Addam hîc tria exempla vocum ideò corruptarum. Sic *Galenus* Comment. I. in Lib. *Hippocratis* de natura Hominis, ad text. 41. T. III. Ed. Charterianæ p. 125. obſervat pro ὀφείλει *oportet*, *neceſſe eſt*, legi in aliis φιλεῖ, *ſolet*, quod ipſe interpretatur προσήκει. *Herodianus* Lib. I. c. 8. §. 11. poſtquàm narravit Hemam urbem, in Alpibus ſitam, vacuam ac incenſam relictam ab incolis, eámque ingreſſos Maximini milites, addit, διανυκτερεύσαντες οὖν οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει, ἐν ἀθύροις καὶ κοιναῖς πάντων οἰκίαις, οἱ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τὰ ἑξῆς: vertit *Politianus* in hunc modum: *cúmque noctem exegiſſent partim intra patentes, communéſque omnibus domos, partim in planitie* &c. Legendum κεναῖς, ver-

vertendúmque *vacuas omnibus domos*. *Julianus* Imp. in Ep. ad Judæos, quæ est XXV, ita loquitur de Jerosolima : ἐμοῖς καμάτοις ἀνοικοδομήσας οἰκήσω : *meis laboribus refectam incolam* ; imò verò οἰκίσω, *incolis instruam*, neque enim *Julianus* habitare cupiebat Jerosolimæ, qui minimè erat Judæus; nec Judæis ea in re gratificari volebat, nisi ut Christianis mœrorem crearet.

7. Apud Orientales, litteræ, quæ *gutturales* dicuntur, & quas nonnulli suspicati sunt vocalium loco olim fuisse (quibus tamen non adsentior) passim etiam inter se miscentur, ut docent Grammatici, sine dubio ob soni adfinitatem. Idem ostendunt de litteris *quiescentibus*, quarum duæ sunt etiam gutturales. Animadvertere hoc licet, non modò in Judaïco Codice, in quo eædem voces, non semper uno modo, scribuntur; sed etiam ex Samaritici cum eo collatione. Exempli gratiâ, א & ה, in fine verborum *quiescentes*, sæpe miscentur, ut ברה & ברא, פלה & פלא, קרה, & קרא & similia. Sed & quæ scribuntur per א in Judaïco Codice, leguntur exarata per ח in Samaritico & vicissim, imò etiam per ח & per ע. Non exigui est momenti hæc diligenter observare, in Linguis Orientalibus; quia sæpe ex ea animadversione pendet cognitio sensûs locorum, qui frustra alioqui quæritur. Sic * ostendimus ad Gen. XXXVI, 24. ex collatione Codicis Samaritici cum Hebraïco, הימים in eo loco debere legi

* *In Comment. Philologico.*

legi *hemim*, non *hajjemim*, cùm Samaritæ habeant אימים *emim*; quo posito, nulla ampliùs est difficultas, in eo loco, qui omnes Interpretes exercitos habuit.

8. Indidem etiam intellexi, quod me fugerat cùm primùm ederem Commentarium in Exodum, & quod etiam fugit *Edm. Castellum*, virum doctissimum, quid sentiant Samaritæ de coloribus lapillorum pectoralis Aharonis. Interpres Samariticus primum ordinem lapillorum his nominibus exprimit: סמוק סמק סמקמק *samok*, *samak*, *samakmak*, hoc est, *rubrum*, *rubicundiorem*, *rubicundissimum*; secundum verò hisce: חכום חכם חכמכם, *hhachom*, *hhacham*, *hhachamcham*, quæ nomina quid significarent tum demum vidi, cùm in animum venit Samaritas pro אכם, quod, apud Chaldæos, sonat *niger fuit*, dicere חכם, quòd frequentissimè א & ח confundant. Tertium ordinem vult *lutei* coloris fuisse, quartum ita exprimit עואר ואבר עברבר *havar* & *abar habarbar*, quod verbum idem est ac Chaldaïcum חור *hhour*, albus fuit, nam miscentur ע & ח. Observandum, in hisce vocibus, etiam confundi ע & א, & ו cum ב. De re ipsa alibi agemus.

9. Non multò minùs miscentur, in aliis Linguis, consonantes ejusdem *organi* à Librariis, ob soni adfinitatem; quod videtur potissimùm ortum ex parum adcurata dictantium pronunciatione, & quod exemplis est demonstrandum. Sed ne, in re clara, æquo longiores simus, unius tantùm *organi* consonantes, inter se comparabimus. Diximus

la-

labiales esse B, F, M, P, PH, & V consonantem; constat autem, innumeris exemplis, eas à Librariis permistas fuisse.

10. B loco M positum est, in voce *submanum*, in Glossis: κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωῒ νυκτερινὸν, *fulgur submanum.* Dicebant Romani *summanum.* * *Plinius* auctor est à Romanis *fulmina diurna* tributa *Jovi*, *nocturna Summano.* Similia docet *Festus*, in *Provorsum.* Igitur verè † *Claud. Salmasius* emendandum censuit *summanum.* At Glossarum Scriptor, cùm legisset *submanum*, credidit compositum esse ex *sub* & *mane*, perperam, unde ἀπὸ πρωῒ vertit.

11. Idem *Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, non semel animadvertit frequentissimum esse § Latinis Librariis M & B invicem permutare, in scribendo. Exempla autem hæc profert. Apud *Arnobium*, *formas* pro *Phorbas*; *Cumamum*, pro *Cubabo*; *Mascauda*, *bascauda*; μύρμηξ, βύρμηξ; μάσκα, βάσκα, quibus innumera alia similia esse ait.

12. Idem vir summus ‡ animadvertit quoque Librarios sæpe confundere B cum P; quo intellecto, feliciſſimè emendat *Justini* locum Lib. XLIV. c. 1. de fluviis Hispaniæ: *plerique etiam divites auro*, *quod in* paludibus *vehunt.* Legit *balucibus*, quæ vox auri ramenta sonat, ut ostendit. Idem etiam sustulit, in hac ipsa voce, mendum apud *Martialem* Lib. XII. Epig. 57. ubi legitur:

Illinc

* *Lib. II. c.* 53. † *In Solin. pag.* 804. *Ed. Ultr.*
§ *Pag.* 284. & 923. *utrobique Col. I.* ‡ *Pag.* 196. *col. I.*

Illinc paludis *malleator Hispanæ*
Tritum , *nitenti fuste* , *verberat saxum.*

Emendandum liquet *balucis* , ut jam , ante *Salmasium* , viderat *Adrian. Turnebus.* Sic quoque populi Thraciæ, qui *Herodoto Briantes* dicuntur , sunt *Plinio* & *Solino Priantes.* In *Glossis* : *Captura* , ἐμβολὴ , pro ἐμπολὴ , quod *lucrum* sonat. Simili de causa, *Galenus* in Comment. IV. Libri *Hippocratis* de articulis, text. 12. dubitat an calceamenti genus, cujus meminit , dicendum sit πηλοπατίδες, vel πηλοβατίδες. Εἰ μὲν, inquit , διὰ τοῦ Π γράφοιτο πηλοπατίδες διὰ τὸ πατεῖσθαι τὸν πηλὸν ὑπ' αὐτῶν , εἰ δὲ διὰ τοῦ B πηλοβατίδες, ἐπειδὰν βαίνειν ἀσφαλῶς ἐν πηλῷ δυνατόν ἐστι τοῖς ὑποδεδεμένοις τοιοῦτον ὑπόδημα. Posterius videtur verius, certè Analogiæ convenientius est.

13. Nihil est frequentius * in MSS. quàm confusio B & V consonantis. Centies occurrit in Veteribus *Glossis* , ubi legas *Benditorem* , *Benenum* , *Berbenam* , *Berbicem* , *Bibium* , *Cabernum* , *Cabillacionem* , *Ablatibum*, *Abum* , &c. Hinc emendandum viderunt viri docti locum, in *Isidori Glossis* , ubi ita legimus: *Nibita* , *aqua ex nubibus facta.* Manifestò legendum : *nivata* , *aqua ex nivibus facta.* Quin & B , pro U vocali , in prioribus illis Glossis , legitur. *Abetuarium* , ἐπίμετρον, pro

* *Vide Jos. Scaligeri Conject. in Varron. p. 38. Ed. Paris. anni 1565.*

pro *Auctuarium*. Primum *c*, mutatum fuit in *e*, *avetuarium*; deinde *Dictator* librarius, Vasconico more, pronuncians V instar B fecit *abetuarium*, ut sæpe ex uno mendo natum alterum. Hinc Veteres quidam Grammatici Latini seorsim scripserunt de B & V. ut docerent Librarios, in quibus syllabis occurrerent; ut *Martyrius*, quem legi vult *Cassiodorus* à Monachis *Antiquariorum*, hoc est, Librariorum artem exculturis, Divin. Lect. Cap. XXX. ejúsque Operis Epitomen habet in *Orthographiæ* Capp. V, VI, VII, VIII, Nec ipse omni errore vacat *Adamantius*, qui *balvam* vult scribi quod *balbam* scribimus, (ubi profert locum *Persii*, quem sic scribit *balva de nare loquutus*) & *valbas*, quas *valvas* vocamus.

14. F pro PH frequenter occurrit, ut in *Glossis*, *Episonema*, *Filosofia*, &c. & P pro F, ut in iisdem: *ξανθρία*, *pucatrix*, ubi legendum *fucatrix*, ut rectè conjecit *Bon. Vulcanius*; *sulpor vivum*, θεῖον ἄπυρον, id est, *sulfur vivum*. Sic & passim scribitur *triumphus* pro *triumfo*, quod est à θρίαμβος, ac proinde debet scribi *triumfus*; cùm φ non sit in Græca voce, neque sit Latina littera. Sic in Pandectis Florentinis, constat scriptum esse *triumfator*; nec desunt Inscriptiones, in quibus similis orthographia cernitur. Antiquissimi Romani dicebant *triumpum*, mutato B in P. Sed tempore *Ciceronis*, mutata jam erat pronunciatio, ut liquet ex *Oratoris* C. 48. Simili de ratione, scribendum videtur

tropæum, aut *trofæum* ἀπὸ τῦ τροπαίυ, non *trophæum*, quod neque Græcum, neque Latinum est. Malim more Græco *tropæum* scribere, cum Glossographo, Vetustisque Codicibus, & Inscriptionibus: quemadmodum etiam censuit *G. Joan. Vossius*, in Etymologico.

15. M pro B occurrit in Glossis, ubi est *Ummilicus*, ὀμφαλὸς ἀνθρώπυ. *Ummo*, ὀμφαλός. Hæc permutatio frequentissima est in Etymologiis, verùm hîc, non mutationes litterarum Etymologicas; sed, ex Librariorum dictantium mala pronunciatione, exortas spectamus.

16. P pro B non raró legitur, ut in *Glossis*: χυδαῖος ἄρτος, *ciparius*, pro *cibario*; *Scoba*, κοσμητήριον, pro *Scopa*; *Calpitur*, ἐξαπατᾶ, pro *calbitur*, aut *calvitur*. Scriptum etiam pro V consonante, ut *Impastis* (id est, *investis*) *impubes*, ἄφθορος: *Passacriarium*, ὑδρία, pro *Vas aquearium*.

17. Quemadmodum B ponitur pro V, sic & V pro B. *Glossæ* veteres: *Acerva uva*, ὄμφαξ. *Acervatio*, σφοδρότης. *Acervitas*, δριμύτης. *Acervo*, δεινοποιῶ. *Acervus*, δεινός. *Caccavum*, χύτρα. *Valbus*, ψέλλος. *Valbucio*, ψελλίζω. *Vitumen*, ἄσφαλτος. V etiam occurrit pro F, in iisdem *Glossis*: *Vita Deûm immortalium*, ὦ πόποι, ἐκφώνησις ἀρχαϊκὴ, ὡς Κάτων. Scripserat Cato: *fidem Deûm immortalium*, vel, *proh fidem*, &c. Sed pro F au-

F auditum est à Librario V, & pro D in sequente syllaba T, unde factum *vitem*; quod cùm planè absurdum esset, ab indocto homine mutatum in *vita*, quia videbat in Scriptura per Deum *vivum* jurari. V pro P aliquando etiam legitur, ut *Stivo*, στιβάζω, pro *stipo*.

18. Hæc exempla satis ostendunt litteras ejusdem *organi* facilè inter se misceri à Librariis; nam quod de *labialibus* demonstratum est, id de ceteris quoque litterarum classibus facilè posset ostendi. Quin etiam *Joan. Passeratius*, in libro de cognatione & permutatione litterarum, *Guil. Canterus*, de ratione emendandi Græcos Auctores, *Gasp. Scioppius* in *Arte Critica*, & *Claud. Dausquius* Lib. I. *Orthographicorum*, affatim exemplorum suppeditabunt, si necesse sit; quamvis non satis adtenderint litterarum adfinitatem, & aliam viam iniverint. Igitur non modò in inquirenda vocum origine, ratio habenda est litterarum adfinium; sed etiam in investiganda vera lectione locorum corruptorum, cùm eas à Librariis tam frequenter inter se misceri constet.

19. II. Ad alterum *Dictantium* vitium transimus, quo fiebat ut finem vocum non satis distinctè pronunciarent, unde orta sunt gravissima menda. Nam aut litteræ propterea omissæ sunt à scribentibus, aut junctæ voces, quas oportebat separari. Contrario prorsus errore, dum moras interponunt dictantes, ubi non oportuit, sejunctæ sunt syllabæ; quas

conjungi necesse erat. Quarum depravationum exempla aliquot, more nostro, colligemus.

20. Quisquis *Glossaria*, quæ diximus, evolvet, frequentissimè videbit in ultima syllaba à Librariis erratum; quod ortum aliunde esse non videtur, nisi ex Dictantis vitio. Manifesta ejusmodi menda innumera observarunt viri eruditi, quorum conjecturæ ad calcem Labbæanæ Glossariorum Editionis adjectæ sunt. Duo tantùm exempla illinc proferemus, ex quibus liquebit litteram voci ereptam, ut vicinæ adderetur, aut prorsus omissam. *Herba sinaria*, ῥοδοδάφνη. *Bon. Vulcanius* rectè conjecit *herba asinaria*, ex Lib. XI. *Apuleianæ Metamorphoseos*. Igitur A secundæ vocis elisum est, ob antecedentis terminationem in A, permistam cum initio sequentis. Detracta est littera posteriori voci, in hisce: *Profundum*, βύθιον, βαθυα, βυσσόν, ubi legendum βαθὺ, ἄβυσσον.

21. Detractione litterulæ eáque planè necessariâ, medicina fieri potest loco *Julii Cæsaris*, qui Interpretibus hactenus crucem fixit. Legitur Lib. IV. de Bello Gallico C. XVII. ubi descriptionem pontis, quem Rheno imposuit, ita claudit: *Nihilo seciùs sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquè adigebantur, quæ pro pariete subjectæ & cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent.* Non capiunt Interpretes quæ sit *inferior pars fluminis*, cùm liqueat intelligi partem fluminis quæ erat supra pontem; in qua, ut solet fieri, col-

collocari oportebat ſublicas vim fluminis excepturas. Sed legendum *flumini*, & intelligenda *inferior pars* non fluminis, ſed pontis, quæ opponitur ſuperiori, de qua Cæſar, in proximè antecedentibus verbis, loquutus erat: *hæc directâ materiâ injectâ contexebantur, ac longuriis cratibúſque conſternebantur*; quæ ſuperiori parti pontis impoſita erant. Sic & antea *inferioris partis* pontis meminit. Fefellit Interpretes, quòd verbum *adigere* ſoleat conjungi cum præpoſitionibus *ad*, vel *in*, ſequente accuſativo. Sed & aliquando cum dativo conſtruitur; quod aliquoties apud *Plinium* in Naturali Hiſtoria, obſervare licet. Certè ejuſmodi verba utraque illâ conſtructione gaudere ſolent, ut *adfigere aliquid alicui rei*, & *ad aliquam rem*, aliáque ſimilia.

22. Reſtitutione litterulæ, emendabimus locum *Theophraſti*, in charactere ἀναισθησίας, Cap. XV. Deſcribit hominem uſque adeò bardum, ut non adtendat quod agit, & abſona paſſim loquatur & faciat. Inter alia, hoc de eo habet: Τὰ παιδία ἑαυτȣ̃ παλαίειν ἀναγκάζων, ἢ τροχάζειν, ἢ εἰς ΚΟΠΟΥΣ ἐμβάλλειν. Vertit *Iſ. Caſaubonus*: *Puerulos quin etiam ſuos, ut luctâ ſe exerceant, & curſu contendant uſque ad fatigationem, cogere ſolet.* Sed ἀναγκάζων ἐμβάλλειν εἰς κόπȣς, numquam fuit, numquam erit, *cogens uſque ad fatigationem*. Sed legendum ΕΙΣ ΣΚΟΠΟΥΣ *in ſcopos jacere*, nempe, lapides; aut tela. Poſterius ς propter prius excidit.

 Deſcri-

Describit *Theophrastus* summam hominis ineptiam, qui cogit puerulos ea facere, quæ sponte suâ & nimis libenter faciunt, & quæ alii parentes ne nimiùm faciant impedire solent; quod est bardi, & nescientis quæ sit indoles puerorum. Primum est παλαίειν *luctari*, quod pueruli inter se nimis frequenter facere amant, & aliquando non faciunt sine periculo, dum æquales solo graviùs adlidunt. Alterum est τροχάζειν, quod non est *currere*, sed *trocho* ludere; de quo ludo, vide *Joseph. Scaligerum* ad hæc *Dionys. Catonis*: *trocho lude*, *aleam fuge*. Est puerilis ludus, cujus sunt pueri omnes avidiores, & à quo sunt sæpe deterrendi. Miror hoc fugisse virum summum, cùm certum sit puerulos cursu exerceri non solitos, sed adolescentes dumtaxat. Tertium est εἰς σκοποὺς βάλλειν, *lapides* aut *tela* in certum *scopum* jacere, quod etiam nimis quàm frequenter faciunt pueri. Character est insani eos id cogere facere, à quo potiùs sunt revocandi. Intelligenda hæc omnia de prima pueritia, quæ nimis infirma est, quàm ut exerceatur; nam confirmatis viribus pueri etiam exercebantur. Sic *Xenophon* Ed. Cyri Lib. I. C. VI, 19. ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν, de exercitio puerili.

23. Duæ voces ex una, vitio Dictantis, factæ duplex præterea mendum in loco *Terentiano*, nisi vehementer fallor, pepererunt; de quo postea mira scripserunt viri eruditi. Est versus 46. Scenæ II. Act. IV. Adelphorum, ubi Syrus simulans se scire ubi sit Micio

cio, locum Demeæ indicat, & poſtquàm per multas ambages eum circumduxit, tandem in *fabrica* eſſe dicit; Demea verò quærit *quid ibi faciat*, reſpondétque Syrus:

> *Lectulos in ſole ilignis pedibus faciundos dedit.*

Ad quem locum *Donatus*: *in urbe convivium in ſole & in umbra, pro conditione temporis, inſtruebatur.* *Adrianus* verò *Turnebus* Adverſar. Lib. I. c. 18. In ſole *autem*, inquit, *quòd Athenis vere interdum & æſtate ſub ſole & dio cœnare ſolebant.* Debuit potiùs dicere *in ſole hieme* convivatos, cùm ſol eâ tempeſtate gratiſſimus ſit, & facilè toleretur; præterquàm quòd *lectuli*, in eum uſum deſtinati, non dicerentur magis *lecti in ſole*; quàm alii *lecti in umbra*; quæ enim Latinitas hæc eſt: *dare faciundos lectulos in ſole*, pro eo quod eſt, *dare faciundos lectos in quibus adcumbas, cùm in ſole epulari libebit*? Deinde quare oportebat lectorum, in quibus in ſole adcumbebant, *ilignos* eſſe pedes, potiuſquàm ex alio ligno? Legendum omnino

> *Lectulos* ILLIC SALIGNIS *pedibus faciundos dedit.*

Servus nequam, dum quærit quid reſpondeat inſtanti Demeæ, quod primùm occurrit adripit, & *ſalignos* etiam pedes dicit, ut riſum excitet; nam nonniſi pauperiores ſolebant uti eo ligno in pedes lectorum; nec ſenex dives

propter rem tantillam tam procul iviſſet, aut in fabrica ſediſſet, ut eos videret fieri. Sed quo ineptiore dolo fallit Demeam, qui ſibi acutus videbatur, eo majorem riſum ſpectatoribus movet. Certè anteeedentia non ſunt aeutiora, & Demea, ſi ſapuiſſet, facilè fraudem animadvertiſſet. Vidit tamen viles lectos diei, cùm reſponderit: *ubi potetis vos*? nempe, ſervi, quos nemo dixerit interdiu menſæ adcubuiſſe. At fiebántne, inquies, lecti *ſalignis pedibus*? Quidni, cùm ſalices *plurimæ* adhiberentur *agricolarum ſupellectili*, ut loquitur *Plinius* Lib. XVI. c. 37? Ideò *Ovidius* deſcribens convivium Philemonis & Baucidis Metam. VIII. hæc habet:

> ——— *In medio torus eſt de mollibus ulvis*
> *Impoſitus lecto, ſpondâ, pedibúſque* SALIGNIS.

Verùm unde ortum in *Terentiano* loco mendum? Nimirum, ex mala pronunciatione Librarii ſcriptum primùm videtur *ſal lignis*, dein ex *ſal* factum eſt *ſol*; ac tandem, ut aliqua eſſet conſtructio, *illic* mutatum à Critico in præpoſitionem IN & ſcriptum *in ſole ilignis*.

24. Contrà, in eadem Comœdia, Act V. S. VII. verſ. 16. duæ voces in unam conjunctæ, cui præfixa littera ex antecedente, ſed malè lecta, graviſſimum mendum peperit, quod Criticos omnes fruſtra exercitos habuit. Ita loquitur Demea de ſumtibus, quos

quos à fratre ferri oportere videbat, traductâ ad illum Sostratæ familiâ:

——— *turbam domum,*
Adducet & sumtum admittet; multa. Quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam; jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo *viginti minas.*

Nec quò referendum sit *illi*, nec quis sit *Babylo*, nec quæ orationis series expedire possunt viri docti; quos adibit Lector, tædiosum enim esset eorum inanes disputationes huc transferre. Paucis potiùs quid sentiam dicam, quod si audacius videbitur, at certè egregium parit sensum, cùm nullus sit in aliorum interpretamentis. Demea ergo adloquitur hîc *Æschinum*, ut in antecedentibus, & cogitans de paupertate totius familiæ Pamphilæ, quam Æschinus domum ducturus erat; quæ vix patiebatur ut sumtus ullos facerent, qui tamen aliqui erant necessariò faciendi, auctor est filio ut à Micione jubeat iis, quibus ea familia constabat, viginti minas numerari. *Viginti* autem *minas* dicit, quia respicit ad parem summam, quam à Micione numerari curarat Æschinus Sannioni, & quâ Cytharistriam amicam fratri emerat; ut sibi simili pretio uxorem redimere videatur, nedum ut dotem ab ea accipiat, quam tamen necessariam antea judicarat Demea. Ait ergo:

—— *jube nunc jam*
Numerent illis AB ILLO *viginti minas*

E 5 Pro

Pro *dinumeret*, in plurali numero legimus *numerent*, quia deeſt nominativus, & quia *dinumerent* vitiat verſum, nec voci additum videtur *di*, niſi metri vitiati causâ. Quid autem ſit *numerare ab aliquo* omnes norunt; nempe, alicujus pecuniâ ſolvere. Quòd ſi quis ignoret, adeat *Rob. Stephanum*, ad præpoſitionem *ab*. Valeat ergo commentitius BABYLO; quam vocem perinde eſſe ac *Babylonium* qui dixit primus, & ſignificari Micionem putavit, quòd Babyloniorum luxum æquaret, is

——— *jungat vulpes, & mulgeat hircos.*

Vel pueri ſciunt Babylonium hominem non magis *Babylonem* poſſe dici, quàm *Romam* hominem *Romanum*. Ethnica ſunt, ut docet *Stephanus*, βαβυλώνιος & βαβυλωνεύς, non βαβυλὼν, quod eſſet contra omnem analogiam. Scriptum erat ILISABILO, quia Veteres litteras duplices non ſcribebant, & cùm I & S propiores æquo eſſent, videbatur eſſe B cujus ſuperior pars oculos fugeret; unde natum BABILO, ex quo factum poſtea BABYLO ab Criticis. Nec quiſquam dixerit durum eſſe *illis ab illo*, repetitione ſyllabæ IL, talia enim nequaquam vitant Comici. Viſne exemplum, ab ipſo Terentio? Lege verſum 86. Scenæ 2. Act. I. Hecyræ:

Disjunxit illam ab illa, poſtquàm & ipſe ſe.

Poſſit

Possit tamen etiam legi, *dinumerent his ab illo* &c.

25. Est locus *Rutilii Numatiani*, in Itinerario, ubi ita loquitur verſ. 73.

Inventrix oleæ colitur, viníque repertor,
Et qui primus humo pressit aratra puer.
Aras Pæoniam meruit Medicina per artem,
Factus & Alcides NOBILITATE
Deus.

Legendum NOBILIS ARTE *Deus*, ut ſuperior verſus, & ſenſus docent. *Factus* autem Hercules *arte Deus* dicitur, ut opponatur iis, qui credebantur *naturâ Dii*, de qua loquutione multis diximus Part. II. S. 1. C. VII, 4. *& ſeqq.* Vocatur etiam *nobilis Deus*, ut distinguatur ab ignobilibus quibuſdam Diis, quorum nomina in uno loco nota erant. *Cicero* de Nat. Deor. Lib. III. *num.* 50. *Alabandenſes quidem ſanctiùs Alabandum colunt, à quo eſt urbs illa condita, quàm quemquam NOBILIUM Deorum; apud quos non inurbanè Stratonicus, ut multa, cùm quidam ei moleſtus Alabandum Deum eſſe confirmaret, Herculem negaret: ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules ſit iratus.* Videtur & ante oculos habuiſſe *Rutilius* verſus hoſce *Horatii* Lib. III. Od. 3.

Hac arte *Pollux & vagus Hercules*
Innixus arces adtigit igneas.

26. III. Dictantis vitio factum eſſe diximus, ut

ut adſpirationes omitterentur, aut detraherentur; cujus veſtigia, in omnibus pænè veteribus Codicibus, animadvertuntur. In *Gloſſis* legimus, *abena*, *abilis*, *aborreo*, *era*, pro *habena*, *habilis*, *abhorreo*, *hera*; & vice verſâ, *abhominor*, *harena*, *hoſtium*, *huber*, pro *abominor*, *arena*, *oſtium*, *uber*, & multa ſimilia. Attamen non diſſimulandum variis ſæculis variaſſe pronunciationem, deinde & ſcribendi rationem, quæ pronunciationem ſequitur. *Quintilianum* audiamus Inſt. Orat. Lib. I. c. 5. de littera H loquentem: *Parciſſimè eâ Veteres uſi, etiam in vocalibus, cùm* œdos, ircóſ*que dicebant. Diu deinde ſervatum ne conſonantibus adſpiraretur, ut in* Graccis *&* triumpis. *Erupit brevi tempore nimius uſus, ut* Choronæ, chenturiones, præchones *&c.* Ideò veteres Grammatici ſcripſerant de adſpiratione, ut docerent Antiquarios, quibus locis exprimenda eſſet; qua de re vide quæ ex *Eutyche* habet *Caſſiodorus* Orthographiæ Cap. IX.

27. Dictantis culpâ, an ſcribentis neſcio, factum eſt, ut omitteretur adſpiratio apud *Terentium*, in Andria, Actûs 2. Scenæ II. verſ. 33. quâ omiſsâ, ſenſus & Latinitas vitiantur. Ita loquitur Charinus adoleſcens: *liberatus ſum hodie, Dave, tuâ operâ*; reſpondet verò Davus: *ac nullus quidem*, hoc eſt, *& quidem non*, quod Latinum non eſt, in eo ſitu verborum. Itaque alii fecerunt, *at nullus quidem*; ſed *at quidem non* meliùs non dicatur. Legendum HAC *nullus quidem*, hoc eſt, *hac quidem operâ meâ, nullus libera-*

ratus es; quasi subinnuat gloriosus servus posse se eum liberare, si id operam det. Similis loquutio apud *Plautum*, in Pseudolo Act. I. S. I. vers. 102. *Spero alicunde hodie me bonâ operâ, aut HAC meâ, Tibi inventurum esse auxilium argentarium.* Omissa pariter est adspiratio, apud *Plautum*, Mercatore Act. IV. Sc. 4. vers. 15. ubi coquus Dorippam videns:

Satis scitum filum mulieris! virum hercle avet.

At MSS. *Camerarii* alter habet *an. et*, alter *amet*, quod est pro *hamet*. Respicit ad ambiguitatem vocis *filum*, quæ significat quidem hîc formam, ut ex *Lucilio* & aliis viri docti probarunt; at propriè sonat quod ex lino, lanáve trahendo ducitur, quales erant *lineæ* (subaudiendum, chordæ) quibus addito hamo piscabantur. Sensus est, pro consuetudine *Plauti*, egregius, *scitum filum mulieris! hercle virum hamet*; hoc est, facilè *hamare*, seu adjungere, ac sibi devincire queat. Participium *hamatus* frequens est in optimis Scriptoribus, quamvis nondum, quod meminerim, mihi occurrerit verbum *hamo*. Fateor spondæum esse in ultima sede, sed hoc patitur licentia Comica, qua de re vide *Phil. Pareum*, de metris Comicis, sub finem.

28. Contrà, apud eumdem *Plautum* in Amphitruone Act. II. S. 2. vers. 137. est adspiratio, ubi nullam esse oportuit. Cùm Amphitruo cum uxore aliquamdiu jam contendisset, mi-

mirarique se dixisset qui se donatum aureâ paterâ sciret, addit. *Quid hoc sit* HOMINIS! ubi legendum *ominis*; erant enim quæ videbat & audiebat Amphitruo portentosa, poterántque facilè in omen verti. Ut scribi vidimus, in *Glossis*, *abhominor*, nihil vetat quin hîc scriptum sit *hominis*, ἀντι τȣ̃ *ominis*. Sic apud *Ciceronem* Ep. ad Fam. Lib. IV. Ep. 4. variant MSS. Codd. in voce *hominis*, aut *ominis* adserenda, nec minùs eruditi dissentiunt. Est, pro licentia Comica, Amphibrachys in secunda sede, vel Amphimacer, si legas, *Quid hoc 'st*, quod fortè melius.

29. Antequàm ad alia transeamus, duo exempla ex Hebraïca Lingua proferemus, ex quibus liquebit Librarios Judæos similia peccasse. Apud Mosem, excepto uno loco Deut. XXII, 19. pro נערה *naharah* quod *puellam* sonat, ubique in Judaïcis Codicibus, resecto ה, scribitur נער *nahara*. Quod non aliunde ortum videtur, quàm ex vitiosa dictantis pronunciatione, qui ultimam syllabam non satis distinctè pronunciabat. Certè perpetua atque indubitata Hebraïcæ Linguæ analogia postulat scribi נערה ubique, & sic in Samaritico Codice scribitur. Exstat Exod. VIII, 9. insigne exemplum, ex quo constare potest Librarios miscuisse litteras ejusdem organi, ubi pro eo quod vulgò diceretur התבאר אלי *hithbaer elai*, scriptum est: התפאר עלי *hithphaer halai*, sine mutatione sensûs, hoc est, *significa mihi*. Quæ tamen mutatio fefellit recentiores Interpretes, ut ad eum locum ostendimus.

CA-

CAPUT VII.

De Mendis ortis ex imperitia Dictantis; ſ dum Gloſſemata in margine ſcripta in ſeriem orationis infert.

1. QUI vetuſtos Codices verſarunt, multos potuerunt videre, in quorum oris adnotatæ erant vocum, aut loquutionum difficilium explicationes. Sæpe etiam inter ipſos verſus ſunt Scholia, cùm contigit à Librariis inter eos ſatis amplum ſpatium relinqui. Hæ autem interpretationes duplici mendorum generi occaſionem præbuere. Interdum enim Librarii crediderunt iis Gloſſematibus ſignificari, omiſſum in orationis ſerie id quod complectebantur, cùm incolumi conſtructione ac ſententiâ potuerunt inſeri; adeóque purpuræ optimorum Scriptorum centones Grammaticorum adſuerunt. Aliquando etiam perperam rati ſunt Grammatici ea Gloſſemata non eſſe, ſed veras lectiones margini à Critico illitas, & in orationis contextum recipiendas; quò factum ut eliminatâ priſcâ lectione, novam intruſerint, quæ veteris dumtaxat explicatio erat. Utriuſque generis mendorum exempla quædam primùm proferemus, tum verò quî Gloſſemata à vera lectione ſecerni ſoleant oſtendemus. Sed & tertius error addi queat, eorum qui Gloſſemata crediderunt eſſe varias lectiones, quod exprobrat *Henr. Stephano*, viro

viro doctiſſimo, *Joan. Leunclavius*, vir itidem eruditus, ad calcem *Xenophontis* Wecheliani, anni 1596. quem vide pag. MXIII. Sic *Galenus* Comm. III. in VI. Epidemiorum, ad textum 40. Tom. IX. p. 70. *Ed. Chart.* Τῆς παλαιᾶς γραφῆς ὔσης ταύτης, ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτὴν (non αὐτὸν) μετατεθείκασι πολλοὶ τ͂ ἐξηγητῶν: *cùm hæc eſſet antiqua ſcriptura, eam in clariorem multi interpretum mutarunt* Sic quoque in Prognoſtico *Hippocratis*, text. 26. ubi de ſudoribus, poſtquàm dixit peſſimos eſſe frigidos, qui circum caput tantùm & faciem & cervicem oriuntur, addit, ὖτοι γὰρ ξὺν μὲν ὀξεῖ πυρετῷ θάνατον προσημαίνουσι, ξὺν δὲ πρηϋτέρῳ μῆκος νόσου: *hi enim cum acuta febri mortem prænunciant, cum mitiore longitudinem morbi*; libri *Dioſcoridis*, ut teſtatur *Galenus*, Com. I. T. VIII. pag. 611. Ed. Charter. habebant tantùm, ὖτοι γὰρ θάνατον σημαίνουσι ἢ μῆκος νόσου. Reliqua addita ſunt, interpretationis causâ: nam *Hippocratis* ſtylus brevitate, potiùs quàm verborum abundantiâ, peccat.

2. Sichemenſes ita adloquuntur filii Jacobi, Gen. XXXIV, 15. *Hac lege vobis obſequemur* (נאות) *ſi fueritis ſicut nos, adeò ut vobis omnis maſculus circumcidatur.* Ita habent Codices Hebraïci, at LXX. Intt. ſic verterunt: ἐν τούτῳ ὁμοιωθησόμεθα ὑμῖν, καὶ κατοικήσομεν ἐν ὑμῖν, ἐὰν γένησθε ὡς ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, ἐν τῷ περιτμηθῆναι ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν: *hac lege ſimiles fiemus vobis, & habitabimus in-*

inter vos, si & vos sitis instar nostri, in circumcisione omnium vestrorum masculorum. Sic legitur hic locus, in antiquissimis Codicibus Vaticano & Alexandrino. Atqui manifestum est duplicem esse interpretationem vocis נאות, quarum altera margini illita fuerat primùm, deinde irrepsit in orationis contextum, ut ad eum locum diximus. Significavimus etiam ad Gen. XLVI, 20. quæ illic in Versione eorumdem Interpretum leguntur & Codicibus Hebraïcis desunt; videri è margine in textum translata fuisse, similiáque animadvertimus ad Exod. XII, 40. & alibi.

3. Talia etiam occurrunt in Codice Samaritico, quæ non infrequenter in Comment. in Pentateuchum notavimus, & diximus quidem simile esse Glossema Exod. XII, 40. in hoc Codice ac in versione LXX-Virali. Verùm non modò is Codex multa addit, interpretationis causâ; sed etiam voces quasdam habet, loco earum quæ leguntur in Judaïco Exemplari. Qua in re, sæpe mihi visæ sunt veteres lectiones Mosi ereptæ, ut novæ iis sufficerentur. Sic Gen. XXIX, 15. ita Potipharis uxor, ex Judaïco Codice, loquitur de Josepho: *ut audivit me vocem tollentem & clamantem, reliquit vestem suam apud me* (אצלי etsi) *fugit, & egressus est foras.* Ad explicandam vocem אצלי, videtur in antiquo Samaritarum Codice fuisse, in ora, בירי *in manu mea*, ut significaretur voce clariore idem intelligendum hîc, ac vers. 12. in quo hæc vox occurrit. Lex exstat Exod. XXI, 20. *Cùm quispiam servum suum, aut servam ba-*

culo ferierit, *& sub manu ejus interierint*, *ultio sumetur*, נקם ינקם *nakom jinnakem*. In Samaritico Codice, est מות יומת moth joumath, *morte morietur*, quæ est interpretatio verborum, quæ leguntur in Judaïcis Codicibus. Talia multa in eo Codice animadvertimus, & protulimus, in Commentario nostro in Pentateuchum. Vix crediderim ullum Samaritam Criticum usque adeò audacem fuisse, ut Mosem emendandum, sine necessitate, censuerit. Probabilius multò mihi fit Samaritas glossemata marginis credidisse varias esse lectiones, quas subinde ut veriores, loco Judaïcarum, amplexi sint. Plurima exempla indicavimus, in Indice Commentarii nostri.

4. Suspicor etiam ingentem varietatem, quæ fuit olim in Codicibus Græcis & Latinis Novi Testamenti, partim indidem esse ortam, quòd ii qui iis utebantur, aut ex ingenio interpretationes scribebant in marginibus, aut etiam ex aliis locis Novi Testamenti, præsertim in Evangeliis; quæ inter se ita conferri volebant, aut alterum ex altero intelligi. Postea verò homines imperiti Glossemata miscuerunt cum veris Apostolorum verbis; sive illa varias lectiones, seu emendationes ex antiquioribus codicibus esse censuerint. Ne quis à nobis fingi putet quæ de varietate exemplarium diximus, audiat *Hieronymum*, è præfatione in Evangelia: *Magnus*, inquit, *hîc in nostris Codicibus error inolevit*, *dum quod in eadem re alius Evangelista plus dixit*, *in alio*, *quia minùs putaverint*, *addiderunt*. *Vel dum eum-*

eumdem sensum alius aliter expressit, ille qui unum è quatuor primùm legerat, ad ejus exemplum, ceteros quoque æstimaverit emendandos. Unde accidit ut apud nos mista sint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi; rursus in Matthæo, plura Joannis & Marci, & in ceteris reliquorum, quæ aliis propria sunt, inveniantur. Cujus confusionis plurima exempla, quæ etiamnum sunt in Codicibus nostris, *Des. Erasmus* & *Th. Beza*, in adnotationibus in Novum Testamentum, observarunt.

5. Nunc videndum quî Glossema possit à prisca lectione dignosci. I. Cùm sint duo genera Glossematum, quorum unum additur veteri lectioni, alterum verò ei ejectæ substituitur, non eodem modo internoscuntur. Igitur à priore genere Glossematum ut incipiam, adjectum esse primùm docet res ipsa; quando, nimirum, re paullò obscuriùs expressâ, aut vôce vel loquutione, cujus significatio sciolos, vel imperitos fugit, videmus, præter necessitatem & consuetudinem Scriptoris, idem illico aliis verbis exprimi. Insignis Glossematis, ut dudum animadverterunt viri eruditi, exemplum exstat, apud *Plautum*, in Aulular. Act. IV. S. 7. vers. 14. ubi ita Eunomia filio:

I hac intrò mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
Ut istuc quod tu me oras efficiam tibi,
Ut istuc quod me oras impetratum ab eo auferam.

Manifestum est hîc esse Glossema, cùm nulla sit aut necessitas, aut elegantia in hac repetitione, *quod tu me oras efficiam tibi*, *impetratum ab eo auferam*; nempe, à fratre. Attamen MSS. *Joach. Camerarii*, & Palatini quatuor habebant: *ut istuc quod me oras efficiam tibi*, *impetratum ab eo auferam*, quasi esset unus versus; atque ita antiquissimæ Editiones. Duo verò MSS. Palatini omittebant, *impetratum ab eo auferam.* Utrum Glossema erit? nempe, versus 14. *Ut istuc quod tu me oras efficiam tibi*; nam hæc verba nemo umquam interpretatione indigere judicare potuit. Sed Grammaticus, in imperitiorum gratiam, iis interpretatus est hæc: *impetratum ab eo auferam*; quæ interpretatione indigere videbantur, quia non est sermo de re, quam Eunomia ablatura esset, sed de uxore, quam avunculum concedere filio suo volebat. Igitur quando duorum quæ idem significant, & quorum alterutrum Glossema esse necesse est, unum obscurius, alterum verò clarius est, dubium non est quin clarius sit Glossema obscurioris. *Philippus Pareus*, in Analectis Plautinis, agnoscit hîc esse Glossema. Sed in tertia Editione sic locum refinxit:

Ut istuc, *quod me oras*, *nunc efficiam*; *tibi*
Spero impetratum, *quidquid vis*, *ab eo auferam.*

Quæ non sunt inepta, si è MSS. petita essent, aut leviore mutatione refecta; sed nimis audacter se gessit, qui talia ex ingenio nobis obtru-

trusit, ut passim in illa editione facit; quæ alioquin, in multis, laudari queat.

6. II. Glossemata possumus etiam agnoscere 1. in Archetypo ex MSS. Codicibus, in quibus id dumtaxat habetur quod obscurius est, omisso interpretamento clariore; 2. aut in Translatione ex Archetypo, in quo semel exstat, quod bis est in Versione; sed & interdum 3. ex antiquiore Translatione cognoscere licet Glossemata, quæ irrepserunt in recentiores Codices. 1. Sic Marc. X, 6. ita loquitur Christus ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως, *ab initio creationis masculum & fœminam fecit eos*, ex plerisque Codicibus; at Codex antiquissimus *T. Bezæ* omittit vocem κτίσεως, quæ addita videtur, ut meliùs intelligeretur ἀπ᾽ ἀρχῆς. 2. *Hieronymus* ex Græcis exemplaribus Latina olim emendavit, ut testatur in Præfat. in IV. Evang. ubi sic confutat eos qui consilium ejus carpebant: *Si Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus; tot enim sunt exemplaria penè, quot Codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ vel à vitiosis Interpretibus malè edita, vel à præsumtoribus imperitis emendata perversiùs, vel à librariis dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata corrigimus?* 3. Glossemata ex antiquioribus Translationibus cognosci posse idem testatur, in eadem Præfatione. *Prætermitto*, inquit, *eos Codices, quos à Luciano & Hesychio nuncupatos, paucorum hominum adserit perversa contentio;*

 qui-

quibus utique nec in Vet. Instrumento, post Septuaginta Intt. emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendasse, cùm multarum Gentium Linguis Scriptura ante translata doceat ea falsa esse, quæ addita sunt. Hæc additamenta erant, ut ex reliqua Præfatione liquet, Glossemata singulis Evangelistis, ex aliis addita, quæ ex priscis Translationibus cognosci poterant. Sic vocem κτίσεως, in loco Marci antea laudato, Syrus Interpres non habet; unde colligere est Glossema esse, versione Syriacâ recentius. Plura hac de re non addimus, quia in sequente * Capite iterum dicemus quæ ad eam pertineant.

7. III. Glossemata verò, quæ sita sunt in vocibus, quæ antiquioribus loco pulsis successerunt, possunt dumtaxat agnosci ex antiquis Codicibus, in quibus vetus lectio adpareat. Tum eam distinguere licet à Glossemate aliorum Codicum, aut Editionum, eodem indicio, quod antea signum esse diximus recentioris lectionis, unà cum vetere exstantis. Nimirum, si Codex quispiam inusitatiorem & minùs claram vocem aut loquutionem exhibeat, quàm alii (si modò proba sit, & cum Scriptoris Stylo consentiat) illa plerumque vera lectio est; quia cùm nulla fuerit ratio quare clara lectio in obscuriorem mutaretur, obscuræ clara substitui potuit, ob rationes quas adtulimus. Sic cùm viri docti animadverterint, apud *Cornelium Nepotem*, Miltiadis Cap. IX. alios Codices habere: *in Mil-*

* *In Exemplis §. 3. subjectis.*

Miltiade erat cùm summa humanitas, tum mira COMITAS, *ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret*; alios verò COMMUNITAS, mihi dubium non est quin prius sit glossema posterioris; quia cùm vocis *comitas* notissima sit significatio, non ita vulgò notum est voce *communitas* significari eam mentis adfectionem quæ civem Reipublicæ, qualis erat Atheniensis, decet, & qua sibi cum aliis civibus communia omnia esse patitur. Vide quæ habet de hac voce *J. F. Gronovius*, ad Terentii Heautontim. Act. V. S. I. vers. 39. à quo mirum est non esse adlatum locum hunc *Cornel. Nepotis.* Frustra illic *animo communi* nonnulli *comem* substituebant, ut optimè vir doctissimus ostendit. Adi & *Franciscum Juretum* in Epist. LXXIX. Lib. II. *Q. Aurelii Symmachi.*

CAPUT VIII.

De Mendis à negligentia Scribentis ortis; 1. Quòd quæ cogitaret, non quæ audiret, scriberet; 2. Quòd perperam audiret.

1. VIDIMUS potissima Mendorum genera, quæ ex *Dictantis* incuria aut imperitia oriri potuerunt; neque enim omnia observasse nos putamus, qui latissimè patere hoc argumentum, si alius quisquam, novimus. At satis nobis est, summa rerum capita,

pita, in hoc Opusculo, adtigisse. Nunc ad id mendorum genus veniemus, quod *Scribentibus* tribuendum videtur. Sed & interdum *Dictanti* tribui possent, at satis est, ut alibi dixi, à *Scribente* quoque ea esse posse. Nec dubium est quin multa sint exemplaria descripta à Librariis, aut aliis, qui eam artem non profitebantur, non tam vitio *Dictantis*, quàm *Scribentis* mendosa.

2. I. Certè cùm qui scribit aliud agit, quod sæpe potuit contingere, facilè fit ut quæ cogitat, non quæ dictantur, scribat. Innumera menda, quæ cernuntur in MSS. aliunde orta non videntur, sed ea potissimùm quibus voces idem, aut adfine quidpiam significantes miscentur, vel ordo orationis, transpositis verbis, mutatur; vel voculæ quædam non prorsus necessariæ sensui adduntur, aut detrahuntur. Scribentes enim non modò verba, sed etiam sensum adtendunt, & in longa scriptione, sæpe fit ut sententiæ ratio major habeatur, quàm verborum. Si præsertim qui dictabant, lucri causâ, quàm maximè poterant festinarent, ut sine dubio sæpe factum est; nihil mirum si voculæ sæpe minùs necessariæ à Scribentibus omittebantur, aut miscebantur synonymæ.

3. Quisquis expendet variarum lectionum Syllogas, quas in plurimos Scriptores ediderunt viri docti, innumera talia deprehendet. Sed inspiciantur potissimùm variæ lectiones Novi Testamenti, quæ XVII. demum sæculo, præeunte doctissimo & optimo viro *Steph. Curcellæo*, diligentiùs collectæ sunt, quàm um-

umquam antea fuerant; atque exemplorum major ſuppetet copia, quàm quiſquam non expertus credere poſſit. Ut tamen rem Lectoris oculis ſubjiciamus, nonnullas ex variis lectionibus Cap. XX. Actorum Apoſtolicorum huc transferemus.

Verſ. 1. προσκαλεσάμενος. Tres Oxonienſes Codices & alii habent, μεταπεμψάμενος, quod idem planè ſonat.

Ibid. ἀσπασάμενος, *cùm ſalutaſſet.* Alexandrinus & octo alii, pluréſque Codices habent ante has voces, καὶ παρακαλέσας *conſolatus*; Græco-Latinus, πολλὰ παρακαλέσας, *multis conſolatus.*

Ibid. πορευθῆναι in Aoriſto. Alexand. & alii quatuor Codices, πορεύεσθαι in præſenti.

Verſ. 3. μέλλοντι ἀνάγεσθαι, *navigaturo.* Codex Bodleïanus, μέλλων ἄγεσθαι *abducendus*, malè ſine dubio. Non moror Claromontanum, cùm ab omnibus aliis Codicibus nimiùm diverſus abit, ut hoc in loco; quia paraphraſin potiùs, quàm varietatem lectionis, exhibet. Sed obiter hîc monebo cavendum eſſe, ne hujuſcemodi Paraphraſes miſceamus cum Exemplaribus bonâ fide & verbo tenus deſcriptis.

Verſ. 4. Voci Σώπατρος addunt Codex Alexandrinus, Græco-Latinus, & alii Πύῤῥου, *Pyrrhi*, nempe, *filius.* Legitur etiam in Latino Interprete. Pro Σώπατρος, alii Codd.

habent, Σωσίπατρ@. Æthiops Int. legit Πέτρ@, perperam.

Verſ. 5. Οὗτοι προελθόντες, *hi cùm præiviſſent.* Alexandrinus Cod. habet ἦτοι ῥ, idem & alii προσελθόντες, *cùm adveniſſent.*

Ibid. ἡμᾶς, *nos*; nempe, *exſpectarunt*, Paulum & Lucam, alióſque itineris comites. Cantabr. αὐτὸν, *illum*, ſcilicet, Paulum, quod ſapit manum Criticam.

Verſ. 6. ἄχρις ἡμερῶν πέντε, ἓ διετρίψαμεν, &c. *intrà dies quinque, ubi commorati ſumus*, &c. Codex Bodleïanus & alii habent: ἀπὸ ἡμερῶν, *à diebus*, &c. & ὅπȣ pro ἓ.

Verſ. 7. συνηγμένων τ̃ μαθητῶν τȣ̃ κλάσαι, &c. *congregatis diſcipulis ad rumpendum*, &c. Alexandrinus & aliquot alii: συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι, *congregatis nobis ad rumpendum.* Ita etiam Syrus, Arabs, Latinus, & Æthiops Interpretes.

Verſ. 8. ἦσαν συνηγμένοι, *erant congregati.* Alexandrinus & alii, præter memoratos Interpretes, ἦμεν *eramus.* Sunt & qui omittant συνηγμένοι, quæ vox facilè ſubauditur.

Verſ. 9. καθήμεν@, *ſedens.* Alexandrinus & alii, καθεζόμενος, quod eſt idem.

Verſ. 13. προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, *progreſſi ad navem.* Alexandrinus & alii προσελθόντες. *cùm perveniſſemus ad navem.*

Ibid

Ibid. εἰς τὴν Ἄσσον, *in Assum.* Codex Bodleïanus, ἐπὶ τὴν, pro εἰς τὴν. Alii Oxonienses Νῆσον *Insulam*, quòd Librarius aut Criticus non intelligeret Ἄσσον esse nomen proprium loci, & crederet mendosè scriptum ἆσσον *propè*, pro νῆσον. Sic & versu 14. Syrus & Arabs Interpretes habent mendosè תסוס *thesos*, misto Α cum Θ, quod facilè fit, si contigerit crura τοῦ Α ex inferiore parte paullò propiora esse, quàm oportet.

Vers. 15. καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, *& cùm mansissemus apud Trogyllium.* Desunt hæc in Codice Alexandrino, unóque ex Bodleïanis, nec lecta sunt à Latino Interprete. Habent illi Codices, in sequentibus verbis, τῇ δὲ ἐχομένῃ.

Vers. 18. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, *cùm ad eum venissent, dixit illis.* Codex Alexandrinus, qui mutilus videtur vers. 15. hîc est auctior tribus verbis, nam post αὐτὸν habet: ὁμοῦ ὄντων αὐτῶν, *cùm unà essent.* Alii ὁμόσε ὄντων αὐτῶν. Eadem tamen etiam exhibet Græco-Latinus, at alii nonnulli ὁμοθυμαδὸν, *unanimiter.* Sic & *Vulgatus*: *& simul essent.* At nec *Arabs*, nec *Syrus* Intt. nec alii veteres Codices ea verba agnoscunt. Sed cùm nulla fuerit addendi ratio, fuit aliqua detrahendi; quòd, nimirum, inutilia judicarentur, & sapere Glossema. Verùm cùm superiora verba nequaquam obscura sint, non opus erat Glossemate. Itaque retinenda censue-

ſuerim, ut innumeras alias repetitiones, aut voces non neceſſarias, quas nemo umquam circumcidendas putavit.

Verſ. 19. δȣλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης, &c. *ſerviens Domino*, *cum omni*, &c. Duo Oxonienſes Codd. addunt, μεθ' ὑμῶν, *ſerviens Domino vobiſcum*, *cum omni*, &c. Sic & *Chryſoſtomus.*

Ibid. πολλῶν δακρύων, *multis lacrimis.* Alexandrinus aliſque omittunt πολλῶν, nec legerunt Latinus ac Syrus Intt. Additum videtur, ut plenior eſſet oratio, quia antecedenti ſubſtantivo ſuum etiam erat Epitheton.

Verſ. 23. διαμαρτύρεται, Alexandrinus Codex: διεμαρτύρατό μοι, *mihi teſtatus eſt.* Eſt præterea levis mutatio, in ordine verborum. At non modò Claromontanus, ſed alii etiam Codices addunt huic verſui: μοὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, quæ verba legit & Latinus Int. qui habet: *tribulationes Jeroſolymis me manent.* Videtur tamen eſſe Gloſſema, quod potuit addi, quaſi circumſtantia neceſſaria hîc prætermiſſa; cùm nulla eſſet detrahendi ratio.

Verſ. 24. ȣδενὸς λόγον ποιȣμαι, ȣδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μȣ τιμίαν. Alexandrinus tranſponit ποιȣμαι & ἔχω, ut ſit unum pro altero.

Ibid. διαμαρτύρασθαι, *teſtari.* Addunt Græco-Latinus & alii Codd. Ἰȣδαίοις ϗ Ἕλλησι, *Judæis & Græcis.*

Verſ. 25. βασίλειαν τȣ Θεȣ, *regnum Dei.* Deeſt

Deest Θεȣ̃, in Alex. & aliis quibusdam Codd. & pro eo est Ἰησȣ̃, in Græco-Latino.

Vers. 26. καθαρὸς ἐγὼ, *mundus sum.* Græco-Latinus & tres Oxonienses habent pro ἐγὼ, verbum εἰμὶ, quod est convenientius Græcæ Linguæ, ut altera lectio Hebraïcæ. Fini versûs addunt aliquot Codices ὑμῶν, *à sanguine omnium* vestrûm. Sic & Syrus.

Vers. 28. τὴν ἐκκλησίαν τȣ̃ Θεȣ̃, *Ecclesiam Dei.* Habent Alexandrinus, Græco-Lat. & tres Oxonienses, aliique, τȣ̃ Κυρίȣ, *Domini*, nempe, Jesu, prout legit etiam *Irenæus* Lib. III. c. 14. & MS. Cod. *Athanasii* Ep. I. ad Serapionem, aliique Patres & Codd. quos laudat. *Joan. Millius*; alii eodem sensu τȣ̃ Κυρίȣ ϗ Θεȣ̃, *Domini & Dei.* Posteriorem hanc lectionem sequitur Arabs, priorem Syrus, ut & aliquot Codd. MSS. Ep. I. *Athanasii* ad Serapionem. Existimat *Hug. Grotius* veram lectionem esse κυρίȣ, sed facilem lapsum fuisse in compendiosa Scriptura Θυ pro κυ. Non negaverim sanè fieri sæpe potuisse, ut miscerentur hæc compendia; sed cùm hic locus sit ex iis, quibus in controversiis maximè olim usi sunt Nestoriani & Eutychiani, non tam incuriæ Librariorum has varietates tribuerim, quàm Theologorum consilio, qui ex alterutra parte conati sint Paulum suum facere. Sic & *Millius* in Ep. *Ignatii* ad Ephesios C. I. ἐν αἵματι Θεȣ̃ putat ab Interpolatore mutatum in αἵματι Χριςȣ̃, hominis illius fraude. At-

Attamen, quod ille non notavit, Interpres vetus Latinus verarum *Ignatii* Epiſtolarum habet hîc: *ſanguine Chriſti Dei*, unde liquet utrumque in ejus Codice lectum, aut in margine fortè alterutrum fuiſſe; quod quidem ſine conſilio partibus alterutris favendi factum non puto. Alioqui paſſim permutantur in Novi Teſtamenti Codd. MSS. Θεὸς & Κύριος, ut hoc ipſo Cap. verſ. 32.

Ibid. διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, *proprio ſanguine.* Alexandrinus tranſponit hoc modo: διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου. Sic & alii aliquot Codices.

Verſ. 29. ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, *ego novi hoc.* Τοῦτο omittunt Alexandrinus Codex & alii, ut minùs neceſſarium.

Verſ. 31. ἕνα ἕκαστον, *unumquemque.* Nonnulli Codd. Veteréſque Interpretes addunt ὑμῶν, veſtrûm.

Verſ. 32. τῷ Θεῷ. Cant. & alius Cod. habent τῷ Κυρίῳ, pro conſuetudine Librariorum has voces miſcentium.

Ibid. ἐποικοδομῆσαι, *ſuperſtruere*, καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν, ἐν τοῖς, &c. *& dare vobis hereditatem, inter.* Alexandrinus habet: οἰκοδομῆσαι καὶ δοῦναι τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἐν τοῖς, *ædificare & dare ſuam hereditatem inter*, &c. Sic etiam Codex Græco-Latinus & Bodleïanus. Codd. nonnulli ſubjiciunt ὑμᾶς.

Verſ. 33. Poſt οὐδενὸς addit Bodleïanus & Græ-

Græco-Latinus, ὑμῶν, *nullius vestrûm.*

Verf. 34. αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, *vos nostis*, MS. Alexandrinus, αὐτοὶ οἴδατε, *vos scitis.*

Verf. 35. ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, *adjuvare infirmos.* MS. Alexandrinus: τῶν ἀσθενούντων ἀντιλαμβάνεσθε, ubi E scriptum mendosè pro AI. ob rationem adlatam Cap. VI.

Ibid. Κυρίου Ἰησοῦ. Deest in Alexandrino aliisque vox Ἰησοῦ.

Ibid. Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, *beatum est dare magis quàm accipere.* Transponit Codex Alexandrinus, μᾶλλον διδόναι ἢ, ut Latinus: *magis dare, quàm.* Vertendum crediderim: *beata res est potiùs dare, quàm accipere*; quasi diceret Christus: homines vulgò putant beatos esse, qui multa ab aliis accipiunt, pauca reddunt; at si beatos dicere oportet eos, qui dant atque accipiunt terrenas opes, eos potiùs beatos dixerim qui dant.

Hæc satis supérque ostendunt quàm sæpe Scribentes nonnulla omiserint, verborum ordinem mutarint, & miscuerint synonyma. Quæ quidem ut plurimùm non mutant sensum, sed tamen non levem interdum mutationem in eo pariunt, ut adparet ex verf. 28. Est interea cur Deum laudemus, quòd noluerit fidem nostram pendere ex uno aut altero loco, aut ex aliquot voculis; in quæ mu-

mutatio irrepere potuit, negligentiâ aut nequitiâ Librariorum, vel Theologorum. In iis quæ neceſſaria ſunt, ſat magnus eſt Codicum conſenſus, ut omnem dubitationem nobis eximat. Verùm hæc non ſunt hujus loci. Eadem idem ſignificantium miſtura in omnis generis libris contigit, unde factum ut *Galenus* Comment. I. in Epidem. V. text. 1. poſtquàm obſervavit in Codicibus *Hippocratis* illic legi ὅσῃσι, ὁκόσῃσι, & ὁπόσῃσι, quæ idem ſignificant, id eſt, *quibuscumque* mulieribus; dicat ſibi viſum eſſe eas lectiones omittere, ut eas ſolas memoraret, quæ ſenſum mutarent, ὅσαι τὸ δηλούμενον ὑπαλλάττουσι. Idem repetit in Lib. VI. Com. IV. text. 2. παρῃτησάμην δὲ μεμνῆσθαι τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς διαφωνίας, ὅταν ἡ αὐτὴ φυλάττεται διάνοια.

4. II. Facillimè etiam contingere potuit ut Dictantem, clarâ licèt voce legentem & rectè pronunciantem, parum adtenti Scribentes non ſatis audirent; ita ut aliter ſcriberent, quàm dictabat. Innumera certè menda hinc orta eſſe videntur, ut facilè intelligent, quicumque variarum Lectionum Syllogas paullò diligentiùs luſtrabunt, aut Criticorum Commentarios legerint; nec neceſſe eſt, multis exemplis, rem comprobari. Aliquot tamen, more noſtro, proferemus, eadémque operâ loca optimorum Scriptorum hactenus à viris doctis intacta, quoad quidem intelligere licuit, corrupta eſſe oſtendemus, atque emendabimus.

5. Ci-

5. *Cicero* * Lib. III. de Oratore Cap. 12. *Quare Cotta noster*, inquit, *cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut Iota litteram tollas & E plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos sed messores* VIDERIS *imitari*. Imò verò VIDETUR, adloquitur enim Crassus Sulpicium, qui aderat; non Cottam, qui non aderat, & de quo Capite antecedente. Aderat quidem C. Cotta adolescens, at non L. Cotta, de quo hîc loquitur, qui Catuli grandioris jam natu sodalis erat. Sed cùm præcessissent TU, triáque verba in secunda persona, & C. Cotta adesset; Scribens, pro *videtur*, audivit *videris*.

6. In eodem libro Cap. XVIII. ita loquitur Crassus de Stoïcorum stylo: *Orationis genus habent fortasse subtile, & certè acutum; sed ut in Oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum*, ATTAMEN *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit*. Si *attamen* proximè subjiceretur primo periodi membro, & quidem voci *acutum*, nihil esset quod nos in hoc loco moraretur; aperta enim esset oppositio styli Stoïcorum cum eo, qui coronæ acceptus esse possit. Sed in eo ordine verborum, legendum omnino est AC TANDEM, pro quo à dormitante Librario auditum *attamen*. Vitiis Stoïci styli enumeratis, omnia paucis verbis complexurus, *ac tandem*, inquit, *ejusmodi, quo uti ad vulgus* nul-

* *Utor Edit. Schreveliana in 4. & nupera Gronoviana in 12. Postea vidi notatum hoc à* Dionys. Lambino, *in Ed. majore.*

nullo modo possit. Ita conjecisse *Dionys. Lambinum* postea vidi; quod reticeri non debuit à *Jano Grutero*, qui nimis libenter *Lambinum* mordet.

7. Nescio an typographicus error haberi debeat locus Actionis I. in Verrem, ubi hæc leguntur, Cap. VI. *Quæ res primò, Judices, pertenui nobis argumento, judicióque patefacta est*; sed certum est legi oportere *indicio*, ut legitur in majore Editione Lambiniana. Vidi tamen hoc mendum antiquioribus Editionibus insedisse, nec esse emendatum in Græviana anni MDCXCIX. Simile peccatum est Lib. I. in Verrem Cap. L. sed, in Gronovianis erratis, quasi typographicum notatum, & in aliis Editionibus emendatum. Miror priorem locum industriorum virorum diligentiam fugisse.

8. In Oratione pro P. Quinctio, locus est insignis, in quo malè audiens Dictantem Librarius effecit ut *Cicero* à viris doctis, quasi ineptus, traducatur. Cap. XV. ita loquitur de turpi damnatione Quinctii, quam timebat; *Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit.* Ac sanè posterius membrum priori contrarium est. Itaque censetur *Cicero*, dum acumen captat, nescivisse quid diceret. Sed auribus Scribentis hoc peccatum debetur, non *Ciceroni* ejusmodi ineptiis minimè obnoxio. Scribe *ITA turpis* &c. egregio sensu: mors quidem honesta sæpe vitam turpem exornat, at ita turpis vita ne morti quidem honestæ locum relinquit; hoc est, id tur-

turpitudinis genus, vel usque adeò turpis vita non patitur quemquam honestè mori. Qua quidem in sententia est hyperbole, sed non κακοζηλία. Non possum non tribuere Librario loquutionem, quæ legitur in Oratione pro S. Roscio Amerino, Cap. LII. *Non satis habet avaritiam suam pecuniâ explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit.* Non ferunt aures meæ, in *Cicerone*, *crudelitate sanguinis perlini*; nec hoc ulli alii condonaremus, qui sermonis elegantiæ spretor non esset. Legendum CRUDELITATI SANGUINE PERLITARIT. Quod elegantissimè exprimit crudelitatem hominis, *Crudelitati* quasi Deæ Sacra facientis, eisque *perlitantis*, sive καλλιερῦντος sanguine Roscii, quem spoliaverat; hoc est, explentis crudelitatem, ut avaritiam jam expleverat.

9. Oscitantiâ etiam Scribentis Librarii, factum esse puto, ut vox nihili legatur, apud *Lactantium* Inst. Divin. Lib. V. c. 12. ubi de persequutionibus Ethnicorum: *Cur tam crudeliter sæviant, nisi quia metuunt, ne in dies invalescente justitiâ, cum Diis suis* NARINOSIS *relinquantur.* Sic audiit, pro *araneosis*, hoc est, circa quos absentibus Sacerdotibus, araneæ suas operas conficerent. Irridet Ethnicorum Deos, quorum simulacra indigebant operâ hominum, ut ab iis araneæ arcerentur; quæ, relictis eorum sacris, Templa & statuas telis suis implerent; & quas æditui ac Sacerdotes dejicere solebant. *Propertius* Lib. II. El. VI, 35. de Diis neglectis:

Sed non immeritò velavit Aranea *fanum*
Et mala deſertos occupat herba Deos.

Sunt MSS. qui habent *varicoſis*, quod abſurdum, Ed. Betuleii, *curioſis*; Iſæi, *carioſis*, quæ ſunt conjecturæ. In Editione Antuerpienſi, apud *Joannem Gymnicum*, qua *per Deſ. Eraſmum* recognita dicitur, legimus: *cum Diis curioſis (quos Narinoſos appellant, quod odoribus thuris colantur) relinquantur.* Gloſſa inepta, quæ eſt intra parentheſin, oſtendit Editorem quoque *Narinoſis* legiſſe.

10. Unum *Theophraſti* locum duplici hîc liberabo mendo, orto utroque, ut videtur, ex oſcitantia Librarii Dictantem perperam audientis. Sic ille loquitur Cap. XXVIII. in ὀψιμαθίας charactere, περὶ τȣ̃ ὀψιμαθȣ̃ς: εἰς ἀγρὸν ἐφ' ἵππȣ ἀλλοτρίȣ ὀχȣ́μενος, ἅμα μελετᾶν ἀσπάζεσθαι, καὶ πεσὼν τὴν κεφαλὴν καταισχῦναι. Vertit *Caſaubonus*: *dum rus pergit, alieno equo vectus, ſimul obvios ſalutare meditatur, cadens verò caput deturpat.* Quænam eſt illa ſalutandi meditatio? & quidem ex equo? An aliis verbis ſalutabant equitantes, aliis pedibus incedentes? Non opinor. Sed fortè qui equo inſidebant, ut conjectat *Caſaubonus*, certos geſtus habebant, quibus utebantur in ſalutandis obviis. At nunc quidem hoc fit, quia inflexo corpore ſalutamus, & detracto Capitis integumento; verùm olim nihil ſimile, cùm verbis tantùm ſalutarent, ut χαῖρε Θεόφραςε. Legendum eſt

ἱπ-

ἱππάζεσθαι, & μελετᾷν ἱππάζεσθαι eſt *ſe exercere equitando*, ut faciunt qui eam artem diſcunt, dum in varias partes equum convertunt, calcaribúſque & freno adigunt ut variis modis ſubſiliat, tum etiam ut concitatiùs currat. Sic, apud *Xenophontem*, τὴν ἱππικὴν μελετῶντες, *in arte equitandi ſe exercentes*, & alia, quæ *Henr. Stephanus*, aliſque Lexicographi ſuppeditabunt; nam res eſt manifeſta, & frequens. Unum addam è *Xenophonte*, περὶ ἱππικῆς, C. II, I. κρεῖττον —— ἱππάζεσθαι μελετᾷν, *ſatius* —— *exerceri equitando.*

II. Dum autem ὀψιμαθὴς ab equo vehementiùs concutitur, tandem cadit ὥστε κεφαλὴν κατεαγέναι, *ut caput frangat*, non καταισχύναι *deturpet*, ut frigidè *Caſaubonus*, ex hac lectione Vet. Cod. κατεσχέναι. Qui cadit ex equo concitato, non modò ſibi deturpat caput, ſed plerumque lædit, & ſæpe frangit Fortè legendum etiam κεφαλῆς, ſic enim loquuntur Attici. *Ariſtophanes* in Acharnenſibus Act. V. S. I.

Καὶ τῆς κεφαλῆς κατέαγε περὶ λίθον πεσών.

Fregit caput in lapidem incidens, ubi Scholiaſtes, ex Grammaticorum canonibus, ut ait, interpretatur *partem capitis*, *non totum caput.* Idem in Veſpis p. 533. Edit. Majoris Geneveņſis:

Ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
Καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα.

Vir Sybarita excidit ex curru, & sibi magnam capitis partem fregit? Idem contingere dicit *Theophrastus* seni, qui graviore ætate discit equitare, & quidem equo, cui non est adsuetus, & dum it in villam. Certa mihi videtur conjectura, & quam, si necesse esset, aliis locis firmarem.

12. Audientis vitio, videtur factum ut cùm legatur apud *Hippocratem* de alimentis, text. 58. αἷμα ὑγρὸν ἀστεῖον, αἷμα στερεὸν φλαῦρον; *sanguis fluidus, probus; sanguis spissus, pravus*; *Galenus* Comment. IV. interpretetur vocem φαῦλον, τὸ φαῦλον, inquit, σημαίνει τὸ μοχθηρόν. Vox eadem in textu & in commentario fit oportet, sive fit φλαῦρον, sive φαῦλον, sed soni & significatûs similitudo Librarios fefellit. Indidem factum est ut in *Hippocratis* Prognostico, Sent. II. pro ὑποφάσιας τῶν ὀφθαλμῶν, quomodo scribendum esse liquet, quia sunt dictæ eò quòd ὑποφαίνηταί τι τοῦ λευκοῦ *pars aliqua albi oculorum adpareat*, non commissis palpebris; *Artemidori* tamen & *Dioscoridis exemplaria* haberent ὑποφύσιας, quod meritò rejicit ad eum locum *Galenus*, Comment. I. Tom. VIII. p. 529. Ed. Charter. In Prædictionum Lib. I. Com.

Com. II. ad text. 38. θολερὸν πνεῦμα legitur & θαλερὸν, ut docet *Galenus*, quod aurium vitio deberi videtur, & doctissimo viro dubitationem creat, utrum sit legendum; quamvis *turbidum* ac *floridum* diversa sint. Sic & eodem libro, text. 58. pro οὖρα ἐπίπονα, *laboriosæ urinæ*, legebatur in Codicibus quibusdam πέπονα *matura*, quod prætulit *Zeuxis*, rejecit verò *Rufus*, & meritò, ut ostendit *Galenus*. Iterum textu 73. κωματώδεες *sopore oppressi*, & καυματώδεες *ardentes* legebatur; textu 86. ὄμματος κατάκλεισις *oculi clausio* & κατάκλασις *fractio*; textu 89. ἀνέλκεται *sursum trahitur* & ἀνέρχεται *adscendit*, & ἀνέχεται *cohibetur*; & 94. λαμπῶδες *lucidum*, & λαπῶδες, quod quid sit hîc non adsequor. Similiter Comment. I. in Officin. Medici, textu 19. non satis constat *Galeno*, ob varietatem Codicum, an legendum sit ἐκτρέψιν, vel ἐκστρέψιν, vel ἔκτρεψιν, quod discrimen auribus Librariorum debetur. Indidem factum ut Epidem. Lib. III. text. 61. non constet, ut docet *Galenus* Com. III. p. 293. Tom. IX. an excrementa ægri nescio cujus dicantur ὑδατόχολα, *aquosa* & *bilis colore tincta*, an ὑδατόχλοα *aquosa & herbæ colore tincta*? Quin & alia exemplaria, minùs vetusta, nec satis emendata, habebant ὑδατόχροα, *coloris aquei*. Sic ἔντερον *intestinum* & ἕτερον, *alterum* mis-

ta docet idem in Lib. VI. Comm. IV. text. 3. Multa alia similia apud *Galenum* occurrunt, sed hæc satis supérque sunt, ut quod volumus intelligatur.

CAPUT IX.

De Mendis ex imperitia Scribentis ortis, 3. dum non adsequitur Orthographiam, aut antiquiores litteras.

1. QUOD in hodiernis Linguis animadvertimus, intra tria aut quatuor sæcula, mutationem sat magnam factam esse, cùm in Orthographia, tum etiam in ipsarum litterarum figura; idem veteribus Linguis olim accidit, ut antea partim animadvertimus, unde etiam plurima menda orta sunt. Quod hîc paullò pleniùs persequemur, & aliquot exemplis illustrabimus.

2. I. Ut ab Orthographia incipiamus, certissimum est, jam apud antiquiores Latinos, non semper eamdem fuisse; nec opus est rem hîc demonstrari, quandoquidem de industria id dudum à viris doctis, diligentérque & copiosè factum est. Legenda hac de re quæ habent *Quintilianus* Institut. Oratoriarum Lib. I. Capp. 4, 6, & 7. *Marius Victorinus* initio operis de Orthographia, & ratione carminum, & Orthographia *Cassiodori*. Inter recentiores verò adiri præ ceteris à tironibus potest *Claud. Dausquius*, initio prioris voluminis Ortho-

gra-

graphicorum. Exemplum dumtaxat unum proferam ex *Cicerone*, ut eum obiter illuſtrem. Sic ille, in Oratore Cap. XLVIII. *Ego ipſe, cùm ſcirem ita Majores loquutos eſſe, ut nuſquam, niſi in vocali, adſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut* pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem *dicerem, aliquando, idque ſerò, convicio aurium, cùm extorta mihi veritas eſſet, uſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſervavi.* Orcivios *tamen* & Matones, Otones, Cæpiones, ſepulcra, coronas, lacrimas *dicimus, quia per aurium judicium ſemper licet.* Burrum *ſemper Ennius, numquam* Pyrrhum. Vi patefecerunt Bruges, *non Phryges, ipſius antiqui declarant libri. Nec enim Græcam litteram adhibebant, nunc autem etiam duas.* At hoc videtur factum, non tam ad vitandam litteram Græcam, quàm quia Macedones, quorum Dialectus cum victoriis per totam Græciam, ante *Ennii* tempora, ſparſa fuerat, ut oſtendit *Claud. Salmaſius* in Comment. de *Helleniſtica*, ita vulgò loquebantur. Hoc nos docet auctor Etymologici Magni, in voce Ἀφροδίτη: Τὸ Β τῷ Φ συγγενές ἐστι δῆλον ἐκ τοῦ Μακεδόνας μὲν τὸ Φίλιππον Βίλιππον καλεῖν, καὶ τὸν Φαλακρὸν βαλακρόν, καὶ τοὺς Φρύγας Βρύγας, καὶ τοὺς ἀνέμους διὰ τὸ φυσᾷν φυσήτας ὄντας βύκτας. * Alii ſimilia animadverterunt.

3. Verùm *Cicero* miram Orthographiæ anomaliam, eodem loco, memorat: & *cùm* Phrygum, & Phrygibus *dicendum eſſet, ab-*

 ſur-

* *Vide Euſtathium in Homer. pag. 1614. Ed. Rom.*

surdum erat aut tantùm barbaris casibus Græcam litteram adhibere, aut recto casu solùm Græcè loqui; tamen & Phryges & Pyrrhum, aurium causâ, dicimus. Ex hisce intelligere est, *Ciceronis* ævo, dici solitum *Phryges* & *Pyrrhus*, cùm in aliis casibus, Enniano more, pronunciarent *Brugum*, &c. *Burri*, &c.

4. Hæc & similia multa, quæ congeri possent, qualia plurima collegit *Cl. Dausquius*, Critico debent esse notissima, si velit cum laude Artem Criticam exercere. Ideò *Cassiodorus* Divin. Lectionum c. XV. Monacho suo, quem volebat Librarii munus obire, *Orthographos*, inquit, *priscos frequenter relege, quos ego inferiùs titulo trigesimo, qui de Antiquariis legitur, propter notitiam Librariorum utiliter instruendam, deflorandos esse judicavi & extrimsecus huic libro de Orthographia titulum dedi. Ita contigit, ut & istud studioso prosit legere, ubi cognoscit quæ in Scripturis Sanctis minimè debeat violare; & illud necessariò latiùs discitur, ubi generaliter præsumta vitia corrigantur.*

5. Acute * Criticus emunctæ naris, in Epistola, in quâ profert vetus monumentum, initio sæculi XVII. Romæ effossum, amicum monet *ad emendationem tot errorum, quibus hodiéque scatet Plautus, fons ille genuinæ, puræque Latinitatis, nihil utilius esse, quàm eam tabulam ante oculos habere; ut, ubi quid in Plauto occurrit, quod suspicionem mendi habeat, statim tibi dicas quanam ratione illud, aut illud Plauti ævo scribebatur? Quæ forma lit-*

* *Tan. Faber Epist. Lib. II. Ep. 32.*

litterarum erat ? *Quæ litteræ interdum omittebantur* ? Hanc in rem, non pœnitebit legiſſe eruditiſſimam Digreſſionem *Joſ. Scaligeri*, de Litterarum Ionicarum origine, ad locum Euſebiani numeri MDCXVII. illuſtrandum. Sed & ſtudiosè verſandæ ſunt collectiones Veterum monumentorum, quales ſunt Inſcriptiones æri & marmori inciſæ, quæ ſuperſunt in collectaneis *Jani Gruteri*, *Thomæ Reineſii*, *Jac. Sponii*, *Raphaëlis Fabretti* & aliorum. Eminent, meo judicio, inter alia id genus, *Fulvii Urſini* notæ ad Leges & Senatûs Conſulta, quæ nuper recuſæ ſunt, in ſecundo Antiquitatum Romanarum volumine; & *Pet. Ciaconii* interpretationes Vett. aliquot inſcriptionum quarto volumini earumdem Antiquitatum inſertæ. Sed hos & ſimiles libros nihil opus eſt à nobis indicari, cùm ſatis noti ſint, aut facilè ex lectione Criticorum innoteſcant.

6. Non procul erit nobis mendi ex ignorantia Orthographiæ orti quærendum exemplum, cùm Cap. VI. §. 24. emendaverimus conclamatum *Terentii* locum, qui depravatus fuerat, partim eò quòd litteras * duplices antiquiſſimi Romani non ſcriberent. Nempe, pro *illis ab illo* factum eſt *illi Babylo*, quia ſcriptum fuerat *ilis abilo*. Deinde quia Critici judicarunt hîc ad luxum civium Metropoleos Chaldaïci Imperii reſpici, pro I. ſcripſere Y, & *Babylonem* in hunc locum invexere.

7. Veteribus uſitatiſſimum erat præpoſitiones

* *Adi, ſi neſcis, Claud. Dauſq. Orthog. Princip. Sect. II.*

nes verbis compositis præfigere, sine mutatione, quæcumque littera sequeretur; non eas emollire mutatione, ut solemus. Sic in *Glossis* scriptum *Adclivis*, *Adfaber*, *Inprobare*, *Inremeabilis*, *Adcelero*, *Obsensus*, *Obpono*, &c. Idem factum in inseparabili præpositione CON, ut *Conlacrimo*, *Conlactaneus*, *Conlapsus*, *Conlatio*, *Conlaudo*, *Conloco*, &c. pro quibus, nos N mutamus in L, *Collacrimo*, *Collactaneus*, &c. Vetus illa orthographia passim, in antiqnissimis Codicibus, cernitur. Quod cùm ignorarent Monachi, qui *Lactantium* nobis, Latinorum Patrum tersissimum, exscripserunt, absurdè loquentem virum disertissimum induxerunt, in eleganti Libello de Opificio Dei, C. I. Ait * *tantâ temeritate homines exstitisse, qui vulgò Philosophi nominantur, ut ea quæ abstrusa prorsus atque abdita Deus esse voluit, scrutarentur, ac naturam rerum cœlestium, terrenarúmque conquirerent; quæ à nobis longè remotæ, neque oculis CONTRECTARI, neque tangi manu, neque percipi sensibus possunt.* Scripserat *Lactantius* CONLUSTRARI, sed imperiti exscriptores, cùm crederent scribi COLLUSTRARI, non agnoverunt hoc verbum in hoc loco, mutarúntque in *contrectari.* Quo absurdius nihil fingi potuit, cùm *conlustrare oculis* non modò proba sit loquutio, sed etiam *Ciceronis*, quem imitari nititur *Lactantius.* Scribitur autem hæc vox, in *Glossis* quoque, eo, quem diximus, modo:

* *Pag.* 778. *Ed. Oxoniensis, ex Theatro.*

do : *Conluſtrat*, συμπεριέρχεται: *Conluſtro*, συμπεριvοςῶ, συμπεριέρχομαι.

8. II. Verùm non modò tenendum quæ fuerit Veterum Orthographia, ut varia menda inolita in eorum libris retegamus, & feliciter emendemus; ſed & probè ſciendum quibus characteribus uſi ſint, ídque diligenter ad animum eſt revocandum. Nemo dubitat quin Latini litteras ſuas Græcis debeant, ſed initio litteræ Latinæ multò ſimiliores erant Græcis, quàm poſtea fuerunt, ut conſtat ex antiquiſſimis Inſcriptionibus & Nummis. Exempli causâ P Latinum ferè ſcribebatur ut Π Græcum, niſi quòd crus dextrum brevius eſſe ſoleret; quo factum, ut celeritatis causâ angulus rectus qui eo crure, & ſuperiore lineâ conſtat, in hemicyclum tandem mutaretur. Cernere hoc licet in monumento de quo antea diximus, aliíſque antiquiſſimis Inſcriptionibus.

9. Quod cùm ita ſit, & conſtet Græcos ſuum *Sigma* nunc ita pinxiſſe ut Σ, nunc verò ut C, crediderim etiam Latinos, antiquiſſimis temporibus, poſteriore hac figurâ interdum eſſe uſos. In lapidibus ſanè aliquando confunduntur C & S etiam ante A, ut CATULLII pro SATULLII, in Claſſe VI. Inſcr. 112. *Thomæ Reineſii*, in cujus Indice alia etiam exempla reperire eſt. Itaque, quemadmodum aliquando Græca legentes Latini imperitiores S & C miſcuerunt: ſic &, in Latinarum vocum lectione, ſimiliter erratum. In *Gloſſis*, legere eſt BO-

BOCLUCA, pro BOS LUCA, ἐλέφαντος, * notum enim est Romanos, cùm primùm vidissent Elephantos, eos *Boves Lucas*, seu *Lucanos* dixisse. In iisdem *Glossis*, BOSBUC est pro BOS, βοῦς. CUPPLANTO pro SUPPLANTO, συμποδίζω, quod est à *Passeratio* animadversum. Sed est alius insignior locus, in littera C, ubi legimus: *Cana*, Πανάκεια Θεὸς, πολιά. *Cana* à *Canus* est πολιά; sed SANA à *Sanus* est *Panacea Dea*, Æsculapii filia. Attamen utrumque sub eodem titulo latet, quod in priscis characteribus Latinis S interdum ut C pingeretur. Non dubito quin ex antiquissimo Scriptore Latino hanc significationem vocis *Sana* hauserit *Glossographus*, aut ii quorum industria illi præiverat, quicumque fuerint. Certè in Scriptoribus, qui ad nos pervenerunt, quod equidem sciam, ea vox non exstat; potuit tamen rectè dici *Sana* Dea, quæ sanaret, ut *Suada* quæ suadet, *Panda* à pandendo, *Horta* ab hortando, *Deverra* à deverrendo, & similes.

10. Credibile est in Veterum Scriptis, cùm majusculis litteris scribendi consuetudo paullatim insolesceret, sæpe à Librariis recentiori characteri adsuetis peccatum esse, dum ambiguas ejusmodi litteras legere nesciunt; quas postquàm semel, pro captu suo, charactere Langobardico expresserunt, menda-

da-

* *Vide Plinii Hist. Nat. Lib. VIII. c. 6. & ad eum Int.*

da consensu Manuscriptorum Codicum ita exaratorum consecrarunt. Potest, ut videtur, exemplum ejus rei è *Terentio* proferri ubi Librarius expressit perperam figuram C litterâ S, cùm debuisset eam servare. Locus est Adelphorum Act. V. S. 7. vers. 19. ubi mendum est, quo structura planè turbatur. Auctor est Demea filio, ut, missâ inani pompâ, in horto maceriam jubeat dirui, & illac sponsam, matrem & familiam omnem transducat in ædes Micionis. Cùm adsentiretur Æschinus, tum verò Demea, *Syre*, inquit, *cessas ire*, *& facere*? Nempe, diruere. At Syrus: *quid ago*? quid me jubes facere; nam, proximè antecedentibus verbis, alia nonnulla dixerat Demea, quibus factum erat ut ne à Syro intelligeretur. Tum Demea: *dirue* (maceriam,) *tu* ILLAS, *abi*, *& traduce*; hoc est, tu Syre, *dirue*, *tu* verò Geta, *illas abi & traduce*; quorum verborum ordo est, ut aiunt, *abi*, *& traduce illas*; sed quis hanc trajectionem verborum ferat, in Comico æquè terso, ac *Terentius* est? Certè Dithyrambici est Poëtæ, non *Terentii*. Lege: *tu* (Geta, nimirum) ILLAC *abi & traduce*; hoc est, cùm dejecta à Syro erit maceria, *illac* tu *abi* domum, *&* per eamdem viam *traduce* sponsam & totam familiam. Vult Getam quàm brevissimâ viâ domum ire, ne mora ulla sit. Qui veteres Codices *Terentii* describebant videntur C interpretati, quasi esset S, cùm esset tertium Alphabethi elementum.

11. Quòd si hæc menda non videantur ex figu-

figura illa litteræ S nata, quod tamen verisimillimum est, confugiendum erit ad similitudinem ductuum; si eorum aliqua pars deleta sit vetustate, aut à Librario non satis absoluta. Si enim inferior hemicyclus litteræ S oculos fugiat, quod supererit simillimum erit litteræ C. Sic pro BOS, potuerit fieri *hoc*; & pro SANA, *cana*. Vicissim, si inferioris partis litteræ C particula reflecteretur, potuit facilè haberi S, ut pro ILLAC fieret *illas*.

12. Characteribus *Romanis* quadratis successerunt, ut antea diximus, *Langobardici* rotundiores; quorum etiam consideranda similitudo, cùm locus quispiam mendi est suspectus, ut divinare possimus quomodo antea scriptum fuerit, & quid mendo occasionem præbuerit. Etsi exempla adtulimus Cap. IV. quæ huc referri possunt, nihil vetat unum atque alterum hîc addi, quò res manifestior fiat; potest enim multò faciliùs atque evidentiùs probari exemplis, quàm ratiocinatione. Igitur ex *Plauto* unum, ex *Terentio* verò alterum proferemus.

13. Est locus *Plauti* conclamatus, eò quòd pro *ui* legatur *u*, pro *n* scriptum sit *r*, *os* pro *am*, & *a* pro *o*. Truculenti Act. I. S. 1. Dinarchus adolescens describit quæ sint in amore incommoda.

Non omnis ætas ad perdiscendum sat est
Amanti, dum id perdiscat quot pereat modis.

Tum

Tum interpositis octo versibus, quibus describit varias amantium calamitates, addit, ex MSS. *Camerarii:*

Primùm dum miror annua; (aut *miros annuus*) *is primus bolu'st*,
Ob eam, *tres noctes utor. Interea loci*, *aut æra*, &c.

Illud *ob eam* docere potuit Criticos legendum, in antecedente versu, *duim minam*, *annuo*; hoc est, primùm rogat sibi *dem minam*; *annuo* daturum, & re ipsâ do; *ob eam*, *tres noctes utor*. Cùm Librarii legissent *dum* pro *duim*, quod est veteri more * pro *dem*, mutarunt *minam* in *miror*, & *annuo* in *annua*, quæ nihil quidem significant, sed speciem constructionis præbent. Nimirum, corruptâ unâ voce *duim* in *dum*, antiquiores Librarii sensum nequaquam adsequuti, duas sequentes non satis eleganter scriptas legere non potuerunt, aut ductus fortè non satis integros supplere: ut solet fieri, cùm ex superioribus sententia clara est. Postea Critici locum frustra tentarunt, ut liquet ex editione *Frid. Taubmanni*, & Lugdunensi, apud Batavos, in qua sunt inanes conjecturæ duorum, in Republica Litteraria, sine controversia, summorum virorum, *Claud. Salmasii* & *Joan. Fred. Gronovii.*

14. Locum in *Terentiana Eunucho*, ob levem depravationem, non intellexere Inter-

* Tam duim quàm perduim, *Aulular. Act. IV. S. 6. vers. 6.*

pretes, quos equidem vidi, nam omnes consulere nec possum, nec vacaret, si possem. Ea depravatio orta est ex eo quod ex *n*, producto ad superiorem partem crure dextro, errante calamo, factum est *d*. Legat Lector, si vacat, Actûs IV. Scenam VII. ab initio ad vers. 24. ne quod habet *Terentius* nobis narrare hîc necesse sit. Thais exprobranti militi *quòd ipsi ante oculos amatorem suum adduxisset*, Chremetem, nimirum, qui aderat, respondet: *quid cum illo agas?* quod hîc caret sensu. Lege QUIN *cum illo agas*; quibus verbis significat à milite ea de re cum Chremete, qui præsens erat, agi oportere, non secum; quia res Chremetis agebatur, cùm sororem operâ Thaïdis invenisset, eáque de causa eum ad militem venire jussisset, & illinc, simul ac Chremes, se subduxisset. Sic in eadem Scena vers. 41. *quin abeamus*, pro imò abeamus, & sexcenta similia. Hæc cùm non animadvertissent nonnulli Interpretes, verba, *quid cum illo agas*, tribuerunt Militi. Sic *Anna Fabra*, eruditissima matrona:

THRASO.

——— *rogitas?*
Quæ mî ante oculos coram amatorem adduxti tuum?
Quid cum illo ut agas, & cum illo clam te subduxti mihi.

At adparet, ex *Donato*, verbis illis præfixum fuisse nomen Thaïdis. Præterea *ut*, contra ve-

veterum Codicum fidem, hîc infarcitur, ante *agas*. Sic sæpe locus non intellectus, ob mendum, novo mendo corrumpitur. Imò verò ex ipsa versione Gallica liquet vim inferri loco, sic enim vertit: *Me le demandez-vous, vous qui à mon nez m'avez amené vôtre galand, & qui vous êtes dérobée de chez moi avec lui? Pour quelles affaires donc, je vous prie?* Nam non est inversa hæc translatio, alia de causa, quàm quia verba Thrasonis hæc omnia esse non possunt, si ordo hic servatur. Vertendum erat, hoc modo. THRASON. *Me le demandez-vous, vous qui avez amené vôtre galand en ma présence?* THAIS. *Que ne vous adressez-vous à lui-même.* (En montrant Chremès) THRASON. *Et qui vous êtes retirée secretement de chez moi, avec lui?* Simile mendum suspicor esse apud *Plautum*, in Bacchidibus, Act. I. S. 1. vers. 7. ubi cùm Bacchis dixisset: *miserius nihil est quàm mulier:* suggerit Pistoclerus: quid *esse dicis dignius?* quod interpretantur, meritò mulieres esse dignas miseriis, quas queruntur, nihil enim iis dignius esse. Qui sensus quidem loci est, sed interrogatione hujusmodi vix exprimatur. Itaque legerim, QUIN *esse dicis dignius*, nempe, miseriis omnibus; ita ut adolescens emendet sermonem meretricis. Usum hunc particulæ *quin* si quis ignoraret, intelligi posset ex Casinæ Act. III. S. 4. ubi duodecies repetitur, in paucis versibus.

15. Ut à Latinis ad Græcos transeamus, duplici etiam charactere habemus MSS. Codd.

Græcos, quorum vetustiores exarati sunt charactere grandiore & quadrato ; alii verò rotundo & minore, qualis est is, quo nunc vulgò utimur. Magni autem est momenti, in originibus mendorum inquirendis, conferre inter se litteras; cùm persæpe menda ex similitudine majuscularum orta; vix ex minuscularum ductibus oriri potuerint, & vicissim: Itaque qui legunt Scriptores Græcos, iis characteribus, quibus nunc solent edi, sæpe non adsequuntur quî litteræ tam diversæ misceri potuerint.

16. Exempli causâ, Α, Δ & Λ in majusculis litteris facilè misceri potuerunt, difficiliùs in minusculis α, δ & λ. Si enim lineola media τȣ̃ Α deleatur, aut non satis plenè scribatur, videbitur esse Λ : ut contrà si quid inciderit inter crura posterioris, credetur esse Α. Littera Δ, si infima lineola paullò adtollatur, potest fieri Α ; si non plenè exaretur, videbitur esse Λ : ut si fortè quid incidat inter infima crura hujus, credetur esse Δ, quemadmodum etiam Α, si media linea nimiùm deprimatur.

17. In *Glossis* legimus: *Gibus* (lege, *gilbus*) γιαβος, pro ΓΙΛΒΟΣ. *Stludio*, χαμȣακιον, pro ΧΑΜΟΥΛΑΚΙΟΝ. *Setosus*, δάσιος, pro Λάσιος. *Fastidium*, λέτωμα, pro *Fastigium*, Α'έτωμα. Harum litterarum permutationem frequentem esse observavit * *Claud. Salmasius*, emendátque, ex hac observatione,

* *Pag.* 178, *Ed. Vtraject. col.* 2.

ne, *Dioscoridis* locum Lib. V. c. 146. ubi, pro Πλαγιϰπόλεως, legit Παλαιοπόλεως, addítque *notum esse Græcè intelligentibus* Λ & Α *sæpe invicem mutari in eorum scriptura.* Alibi, postquàm egit de variis sententiis Geographorum, de situ populorum Arabiæ, qui *Catabanes* dicebantur, animadvertit mendosè eos à *Dionysio*, vers. 958. dici Κλεταϐηνϐς. * *Scriptum erat*, inquit, ΚΑΤΑΒΗΝΟΙ, *nam* Λ & Α *sæpe invicem permutantur; unde postea, adjecto* Ε, *fecerunt* Κλεταϐηνοὶ, quod copiosiùs probat. Suspicatur etiam fluvium, qui in Oxum à *Plinio* & *Solino* labi dicitur, à *Ptolemæo* non Δάργιδον, sed Δάργιλον dictum; † *ut* Δ & Λ, inquit, *sæpenumero confunduntur.*

18. Ut liquidiùs adpareat quanti sit momenti, omissis figuris librorum editorum, antiquas adtendere, duo exempla addemus quatuor aliarum litterarum; quas ante aliquot sæcula mistas fuisse constat, & quæ tamen in rotundiore charactere vix possunt confundi. Θ & Ο facillimè misceri potuerunt, si media incola τϐ Θ fortè abrasa esset, aut guttula atramenti in Ο delapsa. *Galenus*, Præfatione in Comm. I. in Lib. VI. Epidemior. p. 354. Tom. IX. Ed. Charterianæ. Ἐπεὶ ϑ᾽ ἐνίοτε ϰ᾽ κατ᾽ ἄμφω σφάλλονται, πο ὖ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάτlοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπϐδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ συνηθέντι δέ

* Ibid. p. 353. col. 2. † P. 353. col. 1.

ποτε τοῦτο πράξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι, καθάπερ ὁ Ἡρακλείδης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν ἐποιήσατο, κατὰ τὴν λέξιν ἐκείνην ἣ γέγραπται. Πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον αἱ Οὐραὶ ἔβλεπον. Ἐπειδήπερ τοῖς ἐξηγησαμένοις τὴν Οὐραὶ γραφὴν, ἀπιθανῶς εἴρηται, τάχα, φησὶ, Θυραὶ μὲν ἦν γεγραμμένον, διὰ τοῦ Θ, τῆς μέσης δὲ γραμμῆς ἐν αὐτῇ διαφθαρείσης ἔδοξεν ὁ βιβλιογράφος Οὐραὶ γεγράφθαι. *Quandoquidem in utroque aliquando falluntur, multò melius mihi visum est servare veterem scripturam, & semper quidem conari eam interpretari; si verò aliquando id præstare non possem, ejus correctionem probabilem facere: sicut Heraclides in * secundo Epidemiorum fecit, in ea sermonis parte ubi scriptum:* Ad Aphrodisium αἱ Οὐραὶ spectabant: *nam cùm interpretantibus scripturam* Οὐραὶ, *improbabiliter dictum esse videatur, fortè, inquit Heraclides*, Θυραὶ *scriptum fuit per* Θ, *cùm verò media linea in littera* Θ *deleta fuisset, credidit Librarius* Οὐραὶ *scriptum fuisse.* Similiter vir eruditus feliciter conjecit indicem libri, qui inter Ethica *Democriti* Opera recensetur à *Diogene* Laërtio, non debuisse ita concipi, ὑπομνημάτων ἢ Οἴκων, sed ὑπομνημάτων ΗΘΙΚΩΝ. Vid. *Æg. Menagium*, ad Lib. IX. §. 46.

19. Similitudo τοῦ Π & Τ, si prioris alte-

* *Vide Com. II. in Lib. II. ad text. 22. p. 141. T. IX.*

terum crus evanuerit, facile errorem parere potest & peperit. Sic *Hippocratis* Prædictionum Lib. I. præd. 16. ita habet: οἱ φρενιτικοὶ βραχυπόται, ψόφου καθαπτόμενοι τρομώδεες: *phrenetici qui parum bibunt, strepitu perculsi, tremuli.* Observat ad eum locum *Galenus* Comment. I. Tom. VIII. p. 712. Ed. Charterianæ, quosdam legere βραχυπόπτας, hoc est, ὑποπτεύοντας τὰ βραχύτατα, *res levissimas suspectas habentes*; nec sensus est ineptus. Sic & alibi, apud eumdem, Τόνος, Πόνος, & Γόνος confusa memini, ob ductuum similitudinem. Vide Comment. I. *Galeni* in Lib. I. Prædictionum, præd. 35. Tom. VIII. p. 723.

20. Notum est † à *Plinio* sæpissimè exscribi *Dioscoridem*, quem etiam interdum imperitè ab eo conversum ostendit summus Criticorum *Claud. Salmasius*. Locum nunc proferam, ex quo liquebit ambiguis ductibus litterarum majuscularum fuisse deceptum. Eum suppeditabit idem, quem laudavi, Criticus. Sic *Dioscorides* describit Glycyrrizam Lib. III. c. 7. ἔστι δὲ θαμνίσκος ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ οὓς τὰ φύλλα πυκνὰ, ἐοικότα ΣΧΙΝΩι, λιπαρὰ καὶ κολλώδη ἁψαμένῳ. τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος. Integrum locum descripsi, ut liqueret *Plinium Dioscoridis* interpretem agere. Sic loquitur Lib. XXII. C. 9. *Sine dubio inter*

† *Vide Præfat. ad Exercit. Plinianas in Solinum, & ad Lib. de Homonymis Hyles Iatricæ.*

ter aculeata est (Glycyrriza) *foliis ECHINATIS, pinguibus, tactúque gummosis, fruticosa; binûm cubitorum altitudine, flore hyacinti, fructu pilularum platani magnitudinis.* Jam audi *Salmasium* *: *Plinius*, inquit, *legit* ἐοικότα ἐχίνῳ *vel suis oculis malè usus, vel alienis malè credulus, vel certè vitio corrupti exemplaris seductus. Vetustissimum Bibliothecæ exemplar* σχίνῳ *disertè scriptum præfert. In illis antiquis & grandioribus litteris Græcis, nulla ferè discretio est inter* Ε *&* Σ. *Utraque siquidem semicirculi figurâ depinguntur. Exiguo tantùm apice, qui in medio ferè ponitur, distingui solet* Ε'ψιλὸν, *sic facilè subrepere Plinio potuit* ἐχῖνος *pro* σχῖνος.

21. Hæc vir summus, quæ mihi in memoriam revocant salubre rei Criticæ monitum, quod omnes qui ex Codicibus MSS. edunt, aut denuo emendant Veteres, in animo scriptum habere oporteret. Hoc, nimirum, est; debere eos diligentissimè describere Manuscriptos suos Codices, & illorum Characterum specimen quodpiam æri incisum edere, ut Lectores possint integrum Alphabethum cernere; quo cùm antiquitatem Codicis intelligant, tum etiam de locis corruptis judicare possint. Sæpe enim non licet viris doctis eos MSS. adire, seu ob distantiam locorum, seu ob præfectorum Bibliothecis invidiam, aut inhumanitatem, seu ob alia impedimenta, quæ memorare nihil adtinet. Sæpe tamen contingit ut qui MSS. Codd. non vi-

* *Pag.* 123. *col.* 1.

viderunt eruditione multùm superent eos, quibus illos Codices evolvere licet; quo fit ut multa feliciſſimè emendent, quæ alios fugerunt. Plura autem sine dubio & certiùs peccata retegerent, & emendarent, si liceret ex forma ipsa Characterum conjecturam facere. Vixit olim in Anglia vir eruditus *Patricius Junius*, qui primus edidit Epistolam *Clementis* Romani, ex antiquiſſimo illo MS. Alexandrino; quem ne dignatus quidem est describere, cùm hoc magni intereſſet. At tum vivebant extra Angliam multi, qui *Junio* haud paullò doctiores erant, & qui ex descriptione, qualem diximus, multa colligere potuiſſent, quæ vir bonus non potuit; qui quàm magnus Theologus fuerit nescio, sed modicè in rebus Criticis versatum fuiſſe, ex ejus Præfationibus & Notis, facilè intelligent omnes qui eas legent. Interea grato in eum nos animo eſſe oportet, qui quod potuit præstitit, si descriptionem Codicis, quo usus est, excipias.

22. Sed ut ad rem redeamus, ignoranda non est Critico, ut jam diximus, orthographia etiam vetustiſſima, quod exemplo è *Galeno* petito ostendam. Comment. III. in VI. Epidem. ad text. 40. p. 70. T. IX. Ed. Chart. ubi occurrit vox σκῆψις, pro ἀποσκήψις, quàm *decubitum* humoris, vel *abſceſſum* vertunt, postquàm locum est ex hac lectione interpretatus: Δοκεῖ δέ μοι δύνασθαι καὶ οὕτως ἀκούειν τῆς ῥήσεως, εἴγε κατὰ τήνδε τὴν λέξιν εἴρητο· σκέψις μέν ἐστι, πάντα ἐφ᾽ οἷσι γενό-

μενα ῥύεται, τούτων προγενομένων κωλύειν, γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τόν τε τοῦ Η δίφθογγον, καὶ τὸν τοῦ Ε, δι' ἑνός χαρακτῆρος, ὃς νῦν μόνος σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Η. *Mihi autem & in hunc sensum accipi posse oratio videtur, si hac voce dictum fuisset:* Σκέψις, consideratio quidem est omnia, quæ post aliqua, orta liberant, eadem, si antevertant fieri prohibere; *nam cùm veteres duos sonos* Η & Ε *uno caractere exprimerent, qui nunc solus alterum sonum* Η *significat.* Abrupi verba ut indicarem hîc esse mendum, nam constat è *Platonis* Cratylo, ut observavit *Jos. Scaliger* ad num. Euseb. MDCXVII. veteres Græcos pro Η scripsisse Ε. Itaque legendum, apud *Galenum* τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Ε. Sic deinde pergit: πολλὰ γέγονεν ἁμαρτήματα τῶν ἐγγραφομένων, οὐ κατὰ τὴν γνώμην τῶν γραψάντων τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμάτων ποιησαμένων: *multa contigere peccata exscriptorum* (nam legendum ἐκγραφομένων) *qui, non secundùm eorum qui scripserant mentem, mutationem litterarum fecerunt.* Quamobrem hoc subjicit monitum *Galenus:* Διὸ καὶ προσέχειν ἀκριβῶς χρὴ τοιαύταις γραφαῖς, ἐν αἷς δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ Η φθόγγον εἰς τὸν τοῦ Ε μεταβληθέντας, ἢ τοὔμπαλιν γράψαντας ἐπανορθώσασθαι τὴν γραφήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ω καὶ Ο ποιητέον, ἐπειδὴ καὶ τούτων ἀμφοτέρων οἱ φθόγγοι δι' ἑνὸς χαρακτῆρος ἐγράφοντο: *Quo-*

Quocirca diligenter adtendendæ sunt ejusmodi scripturæ, in quibus potest fieri, ut mutato sono H. *in* E, *aut contra scripto* (E pro H) *scripturam emendarint. Idem & in elementis* Ω *&* O *faciendum, quandoquidem & horum amborum soni uno charactere scribebantur.*

CAPUT X.

Distinctionum omissionem multa Menda peperisse.

1. NEMO nescit longè maximum esse intelligendi auxilium, quod petitur ex adcurata distinctione Vocum, Periodorum, Commatum, & Colorum, qualem in libris potissimùm, qui à sesquisæculo eduntur, cernimus; ut jam taceam alia quæ de notis Parenthesium, punctis interrogationis, admirationis, accentibus, majuscularúmque & minuscularum litterarum distinctione inventa sunt. At veteres Librarii, ut norunt qui MSS. Codices antiquiores viderunt, hæc omnia sæpe negligebant. Grammaticorum aut Criticorum munus erat exemplaria, quæ recensebant, distinguere. Hæc primùm probabimus, deinde exempla aliquot mendorum indidem natorum addemus.

2. Constat ex Inscriptionibus, antiquissimísque MSS. plurima olim scripta, sine ullis prorsus distinctionibus; aut esse additum punctum, post omnes voces, aut post sin-

gulas dumtaxat claufulas. Sunt enim pluri-mæ Infcriptiones, funt Codices non pauci, fine ullis punctis, aut diftinctionibus; funt in quibus fingula verba puncto diftinguantur; funt denique, in quibus periodi, aut longiores ῥήσεις diftinctione quapiam fejunguntur. Certum tamen eft non parum ad intelligentiam facere, non modò periodorum diftinctiones, fed & ceteras omnes, quæ poftea funt inventæ, ut oftendemus.

3. De Infcriptionibus nihil dicam, quia in Collectionibus *Jan. Gruteri*, & aliorum fingulæ pænè paginæ exempla fuppeditabunt, aut etiam αὐτοψία. Exftat verò de Pandectis Florentinis, teftimonium *Angeli Politiani*, Mifcellaneorum Cap. XLI. *Volumen ipfum*, inquit, *Juftiniani Digeftorum feu Pandectarum, dubio procul archetypum, in ipfa Curia Florentina à fummo Magiftratu adfervatur, magnâque veneratione, quamquam rarò id etiâmque ad funalia oftenditur. Eft autem liber haud quota fpoliorum prædæque Pifanæ portio, fæpe à Confultis citatus; majoribus characteribus*, NULLISQUE INTERVALLIS *dictionum, nullis item compendiariis notis; quibufdam etiam, faltem in præfatione, velut ab auctore planè, & à cogitante, atque generante, potiùs quàm à librario & exceptore inductis, expunctis ac fuperfcriptis; cum Græca Epiftola, Græcóque etiam pulcerrimo Epigrammate, in prima fronte.* Id Epigramma fubjicit, dein ita pergit, ut fcias non ex aliorum narratione hominem loqui: *Cu-*

jus

jus tamen voluminis legendi ac versandi, per otium, mihi est uni facta copia, Laurentii Medicis operâ. Sed & nos habemus plures versus ex eo adcuratè depictos, ubi nulla sunt interstitia, nec ullæ distinctiones.

4. Similia animadvertere licet in Græcis Codicibus, non eorum dumtaxat, qui prosâ oratione usi sunt, sed etiam Poëtarum. Idem *Politianus*, Cap. LVIII. *Sibyllini versus*, inquit, *nunc quoque, apud Zosimum, vetustissimis quidem codicibus, citra ulla fastigia* (hoc est, sine distinctione versuum) *qualésque de industria subjecimus, reperiuntur.* Inepti homines, qui præfuere editioni Miscellaneorum *Politiani*, qualis habetur in Tom. I. Thesauri Critici *Jani Gruteri*, eos versus distinxerunt, & interpunxerunt, ut solent hodie, ita ut sibi constare *Politianus* non videatur; sed sunt adeundæ antiquiores Editiones. Certè jam olim ita descriptos Sibyllinos versus colligere est ex *Suida*, in voce *Sibylla:* ὅτι γὰρ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων γραμματικῆς: *quòd versus ejus imperfecti, & sine metro inveniantur, ejus rei causa non est Prophetis, sed notarii, qui impetum sermonis sequi non poterant, vel qui ignari fuerunt, aut imperiti Grammaticæ.*

5. Sine distinctionibus, aiunt esse antiquissimos * illos Codices, ex quibus edita est

* *Vid. Præfationem* Flaminii Nobilii, *Ed. Rom. præfixam.*

eſt Romæ verſio LXX. Intt. ut & Alexandrinum ; quod non modò de diſtinctione commatum , qualis nunc habetur , ſed de omni prorſus diſtinctione intelligendum. Primus Libros Sacros interpungere adgreſſus *Hieronymus*. Sic enim ille , in Præfatione in Joſuam : *Monemus Lectorem , ut ſilvam Hebraicorum nominum , & diſtinctiones per membra diviſas diligens Scriptor conſervet , ne & noſter labor & illius ſtudium pereat.* In Præfat. in Paralipomena : *quod nunc* DABRE JAMIM , *id eſt , verba dierum interpretatus ſum , idcirco feci ut inextricabiles moras , & ſilvam nominum , quæ Scriptorum confuſa ſunt vitio , ſenſuúmque barbariem , apertiùs & per verſuum cola digererem ; mihimet ipſi & meis , juxta Iſmeniam , canens , ſi aures ſurdæ ſunt ceterorum.* In Præfat. in Ezekielem : *Legite & hunc , juxta tranſlationem noſtram , quia per cola ſcriptus & commata manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit.* Quartum etiam ejus locum , hac de re , poſtea proferemus. Eum propterea laudat *Caſſiodorus* , Præfat. Inſtitut. Sacrarum Litterarum , cujus verba §. 12. proferemus.

6. Obſervavit vir eruditus, quamquam ſæpe æquo acrior , & adfectu peccans , *Joan. Morinus* , in Exercit XVII. Operis de Hebræi , Græcíque textûs ſinceritate , * *Antiquos tam Græcos , quàm Latinos , continuâ litterarum ſerie ſcripſiſſe , nullis ſuper aut inter verba diſtinctionibus , aut accentibus adſcriptis.* Tum verò , *ejuſmodi* , inquit , *adhuc viſuntur*

* *Num. V.*

tur multi Codices, cùm Græci, tum Latini. Hoc modo Græcè scripta sunt majoribus, seu uncialibus litteris, in Regia Bibliotheca S. Gregorii Nazianzeni opera. Epistolæ S. Pauli Græcè & Latinè, majoribus litteris descriptæ eodem modo, conservantur in fratrum Puteanorum Bibliotheca, aliique Codices alibi exstant, antiquum scribendi morem retinentes. Magna pars librorum, qui ante centum, supra mille annos, scripti supersunt, est istiusmodi.

7. Fatendum tamen est, ante hæc tempora, interpunctionem inventam fuisse, quâ non modò vocabula singula, interpositis punctis, secernerentur, sed etiam cola, & periodi. Certè verba *διαςίζειν* & *interpungere* hoc significatu non potuere usurpari, nisi res inventa fuisset; nemo enim rei, quam non novit, nomen excogitaverit. Est insignis, hanc in rem *Aristotelis* locus, quem sub finem hujus Capitis proferemus, ubi eo sensu occurrit vox *διαςίξαι*. *Cicero* * videtur significare suo tempore, in Orationibus, id jam fuisse observatum. *Clausulas*, inquit, *atque* INTERPUNCTA *verborum animæ interclusio, atque angustiæ spiritûs adtulerunt.* Perspicuum est eum agere nonmodò de *clausularum*, seu finium periodorum distinctionibus, sed & de colorum; quid enim essent *interpuncta verborum*, præter membrorum interpunctiones? At paullò antea negat, inquies, hoc Veteribus fuisse usitatum: † *Versus*, inquit, *Veteres illi in hac soluta oratione pro-*

* *De Oratore Lib.* 3. *C.* XLVI. † *Ib. Cap.* XLIV.

propemodum, *hoc est*, *numeros quosdam adhibendos nobis esse putaverunt. Interspirationis enim*, *non defatigationis nostræ*, *neque* LIBRARIORUM NOTIS, *sed verborum & sententiarum modo*, INTERPUNCTAS *clausulas in Orationibus esse voluerunt*. At hoc vult *Cicero*, veteres Rhetoras voluisse, non tam *notas Librariorum*, quàm divisionem colorum & sententiarum, spectari in interspirationibus; unde liquet eas *notas* non fuisse inusitatas. *Justus* quidem *Lipsius*, * in Epistola, in qua de Interpunctione agit, prolato posteriore loco *Ciceronis*, & priore dissimulato, ait eum *altrovorsùm duci planissimè posse*; *quasi dicat Veteres ideò non usurpasse in clausulis interpuncta*, *ne ea potiùs quàm modum & modulum*, *in verbis*, *considerarent*. Sed *Cicero* non dixisset Veteres noluisse interspirationes esse, pro *interpunctionibus* & *notis Librariorum*, si nullæ fuissent; sed fuisse ignotas, nec interspirandi ulla habuisse eos indicia, præter sententiam verborum, & constructionis perfectionem. Res est clara, sed en *Hieronymi* locum, quo mirum in modum confirmatur. Ita loquitur in Præfatione Isaiæ: *Nemo cùm Prophetas versibus viderit esse descriptos*, *metrò eos æstimet apud Hebræos ligari*, *& aliquid simile habere de Psalmis vel Operibus Salomonis*; *sed quod in Demosthene & Tullio fieri solet*, *ut per cola scribantur & commata*, *qui utique prosâ & non versibus conscripserunt*: *nos quoque utilitati legentium providentes*, *interpretationem* no-

* *Cent.* 3. *Miscell. Ep.* XXXIX.

novam novo scribendi genere distinximus. Ut, nimirum, Rhetores solebant in gratiam Discipulorum interpungere Scripta Oratorum, ut intelligerent adolescentes ubi essent moræ interponendæ : ita etiam *Hieronymus* fecit, in usum eorum, qui legebant Scripturam. Quid velit autem *Hieronymus*, videre licet in Editione Canonis Hebraïci, quam curarunt nuper Lutetiæ *Benedictini Monachi.* Scripsit etiam * *Claud. Salmasius*, in Bibliotheca Regis Galliæ, exstare Codicem Tusculanarum Quæstionum, manu exaratum, satis magnæ vetustatis, in quo non ordine continuo, sicut in aliis tralaticium est, libri descripti feruntur; sed saltuatim per inæquales periodos, eo prorsus modo, quo Biblia sacra videmus. Ejus etiam specimen eleganter pictum & ipsi habemus.

8. Ad hoc interpunctionis genus crediderim respicere *Senecam* Ep. XL. sive Lib. V. Ep. V. ubi ostendit virum gravem non decere nimis celerem orationem ; eósque castigat qui, uno veluti spiritu, quæ pronunciabant recitare videbantur : *Q. Haterii cursum*, inquit, *suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo. Numquam dubitavit, numquam intermisit ; semel incipiebat, semel desinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis, aut minùs convenire. In Græcis, hanc licentiam tuleris ; nos etiam cùm scribimus*, INTERPUNGERE *consuevimus.* Hæc *M. Ant. Muretus* & *Just. Lipsius* intelligunt de interpunctione post singula ver-

* *Prolegom. in Solinum, sub finem.*

ba; & *Muretus* quidem, *omnia*, inquit, *scribebant Veteres iis litterarum formis, quas hodie majusculas vocamus. Neque ulla ferè erant inter singulas voces intervalla. Punctis interjectis, vocem à voce distinguebant, hoc modo*: QUAMQUAM. TE. MARCE. FILI. Non nego ita persæpe esse factum, ídque ex veteribus monumentis liquet; sed semper factum non puto. In hoc *Senecæ* loco, ubi de Oratore sermo est, videtur interpunctio per cola, & periodos significari; in iis enim locis oportet Oratorem, non post singula verba, aut ubicumque visum fuerit, interspirare. Puncta, qualia memorat *Muretus*, hunc tantùm usum habebant, ut ne voces miscerentur; non ut, ubi interspirandum, aut mora interponenda esset, docerent.

9. Sed & in instrumentis publicis ac privatis, Jurisconsulti solebant diligenter interpunctiones curare, ut significat *Cicero* in * Oratione pro Murena, ubi ita de Jurisprudentia: *Primùm dignitas, in tam tenui scientia, quæ potest esse? Res enim sunt parvæ, propè in singulis litteris, atque INTERPUNCTIONIBUS verborum occupatæ.* Ad quæ verba ita *Lipsius*, in Epistola memorata: *Locus alter dicat, Juris interpretes in minutis occupari, scrutari in Contractibus apices litterarum, & puncta verborum: quia, nempe, ambigua sæpe hæc ista, & ad anteriora aut sequentia ducenda. Id enim eveniebat in illis solitariis punctis, quæ verba, ut dixi, singula, non membra, aut sensus, secernebant.*

* *Cap. XI.*

bant. Atqui ex omissione ejusmodi puncti, non magna nascitur ambiguitas, nec additione tollitur; sed subinde maxima est, nisi partes orationis distinguantur, quod cavere conabantur Jurisconsulti. Nulla est ars, in interpungendis singulis verbis, iis qui Linguam tenent; sed est aliqua in dividendis aptè membris & periodis, cùm & permultos in ea re peccare videamus, cúmque non pauca loca, in Scriptis Veterum, propterea non satis intelligantur. Itaque capienda sunt verba *Ciceronis*, de hac posteriore interpunctione; & ita cepit vir eloquentissimus *Aonius Palearius*, in Oratione in * L. Murenam, quam Ciceronianæ pulcherrimâ æmulatione opposuit. Dignus est locus, qui legatur.

10. Sed *Lipsium* ex ipso *Lipsio* confutemus, cùm præsertim hoc ad nostrum institutum pertineat. *Franc. Raphelengium*, de MS. suo Codice Tragœdiarum *Senecæ*, ita monet †: *Illud te moneo, interpunctiones & discrimina esse; quorum cùm in ejusmodi subtilioribus Scriptoribus* GRANDE MOMENTUM *sit, tu vide ut concinnes.* In monitis, quæ præfixit suis Politicis, ita adloquitur Lectorem: *Ut distinctiones observes, id est, in fine cujusque clausulæ cola posita, semicola, puncta aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est, scilicet, aut sustentanda.* In Introductione verò ad *Senecam*: *Alterum*, inquit, *quod à me propriè imputo, est interpunctio, & sensuum, verbo-*

I 2

* *Pag. 25. Editionis nuperæ Amstelodamensis.*

† *Præf. Animadvers. in eas Tragœdias.*

borúmque distinctio ; quæ confusa , aut indecora antea in Seneca ——— Præter lucem sententiæ , quam largiter infudimus , faciem eloquentiæ reddidimus , uberis illius & profluentis. Si tanti momenti sit interpunctio , quali nunc utimur , an credibile est veteres Jurisconsultos , quorum erat cavere ne qua in Contractibus esset ambiguitas , aliud nihil curasse , nisi ut singula vocabula essent punctis divisa ; quod maximas ambiguitates ex oratione nequaquam exterminat ; præsertim, cùm jam inventæ à Librariis essent notæ , quibus verba & clausulæ interpungebantur, ut ex *Cicerone* ostendimus ?

11. Ejusmodi interpunctionem intelligi à *Suëtonio* crediderim, ubi dicit à *Valerio Probo* multa exemplaria *distincta* fuisse. Locum* antea adtulimus , nec repetere necesse est. Similem laborem suscepit *Nicanor* , Grammaticus Alexandrinus , sub Hadriano , qui varios libros scripserat † περὶ ςιγμῆς καθ' ὅλȣ , *de interpunctione universè* , & περὶ ςιγμῆς παρ' Ὁμήρῳ ᾗ παρὰ Καλλιμάχῳ , *de interpunctione , apud Homerum & Callimachum* : qua de causa ςιγματίας , quasi *interpunctor* , dictus erat. Ostenderat autem *differentiam* , *quæ inde in sensu oritur* , τ͂ ἐξ αὐτῶν διαφορὰν ἐν τῇ διανοίᾳ.

12. Quæ cùm ita sint , fatendum interpunctionem Veteribus non fuisse ignotam ; at nec minùs certum sæpissimè fuisse neglectam, ut antea ostendimus. Certè in Græcis & Lati-

* *Cap. II. §. 21.* † *Vide* Suidam.

tinis Scripturæ Codicibus, ante ævum *Hieronymi*, planè omissa fuerat. Quâ omissione, lectio distincta Scripturæ difficilis fiebat, nec committi publicè hominibus prorsus indoctis poterat. Ac sanè *Cassiodorus*, Præf. Divinarum * Litterarum Institutionis, observat *Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse, se propter eos qui distinctiones non legerant, apud Magistros sæcularium litterarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque*, subjicit Cassiodorus, *tanti viri auctoritate commoti, sequendum esse judicavimus, ut cetera distinctionibus ordinentur* —— *Reliquos verò Codices, qui non sunt tali distinctione signati, Notariis, diligenti tamen curâ sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui.*

13. Cùm ergo Scriptores non distinxissent ut plurimùm Scripta sua, ea cura ad alios devoluta est, seu Grammaticos, seu *Notarios*, ut loquitur *Cassiodorus*, hoc est, Librarios Grammaticis multò imperitiores, qui persæpe malè distinxerunt, quæ non satis adsequebantur. Proferebamus modò verba *Lipsii*, *Senecam* malè habitum ab iis querentis, & inter ea, quæ præstitit in Editione Senecæ, interpunctionem non ultimo loco ponentis. Aliquot tamen exempla subjiciemus. Sed priùs monebimus Lectorem multa menda orta esse, è continente illa scriptura, quâ, ne vocabulis quidem distinctis, usi erant Veteres. Sic cùm negasset *Hippocrates*, Lib. de

I 3 Na-

* *Vide & Cap. XII. ejusdem operis.*

Natura Hominis, text. 1. è divisione *Galeni*, Tom. III. p. 96. Edit. Charterianæ, se dicere hominem esse unum è quatuor elementis, aut aliud quidquam, hanc rationem subjicit: ὅτι οὐ φανερόν ἐστιν ΕΝΕΟΝ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, cúmque ita conjunctæ essent tres syllabæ majusculis litteris à nobis scriptæ; erant qui scriberent ἐνεὸν unâ voce, quæ *quod inest*, significat; quod sensu hîc caret. Itaque rectè *Galenus* Commentar. I. ad hunc locum: τὴν κατὰ τὸ τέλος τῆς ῥήσεως φωνὴν ἀμφίβολον οὖσαν, ἐν τῷ παρὰ διαίρεσιν καὶ σύνθεσιν γένους ἀμφιβολίας, ἄμεινόν ἐστι κατὰ διαίρεσιν ἀναγινώσκειν, ἔνθα φησίν· οὔτ' ἄλλο οὐδὲν, ὅτι μὴ φανερόν ἐστι ἓν ἐὸν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. τὸ γὰρ ἓν ἐὸν οὐχ, ὡς οἱ τὴν προτέραν τῶν ἐξηγήσεων πρεσβεύοντες οἴονται, μέρος ἕν ἐστι τοῦ λόγου, λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν δυοῖν συλλαβαῖν ΕΝΟΝ, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰώνων ἐν τρισὶν ΕΝΕΟΝ, ἀλλὰ δύο ἐστὶ λόγου μέρη, τὸ μὲν ἕτερον ὄνομα μονοσύλλαβον, ὡς ἐπειδὰν λέγομεν ἀριθμοῦντες, ἓν, δύο, τρία· τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἡμεῖς μὲν ὂν λέγομεν, οἱ δὲ Ἴωνες ἐὸν ἐν δυοῖν συλλαβαῖν. *Dictionem ad finem orationis positam, cùm ambigua sit, in eo ambiguitatis genere, quod ex divisione & compositione nascitur, satius est divisim legere, ubi ait:* neque aliud quidquam, quia manifestum non est unum esse in homine; *in qua sententia* ΕΝΕΟΝ *non, (ut priorem Interpretationem defendentes censent) una est ora-*

orationis pars, *quæ ab aliis Græcis duabus ſyllabis effertur* ἑνὸν, *ab Ionibus tribus*, ἑνεὸν, *verùm duæ ſunt orationis partes*; *prior nomen monoſyllabum*, *ut cùm numerando dicimus*, ἓν, δύο, τρία, *altera*, *quam quidem nos* ἐν *dicimus*, *Iones verò duabus ſyllabis* ἐὸν. Sed & ſpiritus omiſſus ambiguitatem augebat. Cenſet etiam *Galenus* Comment. III. ad Librum de victu in morbis acutis, textu 44. μετακέρασμα, & μετὰ κέρασμα æquè poſſe legi. Tom. XII. Ed. Chart. p. 108.

14. Ita loquitur *Craſſus*, apud *Ciceronem*, Lib. III. de Orat. C. 13. *Prætereamus igitur præcepta Latinè loquendi*, *quæ puerilis doctrina tradit*, *& ſubtilior cognitio*, *ac ratio litterarum alit*, *aut conſuetudo ſermonis quotidiani*, *ac domeſtici libri confirmant*, *ac lectio veterum Oratorum ac Poëtarum.* Sic lego in duabus Editionibus, quæ ſunt è Gruteriana expreſſæ; * alias conſulere nunc non vacat. At ſine dubio *domeſtici* debet ſejungi à ſequente voce *libri*. *Quotidianus ac domeſticus ſermo* dicitur, quem habemus cum iis quibuſcum vivimus, cujus non ſemel meminit *Cicero*, in his libris, & cujus mentionem fecerat in ſuperioribus verbis, ubi de Lælia. At *domeſticos libros* neſcio an ullus umquam dixerit. Eſt ergo interpungendus locus, hoc modo: *domeſtici*, *libri*, &c. hoc enim vult Cicero: *præcepta Latinè loquendi alit cognitio lit-*

* *Sic etiam locus eſt diſtinctus in Ed. Genev. à* Dion. Gothofredo *curata*, *anno* 1596. *& qua Lambinianam ſequitur. Sic & Lambiniana major*, *apud Santandreanum*, *habet comma poſt* quotidiani.

litterarum , *aut consuetudo sermonis domestici*, *confirmant libri*, &c.

15. *Livius* Lib. III. C. 11. ita describit Cæsonem Quinctium : *Ferox juvenis*, *quâ nobilitate gentis*, *quâ corporis magnitudine ac viribus. Ad ea munera data à Diis*, *& ipse addiderat multa belli decora*, *facundiámque in foro : ut nemo*, *non linguâ*, *non manu promtior* , *in civitate haberetur.* Ita hic locus vulgò interpungitur , ex qua interpunctione dici posset *nemo non manu promtior fuisse* Cæsone, nam *promtior* conjungitur cum *manu* ; quod menti *Livii* planè contrarium est , qui Cæsone quemquam manu promtiorem fuisse negat. Itaque sic interpunge : *ut nemo* , *non linguâ*, *non manu*, *promtior*, ut *promtior* conjungatur cum *nemo* ; nam ordo est : *ut nemo haberetur promtior in civitate*, *non manu*, *non linguâ* : hoc est , nec manu , nec linguâ.

16. At , inquies , an hoc est tanti ? Ego verò nihil sperni debere puto , quod ad perspicuitatem orationis conferat ; & ut aliud nihil esset , interpunctionis cura negligi non deberet. Sed præterea viri docti sæpe delusi, omissione distinctionis , voluerunt violentas manus inferre Veterum Scriptis. Exemplum suppeditabit *Dionys. Lambinus.* Lib I. de Oratore C. 59. ita loquitur *Antonius : Quid est Oratori tam necessarium*, *quàm vox ? Tamen, me auctore* , *nemo dicendi studiosus* , *Græcorum more* , *& Tragœdorum voci serviet* , *qui & annos complures sedentes declamitant* , &c. In his verbis mendum esse credidit *Lambinus*, quòd

quòd deesset distinctio, qua * de causa, invitis libris, legit, *Græcorum more, Tragædorum voci serviet*, deletâ copulâ; quasi, nempe, *voci* conjungendum esset cum *Tragædorum.* Sed ita interpungendum: *nemo dicendi studiosus, Græcorum more & Tragædorum, voci serviet*, &c. ordo est: *nemo voci serviet, more Græcorum & Tragædorum, qui annos*, &c.

17. Imò verò interpunctio vitiosa fecit ut, in locis Scripturæ, ea interdum quærerentur, quæ iis inesse nemo somniasset, si rectè interpuncta fuissent. Hæc sunt verba Pauli 1. Tim. III. 15. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. 16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. 15. *Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna, & firmamentum veritatis.* 16. *Et manifestò magnum est pietatis mysterium.* Post ζῶντος *vivi* debet esse τελεία στιγμὴ, hoc modo: *quæ est Ecclesia Dei vivi. Columna & firmamentum veritatis, & manifestò magnum est*, &c. ita ut summa Evangelicæ doctrinæ, quæ sequitur, dicatur esse *Columna*, &c. non *Ecclesia.* Rem non probabo, quia dudum probata est à pare nobilium Athletarum *Sim. Episcopio*, Institut. Theolog. Lib. I. S. I. c. 8. & *Joan. Camerone*, cujus rationes vide in Myrothecio. Adversatur quidem iis

* *Vide Jan. Gruterum, ad hunc locum.*

H. Grotius, quòd illud τὸ, quod ponitur ante τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ostendat novum esse sensum, non titulorum cum sequentibus continuationem, & illud μυστήριον poni *subjectivè*, non *prædicativè*, ut loquuntur Scholæ. Sed vir summus non vidit ordinem verborum hunc esse: τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριόν ἐστι στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα, *Mysterium pietatis est columna*, &c. Quod si adtendas, suo sibi gladio confoditur vir maximus; qui si in Hollandia scripsisset suas Adnotationes, aliter fortè sensisset.

18. Libri VIII. Constitutionum Apostolicarum Cap. 46. ita definit: *Igitur etiam Philippus & Ananias non se ipsi constituerunt, sed electi sunt*, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀσυγκρίτου Θεοῦ. Si comma ponas, post ἀρχιερέως, vertes cum *Joan. Bapt. Cotelerio*: *Pontifice, Deo incomparabili.* Sin verò, sic interpretaberis: *Pontifice maximo Dei incomparabilis*, ut sine dubio vertendum, cùm Christus alibi sæpe, & in hoc ipso Capite, dicatur ἀρχιερεὺς Θεοῦ. Scriptor hic, si voluisset quod habet *Cotelerius*, interposuisset conjunctionem καὶ, præsertim in fine orationis. Præterea homo qui idem sensit ac postea Arius, ut multis ex locis liquet, numquam Christum vocasset ἀσύγκριτον Θεὸν, *incomparabilem Deum.* Titulus is erat solius Patris, ex eorum hominum sententia. Scriptor Ebionæus Clementinarum Homiliarum, Hom. XVI. §. 16.

de

de Patre & Filio : γεννητὸν δὲ ἀγεννήτῳ, ἢ καὶ αὐτογεννήτῳ οὐ συγκρίνεται : *genitum cum ingenito, vel etiam sponte exsistenti non comparatur.* Vid. & §. 17. Est celebris locus *Irenæi*, de jejunio Quadragesimæ, apud *Eusebium* Lib. V. c. 24. Hist. Eccles. cujus loci dubia interpunctio magnam peperit controversiam; de qua eruditè egit *Guil. Beveregius*, vir doctissimus, ad Canonem Apost. LXIX.

19. Non hodie, atque heri, Critici animadverterunt interpunctionem non levi esse ad intelligendum subsidio. *Aristoteles* ipse, qui Criticæ conditor perhibetur, questus est *Heracliti* Scripta, ideò esse obscura, quòd difficulter interpungi possent. Sic loquitur Rhetoricorum Lib. III. C. 5. Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ᾽ ἃ μὴ ῥᾴδιον ΔΙΑΣΤΙΞΑΙ, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον. οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος, φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου τοῦδ᾽ ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι : *Omnino autem oportet facilè legi & proferri posse quod scriptum est. Est verò ejusmodi id quod multæ conjunctiones non continent, & quod non facile est INTERPUNGERE, ut scripta Heracliti. Nam scripta Hera-*

racliti interpungere operosum est, quia incertum utri vox conjungenda, an priori, an verò posteriori, ut in principio ipsius libri; ait enim: rationis hujus quæ est semper imperiti homines nascuntur; *incertum enim est illud* semper *utri interpunctione conjungas.*

20. Ex hoc loco tria colligere licet, 1. *Aristotelis* ævo ignotam non fuisse *interpunctionem*, quamvis non semper adhiberi soleret; ut adparet ex eo quòd nomen ejus inventum esset; nam *διαςίξαι* non est propriè voce distinguere, sed *ςιγμαῖς*, *punctis:* 2. non fuisse tamen semper adhibitam, cùm *Heracliti* Scripta non essent interpuncta: 3. facillimè posse à sensu Scriptoris abire, qui eum interpungunt, nisi sint homines adtenti & rei & Linguæ periti. Ad primum horum trium observare præterea licet hinc liquere errasse *Claud. Salmasium*, qui in Ep. inter Sarravianas CLXXXIII. inventionem interpunctionis tribuit *Aristophani* Grammatico *Aristotele* multò recentiori. Digna tamen est ea Epistola, quæ expendatur, quamvis à festinante scripta. Digna etiam sunt, quæ legantur, quæ habet ad locum *Aristotelis* vir doctissimus *Pet. Victorius*, p. 490. Edit. Junctæ an. 1548. ubi observat in verbis *Heracliti*, pro τοῦ δ' ἐόντος, scriptum fuisse, in aliis Codicibus, τοῦ δέοντος, *quàm oportet esse*, contra mentem Scriptoris; quod ob distinctionum omissionem factum est.

21. Sed & aliud exemplum adferam è *Galeno*, Comment. I. in 1. Lib. Prædiction. *Hippo-*

pocratis, prædict. 25. Tom. VIII. p. 710. Ed. Charter. Sic habet προῤῥησις Hippocratis: οἱ ἐκστάντες ὀξέως ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὶ γίνονται : *insanientes acutè in febrem relapsi cum sudore phrenetici fiunt.* Quam orationem perspicuam esse negat *Galenus*, quòd omissis commatibus triplici ratione possint inter se verba jungi : *μία μὲν γάρ ἐστι σύνθεσις αὐτῶν, οἱ ἐκστάντες ὀξέως, εἶτ' ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς, ἐπιπυρέξαντες ὀξέως, ἄλλη δ' αὖ πάλιν σύνθεσις τὸ σὺν ἱδρῶτι, ποτὲ μὲν τῷ πρὸ αὐτοῦ, ποτὲ δὲ τῷ μετ' αὐτὸ συντασσόμενον. Una enim est eorum constructio*, qui acutè insaniunt ; *deinde ab alio initio*, acutè præterea febricitantes; *alia rursus constructio*, cum sudore, *quod aliquando conjungitur cum antecedente, aliquando cum consequente.* Δύναται γὰρ καὶ οὕτως ἡ ῥῆσις ἀναγνωσθῆναι, ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι· κἄπειτα ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς, φρενιτικοὶ γίνονται, δύναται γὰρ καὶ σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὺς αὐτοὺς γίνεσθαι λέγειν ὁ γράψας ταῦτα. *Potest enim & ita oratio legi*, præterea febricitantes cum sudore ; *deinde altero principio*, phrenetici fiunt. *Potest etiam & qui hæc scripsit*, cum sudore phreneticos fieri, *dicere*. Legendum videtur additis commatibus : *οἱ ἐκστάντες, ὀξέως ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι, φρενιτικοὶ γίνονται : qui emotæ mentis sunt, si acrior febris accedat cum sudore, phrenetici fiunt.* Hinc quantæ ambiguitates, ex distinctionum omissione oriantur

ſatis liquet. Rectè ergo *Caſſiodorus* Inſtit. Divin. Litter. c. XV. *Si corpus noſtrum*, inquit, *indiget per membra cognoſci, cur lectio, cùm ſuis partibus videatur eſſe diſtincta, confuſa relinquitur? Iſtæ ſi quidem poſituræ, ſeu puncta, quaſi quædam viæ ſunt ſenſuum, & lumina dictionum, quæ ſic Lectores dociles faciunt, tamquam ſi clariſſimis expoſitoribus imbuantur. Prima eſt media, ſecunda ſubdiſtinctio, tertia plena; quas à Majoribus noſtris ideò conſtat inventas, ut ſpiritus longâ dictione fatigatus, vires ſuas per ſpatia diſcreta reſumeret. Quas ſi mavis cupidus Lector agnoſcere*, Donatum *lege, qui te poſſit, de hac re, brevi compendio, diligenter inſtruere.* Sed hæc *Ars* noſtra *Critica* Lectoribus jam nota ſtatuit, cùm ad Grammaticam pertineant.

22. Cùm Accentus & Spiritus Græcorum videantur ideò partim figuris expreſſi, ut faciliùs verba nequaquam interpuncta diſtinguerentur; hîc poſſemus agere de mendis, quæ orta fortè ſunt ex mala Accentuum ac Spirituum poſitione. Sed ſequente Capite ea de re iterum dicemus. *Homerus* Iliad. Ψ. verſ. 28. inducit Neſtorem metam deſcribentem, dicentémque eſſe *lignum ſiccum*

Ηʹ δρυὸς, ἢ πεύκης, τὸ μὲν ΟΥ καταπύθεται ὄμβρῳ.

Cùm neque Accentus olim eſſent, neque Spiritus, fuerunt qui dicerent legendum οὗ, & vertendum, *ubi illud quidem corrumpitur plu-*

pluviâ; ac sanè certum est utrumque illud lignum, sed præsertim *piceæ*, *pluviâ putrefieri.* Alii verò contenderunt legendum, ut hodie legimus, ὃ, *non corrumpitur pluviâ*; hoc est, non tam citò, si siccum sit, quod antea dixit *Homerus.* Ambiguitatem illam notat *Aristoteles* de Poëtica Cap. XXV. atque *Hippiam* Thasium ex Prosodia ambiguitatem sustulisse; nempe, Spiritu leni sine circumflexo scribendo. At idem de Argument. Sophisticis Lib. II. c. 3. ait perpauca sophismata posse ex accentibus, seu in scribendo, seu in loquendo nasci; utitúrque iterum eadem ambiguitate voculæ ΟΥ. Quod non est ita capiendum, quasi non sint multæ voces, quæ, mutatis Spiritibus & Accentibus, diversa significent; sed quòd ipsa pronunciatio, si loquatur quispiam, aut series orationis, in scriptione, satis ostendat quomodo sint voces illæ intelligendæ.

23. Ubi verò, in Scriptis, series orationis certam significationem non postulat, ibi nascitur ambiguitas, quæ Accentus & Spiritus adscribentibus erroris causa esse potuit. Sic Marci XI, 13. dicitur Christus *vidisse à longè ficum habentem folia*, *& venisse si quid fortè inveniret in ea*, *& cùm venisset ad eam*, *nihil invenisse præter folia*, ΟΥ γὰρ ἦν καιρὸς συκῶν. Quæritur hîc, an ΟΥ sit negativa, an verò affirmativa, quia utrimque sunt difficultates. *Dan. Heinsius*, non infimi subsellii Criticus, censet legendum ὗ, hoc sensu, *ubi enim erat*, *tempestas ficuum*; atque his ni-

nititur rationibus 1. quòd Evangelista numquam dixisset Christum ivisse quæsitum ficus, *si fortè essent*, tempestate quâ nondum erant; cùm Christus falli non potuerit: 2. quòd Christus non damnasset arborem, eò quòd alieno tempore non habebat ficus. At alii objiciunt potissimùm ordinem verborum, qui hîc deberet esse, si *Heinsii* vera esset conjectura: *venit si quid fortè inveniret in ea, ubi enim erat, tempestas erat ficuum; & cùm venisset ad eam nihil invenit, præter folia.* At similis planè trajectionis exemplum exstat, in hoc Evangelio Cap. XVI, 3, 4. *Et dicebant ad invicem, quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? & respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.* Manifestum est quatuor hæc postrema verba oportere subjungi voci *monumenti*; neque enim mulieres dicuntur vidisse revolutum lapidem, quia magnus erat; sed quæsivisse quis sibi eum revolveret, ea de causa. Verùm hanc litem nostram non facimus, & nonnulla ad loci hujus intelligentiam congessimus, in additamentis ad *H. Hammondi* Adnotationes.

24. Locus hic postularet ut ostenderemus, pro more nostro Hebraïca cum Latinis & Græcis conjungendi, antiquissimos Hebræos caruisse etiam distinctionibus; ac proinde potuisse Massorethas, qui distinctionum notas invenerunt, ea in re peccare. Verùm hoc ipsum colligere est ex eo quod ostendimus, *Hieronymum* primum in cola, & Commata divisisse Libros Sacros. Si enim Septuaginta Intt. in suis Codicibus simile quidquam invenis-

nissent, sine dubio rem commodissimam non neglexissent; *Hieronymúsque* se, aut illorum auctoritate, aut saltem Hebræorum defendisset, contra eos, qui id carpebant. Imò verò Hebraïcas distinctiones sequutus esset, quod nequaquam fecit. Sed hac de re multis egerunt viri doctissimi, *Lud. Cappellus* in Arcano Punctationis, & *Joan. Morinus* in Exercitationibus Biblicis; quorum rationibus qui non permoventur, ii Criticæ numquam litarunt. Duo exempla distinctionum, à Massorethis non bene collocatarum, adtulimus in Indice in Pentateuchum, Gen. XXIII, 18. XLIX, 4. ad quæ vide, si lubet, quæ scripsimus.

CAPUT XI.

De signis Parentheseos, Interrogationis, Admirationis, Exclamationis, Desiderii, & Ironiæ, obscuritatéque & mendis inde ortis, déque Accentibus, Spiritibúsque, distinctionis causâ, additis.

1. POSTQUAM inventa sunt Distinctionum signa, quibus & Periodi, & earum Cola, Commatáque distinguuntur; excogitata sunt quoque, sed præsertim post inventam Typographiam, Parentheseos, Interrogationis, Admirationis, seu Exclamationis, Desideriique & Ironiæ signa. Quæ omnia,

quæcumque sit morosorum Grammatistarum de iis sententia, ideò probamus; quòd perspicuitatem orationis augeant, & Lectorem, sæpe festinantem, occupatúmque, aut etiam rudem juvent. Eadem de causa, sunt etiam Accentus & Spiritus, apud Græcos & Latinos, inventi. Quare breve Caput de iis addendum hîc censuimus, ut frustra inventa hæc non fuisse ostendamus.

2. Ut à definitione ordiamur, Παρένθεσιν hîc vocamus non tantùm cùm inseritur orationi aliquid à tota materia alienum, ut in hisce *Virgilii* Georg. III, 513.

—— Ipsique suos jam morte sub ægra
(Dii meliora piis, errorémque hostibus istum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.

Hæc definitio est, qua, post nonnullos veteres Grammaticos, utitur *Ger. Joannes Vossius* Institutionis Oratoriæ Lib. V. Cap. V, 5. Parenthesin nos dicimus hîc omnem orationem, quæ alterius, cui interponitur, constructionem abrumpit; ita ut eam commodè intelligere nequeamus, nisi, omissis iis quæ Parenthesi continentur, verba inter se connexa legamus; quod tum potissimùm necesse est, cùm *parenthetica*, seu interjecta verba paullò longiora sunt. Commodiùs quidem dicta videtur à *Theone* in Progymnasmatibus Cap. IV. ubi de narratione, μεταξυλογία, quâ adpellatione significatur quidquid abrupto ser-

fermoni interponitur, continetúrque παρεμβολή, five ἐπεμβολή, quâ, ut docet *Voffius*, in orationis medio caufa rei, vel circumftantia quæpiam, filo ftructuræ abrupto, memoratur, imò & ὑπέρβατον, fi fit brevius.

3. Vetant quidem Rhetores nos hifce uti, in narratione, fi fint paullò longiora; quia obfcuritatem creant. Optimè *Theon*: καὶ τὸ μὴ ὑπερβατοῖς χρῆσθαι, οἷά ἐστι τὰ πολλὰ τοῦ Θουκυδίδου· οὐ γὰρ καθόλου τὸ τῶν ὑπερβάτων γένος ἀποδοκιμάζομεν· ποικίλη γὰρ διὰ τούτου καὶ οὐκ ἰδιωτικὴ γίνεται ἡ φράσις· μηδὲ μεταξυλογίαις, καὶ ταύταις διὰ μακρῶν. τὰ γὰρ ἐγγὺς λαμβάνοντα τὴν ἀπόδοσιν οὐ λυπεῖ τοὺς ἀκροατάς: *Sed & cavendum ne Hyperbatis utamur, qualia funt Thucydidea pleraque; non enim prorfus Hyperbatorum genus improbamus, cùm eo varia & minimè vulgaris dictio fiat. Cavendum etiam ne* Interloquutiones, *eáfque longiores adhibeamus. Nam eæ, quibus alterum ftatim membrum infertur, minùs offendunt auditores.* Quod fuit obfcurum auditoribus, qui poterant ipfâ vocis mutatione de Parenthefi moneri, id fanè Lectoribus perfpicuum non eft; nec eos tantùm cruciat, fed interdum adducit, ut locum vitient, aut corruptum fruftra putent; quem alioquin, addito Parenthefeos figno, & intelligerent, & incolumem relinquerent. Notum autem eft ea figna in antiquis Codicibus omitti, unde fequitur multa effe propterea non tantùm minùs bene intellecta, fed & corrupta, quod

K 2 etiam

etiam passim queruntur Critici, cujus rei exempla proferemus.

4. *Dionysius* Halicarnasseus, in libello in quo agit de iis quæ *Thucydidi* propria sunt, §. XV. Ἐν γὰρ τοῖς ἐνθυμήμασί τε καὶ νοήμασιν αἱ μεταξὺ παρεμπλώσεις πολλαὶ γινόμεναι, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ τέλος ἀφικνούμεναι, δι' ἃς ἡ φράσις δυσπαρακολούθητος γίνεται, πλεῖστα μέν εἰσι καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν: *in enthymematis & sententiis, intercurrentes interjectiones, quæ crebræ sunt & vix ad finem perveniunt, & propter quas orationem vix adsequi licet, sæpenumero per totam ejus historiam occurrunt.* Nec tamen ullis signis à serie orationis secernebantur, quod liquet ex sequentibus *Dionysii* verbis: ἀρκέσουσι γὰρ ἐκ τοῦ προοιμίου δύο ληφθεῖσαι μόναι, ἥτε δηλοῦσα τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀρχαίων τῆς ἑλλάδος πραγμάτων, καὶ τὰς αἰτίας ἀποδιδοῦσα: *sufficient duæ tantum è proœmio petitæ: Altera declarat debilitatem veterum Græciæ rerum, ejúsque rationes reddit.* Hæc verò est ῥῆσις, in qua est Parenthesis, imò verò duæ Parentheses, quarum posterior priore continetur, & quas solitis signis, perspicuitatis causâ distinximus; quamvis, in *Thucydidis* exemplaribus, ea signa minimè sint addita: Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν (καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὔτε γῆν φυτεύοντες (ἀδη-

(ἄδηλον ὂν ὁπότε τὶς ἐπελθὼν καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται) τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν) οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο: *Cùm non eſſet mercatura, neque ſe miſcerent tutò alii aliis, neque terrâ, neque mari, cùmque ſinguli ſua eatenus poſſiderent, quatenus opus erat ad vivendum, (non habentes pecuniarum copiam, neque ſolum plantis inſtruentes (cùm incertum eſſet, quando quiſpiam alius ſuperveniens, cùm nullis etiam muris tegerentur, ablaturus fructus eſſet) & neceſſarium in dies alimentum, ſe ubique vi conſequuturos exiſtimarent) non difficulter migrabant.* Scio eſſe, qui interiorem illam Parentheſin ſolam agnoſcant, & proximè conjungant ἡγούμενοι cum ἐπανίσταντο, at non ita ſentiebat *Dionyſius*, qui hæc addit: προσθετὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ σχηματισθὲν οὕτω· τῆς ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοι τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο· φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν, τῇ δὲ παρεμβολῇ τῶν μεταξὺ πραγμάτων πολλῶν ὄντων ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον πεποίηκε. *quod additum eſt primæ periodo, & ſic formatum:* cùm non eſſet mercatura neque ſe alii aliis tutò miſcerent, neque terrâ, neque mari, cúmque ſinguli ſua eatenus poſſiderent, quatenus opus erat ad vivendum, non difficulter migrabant; *clariorem efficeret ſenſum, ſed inſertione*

tione multarum rerum , quæ interſunt , obſcurum & quem difficulter adſequaris reddidit. Quæ connexio aptior etiam videbitur adtentè locum legentibus. Sed & hanc eamdem periodum profert *Dionyſius* libro *de Compoſitione verborum* , p. 44. Ed. Oxonienſis , quaſi ſtyli aſperioris , neque ſatis cohærentis ſpecimen. Nec mirum ſit ſi in ejuſmodi loca irrepant menda , cùm vix intelligi queant, niſi iterum legantur.

5. Alterum exemplum , ex eodem proœmio deſumtum , ſic habet : Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως (ὅτ᾽ ἐστράτευσε) Μυκήνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν, κατὰ τὸ οἰκεῖον, Ἀτρεῖ (τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα, διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον) καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεὺς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων (φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν) καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι, καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα, τῶν Μυκηναίων τε, καὶ ὅσων Εὐρυσθεὺς ἦρχε, τὴν βασιλείαν Ἀτρέα παραλαβεῖν. Subaudiendum λέγουσι , quod anteceſſit, & vertendum : *cùm Euryſtheus quidem in Attica ab Heraclidis eſſet occiſus , Atreus verò frater matris ejus eſſet , & Euryſtheus permiſiſſet (quando expeditionem ſuſcepit) Mycenáſque & imperium , pro neceſſitudine , Atreo (fugiſſe autem eum patrem* aiunt , *propter Chryſippi necem) & cùm non ampliùs rediiſſet Euryſtheus , volentibus Mycenæis*

næis (præ metu Heraclidarum) & simul potentiæ famâ celebrem, & qui plebem coluisset, Mycenæorum & omnium quibus Eurystheus imperaverat, Atreum regnum accepisse; nempe, *aiunt*, quod antecesserat. Hîc sunt tres μεταξυλογίαι, quarum duæ posteriores duriores sunt, & præsertim media. Rectè animadvertit *Franc. Portus*, post Ἀτρέως ὃ, quod est ante primam Parenthesin, debuisse sequi, ponè secundam, διαδεξαμένου τὴν ἀρχὴν, βουλομένων τῶν Μυκηναίων &c. sed mutatam verborum figuram. Innumera similia possent adferri ex eodem *Thucydide* exempla, è quibus constaret, non leve incommodum Lectoribus olim fuisse, cùm nulla Parentheseon signa notata essent; nec exiguam Librariis, hac in re, peccandi occasionem fuisse. Quod difficiliùs, sine antiquissimis exemplaribus, deprehendere nunc possumus; quia, si duriorem & obscuriorem structuram *Thucydidi* ignoscimus, nos tamen mollior & clarior nequaquam ita in eo offendit, ut vitatam ubique ab eo putemus.

6. Est alius Scriptor, qui frequentibus Parenthesibus & Hyperbatis laborat, & quem probè intelligi, multò magis quàm *Thucydidem*, interest. Is est *Paulus* Apostolus, quem ejusmodi orationis structurâ impeditiore abundare nemo non animadvertit. Nemo tamen frequentiùs signa Parentheseos adhibenda censuit, in ejus oratione expedienda, quàm *Nortonus Knatchbullus*, Nobilis Anglus, in acutis Animadversionibus in Libros Novi

Teſtamenti, ſæpiùs in Anglia & in Batavia editis; quæ ſi in manus ſumantur, nihil opus erit nobis exemplis. Fortè quidem interdum in ſignis Parentheſeos adponendis, lapſus nonnullis, æquè ac nobis, videbitur, quòd nimis frequenter iis utatur; nemo tamen quin bene & neceſſariò ea ſæpe adpoſuerit negabit, qui quidem rem expenderit.

7. Exemplum unum adferemus ex Epiſtolæ ad Romanos inſcriptione, unde ſe expedire ſine Parentheſeos ſigno non licet. Imò verò ne in eo quidem collocando ſatis Novi Teſtamenti Editoribus convenit. Locum integrum adferam, ut rem Lectoris oculis hîc ſubjiciam, majuſculiſque litteris inſcriptionis prima & poſtrema verba, quæ conjungenda ſunt ſcribam: ΠΑΥΛΟΣ ΔΟΥΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΛΗΘΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΑΦΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΘΕΟΥ (*ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν) Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι᾽ οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστε ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ*) ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΟΥΣΙΝ ΕΝ ΡΩΜΗ &c. Hîc tantùm duas Parentheſes poſuimus, ubi alii tres collocant, nec tamen nexum oratio-

tionis commodiùs evolvunt. Optimè *Chrysostomus* ad vers 4. observat *obscurum factum esse, quod dicitur, propter vocum complicationem*; ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον, ὑπὸ τῆς τῆς λέξεων πλοκῆς, γέγονε. Attamen hîc res ipsa non obscura ad rectam verborum connexionem deducit, quæ multò difficilior est, in aliis Pauli ratiocinationibus, ut vel ex *Knatchbullo* liquebit.

8. Sed exemplum alterum addemus, è Luca, omissæ Parentheseos, quæ omissio toti orationi tenebras offudit, Act. I, 19. Petrus illic orationem habet ad Apostolos & Discipulos Christi, ut mortuo Judæ quispiam sufficeretur, qui duodecim Apostolorum numerum impleret. Itaque memorat violentam Judæ mortem, locáque addit è Psalmis, è quibus successorem ei dandum ostendit: *Et hic quidem*, inquit, *possedit agrum ex mercede iniquitatis & suspensus crepuit medius & diffusa sunt omnia viscera ejus*: Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελδαμὰ, τουτέστι χωρίον αἵματος: *Scriptum est enim in libro Psalmorum* &c. Omissa Parenthesis effecit ut verba Græcè tantùm à me adlata crederentur etiam esse Petri, quæ ab eo proferri non potuerunt, súntque reverâ Lucæ; qui ut confirmaret quod dixit Petrus, de agro emto pecuniâ, ob quam à Juda proditus erat Christus, interponit hæc ejus orationi verba: *Et notum factum est omnibus*

habitantibus Jerusalem ; *ita ut adpellaretur ager ille* , *Linguâ eorum*, *Aceldama*; *hoc est* , *ager sanguinis.* Numquam dixisset Petrus de Lingua Jerosolimitana *Lingua eorum* , cùm ipse eadem uteretur ; nam in Galilæa videntur tantum aliter pronunciasse Linguam Chaldaïcam , quæ per totam Judæam erat in usu. Deinde , non interpretatus esset condiscipulis quid sibi vellet vox · *Akeldama* , quod iis æquè ac ipsi notum erat. Nec in hisce etiam, quæ nihil ad rem faciebant & notissima erant iis , quos adloquebatur , moratus esset. Sed hæc omnia optimè in gratiam eorum , qui rem alioqui ignoraturi erant , & Chaldaïcè nesciebant , interponuntur ex persona Lucæ. Sensisse hæc videtur *Erasmus* , qui adiri poterit, nec tamen ab aliis Interpretibus auditus est. Hinc liquet Parenthesin , non animadversam , orationem obscurare , quod ex superioribus etiam sat constat.

9. Hæc eò non dico , quasi , perspicuitatis causâ , vitandas omnes Parentheses censerem ; quæ sine obscuritate, vim interdum, ut Rhetores docent, orationi majorem addunt, quàm si naturæ, ut ita dicam , consentaneo ordine, singula verba collocarentur. Sed qui adcuratè hoc est, ad Rhetorum canonas scribunt numquam aliàs eas admittunt, aut certè admittere debent. Nec dubito quin multa menda, ex intricata oratione orta sint, cùm Librarii, aut Critici eam conarentur expedire. E *Cicerone* unum atque alterum exemplum , ut res meliùs intelligatur , subjiciam.

10. Libro I. contra Verrem , c. 50. postquàm

quàm dixit S. C. factum esse, quibus de sartis tectis cognitum & judicatum non esset, uti C. Verres, P. Cœlius Prætores cognoscerent & judicarent, sic pergit: *Quâ potestate iste* (Verres) *permissâ, ut ex C. Fannio & ex Q. Tadio cognovistis; verumtamen cùm esset omnibus in rebus apertissimè, impudentissiméque prædatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus; quæsivit quis Ædem Castoris sartam, tectam deberet tradere.* Cùm se hinc non extricaret *M. Ant. Muretus*, vir alioquin elegantissimi & acutissimi judicii, sententiam nullam esse pronunciavit, scribique jussit, *quâ potestate permissâ* ita abusus est, *ut ex C. Fannio* &c. Tres voces excidisse putavit. *Franciscus* verò *Hotomannus* ait satis constare *verumtamen* vocem esse hoc loco otiosam, eámque etiam à nonnullis libris abesse; quibus tamen similes sibi visos nemo alius, quod equidem sciam, narravit. *Lambinus*, *Gruterus*, *Grævius* hîc planè tacent. Sed tamen ita longum verbum temerè in hunc incidisse locum difficile esse credere fatetur *Hotomannus*. Itaque conjecturam hanc suam Eruditis confirmandam, aut repudiandam, ut ait, proponit. Solet, nempe, *Cicero* CUM & TUM frequenter conjungere, interdum etiam adjunctâ particulâ VERO, quæ vim verborum auget. Prætermissum igitur fuisse suspicatur à Scriptore TUM VERO, eóque in margine postea repositum; sed eâ tamen notâ, qua plerumque uti solent, lineâ, vi-

videlicet, impositâ, ut alius non suo loco verbum illud reponens *tamen verò*, ad extremum etiam *verumtamen* scribendum putarit. Quamobrem ita legendum ac restituendum potiùs locum arbitratur *Hotomannus* : *ut ex Q. Tadio cognovistis, cùm esset omnibus in rebus apertissimè, impudentissiméque prædatus*, tum verò *hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum.* Interpretes alii, quos equidem vidi, tacent ; seu probarent alterutrius conjecturam, seu deliberandum censerent. Atqui additâ Parentheseos notâ, nihil opus est quidquam mutari : *Quâ potestate permissâ, ut ex C. Fannio & Q. Tadio cognovistis (verumtamen cùm esset ——— possemus) quæsivit quis Ædem* &c. Τὸ *verumtamen* refertur ad τὸ σιωπώμενον, quasi vellet *Cicero latrocinandi occasione sæpe quidem aliàs abusum Verrem*, verùm tamen hoc clarissimum omnium ejus latrociniorum esse. Orationem autem, parenthesi sectam, rarum non est etiam ellipticam esse.

11. Sic Tusculanarum Quæst. Lib. II. c. 1. postquàm dixit *Cicero* se non ignorare multos instituto suo studiosè esse contradicturos, ita porrò infit : *Etenim si orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas & effectus eloquentiæ est audientium adprobatio) sed etsi reperiebantur nonnulli qui nihil laudarent* &c. Post parenthesin subaudiendum, *non omnibus placuerunt*, ad quod referuntur verba : *sed etsi reperiebantur nonnulli*, à quibus nova veluti

Pa-

Parenthesis inchoanda est, hoc modo: *Etenim si orationes* —— (*popularis* —— *adprobatio*) non omnibus placuerunt (*sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quemque sperandi sibi eumdem & bene dicendi finem proponerent; & cùm obruerentur copià sententiarum, atque verborum jejunitatem & famem se malle, quàm ubertatem & copiam dicerent* (*unde erat exortum genus Atticorum iis ipsis, qui id sequi se profitebantur ignarum*) *qui jam conticuerunt penè ab ipso foro irrisi*) *quid futurum putamus, cùm adjutore populo, quo utebamur antea, nunc minimè nos uti posse videamus*? Integrum locum exscripsi, cùm ut *parentheticam* orationem *ellipticam* quoque aliquando esse ostenderem, tum verò ut omissorum Parentheseos signorum exemplum alterum adferrem; nam primæ tantùm signa, in Editionibus cernuntur. Observent etiam Lectores non *Thucydidem* tantùm, sed & ipsum *Ciceronem* μεταξυλογίαις obscurum interdum fieri. Exempla aliquot alia, in viri doctissimi *Joan. Davisii* notis ad hunc locum, invenient.

12. Addam tamen tertium, ut locum simul emendem, è Lib II. de Legibus c. 25. ubi sic *Cicero*, de ritibus funerum, apud Atticos, agens: *sequebantur epulæ, quas inibant parentes coronati, apud quas de mortui laude, cùm quid veri erat prædicatum, nam mentiri nefas habebatur. at justa confecta erant.* Nihil ad hæc *Ciceronis* Editores *Lambinus* & *Gruterus*, nisi quòd probant *Pauli Manutii* con-

conjecturam, quâ emendabat *confecta* pro *conjecta*, & quidem meritò. Sed totus locus sic est, ope Parentheseos, & levis mutationis restituendus: *cùm quid veri erat prædicatum* (*nam mentiri nefas habebatur*) *fuerat*, *justa confecta erant. At*, quod superest in Codicibus, est finis verbi *fuerat*, cujus initium *fuer* omissum videtur, ob similitudinem cum antecedente syllaba *tur*. Nec quisquam dixerit duriusculam hanc esse Parenthesin, nec in *Cicerone* ferendam, qui vel antecedens exemplum paullò adtentiùs expenderit. Non ignoro delicatulos esse nescio quos homines, qui sine ulla necessitate, & contra omnium MSS. Codicum auctoritatem, emendant quæ bene Latina sunt; ut *Cicero* barbaris ipsorum auribus elegantiùs, scilicet, loquutus esse videatur. At scio nemini erudito ejusmodi licentiam probari; quâ innumera corrumperentur, si ad barbarorum palatum exigerentur.

13. In veterum etiam Hebræorum Libris, nulla Parenthesium signa occurrunt, quæ tamen, ut in omnibus Linguis, necessariò sunt supplenda. Sic Numer. V, 21. in adjuratione mulieris adulterii suspectæ, verba quædam ita sunt legenda, quasi Parenthesi clausa. *Tum adjurabit eam sacerdos, dicétque mulieri: Si nullus alius vir concubuit tecum, neque aliò deflexisti ad immunditiam à viro tuo, immunis esto effectûs aquæ hujus amaræ. Sin verò aliò deflexisti à viro tuo & polluta es, ac tecum concubuit vir alius, præter tuum*, (*hîc sacerdos adjurabit mulierem jurejurando exse-*

cra-

crationis , eique dicet :) ſtatuat te Jehova in exſecrationis & perjurii exemplum &c. Quæ Parenthesis cùm *Hieronymo* durior videretur, eam emollivit , hisce verbis ejus loco ſubſtitutis : *His' maledictionibus ſubjacebis.* Sic & Deut. C. II, 10, 11, 12. κατὰ παρενθήκην verbis Dei inſeruntur. Similis quoque eſt à verſ. 20. ad 23. Vide & verſ. 28, 29.

14. *Interrogationis* ſignum etiam inventum eſt , quòd ſæpe Interrogatio iis verbis concepta eſt , quibus adfirmans quoque enunciatio exprimeretur , nec poſſet internoſci , niſi à perito & adtento Lectore , interrogatióne ſit an adfirmatio. Eſt autem orationis perſpicuitas omni ratione adjuvanda , ne ſine ullo fructu , lectorem verba obſcura morentur. Tota eò ſpectet oportet ut doceat , quam in rem numquam poteſt eſſe nimis perſpicua. Cùm orationi etiam vim addat Interrogatio, & interdum neget quod adfirmare videtur ; ſi ſignum omittatur , nec id animadvertat Lector, frigere ei videatur oratio neceſſe eſt, imò verò contraria ei ſententia tribuatur. Cùm eadem ſit ratio, hoc in negotio omnium Linguarum , nihil intererit è qua exempla deſumantur.

15. Geneſ. XLI, 16. cùm Rex Ægypti Joſepho dixiſſet ſe non invenire conjectorem ſomniorum ſuorum , reſpondet Joſephus: בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה quod verbo tenus interpretantur: *ſine me Deus reſpondebit pacem Pharahonis* ; quæ ſenſu carent. Addito interrogationis ſigno oſtendimus vertenda : *an ſine Deo fauſtum reſponſum edetur Pharahoni?*

ni ? quasi diceret , mirum non esse si conjectorem somnii non inveniret, Deum enim solum posse docere , quid somnio Regi immisso portendere voluèrit ; nam ejusmodi interrogatio est negationis loco, ut sæpe aliàs, cujus rei exempla invenientur in Indice nostro in Pentateuchum. Ergo videmus , additâ Interrogationis notâ , sensum orationi reddi, ceteroquin eo cariturae. Quod cùm non adsequerentur LXX. Intt. putarunt hîc negationem omissam & verterunt ἄνευ Θεοῦ οὐκ ἀποκριθήσεται τὸ σωτήριον Φαραώ , quod tamen eumdem sensum parit. Sed vide dicta à nobis ad eum locum.

16. Si quis contrà adimeret Interrogationis signa , ubi adponenda sunt , aut planè frigeret oratio , aut in contrarium sensum mutaretur. Si quis è I. Catilinaria C. I. verba quibus *Cicero* Catilinam adloquitur , sic scriberet : *patere tua consilia non sentis* , *constrictam jam horum omnium conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides*; primùm ardorem orationis exstingueret, deinde sensum ejus mutaret ; nam *Cicero* non vult negare hæc Catilinæ nota fuisse , sed eum irridere , ac increpare , qui ita se gereret , quasi ea ignoraret, quæ non poterat nescire.

17. Similiter series orationis planè corrumpitur , ubi Admiratio, Exclamatio, Desiderium , Ironia , omissis notis quibus indicantur , ei inesse non animadvertuntur. Sic si scribam , *hominem impurum* , *hominem nequam* , cùm velim Exclamationem , aut Admi-

mirationem exprimere, ægrè intelligar; contra verò nemo sit, qui mentem meam illico non adsequatur, si scripsero, *hominem impurum! hominem nequam!*

18. Sic Æneid. VIII, 643. ubi supplicium Metii, Albanorum Dictatoris describitur:

Haud procul inde citæ Metium in diversa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabátque viri mendacis viscera tellus,
Per silvam, & sparsi rorabant sanguine vepres;

Satius esset scribere, additâ Desiderii notâ; (*at tu dictis, Albane, maneres!*) hoc est, utinam promissis stetisses! neque enim tam crudele supplicium luisses. Scio viros doctos vulgò interpretari *manere debuisses*, nec commodum sensum esse nego; sed occultum etiam illic est narrantis Desiderium, quo significat sibi dolere, quòd tam graves pœnas de Metio sumi necesse fuit, optaréque se, si fieri posset, rem non contigisse. Est etiam exemplum Desiderii, in loco *Virgilii* adlato §. 2. Georg. III, 513.

19. In *Ironia* idem signum (nisi quis mallet novum inveniri, quod in ceteris etiam adfectibus exprimendis fieri posset) rectiùs adponeretur, quàm omitteretur. Sic Æneid. I, 43. ubi Junonis, irâ æstuantis, animus describitur:

——— *Méne incepto desistere victam?*
Nec posse Italiâ Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis!

Malim post *fatis* signum Ironiæ addere, quàm Lectori rem intelligendam relinquere cùm multi non intelligant, qua de re dixi P. II. Sect. I. C. XVI, 24. Similiter paullò pòst versu 52.

——— *Et quisquam numen Junonis adoret*
Præterea, aut supplex aris imponat honorem!

præstat signum Ironicæ Exclamationis, ejúsque indignatione mistæ, addere, quàm Interrogationis, quæ hîc nulla est. Idem factum velim, post versum 95. Æneidos IV.

Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis
Túque puérque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm si fœmina victa duorum est!

Non sum nescius ex re ipsa satis liquere esse hîc Ironiam; sed nihil vetat signo hoc quoque indicari, & sunt loca, ut diximus, ubi omnes figuram non vident

20. Notissimum est, ut obiter diximus §. 21. superioris Capitis, in antiquissimis Codicibus MSS.

MSS. Græcis, nullos esse adpictos Accentus, ac Spiritus, eorúmque notas partim esse inventas, ut voces ambiguæ distinguerentur. Ad calcem aliquot Lexicorum exstat collectio plurium, quàm ducentorum vocabulorum, in quibus diversitas accentuum significationem mutat. Idem observare licet in spiritibus, ut in vocibus ὄρος *mons* & ὅρος *finis*, οὐ *non*, οὗ *ubi*, & similibus. Quæ omnia si deleantur, aut malè adponantur, magnas ambiguitates pariant. Vide dicta Cap. antecedentis §. 22. & 23.

21. Etiam, apud Latinos, jam olim usum accentuum fuisse, hanc in rem, adhibitum ostendunt antiquissimæ Inscriptiones & Veteres Grammatici; quorum suffragia collegit Eminentiss. Cardinalis *Henricus Norisius*, ad calcem Dissertationis Quartæ in Cenotaphia Pisana. Iis Syllabas longas à brevibus, adverbiáque à verbis, nominibúsque, & nomina à participiis distinguebant. Ad eum Lectorem amandamus, neque enim actum agere libet. Non sequimur quidem nunc Veteres, qui in syllabis non ultimis tantùm, sed & pænultimis, & antepænultimis accentus adponebant, ut longas syllabas indicarent, quod nimis operosum esset. Sed non improbamus, imò etiam imitamur eorum institutum, qui accentibus gravibus signant adverbia, ut distinguantur à verbis & nominibus, ut *ponè*, ne misceatur cum imperativo *pone*; *ferè*, ne confundatur cum *fere* vocativo; *penè* (si nolis scribere *pænè*) ut secernatur à verbo obscœ-

no; *rarò*, ut diſtinguatur à dativo *raro*; *multùm*, ut diſcriminetur ab accuſativo *multum* &c. Ablativos etiam abſolutos ſingularis præſertim in A, circumflexo ſolemus ſignare, ne confundantur cum nominativis, quod ambiguitates interdum ſat magnas creare poteſt; quas cur non vitemus, nullam rationem video. Non obſervatum hoc παραδιορθώσεως loci *Ciceroniani* Lib. V. de Finibus, c. 17. occaſionem præbuit. *Cicero* agens de commodis corporis, quæ ſponte naturæ quærimus: *Nunc autem aliud*, inquit, *jam argumentandi ſequamur genus*, *ut non ſolùm quia nos diligamus*, *ſed quia cujuſque partis naturæ*, *&* *in corpore & in animo ſua quæque vis ſit*; *idcirco in his rebus ſumma*, *noſtra ſponte moveamur*. Sic habet *Gruterus*, nec aliter ediderat *Lambinus*, niſi quòd omiſerat comma, inter *ſumma* & *ſponte*. Is *ſumma* inanem vocem eſſe pronunciat, *Gruterus* verò, cum *Aldo* nepote, legit *moveatur*. At legendum fuit: *ſummâ noſtrâ ſponte moveamur*, hoc eſt, μάλιςα ἑκουσίως, prorſus ſpontaneo motu, non ratione, aut conſuetudine contractâ bona corporis quæramus. Poſſent etiam non incommodè diſtingui ablativi abſoluti plurales à dativis, ſimili aliquâ notâ, aliæque addi, eadem de ratione. Sed hîc conſuetudini aliquid dandum, ne tantilla novitas bilem Grammatiſtis moveat.

C A-

CAPUT XII.

Ex compendiaria ſcriptura multa eſſe nata Menda.

1. QUI verſarunt veteres Codices ſæpe animadverterunt Librarios, ſive ex feſtinatione, ſive ex prava conſuetudine, pro integris vocibus, aut earum initium dumtaxat, puncto addito, ſcripſiſſe; aut ſyllabas in media voce omiſſas, impoſitâ lineolâ, ſuppleviſſe; aut etiam nullum compendiariæ ſcriptionis indicium addidiſſe. Hinc factum ut Librarii, aut etiam Critici, qui ea compendia non adſequebantur, malè quod deerat ſuppleverint, aut integrum putarint quod mutilum erat. Huc etiam referri poſſunt numeri, in quos irrepſere menda, quia litteris, vel notis arithmeticis deſcripti erant; in quas menda irrepere facilè potuerunt, quæ admiſſa numquam fuiſſent, ſi integris vocibus expreſſi fuiſſent numeri. Ideò *Juſtinianus* Imp. vetuit, in deſcribendis Inſtitutionibus, Digeſtis & Codice, compendia ulla adhiberi. Sic loquitur in Præf. Digeſt. Tit. I. de Digg. conceptione ad Tribonianum. §. 13. *Ne autem per ſcripturam in poſterum fiat aliqua dubitatio, jubemus non per ſiglorum captiones & compendioſa ænigmata, quæ multas per ſe & per ſuum vitium antinomias induxerunt, ejuſ-*

dem Codicis textum conſcribi, etiamſi numerus librorum ſignificatur, aut aliud quidquam; nec enim per ſpecialia ſigla numerorum manifeſtari, ſed per litterarum conſequentiam explanari concedimus. Vide ſimilia T. II. de Confirmatione Digg. §. 22. ubi ex ejuſmodi libro vetat quidquam recitari & pœnam ſtatuit in Librarios; Conſtitutionémque de Emendatione Codicis, §. 5. Horum omnium exempla aliquot ſunt in medium proferenda. Sed antea Lectorem monebo, his iterum editis, prodiiſſe Palæographiam Græcam *Bern. de Montfaucon*, an. 1708. in qua Lib. V. copioſiſſimè agit de compendiis, quæ in MSS. deprehenduntur, ad quam Lectorem amandamus.

2. Sunt nomina propria, quæ eadem ſyllabâ inchoantur, inter ſe miſta; quod fieri non potuiſſe videtur, niſi quia Librarii feſtinantes ſyllabam unam, aut alteram, vel ſecundæ litteram ſcribebant, addito puncto, pro integro nomine. Exempli causâ, variarum ſententiarum fragmentis, quæ cùm apud *Joannem Stobæum*, tum alibi exſtant, præfixum olim fuit, aut ſubjectum Φιλ. quod cùm non adſequerentur aut Librarii, aut Grammatici, ex eo compendio fecere nunc *Philemonem*, quod nomen eſt celeberrimi Comici æmuli *Menandri*; nunc *Philiſtionem* quod eſt nomen Pantomimi qui ſub Auguſto vixit; nunc *Philetam*, qui Elegias & Epigrammata ſcripſerat.

3. Græculus, qui concinnavit comparationem *Menandri* & *Philemonis*, quam primus edidit *Nicol. Rigaltius*, tum auctiorem repoſuit

fuit *Jan. Rutgerſius*, *Philiſtionem*, non alia de cauſa, pro *Philemone* auctorem variarum ſententiarum fecit; ut judicarunt tres æquales Critici, non è vulgò, qui eam comparationem notulis illuſtrarunt. Primus eſt *Rutgerſius* Var. Lect. Lib. IV. c. 12. cujus hæc ſunt verba: *Horum nominum confuſio inde videtur orta, quòd auctoris nomen primis tantum litteris deſignatum erat, hoc modo:* PHIL. *unde hæſitans Librarius nunc* Philemon, *nunc* Philiſtion, *nunc* Philetas *fecit, quod apud Stobæum penè perpetuum eſt.* Alter eſt *Dan. Heinſius*, qui ita *Rutgerſium* adloquitur: *Quæ Philiſtioni adſcribuntur hic, adſcribenda Philemoni verè ſimul, atque acutè obſervatum eſt à te, frater jucundiſſime; idque ex errore litterarum eſſe natum; quòd* Philiſtion, Philemon & Philetas *iiſdem primis elementis ſcriberentur, velut ipſe is locus, qui divitiarum atque paupertatis comparationem habet, perperam* Philetæ *à Stobæo adſcribitur.* Horum judicio ſuffragium ſuum adſcribit *Hug. Grotius*, * in notis ad excerpta ex *Menandro*. Simili ratione cùm eſſet in MSS. Codd. *Ciceronis* Academ. Quæſt. Lib. IV. c. 19. *Hæc* ANT. *ferè & Alexandriæ tum & multis amnis pòſt* &c. hinc fecere nonnulli *Antonius*, pro more Romano, quod in *Lambini* & *Gruteri* Editionibus legitur, ſed perperam; nam manifeſtò legendum *Antiochus*, ut eſt in *Aldi* nepotis Editione. Vide ejuſdem Libri Cap. IV.

4. Hac ex conſuetudine Librariorum, natum eſſe, ſuſpicor mendum, quod à multis

* Pag. 989.

ſæculis inſedit Act. VII, 16. ubi *Abrahamus* dicitur *emiſſe ſepulcrum à filiis Emmor patris Sichem*, cùm à *Jacobo* ab iis agrum emtum liqueat ex Gen. XXXIII, 19. Scriptum fuiſſe videtur emtoris nomen, hoc compendio IAB. quod erat interpretandum Ἰακώϐ; at exſcriptor credidit eſſe initium vocis ΑΒΡΑΑΜ, ſeu deletum eſſet I lapſu temporis, ſeu mendosè additum judicaverit. Itaque ſcripſit Ἀϐραάμ, quem in errorem faciliùs incidit, quòd reverâ *Abrahamus* emiſſet ſepulcrum, ſed alibi, & ab aliis, ut docet Moſes Gen. XXIII. Sic ſcriptum invenitur ΙΗΛ pro Ἰσραήλ, ΙΛΗΜ pro Ἱερουσαλήμ, ΔΑΔ. pro Δαυίδ, & ſimilia, quæ animadvertit, exemplisque comprobavit vir doctiſſimus *Bern. de Montfaucon*, in Palæographia Græca, loco antea memorato.

5. Certum eſt ergo ejuſmodi compendium ſæpe in MSS. inveniri, quo primæ & ultimæ litteræ conjunguntur, cujus exemplum ex *Hug. Grotio* adtulimus Cap. VII. §. 3. Sic* viri docti animadverterunt in MSS. *Diogenis Laërtii* Lib. IX. §. 10. Leucippum vocari Μήλιον, qui *Clementi* Alexandrino, & *Epiphanio* dicitur Μιλήσιος. Compendii cauſâ, ſcriptum videtur Μλιος, unde alii *Melium* fecerunt, alii *Mileſium*. Sic & Diagoras, qui *Melius* à pleriſque dicitur, & fuit, *Chryſoſtomo* in Hom. IV. in 1. ad Corinthios eſt *Mileſius*.

6. Si-

* *Vide Æg. Menagii obſervationes.*

6. Similiter in vita *Dinarchi*, à *Dionysio* Halicarnasseo scripta, laudatur Δῆμος ὁ Μάγνης, ὃς ἔδοξε γενέσθαι πολυΐστωρ, ἐν τῇ περὶ τῶν ὁμωνύμων πραγματείᾳ, *Demus Magnes*, *qui Polyhistor existimatus est*, *in opere de homonymis*. Legendum ait *Isaac. Casaubonus* * Δημήτριος; quo nihil certius, cùm *Diogenes Laërtius Demetrium Magnetem*, plusquàm quindecies laudet, in Opere de Homonymis, alisque; *Demum* verò *Magnetem* nemo. Addit *Casaubonus*: *Error natus est ex compendio scripturæ*, *tales sunt in bonis Scriptoribus infiniti*. Non modò compendium scripturæ fuit, sed nulla planè ejus nota adscripta videtur; quam sine dubio animadvertisset vir doctissimus *Pet. Victorius*, qui eum libellum *Dionysii* primus è MSS. Codicibus edidit.

7. Idem *Casaubonus*, eodem loco, existimat indidem factum esse, ut pro *Sosicrate* apud *Diogenem*, loco indicato, legamus *Socratem*, *in primo de successione*; sed crediderim potiùs Librarium non satis adtentum, pro nomine minùs noto *Sosicratis*, audisse celeberrimi Philosophi adpellationem, eámque pro altera scripsisse; quod peccatum nimis quàm frequenter à Criticis admissum constat, ut postea ostendemus. Notum est Veteres duplex I expressisse longiore litterâ ut PLAUTI, pro PLAUTII. Sive hac de causa, sive quòd PLAUT. dumtaxat in titulo nonnullarum Comœdiarum scripsissent Librarii, nonnulla

* *In not. ad Diogen. Laert. Lib. VI. §. 80.*

quæ *Plautii* erant, *Plauto* ſunt adtributæ. *Varro*, in Libro de Comœdiis Plautinis, ſcripſerat *Plautium fuiſſe quemdam Poëtam Comœdiarum, cujus quoniam fabulæ* PLAUTI *inſcriptæ forent, acceptas eſſe quaſi* Plautinas, *cùm eſſent non à* Plauto Plautinæ, *ſed à* Plautio Plautianæ. Vide *Aul. Gellium* Lib. III. c. 3.

8. Compendiaria ſcriptura peperit mendum in *Livio* Lib. XXXVII, c. 24. ubi narrato initio pugnæ navalis Rhodiorum cum Annibale, quam non ſine tumultu inierant Rhodii, ita pergit: *Sed momento temporis & navium virtus & uſus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis demſit.* Miror viros doctos non vidiſſe legendum NAVALIUM, nempe, ſociorum, ut ſolet loqui *Livius*, hoc eſt, *remigum.* Nemo *navibus* tribuerit *virtutem*, & *uſum rei maritimæ*; nec dixeris *naves* metonymicè ſumi pro *navalibus*, nam poſſit fortè hoc fieri, ſi vox ſola ſit; ſed non cum adjunctis, quæ nonniſi hominibus conveniant, qualia hîc occurrunt. Idem *Livius*, eodem Libro C. XXX, 2. *robur* navibus, *virtutem* militibus tribuit: *Robore navium & virtute militum Romani longè Rhodios præſtabant.*

9. Inter compendia ſcripturæ, referri poſſunt, ut diximus, numeri non integris vocibus ſed litteris, aut notis deſcripti, in quibus ſæpiſſimè peccatum eſſe conqueruntur paſſim Critici; præſertim cùm de annis Olympiadum, aut Urbis Conditæ à Veteribus memoratis loquuntur. Facile eſſet ingentem copiam locorum exſcribere, nec difficile eſt intel-

tellectu litteris, aut notis non ſatis eleganter pictis legentes ſæpiſſimè falli potuiſſe. Obſervabo dumtaxat videri etiam veteres Hebræos litteris numeros expreſſiſſe, unde natæ ἐναντιότητες, quæ ſunt inter Chronologias Librorum Regum & Paralipoménon. Si enim integris vocibus ſcripſiſſent, numquam futuræ fuiſſent tot diſcrepantiæ. Scio viros eruditos * omnem movere lapidem, ut eas tollant; ſed palam eſt eos operam plerumque ludere, ſi inter ſe eorum interpretamenta conferantur. Maluerunt, nimirum, Rabbinis credere, hominibus vanis; quàm oculis & rationi, quæ docebant menda eſſe Librariorum. Nam quod dicunt timere ſe ne, ſi fateantur menda ineſſe Veteris Teſtamenti Libris, actum ſit de ejus auctoritate; id primùm eſt imprudenter prodere eam auctoritatem, quam ſe defendere profitentur, non quòd eam compertam habeant, ſed quia ita expedit; non amore & fiduciâ veri, ſed quia ita cenſuerunt. Deinde quod omnes fatentur de Novo Teſtamento, qui id Græcè legerunt, & editiones hodiernas cum veteribus Codicibus contulerunt, ut oſtendimus Cap. VI. & poſtea etiam pluribus confirmabimus; quódque à nemine judicatur auctoritatem Novi Teſtamenti minuere, id, quia ita volunt Rabbini, contendere contumelioſum eſſe Veteri, & periculoſum, Judæi eſt, non Chriſtiani; imò, ut verum dicam, ſtulti, aut hominis

* *Vide Salom. Glaſſium Lib. I. Philologiæ Sacræ, & contrà ſentientem doctiſſ. virum Job, Ludolfum Comment. in Hiſt. Æth. Lib. I. num.* 28.

minis nequam, qui aut judicat de eo quod nescit, aut contrà quàm credit loquitur. Ostendimus, nisi nos ratio fugit, manifestis argumentis, numeros hîc, illic, auctos, aut imminutos à Librariis fuisse. Loca invenientur ad vocem *Numeri*, in nostris Indicibus, adnotata. Hoc paulò acriùs dicendum fuit, ut homines imperiti, aut mali desinant tandem fictâ pietate suam imperitiam aut nequitiam tegere, & Christianam Religionem Judæis atque Atheis prodere, dum eam defendere videri volunt.

10. Errata in numeris facilè admitti potuisse & admissa viderunt Veteres, ut *Irenæus* Lib. V, c. 30. ubi agens de numero nominis bestiæ, de quo Apoc. XIII, 18. χξϛ´. observat quosdam scripsisse χιϛ´. *Ignoro*, inquit, *quomodo erraverunt quidam sequentes idiotismum & medium frustrantes numerum nominis, quinquaginta numeros deducentes, pro sex decadis unam decadem volentes esse. Hoc autem arbitror Scriptorum peccatum fuisse*, UT SOLET FIERI, *quoniam & per litteras numeri ponuntur, facilè litteram Græcam, quæ sexaginta enunciat, in Jota Græcam litteram expansam; post deinde quidam, sine exquisitione, hæc acceperunt.* Sic & *Galenus* περὶ ἀντιδότων, Lib. I, c. 5. sub finem, p. 874. T. XIII. Ed. Charterianæ, ubi agit de proportione, seu συμμετρίᾳ τῶν μιγνυμένων ἀλλήλοις ἁπλῶν φαρμάκων, numeros litteris scriptos frequentissimè corruptos fuisse testatur, his verbis: Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι κακῶς εἰσι γεγραμμέναι, τινῶν μὲν

μὲν ἐν τῷ τοῖς αἰτήσασι διδόναι τὰς γραφὰς ἑκοντὶ ψευδομένων, ἐνίων δὲ καὶ διαστρεφόντων ἃ παρά τινων ἔλαβον ἀντίγραφα. Τὰ δὲ δὴ βιβλία τὰ κατὰ τὰς βιβλιοθήκας ἀποκείμενα, τὰ τῶν ἀριθμῶν ἔχοντα σημεῖα, ῥαδίως διαστρέφεται: *Quoniam verò nonnulla perperam sunt scripta, dum quidam, ubi petentibus scripturam exhibent, sponte mentiuntur; aliqui etiam pervertunt, quæ à nonnullis acceperunt exemplaria; libri, qui in Bibliothecis repositi sunt, & numerorum signa habent, facilè corrumpuntur.* Tum exempla profert hisce verbis: τὸ μὲν πέντε ποιοῦντων ἐννέα, καθάπερ καὶ τὸ ο, τὸ δὲ ιγ, προσθέσει μιᾶς γραμμῆς, ὥσπερ καὶ ἀφαιρέσει μιᾶς ἑτέρας: *quod est quinque* (E) *facientibus novem* (Θ) *sicut & O* (octoginta) & IΓ (tredecim) *additione unius lineæ, aut alterius unius additione.* E, nempe, scribebatur, ut ex antiquis Codicibus liquet, instar hemicycli, cui secans lineola horizontalis addebatur. Hinc fiebat ut non absimile esset τῷ Θ cujus dexter hemicyclus evanuisset, aut non satis à Librario notatus fuisset. Similiter si τῷ IΓ lineam demas, nimirum I, superest Γ, hoc est, tria, pro tredecim; aut si addas, potest fieri ΛΓ, hoc est, triginta tria. Διὰ τοῦτο ἐγὼ καθάπερ ὁ Μενεκράτης ἔγραψε βιβλίον, ἐπιγράψας ΟΛΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ, καθότι τὰ μὲν ζ διὰ δυοῖν γέγραπται συλ-

συλλαβῶν, ἐ διὰ τῦ ζ μόνον. Τὰ δὲ κ διὰ τριῶν, ἐ διὰ τῦ κ μόνον. Τὰ δὲ τριάκοντα διὰ τεττάρων, ἐ διὰ τὸ λ μόνον, ϗ τἄλλα ὁμοίως, ὅτω ποιήσω ϗ αὐτός: *Ideò ego, ut Menecrates scripsit librum; hoc titulo*, Holo-grammata Imperatoris, *quia ζ duabus scriptum est syllabis* (ἑπτὰ) *non solo* ζ; κ *tribus* (εἴκοσι) *non solo* κ; λ *quatuor* (τριάκοντα) *non solo* λ, & *alia similia: sic faciam & ipse.* Idem factum putem, ob eamdem rationem, in sacris Veteris Testamenti libris, à Massorethis, aliisve, ne posthac in numeros illaberentur errores plures, quàm qui jam erant illapsi.

11. Hæc cùm ita sint, proferam insignem locum Danielis, in quo peccatum fuisse necessariò oportet in numeris; quod facilè fieri potuit, si litteris notarentur, multò difficiliùs si integris vocibus. Angeli verba ad Danielem, anno tertio Cyri Persarum Regis, habita, ut liquet ex Cap. X, 1. hæc sunt Cap. XI, 2. *Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside & quartus amplioribus opibus ditabitur, quàm omnes, & cùm invaluerit opibus suis, concitabit omnes contra regnum Javanis.* 3. *Exsistet autem Rex potens, & amplam habebit ditionem, faciétque pro arbitratu suo.* 4. *Cùm verò exstiterit, conteretur regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos cœli, non verò posteris ejus*, &c. Regnarunt ordine, post Cyrum, *Cambyses*, *Smerdis Magus*, *Darius Hystaspides*, & *Xerxes*. Hic est quartus à Cyro, in quem primâ fronte quadrare videntur quæ

habet

habet Propheta; fuit enim potentissimus Persarum Regum, qui adhuc fuerant, & omnes populos Imperii sui contra Græcos concitavit: ut norunt omnes, qui non sunt in hisce rebus planè hospites.

12. Attamen alium designari necesse est, quia Angelus loquitur de duratione Imperii Persici, déque numero Regum, qui post Cyrum regnaturi erant. Hoc ex ejus orationis initio adparet: *tres Reges stabunt ADHUC in Perside*, *& quartus*, &c. tum etiam ex vers. 3, & 4. ubi de Alexandro eversore Imperii Persici. Absurdum itaque esset dicere *tres adhuc* futuros Reges, & surrecturum *quartum*, atque in illo consistere, quasi esset ultimus, post quem novem regnarunt; ac, prætermissis illis, ad eversorem ejus Imperii subitò transire; clarè enim Alexander describitur vers. 3. & 4. & successores ejus in sequentibus. Respondet quidem *Hieronymus*, in hunc locum, *non curæ fuisse spiritui prophetali historiæ ordinem*; *sed præclara quæque perstringere*. At curæ esse debuit Angelo, durationem Imperii Persici revelaturo, numerum integrum Regum post Cyrum regnaturorum edere; ne hiulcum esset vaticinium, & suspectum apud posteros, præsertim Ethnicos, fieret; quasi ab homine imperito historiæ Persicæ fictum. *Hugo* verò *Grotius* existimat mentionem fieri Xerxis, ut adpareat, *non sine causâ probabili*, *Alexandrum postea ivisse in Persas.* Verùm hac responsione non magis satisfit iis, quæ modò dicebamus, quàm Hieronymianâ. Quartus ergo ille Persarum Rex, qui

qui potentiſſimus omnium deſcribitur, & dicitur concitaturus omnes contra Græcos, aut *regnum Javanis*, eſt Darius *Codomannus*; qui & ditiſſimus fuit, cùm ad eum congeſtæ per multos annos Perſicorum Regum Gazæ pervenerint; &, omnibus Imperii Perſici viribus, cum Alexandro conflixit. At quomodo poteſt hîc dici quartus, cùm inter Cyrum & illum duodecim Reges fuerint, apud Perſas?

13. Hæc cùm videret *Joannes Lightfootius*, diligens quidem Rabbinicorum Scriptorum Lector, atque excerptor, ſed qui Magiſtris illis ſæpe multò acutior non eſt, eò devenit ut diceret * „ fuiſſe tantùm quinque Perſarum „ Reges, Cyrum, nempe, & poſt illum quatuor; unde facile eſt colligere, ut putat, „ quantopere à vero calculo aberraverint „ Hiſtoriæ Ethnicæ, quæ in Perſico regno „ quatuordecim ſucceſſivè Reges enumerant, „ & ducentos ei durationis annos tribuunt. Neſciebat bonus vir adcuratam ſingulorum illorum Regnorum Chronologiam tradi, & à Græcis res geſtas eorum ita narrari, ut ſuas cum illis conjungant; quod potuiſſet ex *Seth. Calviſio* aut *Dionyſ. Petavio* diſcere, qui adcuratiſſimi Chronologorum cluent, ut alios innumeros omittam.

14. Ita verò habent verba Angeli Hebraïcè: הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עושר גדול מכל ובחזקתו בעשרו יעיר הכל את מלכות יון: Aliquando conjecimus poſt voce שלשה *quatuor* excidiſſe vocem עשר *decem*, & poſt רביעי *quar-*

* *In Deſcr. Templi Jeroſolomitani. C. XL. Sect. 1.*

quartus vocem עשירי *decimus*; mendúmque ita irrepsisse, ut primùm Librarius omisisset עשירי, ob similitudinem vocis sequentis יעשיר *ditescet*; unde postea factum esset, ut עשר *decem* deleretur, quia *quartus* non potest sequi *decimum tertium*. Nunc verisimilius videtur numeros scriptos litteris, & priùs quidem fuisse גי hoc est, 13. posteriùs verò די hoc est, 14. Facillimè enim fieri potuit ut י litterarum minima, aut utrobique exciderit simul, aut primùm in alterutro loco; quo factum fuerit, ut & in altero deleretur.

15. Sensus est perspicuus & certissimæ Chronologiæ Græcorum consentaneus: *Adhuc tredecim Reges stabunt in Perside*; numerato, nempe, ipso Cyro, qui diu post hanc prophetiam superstes fuit; *& decimus quartus amplioribus opibus ditabitur, quàm omnes*, &c. qui est, ut diximus, *Darius Codomannus*, qui decimus quidem tertius est, si numeres à Cyro, sed decimus quartus, si à *Cambyse* patre Cyri; qui Cambyses Rex Persarum fuerat, ante Cyrum. At cùm hujus obscurum, in sola Perside, regnum, amplissimo per totam Asiam imperio Cyri filii, oblitteratum fuerit; illo omisso, Cyrum quasi primum Persarum Regem numerarunt. Attamen cùm res tempore Danielis notissima esset, non mirum est Cambysem primum Regem ab Angelo numerari. Ideò etiam *Xenophon* initio vitæ Cyri, Lib. I. Πατρὸς μὲν δὴ λέγεται Καμβύσȣ, Περσῶν· βασιλέως: *Patre dicitur Cambyse, Persarum Rege.* En igitur nomina quatuordecim Regum Persarum: 1. Cambyses

 pater

pater Cyri ; 2. Cyrus ; 3. Cambyses filius Cyri ; 4. Smerdis magus ; 5. Darius Hystaspides ; 6. Xerxes ; 7. Artaxerxes Longimanus ; 8. Xerxes II ; 9. Sogdianus ; 10. Darius nothus ; 11. Artaxerxes Mnemon ; 12. Artaxerxes Ochus ; 13. Arses ; 14. Darius Codomannus. Sic videtur numerasse *Hieronymus*, qui ita confutat eos, qui Darium ab Alexandro devictum *quartum* vocari putabant : *Frustra igitur quidam, Darium regem quartum, qui ab Alexandro superatus est, scribit ; qui non quartus, sed quartus decimus, post Cyrum, Persarum Rex fuit.*

16. Attamen quamvis hæc conjectura verisimillima videatur, nolim propterea cuiquam eam obtrudere, aut quidquam, in ipso contextu Daniëlis, mutari ; ne quis me velle manus violentas sacris paginis inferre putet. At nihil vetat quominùs, in Commentariis Criticis, hæc & ejusmodi aliæ conjecturæ Eruditorum examini proponantur. Quæsiverit fortè quispiam quî fiat ut conjiciamus, quod est nunc integris vocibus scriptum, id olim litteris, seu Arithmeticis notis, signatum fuisse ? Verùm jam hoc indicavimus, cùm facilè mutari potuisse singulas litteras, difficiliùs verò integras dictiones diximus. Quod cùm animadvertissent Massorethæ, integris dictionibus expresserunt numeros, quos in Codicibus suis invenerunt. Indidem, partim saltem, videntur esse ortæ discrepantiæ, quæ sunt inter Codices Judæorum, Samaritarum & Septuaginta Interpretum, in annis antiquissimorum Patriarcharum. Non diffiteor

teor posse & nonnullas alias ejus rei rationes adferri, atque à viris doctis adlatas; sed huic etiam, inter alias, locum esse verisimillimum est.

CAPUT XIII.

De Mendis ex incuria Librariorum natis.

1. CUM omnia Mendorum genera, quæ antea descripsimus, possint dici orta ex negligentia Librariorum, quamvis variæ iis peccandi occasiones fuerint; non opus erit multùm immoremur, in ostendendo Librarios etiam, sine ulla ejusmodi occasione peccandi, merâ incuriâ, peccasse. Attamen quia faciliùs intelliguntur offendere, & cespitare qui per loca aspera aut lapidosa ambulant, quàm qui per plana & æqualia iter faciunt; non erit prorsus inutile meræ incuriæ, & quæ nihil caussari possit, paucula exempla huc collegisse.

2. Est egregius locus *Ciceronis*, * in Oratore, in quo quàm necessaria sit Oratori Historiæ cognitio docet; sed ita corruptus, ut verba nonnulla intelligi nequeant. Quovis quidem pignore contendere ausim, à summo Oratore scriptum non esse quod nunc legimus; at fateor mihi non ita liquere, quî possit ei medicina fieri. Tentandum tamen est, dignus enim est locus, qui memoriter teneatur;

M 2

* *Cap. XXXIV.*

tur ; quod fieri nequit, nisi sensus aliquis ei insit. Hæc ergo sunt ejus verba: *Nescire autem quid, antea quàm natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur*? Quomodo differant *res veteres* à *superioribus* non intelligo, cùm *superiora* dicantur quæcúmque sunt præterita ; adeóque non minùs vetera, quàm proximè, ut ita dicam, superiora. Videtur omnino hoc velle *Cicero*, nihil esse vitam hominis, ad comparandam prudentiam, si ea tantùm teneamus quæ vidimus, & ab oculatis testibus audivimus ; sed oportere ea, quæ tempore nostro contigerunt, cum superioribus, veteribúsque contexi, ut seriem totius historiæ animo comprehensam teneamus. Verùm, ut hoc diceretur, oporteret scribi : *Quid est enim ætas, nisi memoria rerum* NOSTRARUM *cum superiorum ætate contexitur*? aut *recentiorum*, loco *superiorum*; * sed prius magis placet. Certè non idem dicas, si dixeris res *superiores* cum *veteribus* contexere. Vita hominis, sine lectione, aut cognitione eorum quæ, antequàm natus esset, contigerunt, cum tantùm instruunt cognitione rerum suæ ætatis, ex quibus magna prudentia comparari nequit. At si cum iis, quæ nobis accidere meminimus, sive cum *memoria rerum nostrarum*, conjungamus superiora omnia, quoad licet ; tum verò ex cognitione tot eventuum, causarúmque, quibus factum ut contigerint, prudentiores mul-

* *Vide Infra Cap. XVII. S.* 21.

multò fieri possumus, nisi judicio simus planè destituti.

3. Ex simili incuria, prognatum est grave mendum, quod est in pulcherrima oratione M. Porcii Catonis, apud *Livium* Lib. XXXIV. c. 2. quâ invehitur in luxum nimium matronarum: *Majores nostri*, inquit, *nullam*, *ne privatam quidem rem*, *agere fœminas*, *sine auctore*, *voluerunt*; *in manu esse parentum*, *fratrum*, *virorum*; *nos*, *si Diis placet*, *jam etiam Rempublicam capessere eas patimur*, & *foro quoque* & *concionibus* & *comitiis immiscere*, &c. *Date frænos impotenti naturæ* & *indomito animali*, ET *sperate ipsas modum licentiæ facturas*, NISI *vos faciatis.* Aut legendum, NEC *sperate*, *nisi*, &c. aut, & *sperate* —— UBI *vos* FECERITIS; ac sanè *Fr. Modius* testatur Codicem Moguntinum habere *feceritis.* Festinanter hunc *Livii* locum exscribentes ultima verba ita descripserunt, quasi pro ET antecessisset NEC.

4. Non alia de causa, factum puto ut in Veterum Scriptis tot occurrant luxationes, seu transpositiones, quibus corrumpitur series orationis. Exempli causâ, in Versione LXX. Interpretum Cap. XXV. Jeremiæ vers. 14. ad finem Capitis LI. omnia sunt perturbata, si cum Hebraïcis componantur, ut liquebit inspicientibus Polyglotta. Si diligenter considerentur Hebraïca, adparet facilè ea esse recto ordine, quemadmodum leguntur in Codicibus Hebraïcis, quibus utimur, & quemadmodum ab *Hieronymo* lecta fuerunt. At quî factum ut ita Prophetæ mem-

bra luxarentur in Græcis, rationem nullam comminisci possum, præter Librariorum negligentiam; aliter enim habuisse Codices Interpretum Græcorum quàm nostros, aut *Hieronymianos*, persuadere mihi non possum, quamvis quid occasionem illi incuriæ præbere potuerit nesciam. Conjicere tamen fortè quis possit ab Interpretibus Græcis, in sejunctis primùm schedis, scriptas singulas visiones, aut vaticinia de variis Gentibus, quæ iis Capitibus continentur; deinde alicujus incuriâ, perturbatas fuisse illas schedas, nec in ordinem ab imperitis Linguæ Hebraïcæ potuisse restitui proindéque sic perturbatas ad posteros pervenisse. Sed sunt plures luxationes inter versus, quibus ea conjectura aptari non potest; nec satis credibile est Interpretes ipsos unum librum, in varias veluti laceratum schedas, edidisse. *Hieronymus* sibi etiam eam perturbationem displicuisse ait, in prologo in Jeremiam, sed causa ejus quæ fuerit non docet: *Ordinem*, inquit, *visionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus.* In proœmio verò Commentariorum, in eumdem Prophetam: *Libellum autem Baruch, qui vulgò Editioni LXX. copulatur, nec habetur apud Hebræos, & ψευδόγραφον Epistolam Jeremiæ nequaquam censui disserendam, sed magis Jeremiæ ordinem LIBRARIORUM errore confusum, multáque quæ desunt ex Hebræis fontibus digerere, ordinare, diducere ac complere; ut novum ex vetere, verúmque, pro cor-*

corrupto atque falsato, Prophetam teneas. Alia exempla, ex eadem Versione, proferri possent; sed hoc adeò insigne est, ut aliis opus non sit.

5. At, qui Lutetiæ nuper *Hieronymum* ediderc, in ipso *Hieronymo* luxationem memorabilem animadverterunt. Ita ille præfationem de Omnibus Libris Veteris Testamenti orditur: *Viginti & duas litteras esse, apud Hebræos, Syrorum quoque & Chaldæorum Lingua testatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis est; nam & ipsi viginti duo elementa habent eodem sono, sed diversis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Mosi totidem litteris scriptitant, figuris tantùm & apicibus discrepantes. Certúmque est Esdram Scribam, Legísque doctorem, post captam Jerosolymam & instaurationem Templi, sub Zorobabel, alias litteras reperisse, quibus nunc utimur; quum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum, hæc eadem supputatio, sub Levitarum ac Sacerdotum censu, mysticè ostenditur. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus. Sed & Psalmi XXXVI, & CX, & CXI, & CXVIII, & CXLIV, quamquam diverso scribantur metro, tamen ejusdem numeri texuntur Alphabetho.* Verba: *& nomen Domini tetragrammaton*, &c. necessariò subjungenda iis quæ dicit *Hieronymus*, de veteribus Hebræorum characteribus; tum verò antecedentia: *in libro quoque*, &c. subjicienda sunt, hoc ordi-

 ne:

ne : *quum ad illud uſque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibuſdam Græcis voluminibus, uſque hodie, antiquis expreſſum litteris invenimus. In libro quoque Numerorum*, &c. Attamen triginta quatuor Codd. MSS. à *Monachis Benedictinis* inſpecti, verba *Hieronymi* eodem ordine legenda exhibent, ac vulgatæ editiones. Sed res ipſa ita eſſe legendum, uti conjecerunt, invitis omnibus Manuſcriptis Codicibus, oſtendit.

6. Cùm apud me hujuſmodi luxationis rationem quærerem, ſi quæ fortè poſſet inveniri ; hoc in animum incidit, Librarium, ex cujus vitioſo Codice deſcripti ſunt omnes quos habemus, aut ii ex quibus dictati ſunt, duos *verſus*, ſeu lineas, ut loquimur, omiſiſſe : *& nomen Domini*, &c. ad *invenimus* : ſubjeciſſéque ſuperioribus, *In libro quoque*, &c. Deinde cùm animadverteret à ſe eos omiſſos, jam ſcriptis duobus ſequentibus, eos his ſubjunxiſſe ; potiuſquàm deleret ſuperiora, ne liturâ ejuſmodi pretium exemplaris ſui minueret. Vel, ſi ea conjectura non placet, *Hieronymus* ipſe cùm margini adſcripſiſſet quæ de nomine Dei habet, ſubjungenda iis quæ dixerat de litteris Samariticis, ea periodus eſt ſequenti à Librariis perperam ſubjecta. Ejuſmodi notarum margini additarum, deinde in contextum Hieronymianæ orationis illatarum, ſuppeditabunt ejus editores in Prolegom. Cap. III. §.6. Quibus fit ut in poſteriore conjectura adquieſcam, quamvis illi Mona-

nachi de ratione luxationis memoratæ nihil addiderint.

7. *Josephus Scaliger*, in Prolegomenis Notarum suarum in *Manilium*, ait in tertio Libro „ se quinquaginta quatuor versus, loco „ suo motos, materiâ ipsâ & tenore sententiæ ita postulantibus, suis sedibus reddidisse; quæ sanè, inquit, est luculenta emendatio, quâ lux reddita nobilissimæ disputationi, quæ in illa versuum & sententiarum „ permistione à nemine intelligebatur. Eam „ verò trajectionem integrarum disputationum, ex sectione contigisse animadvertimus; quâ homines imperiti carmen *Manilii* in Capita secuerunt, cùm auctor perpetuum Epos texuisset. Gemblacensis sanè „ Codex longè plura præfert Capita, quàm „ vulgatæ editiones. Atque adeò perturbatio versuum magna ex parte nihil aliud est, „ quàm illorum Capitum seu sectionum inter se commutatio. Cùm autem omnia „ Maniliana exemplaria scripta non magnam „ vetustatem præferant, & ex uno vetustiore „ Archetypo propagata sint; si quis quærat ab „ Archetypóne illæ sectiones sint, an recentioris temeritatis; nihil aliud ad hoc respondemus, quàm si vetustissimæ sint, hoc „ mirum non videri, cùm in multis vetustis „ Sciptoribus ejusmodi luxationes deprehendantur. Hæc ille, quæ an satis firma sint qui volent scire locum *Manilii*, & ejus notas expendant. Satis nobis est viri summi testimonium de luxationibus adtulisse. Sequentia tamen ejus verba huc etiam trans-

ferre non piguit, nec ea legisse quemquam pœnitebit.

8. „ Aliquot, inquit, luxationes proferre „ possemus; unâ contenti erimus, quæ est „ X. Æneïdos, ubi Mezentius comparatur „ apro venatorum telis, & latratibus canum „ lacessito. Versus hi sunt loco moti:

„ *Ille autem impavidus partes cunctatur in*
„ *omnes,*
„ *Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.*

„ Reponendi enim post illum,

„ *Sed jaculis, tutisque procul clamoribus in-*
„ *stant.*

„ Illa Virgiliana luxatio adeò vetusta est, ut „ à vetere Interprete agnoscatur. Dicemus „ igitur *Virgilium* ita scripsisse, quia omnes „ vetustissimi Codices ita habent, & omni- „ bus Codicibus hodiernis antiquior *Servius* „ ita legebat? Non sanè, si quid sapimus.

9. Locus *Virgilii*, * ne quæstioni sit, hic est:

Ac velut ille canum morsu de montibus altis,
Actus aper ———
——— postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit
armos;
Nec cuiquam irasci, propiusve accedere vir-
tus,

Sed

* *Lib. X. vers. 707. & seqq.*

Sed jaculis, tutísque procul clamoribus instant:
Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro,
Missilibus longè & vasto clamore lacessunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes;
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.

Manifestum est duos postremos versus ad aprum, non ad Mezentium pertinere, ac proinde debere proximè sequi eum, quem dixit *Scaliger*; qui si semper æquè feliciter conjecisset, numquam *præcipitis Critici* notâ inustus fuisset, aut certè jure inuri potuisset.

10. Eodem in loco: „ ejusmodi, inquit, „ multas trajectiones in *Tibullo* & *Propertio* „ notavimus. Sed & de Tibullianis jam an„ tea *Lilius* monuerat. Potuisset addere, ut postea comperi, de Virgiliana trajectione monuisse *Henr. Stephanum* in Dissertatione de Criticis Veteribus, pag. 79. quam edidit Lutetiæ anno MDLXXXVII. aitque se ea de re in Editione sua *Virgilii* dixisse. Trajectionibus etiam laborare credidit *Dan. Heinsius* Artem Poëticam *Horatii*, ad quam adeundus est, neque enim mihi persuasit. Dum *Scaligerum* sequitur, passibus non semper æquis, multa mihi quidem frustra moliri videtur; quamvis ceteroquin ejus meritis nihil detractum velim.

11. Sed

11. Sed tempus eſt imponendi finem iis, quæ dicenda habebamus de Mendis, quæ Librariis tribui poſſunt; nec quidquam addemus, ſi modò quæſtioni, quæ hanc in rem proponi poteſt, ſatisfecerimus. Antea diximus Criticos aut Grammaticos ſolitos eſſe recenſere exemplaria, eáque emendare, poſtquam à Librariis perſcripta fuerant; quod cùm ita ſit, videntur veteres codices emendatiores eſſe debuiſſe, & quæri poſſit cur aliter ſe res habeat? Verùm quæ de recenſione diximus, ea ad pauca exemplaria pertinent; Librarii enim ſumtui parcentes, & quàm primùm venales libros exponere ſtudentes, non curabant eos emendari, quod Cap. II. aliquot Veterum teſtimoniis probavimus. Præterea, in hoc ipſo Capite, aliam rationem ſubinnuimus, quam hîc eximii Critici * *M. Anton. Mureti*, verbis exprimemus: *ſolebant*, inquit, *homines imperiti, qui avorum aut proavorum noſtrorum temporibus, victum ſibi deſcribendis libris quæritabant, quæ perperam ſcripſerant non delere; ne libros ſuos multis lituris deformatos minùs vendibiles redderent, iterùmque totas paginas deſcribere cogerentur; ſed iis, ut erant, omiſſis, cetera perſequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam, in omne Scriptorum genus, invexit.* Diligens illa recenſio exemplarium potiùs fiebat in uſum hominum divitum & ſtudioſorum, quàm Librariorum causâ. *Franciſcus Juretus*, ad calcem teſtimoniorum de *Symmacho*, præfixorum ejus Epiſtolis, obſervavit in vetuſtiſſimis manu ſcriptis Codicibus *T. Livii*,

* *Var. Lect. Lib. XV. c. 9.*

Livii, fini Lib. X. hæc addita. NICOMACHUS DEXTER V. C. EMENDAVI AD EXEMPLUM PARENTIS MEI CLEMENTIANI. VICTORIANUS. V. C. EMENDABAM DOMNIS SYMMACHIS.

12. Plurium ejusmodi Librariorum, aut, ſi mavis Criticorum, qui Exemplaria emendarant, nomina ex antiquis Codicibus collegit vir doctus *Frid. Lindenbrogius* ad calcem Obſervationum in Andriam *Terentii*; ubi legimus, *Calliopius recenſuit*, qui fuit etiam ejusmodi Criticus. Sed & nos in Indice hujus operis exemplum inſigne è *Virgilio* Medicæo addidimus; cui, mantiſſæ loco unum adcumulabimus. *Ariſtides* in Oratione funebri *Alexandri* Grammatici Cotyæenſis, ait ſolitum eum patriæ nomen ſuo ſemper addere, ἐπεὶ κἀν τοῖς βιϐλίοις, ἃ διωρθοῦτο, τοῦτο ἐγκαταλέλειπται σύμϐολον· ἐπὶ γὰρ τῷ Ἀλεξάνδρῳ παράγραμμα ἦν ἡ πατρίς· *cùm & in iis quos corrigebat, libris, hoc ſymbolum fuerit relictum; nam ad Alexandrum accedebat adſcriptum patriæ additamentum.* Etiam *Pet. Conſtantius Benedictinus* in Vindiciis MSS. Codd. contra *Barthol. Germonium*, Cap. II teſtatur eſſe Codices antiquæ verſionis Concilii Calchedonenſis, collatos à *Ruſtico* Eccl. Romanæ, medio ſexto ſæculo, Diacono, in quibus legitur: *Ruſticus ex Latinis & Græcis exemplaribus maximè acoemit. monaſt. emendavi.* Sed multò plura ejus rei exempla è Codicibus Græcis collegit ſodalis ejus *Bernardus de Montfaucon*

Pa-

Palæologiæ Græcæ Lib. I. c. 6., quam, si ita videatur, adibunt Lectores, quorum rem penitiùs nosse intererit.

13. Quin etiam homines imperiti, hoc est, plerique à quibus libri emebantur, non solebant tam quærere an emendatos emerent, quàm an pulcrè atque eleganter descriptos. Sæpe autem factum ut minimè omnium eruditi καλλιγραφίᾳ excellerent, adeóque ut maximam mendorum copiam in exemplaria sua admitterent; quæ, ob causam adlatam, emendari nolebant. Dudum hac de re questus est *Hieronymus*, cujus hæc sunt verba, ex Præfatione in novam Translationem Jobi ex Hebraïca veritate: *Habeant*, inquit, *qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis, auro, argentóque descriptos, vel uncialibus, ut vulgò aiunt, litteris onera magis exarata, quàm codices; dummodo mihi meísque permittant pauperes habere schedulas & non tam PULCROS codices, quàm EMENDATOS.* Monent *Monachi Benedictini* duos aut tres MSS. Codd. habere *initiales*, & quidem *eodem*, ut aiunt, *sensu*; qua in re graviter falluntur, nam *unciales litteræ* sunt majusculæ quævis, non *initiales*; qualibus, ut dixi antea, integra volumina scribebantur, & quales hîc intelligit *Hieronymus*; ut liquet ex eo quod iis descriptos Codices vocet *onera*, quia non poterant illis litteris, in exiguis membranis, integra Biblia scribi. Fortè Monachi, qui *initiales* pro *uncialibus* scripserunt, crediderunt *Hieronymum* spectare consuetudinem *initialium* litterarum majore formâ, & elegantiùs scribendarum quam cete-

ceterarum, imò auro, & pigmentis ornandarum; quæ consuetudo ab aliquot sæculis usitata est. At *Hieronymus* de integris libris loquitur, nec umquam omnes majusculæ litteræ dictæ sunt *initiales* ab *Hieronymo*, aut à quoquam non prorsus barbaro. Sed ad *Hienymum* ut redeamus, ita etiam loquitur in Præfatione ad Jobum, è Græco versum & emendatum: *Tanta est vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant; dum magis PULCROS habere malunt Codices, quàm EMENDATOS.*

14. Ideò, quòd parum diligenter Librarii hac in re versarentur, idem *Hieronymus*, in Præfatione in Hezram; *si qui*, inquit, *fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distinctè & per intervalla transcribant. NIHIL enim proderit emendasse librum, nisi emendatio, Librariorum diligentiâ, conservetur.* Quod sæpe homines lucri cupidi, & pessimæ interdum fidei, in maximum legentium detrimentum, negligebant.

15. Sed & graviores multò obtestationes libris adjiciebantur, quibus rogabantur Librarii, ut maximâ fide & curâ eos describerent. Ejusmodi erat quam Libro suo, de Ogdoade, addiderat *Irenæus*, ut docet *Eusebius* Hist. Ec. Lib. V. c. 20. Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς

λης ὃ μετεγράψω ἐπιμελῶς, ἢ τὸ ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψης. ἢ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ: *Adjuro te, qui transcripseris hunc librum, per Dominum nostrum Jesum Christum, & per gloriosum ejus adventum, in quo judicaturus est vivos & mortuos; ut conferas quod transcripseris, & diligenter emendes ad exemplar ex quo transcripsisti; utque adjurationem istam similiter exscribas, & codici tuo inseras.* Quam formulam *Eusebius* in Chronicon suum transtulit, vertitque *Hieronymus*. Similem etiam præfixit *Rufinus Origenis* libris à se versis; qualis adhibita quoque est à *Valente* Antiocheno. Sunt * & qui velint verss. 18. & 19. Cap. ultimi Apocalypseos idgenus adjurationem esse; sed Joannes illic non scribentem, verùm audientem adloquitur: *Contestor ego omni audienti*, &c. Posset tamen de *audiente* Librario hoc quoque intelligi, qui vetetur ne quidquam scribat, præter id quod sibi dictari audit; at præstitisset monere dictantem, à quo maxima fraus potuit oriri.

16. Crediderim tamen eam obtestationem non tam ad Librarios pertinere, quàm ad Impostores, de quibus postea agemus. Eodem etiam spectat, ut videtur, similis adjuratio; cujus meminit *Aristeas*, in Hist. versionis LXX. Interpretum, ad quos Demetrium hanc orationem habuisse ait: Ἐπεὶ καλῶς ἢ ὁσίως διερμηνεύεται, ἢ κατὰ πᾶν ἠκριβωμένως, καλῶς ἔχον ἐστὶν ἵνα διαμένῃ ταῦτα οὕτως ἔχοντα, ἢ μὴ γένηται μηδεμία διασκευή. πάν-

των

* *Vide Grotium & Hammondum ad hunc locum.*

των δὲ ἐπιφωνησάντων τοῖς εἰρημένοις, ἐκέλευσε διαράσασθαι καθὼς αὐτοῖς ἔθος ἐστιν. εἴ τις διασκευάσει προστιθεὶς, ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν. καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα διαφυλάσσηται: *quoniam bene & sanctè versa sunt, atque adcuratè per omnia; par est ut hæc permaneant ita ut se habent, néve ulla fiat mutatio. Omnibus ad hæc adclamantibus,* inquit, *jussit ab iis diris devoveri, quicumque mutasset additione, aut trajectione ullâ, vel detractione; rectè ita facturis, ut perpetuò æterna & stabilia serventur.* Sed quamvis hæc ad falsarios, aut interpolatores potissimùm spectent; nihil vetat quin ad negligentiores Librarios etiam referantur.

CAPUT XIV.

De Mendis ex Criticorum temeritate, aut imperitia ortis.

1. SI primi subsellii Criticorum libri referti sunt querelis, de negligentia aut imperitia antiquorum & recentiorum Librariorum, quemadmodum satis ostendimus: non minùs in sui ordinis viros invehuntur, queruntur enim doctissimi quique subinde, audaciâ atque inscitiâ Criticorum, multis locis antea sanis illata esse gravissima vulnera. Sed & iidem Critici sæpe abjudicarunt loca veteribus

Scriptoribus, quæ illorum reverâ erant, quia perperam ea Scriptoribus illis indigna judicabant; quod nesciremus, nisi ab aliis ea Criticorum facinora castigata fuissent. Quorum omnium nonnulla exempla, sed vetera potissimùm, proferemus, quæ sine invidia in medium adduci possunt; consulendum est enim auribus imperitorum, quas, ut ille ait, *mordaci radere vero* non est cujusvis.

2. *Plutarchus*, in Libro de audiendis Poëtis, hos versus * *Homeri* profert, ubi Phœnix, ut iram Achillis leniat, narrat à se nimiâ irâ commoto patrem suum propemodum esse interfectum.

Τὸν μὲν ἐγὼ βȣ́λευσα κατακτάμεν ὀξέϊ χαλκῷ.
Α'λλά τις ἀθανάτων παῦσεν χόλον, ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ
Δήμȣ θῆκε φάτιν, καὶ ὀνείδεα πόλλ' ἀνθρώπων,
Ὡ's μὴ πατροφόνος μετ' Α'χαιοῖσιν καλεοίμην.

Eripere huic vitam ferro fulgente parabam;
Iram nescio quis fregit Deus, & mihi vulgi
Objecit voces animo & convicia famæ,
Ne patris occisor Grajûm sermone notarer.

Tum subjicit: ὁ μὲν ȣ̃ν Α'ρίσαρχος ἐξεῖλε ταῦ-

* *Legi debuisse videntur, post vers. 459. aut 457. ut videbatur Jos. Barnesio. Iliad. I.*

ταῦτα τὰ ἔπη φοβηθείς: *Aristarchus cùm perhorruisset hos versus, eos sustulit.* At malè, judice *Plutarcho*, cujus hæc sequuntur verba: ἔχει δὲ πρὸς τὸν καιρὸν ὀρθῶς, τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα διδάσκοντος οἷόν ἐστιν ὀργὴ, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν ἄνθρωποι τολμῶσι, μὴ χρώμενοι λογισμῷ, μηδὲ πειθόμενοι τοῖς παρηγοροῦσι. καὶ γὰρ τὸν Μελέαγρον ἐπεισάγει τοῖς πολίταις ὀργιζόμενον, εἶτα πραϋνόμενον. ὀρθῶς τὰ πάθη ψέγων, τὸ δὲ μὴ συνακολουθεῖν ἀλλ' ἀντιτάττεσθαι, καὶ κρατεῖν, καὶ μετανοεῖν ἐπαινῶν, ὡς καλὸν καὶ συμφέρον: *atqui rectè habent pro tempore, Phœnice Achillem docente qualis sit ira, & quæ homines per iram audeant, dum non utuntur ratione, neque parent monentibus. Etenim Meleagrum inducit civibus indignantem, deinde placatum; rectè vituperans adfectus, iisque non obsequi, sed resistere, & dominari, & resipiscere laudans, quasi honestum & utile.* Integrum locum descripsi, ut liqueret ab *Aristarcho* perperam esse resectos hosce versus; qui tamen à Codicibus nostris, neglectâ *Plutarchi* admonitione, etiamnum absunt *. Verùm quamvis *Homerus* non satis providè loquentem induxisset Phœnicem, non erat Critici id juris in ejus versus sibi adsumere, ut obelo jugularet, quos non utiles juventuti putabat. Eadem operâ debuisset delere alios innumeros, in quibus turpia multa de Diis habet, *Platoni* meritò improbatos.

* *Inserti deindè sunt* Wetstenianæ *Editioni in* 12. 1706. & Barnesianæ *in* 4. 1711.

Critici munus in eo tantùm eſt ſitum, curare ut emendatè legantur quæ Veteres ſcripſerunt qualiacumque ſint eáque, ſi ita videatur, caſtigare; non, ut utilia tantùm dixiſſe videantur, efficere.

3. *Ariſtarchum* tamen fortè defendere quiſpiam adgrediatur, eò quòd hoſce verſus *Homeri* non eſſe crediderit; quia Phœnicem prudentem ſenem numquam ita induxiſſet loquentem, quaſi à parricidio revocatus eſſet, ſolis rumoribus, quos de ſe futuros eſſe noverat, ſi paterno ſanguine manus cruentaret; non metu Numinis, aut impietate facinoris. Verùm ſi omnia ſint reſecanda, quæ ad rectam Rationem exacta ab ejus norma aberrare deprehendentur, longè plura erunt; nec Poëtæ tanta aut diligentia, aut ſapientia ſine ratione tribuenda. Propter ejuſmodi emendationes, Arato quærenti πῶς τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῶς κτήσαιτο; *quomodo Poëmata Homeri tutò nanciſci poſſet?* reſpondiſſe fertur Timon Phliaſius, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις, *ſi in antiqua exemplaria incideret, non verò in jam correcta.* Diogenes Laërtius, Lib. IX. §. 113. ad quem locum vide *Ægid. Menagium.*

4. Sic & *Galenus Artemidorum Capitonem* & *Dioſcoridem* corruptorum *Hippocratis* librorum inſimulat, Comment. in Lib. de Natura Hominis text. 1. p. 97. T. III. Edit. Charterianæ, his verbis: Ἀρτεμίδωρος, ὁ

ἐπι-

ἐπικληθεὶς Καπίτων, ἔκδοσιν ἐποιήσατο τῶ Ἱπποκράτους βιβλίων εὐδοκιμήσασαν, οὐ μόνον παρὰ Ἀδριανῷ τῷ Αὐτοκράτορι, ἀλλὰ καὶ νῦν ἱκανῶς ὑπὸ πολλῶν σπουδαζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ συγγενοῦς αὐτῷ Διοσκορίδου· πολλὰ μὲν οὖν ἀμφότεροι μετέγραψαν, ὑπαλλάττοντες τὰς παλαιὰς γραφὰς, ἃς μόνας ἴσασιν οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ Ἱπποκράτους βιβλία: *Artemidorus, cognomine Capiton, editionem librorum Hippocratis curavit, probatam non tantùm Hadriano Imperatori, ſed & nunc à multis ſtudiosè quæſitam, quemadmodum & cognati ejus Dioſcoridis. Multa ergo uterque aliter ſcripſerunt, mutantes antiquas lectiones, quas ſolas norunt qui Hippocratis libros interpretati ſunt.* Tum exemplum inſigne ejus rei adfert, quod apud ipſum legetur. Sic & Comment. III. in Lib.I. Prædictionum *Hippocratis*, ad text. 118. p. 782. Tom. VIII. *Ed. Charter.* poſtquàm oſtendit ὑποψάθυρα dici *ſubarenoſa*, ſic loquitur: Διοσκορίδης δ' ὥσπερ ἄλλα πολλὰ προχείρως ἐν τοῖς ἀσαφέσι βιβλίοις ὑπήλλαξεν, οὕτω καὶ τὸ ὑποψάθυρα μεταγράψας ἐποίησεν ὑποψέφαρα, καί φησιν αὐτὸς οὕτως ὀνομάζεσθαι τὰ ὑπομελανίζοντα, τὸ γὰρ σκότος ψέφας εἰρῆσθαι καὶ παρὰ Πινδάρῳ: *Dioſcorides ut alia multa facilè in obſcuris libris mutavit, ſic & mutato* ὑποψάθυρα, *fecit* ὑποψεφαρὰ, *& ipſe dicit ſic nominari ſubnigra, nam tenebras* ψέφας *dici apud Pindarum.*

rum. Vocat *Galenus Dioscoridis* factum μαντείαν, ἢ εἰκασίαν, ἢ προπέτειαν, & rectè addit: ὅ, τι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς τοιούτοις, ὡς βεβαίως ἐγνωκὼς, ἀποφαίνηται, προπετές ἐστιν. *Nam quod quispiam in talibus, quasi certò norit, adfirmarit, id temerarium est & præceps.* Quod Criticis nonnullis superciliosis nostræ ætatis vix satis occini possit.

5. *A. Gellius*, in Noctibus Atticis, plura nobis servavit exempla Criticorum, perperam quæ non intelligebant emendantium. * Cùm scripsisset *Cicero*, in Oratione V. in Verrem: † *hanc sibi rem sperant præsidio futurum*, erant, ut testatur *Gellius*, Critici, qui in extremo verbo mendum esse putabant, debuisse enim scribi *futuram*, non *futurum*; neque dubitabant quin liber emendandus esset, ne, ut in *Plauti* Comœdia mœchus, ita in *Ciceronis* oratione solœcismus esset manifestarius. At quantùm illi errarent ostendit *Gellius*, ex libro Tironis curâ descripto, qui etiamnum exstabat & sermone viri docti, cujus nomen reticet. Idem ille vir in oratione, quæ est de imperio Cn. Pompeii, ita scriptum esse à *Cicerone* dicebat, atque ita ipse lectitabat: ‡ *quum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis*; negabâtque solœcismum esse *in potestatem fuisse*, ut vulgus semidoctum putat.

6. Quia *amaror*, pro eo quod Græci dicunt πι-

* *Noct. Attic. Lib. I. c. 7.* † *Cap. LXV.*
‡ *Pro L. Manilia C. XII.*

πικρότης, temporibus, quibus Lingua Latina corrumpi cœperat, minùs usitata vox erat, versus è Georgicis * *Virgilii* plerique omnes sic legebant:

At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaro.

Hyginus † tamen, non ignobilis Grammaticus, in Commentariis, quæ in *Virgilium* fecerat, confirmabat non hoc à *Virgilio* relictum, sed se invenisse in libro, qui fuisset ex domo, atque familia *Virgilii*, *amaror*. Quod probat etiam *Gellius*, qui si periisset, aut hoc non observasset, error quem memorat etiamnum hodie Codicibus nostris insideret.

7. Sunt duo alia *Virgilii* loca, quorum idem ‡ *Gellius* frustra antiquissimas lectiones scriptis mandavit, aliæ enim hodie in Exemplaribus nostris cernuntur. Postquàm observavit nomina *facies* & *dies*, habuisse olim in genitivo *facies* & *facii*, *dies* & *dii*, ait se facilè iis credere, qui scripserunt idiographum librum *Virgilii* se se inspexisse, in quo ita scriptum esset:

§ *Libra dies, somnique pares ubi fecerit horas;*

id est, *horas diei*, *somnique*. Addit, sicut hoc in loco *dies* à *Virgilio* scriptum videtur: ita

* *Georg. Lib. II. vers.* 246. † *Noct. Att. Lib. I. c.* 21.
‡ *Lib. IX. c.* 14. § *Georg. Lib. I. vers.* 208.

ita in illo versu nihil dubium esse, quin *dii* scripserit pro *diei*:

* *Munera, lætitiamque dii* ——

Quod imperitiores, *Dei*, legêre, ab insolentia, scilicet, vocis istius abhorrentes. Scio quid viri docti, contra *Gellium*, de hoc loco, scripserint; at nec quod objecerunt viro doctissimo latuit, nec sunt ejus ponderis ut testimonium ejus elevent. *Lætitia dii*, aut *diei* sunt cibi, quibus læta illo die Trojani agitarent convivia; quod posset pluribus probari. Priore verò loco, nihil est quod dubiam facere possit lectionem *dies*. Alia ab imperitis Criticis vitiatorum Codd. exempla idem suppeditabit Lib. I. c. 16. Lib. II. c. 14. Lib. XVIII. c. 5. & alibi.

8. Dixerit fortè quispiam illa non esse tanti, cùm aut nullo modo, aut perparum mutent sententiam Poëtæ; verùm hæc ostendunt, ab antiquissimis temporibus, à Criticis sæpe mutata esse quæ non intelligebant, quod unum hoc in loco spectamus. Præterea non est cur credamus, dumtaxat in rebus exigui momenti, à Criticis ea quæ non adsequebantur esse perperam emendata, per omnia librorum genera, eodem modo grassati sunt. Audiamus *Hieronymum*, de iis qui Novum Testamentum ante ipsum tractarant. Sic loquitur de Librariis, qui Criticorum munere, non exscriptorum, defuncti sæpe sunt, ad Cap. II. Matthæi Tom. IV. P. I. col. 9. Ed. Ben.

* *Æneid. vers.* 640.

Ben. In Bethlehem Judææ. *Librariorum hic error est, putamus enim ab Evangelista primùm editum, sicut in ipso Hebraico legimus*, Judæ, *non* Judææ. *Quæ est enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad distinctionem ejus* Judææ *hic poneretur* ? Judæ *autem idcirco scribitur, quia est & alia Bethlehem in Galilæa. Lege librum Jesu filii Nave. Denique & in ipso testimonio, quod de Michææ prophetia sumtum est, ita habetur.* Sunt etiamnum Codices MSS. in quibus legere est l'ἰουδαίας.

9. Ejusdem *Hieronymi* hæc verba sunt, ad Matthæi Cap. III. ibid. col. 10. *Porphyrius istum locum Marci Evangelistæ principio comparat, in quo scriptum est :* Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei, sicut scriptum est, in Isaia Propheta: ecce mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. *Cùm enim testimonium de Malachia, Isaiáque contextum sit, quærit quomodo velut ab uno Isaia, exemplum putemus adsumtum. Cui Ecclesiastici viri plenissimè responderunt. Nos autem nomen* Isaiæ *putamus additum* SCRIPTORUM (Criticos agentium) *vitiò, quod & in aliis locis probare possumus.* At in plerisque hodiernis Codicibus, legimus apud Marcum, ἐν τοῖς προφήταις, qua de re adeundi Interpretes.

10. Nescio an *Hieronymus* respexerit ad Matth. XIII, 35. ubi ita habet, col. 58: ut impleretur quod dictum est per Prophetam,

aperiam, &c. *Hoc testimonium de LXXVII. Psalmo sumtum est. Legi in nonnullis Codicibus, & studiosus Lector fortè reperiet idipsum, in eo loco, ubi nos posuimus, & Vulgata habet Editio:* ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem; *ibi scriptum:* per Isaïam Prophetam dicentem. *Quod quia minimè inveniebatur in Isaia, arbitror postea à PRUDENTIBUS viris esse sublatum.* Imò verò imprudentibus, & audacioribus Criticis, quos monere oportuisset ita legendum sibi videri, non ex ipso Evangelistæ contextu vocem, quam in suis Codicibus invenerant, eliminare. Ita legit etiam Scriptor Clementinarum Homiliarum, homo Ebionita, qui Evangelio secundùm Hebræos utebatur; verba enim Psalmi tribuit Isaïæ, Homil. XVIII. §. 15. At hodie ne unum quidem exemplar nomen Isaiæ habet, certè nullum in variis lectionibus profertur. Pergit verò *Hieronymus: sed mihi in principio videtur sic editum:* quod scriptum est per Asaph Prophetam, dicentem. *Septuagesimus enim septimus Psalmus, de quo hoc sumtum est testimonium, Asaph Prophetæ titulo inscribitur.*

11. Hac de re, copiosiùs agit in Comment. in Psal. LXXVII. Tom. II. Append. col. 316. quamvis enim in eo opere multa possint esse, ut judicavit *Erasmus*, ab *Hieronymo* aliena, non dubito quin hæc à manu *Hieronymi* sint profecta. *Dicitur in Matthæo:* hæc facta sunt, ut impleretur quod scriptum est in Asaph Propheta. *Sic invenitur in omnibus veteribus codicibus; sed homines ignorantes tulerunt illud.*

De-

Denique multa Evangelia usque hodie ita habent : ut impleretur quod scriptum est per Isaïam Prophetam, &c. *Hoc Isaias non loquitur, sed Asaph. Denique & impius ille Porphyrius proponit adversùm nos hoc ipsum & dicit :* Evangelista vester Matthæus tam imperitus fuit ut diceret : *quod scriptum est per Isaiam Prophetam*, aperiam, &c. *Ergo simpliciter dicamus, quomodo illud in Evangelio scriptum est. Sic scriptum est, in Matthæo & Joanne, quòd Dominus noster* horâ sextâ *crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error* SCRIPTORUM (imò Criticorum) *fuit ; sed multi episemum Græcum ς putarunt esse* Γ *: sicut & ibi error fuit Scriptorum, ut, pro* Asaph, Isaïam *scriberent. Scimus enim quia prima Ecclesia de imperitis congregata fuit Gentibus. Ergo cùm legerent in Evangelio :* ut impleretur quod scriptum est in Asaph Propheta; *ille, qui primus scribebat Evangelium, cœpit dicere, quis est iste Asaph Propheta? Non erat notus in populo & hoc fecit ut dum errorem emendaret, faceret errorem.* Nolim quidem præstare quasi vera quæcumque hîc habet *Hieronymus*, aut alius ex *Hieronymo* ; sed hinc colligere licet, quâ ratione multa menda, in omnis generis libros, irrepserint. Eumdem audiamus in Epist. ad Lucinium, Tom IV. P. 2. col. 578. de suis ipsius Scriptis loquentem. *Ego*, inquit, *tanta volumina —— relegere non potui —— Unde, si paragrammata repereris, vel minùs* (bene) *aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impediant ; non mihi debes imputa-*

tare, *sed tuis & imperitiæ notariorum*, *librariorúmque incuriæ*, *qui scribunt non quod inveniunt*, *sed quod intelligunt*; *& dum alienos errores emendare nituntur*, *ostendunt suos*.

12. Pergit verò loco antea laudato, hisce verbis: *Dicamus aliquid simile*, *& in alio loco secundùm Matthæum*, *quando Judas retulit triginta argenteos*, *& noluerunt accipere sacerdotes*, *nec mittere in corbonam*, *quoniam erat pretium sanguinis*; *& emerunt inde agrum figuli*, *in sepulturam peregrinorum*, &c. Ut impleretur, *inquit*, quod scriptum est in Jeremia Propheta. *Requisivimus in Jeremia Propheta*, *& hoc penitus invenire non potuimus*, *sed invenimus illud in Zacharia. Videtis ergo*, *quia & hîc error fuit*, *sicut ibi.*

13. Si verum esset quod perhibetur à *Massorethis*, à Scribis varia loca Veteris Testamenti esse emendata, quemadmodum dicunt, non dubitarem eas correctiones inter inanes Criticorum conjecturas referre. Sed videtur esse merum figmentum, * ut illi ipsi, qui quàm maximè favent Massoræ, ostenderunt. Itaque eas emendationes missas facimus. Verùm certum est in Samaritico Codice multas esse, quarum exempla quærantur in Commentario nostro in Pentateuchum. Nonnulla insigniora in Indice notavimus.

14. At numquam usque adeò grassata est Criticorum audacia, quàm cùm, inventâ Typographiâ, ex MSS. Codicibus Veterum monu-

* *Vide Sal. Glassium Phil. Sac. Lib. I. P. 2. Sect. 1. Art. 3.*

numenta typis excudi cœpere. Editores enim, homines perſæpe indocti, non modò manifeſta menda corrigere adgreſſi ſunt, ſed & quæcumque non intelligebant, ea pro arbitrio mutabant; &, nullo habito Manuſcriptorum Codicum diſcrimine, mendoſiſſimos ſæpe exprimebant. Cujus rei exempla animadvertent innumera, quicumque primas editiones conferent cum adcuratioribus, quæ poſtea prodiere, vel etiam cum MSS. Codicibus. Habeo antiquiſſimam editionem *Pauli Oroſii* Baſileenſem, ſine indicio anni; ſed quam facilè adparet prodiiſſe, diu ante finem decimi quinti ſæculi. Ea collata olim fuit cum MS. Bibliothecæ publicæ Genevenſis, à patruo meo *Dan. Clerico.* Ex hac nonnulla proferam exempla, ex quibus licebit intelligere quodnam eſſet ingenium Criticorum illius ævi.

15. In præfatione, ita loquitur de Ethnicis *Oroſius: Qui cùm futura non quærant, præterita autem obliviſcantur, aut neſciant, præſentia tantùm tempora, veluti malis extra ſolitum INFESTISSIMA, ob hoc ſolum quod creditur Chriſtus, & colitur Deus, infamant.* Sic habet MS. Genevenſis, ſic editio Moguntina ab *And. Schotto* recenſita. At Baſileenſis Criticus edidit *infeſtatiſſima*, quòd crederet dici Latinè *tempora infeſtata malis*, non *infeſta malis*, qua in re graviſſimè erravit.

16. Ait paullò poſt *Oroſius*, id ſibi muneris ab *Auguſtino* impoſitum, *maximè CUM reverentiam ejus, perficiendo adverſum hos ipſos Pa-*

Paganos XI. libro (de Civitate Dei) *insistentem* (*quorum jam decem orientes radii, mox ut de specula Ecclesiasticæ claritatis elati erant, toto orbe fulserant*) *levi opusculo occupari non OPORTERET.* Sic habet MS. & Mog. Editio; at Basileensis *oportet*, omissâ sine dubio lineolâ, quæ scripturæ compendium significat, qualibus scatet hæc Editio, ut pleræque veteres. Quod noto, quia ex compendiis, ut antea vidimus, multa sunt nata menda.

17. *Orosius* suâ ait *scrutatione claruisse, regnasse mortem avidam sanguinis dum ignoratur Religio, quæ prohiberet à sanguine*; tum ita pergit in Basileensi Editione: *istâ illucrescente, illam constupuisse*; *illam concludi, cùm ista jam prævalet, illam penitus nullam futuram, cùm hæc sola regnavit.* Manifestum *illucrescente* esse pro *illucescente*, at Mog. Ed. habet *conlucescente.* Pro *cùm ista*, quod est in utraque Editione, MS. Codex habet *dum ista*; qui & ante *penitus* addit *jam*, nescio an melius. At pro *regnavit*, habet *regnabit*, ut & Mog. Editio, meliùs sine dubio.

18. Paullò inferiùs habet Basileensis: *futuras angustias, quales ante non fuerant, Dominus —— prædixit.* MS. Codex: *quales non ante fuerint*, & Ed. Mog. *ante non fuerint.* Credidit Criticus verbum substantivum posse tantùm referri ad tempora, quæ antecesserant prædictionem Christi; cùm omnia tempora, ad implementum usque prædictionis, effluxura etiam complectatur. Cùm verò Caput I. incipiat in Ed. Moguntina ab hisce: *& quoniam*

niam omnes, &c. in Basileensi, initium ducit ab hisce, quæ paullò pòst sequuntur: *Ego initium*, &c. cum hac inscriptione: *De miseria hominum per peccatum ab initio.* Nec inscriptiones Capitum, in sequentibus, nec divisiones sunt similes.

19. Cap. I. Pro *delibatis*, quæ lectio est MS. Codicis & Mog. Editionis, & manifestò genuina est, habet Basileensis absurdè, *deliberatis. Initium miseriæ hominis ab initio peccantis hominis ducere institui, paucis dumtaxat, iisdémque breviter deliberatis.* Nescivit quid esset *delibare* qui huic editioni præfuit, cujus nomen postea dicam.

20. Editio Basileensis: *Quapropter res ipsa exigit ex his libris, quàm brevissimè vel pauca adtingere, qui originem mundi loquentes, præteritorum fidem adnunciatione futurorum, & post subsequâ probatione, fecerunt.* Editio verò Mog. & MS. Codex: *contingere eorum qui*, &c.

21. Editiones habent: *Si divinâ providentiâ, quæ sicut bona: ita pia & justa est, agitur homo.* At MS. *quæ sicut pia: ita & justa est.* Quæ lectio magis arridet, quia *pia* opponitur *justæ* non *bonæ*, significátque beneficam ac misericordem. Sequentia manifestò hanc confirmant, ubi MS. Genevensis & Editio Moguntina habent: *Sicut piè gubernari egenum opis oportet: ita justè corripi immoderatum libertatis necesse est.* At Basileensis perperam *gubernare*, & *immoderatæ* habet, quod Criticus nesciret Latinam esse constructionem *immoderatum libertatis.*

22. Pro

22. Pro *numerosiora monstrabimus*, quod est in Editionibus, habet MS. Codex *monstravimus*, meliùs, quia respicit *Orosius* ad id quod, hoc ipso Capite, dixit. Antea jam vidimus permutationem litterarum B & V. §. 16. In eodem Codice, post *pertulisse*, minio scriptum est: *Explicit Prologus, incipit Liber primus Pauli Orosii Presbyteri.* Unde colligere est divisiones Editionum recentiores esse; ac sanè rectius fit initium Libri ipsius, à vocibus: *Dicturus igitur*, &c.

23. In sequentibus: *In quantum ad cognitionem vacare suffecero, conflictationésque generis humani, & veluti per diversas partes, ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum à specula ostentaturus, necessarium reor.* Ita legimus in MS. Codice, & Editione Basileensi; cùm *Lud. Lautius* observet MSS. omnes & editiones tueri *vocare*, acceptámque fert *Palmerio* emendationem *vacare*, quam postulat sensus.

24. Hinc adparet esse in editione Basileensi bona mista malis, ex cujus & MS. Genevensis, ad quem accessit Cod. Medicæus, aliorumque collatione, *Orosium* meliorem multò aliquando dabimus. Nihil præterea addam, præter Græcæ vocis corruptionem, quales frequentissimè * in Codicibus Latinis occurrunt. Capite igitur II. in descriptione Asiæ: *Ad meridiem succedit Babylonia, deinde Chaldæa, novissimè Arabia Eudæmon, quæ inter Sinum Persicum & Sinum Arabicum*, &c. Sic habent Codex MS. & editio Moguntina, at Basileensis

* *Vide exemplum supra Cap. IX. §. 8.*

ſis editor, cùm neſciret quid ſignificaret *Eudæmon* edidit: *noviſſimè Arabia*, ea demum *inter ſinum Perſicum.* Quod, niſi exſtarent alii Codices, mendoſum eſſe non illico intelligeremus.

25. Critici nomen, ex verſibus fini additis, cognoſcere licet; ſed quo cognito, non multò ipſe notior erit:

Ut ipſe titulus margine in primo docet,
Oroſio mihi nomen eſt.
Librariorum quidquid erroris fuit
Exemit ÆNEAS *mihi;*
Méque imprimendum tradidit non alteri,
Leonarde, quàm ſoli tibi;
Leonarde nomen hujus artis & decus,
Tuæque laus Baſileæ.
Quod ſi ſitum orbis, ſique noſtra ad tempora,
Ab orbis ipſa origine,
Quiſquam tumultus, belláque & cædes velit,
Cladéſque noſſe, me legat.

Ad me quidem quod adtinet, tam ſcio quis fuerit ille *Æneas*, quàm ſi ſibi ὄτινι nomen à parentibus impoſitum dixiſſet.

26. Quandoquidem verò modò dicebamus vocem Græcam in Latinas perperam ab homine ignaro mutatam fuiſſe; non erit extra rem, ſi majoris etiam flagitii Librariorum meminerimus, qui voces Græcas quas legere non poterant planè omittere ſolebant, aliquando relicto ſpatio, aliquando nullo. In omnibus pænè libris Latinis, quibus Græca admiſſa ſunt, talia cernere licet. Unum exemplum

addam ex *Hieronymo*, ut uno verbo interpreter * quod Parisienses *Benedictini* adsequi non potuerunt. Sic adloquitur *Hieronymus* Sophronium, in Præfatione Psalterii, juxta Hebraïcam veritatem: *Quod opusculum meum, si in Græcum, ut polliceris, transtuleris, & doctissimos quoque viros testes imperitiæ meæ facere volueris, dicam tibi illud Horatianum :* in silvam ne ligna feras. Testantur *Benedictini*, in antiquioribus Codicibus nonnullis, post *transtuleris* esse tria verba Græca, in aliis nullum spatium, nec litteram ullam Græcam. Verba autem Græca ita habent: ANTIΦAONIKΩN TOBAIA CYPOYCIN, quæ viderunt quidem *Benedictini* ita legenda: ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσιν, sed absurdè verterunt: *coram palmis ramos palmæ trahunt*. Vertendum, *pro dactylis, ramos trahentibus*, quod egregium hoc in loco sensum habet; obscurè enim & eleganter *Hieronymus* illudit Græcis, qui versionem tantùm LXX. Interpretum hujus libri legebant, quam tacitè confert *ramis* fructu destitutis, quales sunt rami palmarum, Hebraïcam verò veritatem *fructui*; quem dum Græci se decerpere putabant, frustra erant, & steriles dumtaxat ramos vellebant. Non mirum est in regione palmifera fuisse proverbium ex palmæ natura deductum, quod non intellexere Librarii Latini; aut quòd Græcè nescirent, aut quòd naturam palmæ ignorarent, quam *Plinius* ita describit Lib. XII.

* *Aut certè* Joannes Martianæus, *homo imperitus, ut in* Quæstionibus Hieronymianis *ostendimus*.

XII. c. 4. *Coma omnis in cacumine, & pomum est; non inter folia hoc, ut in ceteris; sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque naturâ uvæ atque pomi.* Hinc intelligere licet quare is, quem spes frustratur hiantem, dicatur pro dactylis, trahere ramos palmæ. Non opus est probemus φοίνικας dici non modò arbores, sed & earum fructus, cùm quævis Lexica hoc doceant. Igitur rectiùs fecissent editores *Hieronymi*, si verba Græca in contextum orationis recepissent; quæ, quòd non intelligerent, temerè repudiarunt. At sunt MSS. inquiunt, ex quibus absunt. Verùm cùm omissionis causa ea sit quam diximus, nulla addendi ratio erat aliis Librariis; adeóque temerè detracta multò verisimilius est, quàm perperam addita. Objiciunt iterum illi, sententiam perfectam esse, sine verbis illis Græcis. At hac ipsa de causa resecari potuerunt, addi vix potuerunt.

27. Possemus permulta exempla erratorum, à Criticis recentioribus commissorum, huc congerere; sed nimis quàm frequentia sunt, & postea nonnulla adferentur. Itaque huic Capiti finem imponemus.

CAPUT XV.

De Mendis, quæ Impostoribus tribuenda.

PRÆTER menda, quæ

— *aut incuria fudit,*
Aut humana parum cavit natura —

ſunt multa quæ Librariorum, vel potiùs Falſariorum nequitiæ debentur; qui homines cùm vellent ea eſſe in Veteribus, quæ non erant, mutarunt, addiderunt, detraxerunt, prout viſum eſt; quibus fraudibus, imperitis Lectoribus fucum fecerunt. Facillimum fuit malæ fidei Librariis, aut aliis hominibus exemplaria quæ deſcribebant vitiare, eáque quaſi emendatiora, & quaſi ex antiquioribus Codicibus deſcripta venditare. Eæ fraudes, ſi non illico multùm nocerent, at ſequentibus ſæculis exitiales eſſe poterant; cùm à quibus Codices deſcripti eſſent ignoraretur, & crederentur emendatiores. Non ſemper facile erat eos conferre cum vetuſtioribus Codicibus, qui perpaucorum manibus verſabantur; aut quos emendatiores eſſe certò conſtaret. Non ſemper facile erat fraudem dignoſcere, nec ſi res eruditioribus, & Critices peritioribus ſubolebat; ideò ab aliis indoctis, & à Critica alienis, intelligi poterat. Hîc non loquimur de inte-

Integro opere cuipiam Scriptori falso adscripto, aut planè interpolato, vel prolixiore quopiam loco aucto, minuto, aut depravato; qua de re agemus, in sequente Sectione; sermo nobis est de mutatione, additione aut detractione paucularum vocum; quæ Codicum corruptelæ, nonnisi à peritioribus, deprehendi possunt; & aciem Criticorum, quamvis perspicacium, sæpe fortasse fugiunt.

2. Licèt Veteres non monerent disertè, à fraudibus ejuscemodi cavendum esse; attamen fallendi facilitas, & hominum nequitia nos satis monerent, non facilè Codicibus quibusvis esse fidem habendam. Sed antequàm ad rem ipsam veniamus, testimonium unum atque alterum ex Veteribus citabimus, & primum quidem Ethnicos, deinde etiam Christianos audiemus; ex quibus liquebit imprudenter eos facere, quicumque inexploratò iter faciunt per Antiquitatis, ut ita loquar, regiones; cùm persæpe, dum putant se in amicorum Veri agris versari, ubi nihil est quod timeant, in latentes nequissimorum Falsariorum insidias delabantur.

3. Cùm maxima esset *Homeri* apud Græcos, ab antiquissimis temporibus, auctoritas; si quid ex illo probari posse videbatur, id satis luculentè demonstratum habebatur. Ideóque fertur *Solon* versum ei addidisse, ut ostenderet Salaminem insulam esse ditionis Atheniensium: οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, inquit *Plutarchus*, * τῷ Σόλωνι συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν Ὁμήρου δόξαν.

* *In Solone p.* 83.

δόξαν. ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν κατάλογον, ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι,

> Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα
> νῆας,
> Στῆσε δ' ἄγων, ἵν' Ἀθηναίων ἵσαντο φά-
> λαγγες.

Plerique aiunt faviſſe Soloni opinionem Homeri; illum enim inſeruiſſe verſum in Catalogum navium, & legiſſe in judicio:

> *Bis ſex adductas Ajax Salamine carinas*
> *Vinxit, Athenarum quà caſtra habuere phalanges.*

Paria feciſſe Piſiſtratum, idem *Plutarchus* * ex *Herea* Megarenſi, narrat. Poſtquàm enim dixit deſertam à Theſeo Ariadnam, quòd aliam amaret, ſubjeciſſétque verſum hunc Heſiodi:

> Δεινὸς γάρ μιν ἔτειρεν ἔρως Πανοπηΐδος Αἴ-
> γλης,

> *Dirus eum vexabat amor Panopeïdos Ægles.*

Τοῦτο γὰρ τὸ ἔπος, inquit, ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατον ἐξελεῖν φησιν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς. ὥσπερ αὖ πάλιν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὁμήρου νεκυίαν, τὸ,

Θή-

* *In Theſeo p.* 8. & 9.

Θήσεα, Πειρίθοόν τε Θεῶν ἀριδείκετα τέκνα,

χαριζόμενον Ἀθηναίοις : *nam hunc versum è scriptis Hesiodi Pisistratum abstulisse ait Hereas Megarensis, ut & injecisse in Homeri descriptionem Mortuorum* (Odyss. Λ, 630.) *hunc* Thesea, Pirithoúmque illustria pignora Divûm, *gratificantem Atheniensibus.*

4. *Athenodorus* Stoïcus, Pergamenæ Bibliothecæ præfectus, è libris Stoïcorum, qui in ea erant Bibliotheca, quæ pravè dicta erant resecuisse dicitur. Auctor est *Diogenes* Laërtius, * in Zenone; ubi postquàm dixit ab hoc Philosopho artem amatoriam conscriptam, subjicit : ἀλλὰ ϗ ἐν ταῖς διατριβαῖς παραπλήσια γράφει. τοιετότροπα τινὰ ἐςι παρὰ τῷ Κασσίῳ, ἀλλὰ ϗ Ἰσιδώρῳ τῷ Περγαμηνῷ ῥήτορι. ὅς ϗ ἐκτμηθῆναί φησιν ἐκ τῶν βιβλίων τὰ κακῶς λεγόμενα παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, ὑπ' Ἀθηνοδώρε τȢ Στωϊκȣ, πιςευθέντος τὴν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκην. εἶτα ἀντιτεθῆναι αὐτὰ, φωραθέντος τȢ Ἀθηνοδώρε, ϗ κινδυνεύσαντος : *similia item scribit in diatribis. Hujusmodi quædam sunt apud Cassium, itémque apud Isidorum Rhetorem Pergamenum, qui etiam resecta ait ex libris quæ malè dicerent Stoïci, ab Athenodoro Stoïco, cui commissa erat bibliotheca Pergamena; deinde rursus inserta eadem esse, deprehenso ac periclitante Athenodoro.* Digni certè erant, qui id flagitium

* *Lib. VII, §. 34.*

tium admittebant, qui Falsariorum pœnas luerent.

5. Hæc ostendunt, apud Ethnicos, non infrequentes fuisse ejuscemodi fraudes; & utinam idem flagitium objici non posset Christianis! Sed veri amantibus fatendum, nihil esse quod, hac in re, exprobremus Ethnicis, quod de nobis acriùs dicere nequeant. Non modò inventi sunt Falsarii, qui sceleratas manus Scriptis piorum virorum, qui dudum mortui erant, inferre sustinuerint; sed, ne quid impudentiæ deesset, viventium etiam Scripta adulterare ausi sint. De se ipso testis fide dignus est *Dionysius* Corinthiorum Episcopus, qui vixit sub finem secundi sæculi, & ita apud * *Eusebium* loquitur; ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράψαι ἔγραψα. καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν, ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες. οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται. οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἰ καὶ τῶν κυριακῶν ῥαδιουργῆσαί τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὁπότε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβλήκασι: *Epistolas scripsi rogatus à fratribus. Sed illas ministri quidam Diaboli zizaniis impleverunt, quædam ex illis expungentes, quædam adjicientes. Quos certe manet feralis illa sententia, væ vobis. Non mirum igitur videri debet, si Domini Scripta quidam adulterare adgressi sunt, quandoquidem adulterarunt quæ talia non sunt.* Idem factum in Operibus *Athanasii*, si credimus *Cyrillo* Alexandrino, in E-

pist.

* *Hist. Eccles. Lib. IV. c. 23.*

pist. ad Joannem Antiochenum, quæ exstat in 3. P. Act. Concilii Ephesini I. pag. 311. T. VI. Ed. Reg. Sic autem habet *Cyrillus* ad Ep. calcem: ἐπειδὴ δὲ μεμαθήκαμεν ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπίκτητον ἐπιστολὴν τοῦ πανευφήμου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὀρθοδόξως ἔχουσαν παραφθείραντές τινες ἐκδεδώκασιν ὡς ἐντεῦθεν ἀδικεῖσθαι πολλοὺς, διὰ τοῦτο χρήσιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον ἐπινοοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξ ἀντιγράφων ἀρχαίων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἁπλῶς ἐχόντων ἀπεστείλαμεν τὰ ἴσα τῇ σῇ ὁσιότητι: *Quia verò accepimus quosdam orthodoxam laudatissimi Patris nostri Athanasii Epistolam, quam ad beatum Epictetum scripsit, corruptam edidisse, ita ut multi hinc lædantur; propterea utile & necessarium rati fratribus, ex vetustis exemplaribus quæ sunt apud nos, fideliter descripta, ad sanctitatem tuam exempla transmisimus.*

5. Nunc inventâ typographicâ arte, cùm Scriptor quispiam sua ipse opera edit, centena aliquot simul emittuntur exemplaria; quæ, ipso invito, corrumpi nequeunt, & ad quæ Lectores provocare possunt; sed cùm scriberentur Libri, pauciores primùm edebantur, quos pauci videbant, & qui intercidere facilè poterant; ita ut ingens semper esset fenestra depravationi aperta. Præterea ea sunt hodie editionum, & temporum indicia, vix ut viri litterati falli in editionibus possint; illo verò tempore, unde prodiissent libri, & à quibus Librariis, paucis pòst annis, vix resciri poterat.

terat. Itaque conferentibus Libros inter se non semper facile erat dijudicatu, utri majore fide descripti deberent judicari. Opus erat interdum magnâ diligentiâ & magno acumine, ut spuria à genuinis secernerentur; qua in re, nobilissimus Critices usus, summáque ejus præstantia elucent.

6. Exemplum proferam, ex Epistola *S. Barnabæ*, à viris doctis nondum antehac, quod sciam, animadversum. Exstat Cap. XII. ejus Epistolæ, ex divisione *J. B. Cotelerii.* Ἐπεὶ οὖν, inquit, μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνιὼν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει. εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει αὐτῷ Ἡσαΐας. εἶπε Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω. Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ: *quoniam ergo dicturi erant Christum esse filium Davidis, veritus & intelligens errorem peccatorum dicit :* dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *Isaïas verò ita loquitur :* dixit Dominus Christo meo Domino, cujus adprehendi dexteram, ut obediant coram eo gentes, & fortitudinem regum disrumpam *Vide quomodo David eum Dominum vocet & Dei filium.*

7. Integrum hoc testimonium Isaïæ insertum

tum esse huic Epistolæ, ab alio, hæc ostendunt. Primum est, quod legendum in ea sit Κύρῳ *Cyro*, non Κυρίῳ *Domino*; cùm in Hebraïcis sit לכורש *lchoresch* C. XLV, 1. & alia exemplaria LXX. Intt. habeant Κύρῳ. Græci & Latini Patres, Hebraïcæ Linguæ ignari, potuerunt hac in re falli, atque ex mendo Librarii mirifica argumenta ducere; sed *Barnabæ* Cyprio, & Linguæ Hebraïcæ perito tale quid excidisse, sine maxima ejus contumelia, credere non possumus. Alterum est, quòd insertionis alienæ indicium sit in sequentibus verbis: Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ, ex quibus liquet à *Barnaba* solum Davidem laudatum in superioribus fuisse. Alioqui dixisset πῶς λέγουσι Δαβὶδ καὶ Ἡσαΐας. Sensit hoc auctor priscæ versionis, qui ut malè cohærentia *Barnabæ* verba meliùs fluerent, novâ interpolatione priorem fraudem occultare conatus est, hoc modo verbis postremis immutatis: *Videte quomodo illum PROPHETÆ dominum, non tantùm filium dicunt.*

8. Possemus exempla ex aliis Scriptoribus Ecclesiasticis addere, verùm de iis agemus in sequente Sectione, ubi de insignioribus interpolationibus. Hoc loco, de tribus celeberrimis locis *Josephi*, nonnulla monebimus. *Origenes* Lib. I. & II. * contra *Celsum* & in † Matth. XIII. hæc verba tribuit *Josepho*: Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ᾽ ἐκδίκησιν Ἰα-

* *Pag.* 35. *Ed. Cantab. & p.* 69. † *Pag.* 223. *Ed. Huetiana*

Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ. ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν: *Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi justi, qui erat frater Jesu dicti Christi; quoniam eum, cùm justissimus esset, Judæi interfecerant.* At in exemplaribus nostris *Josephi*, nusquam exstant; unde * viri docti colligunt hunc locum è *Josephi* libris esse erasum à Judæis, cùm præsertim *Eusebius* Hist. Eccles. Lib. II. c. 23. eadem illa verba proferat. Si vera hæc est conjectura, insignis hæc erit fraus Judæorum, qui locum abraserint. At si contrarium statueretur, nempe, locum hunc additum à malè sano Christiano fuisse, & fefellisse *Origenem* ac *Eusebium*; doli mali reus esset Librarius Christianus. Alterutrum eligatur, nobis hîc perinde est; qui fraudes, à quocumque ortæ fuerint, æquè exsecramur, ac retegendas putamus.

9. Attamen, ne quid dissimulemus, credibilius nobis videtur *Origenem* incidisse in Exemplar *Josephi*, à Christiano quopiam adlatâ periodo auctum; quàm eam à Judæis postea fuisse, in omnibus exemplaribus, expunctam. Ita sentiendi has potissimùm rationes habemus. Primùm verisimile non est *Josephum* hominem Judæum tanti fecisse mortem hominis Christiani, ut, inter potissimas Jerosolymitani exscidii causas, ejus cædem recensuerit. Quòd si nec malè sensisset de Christianis, & ejusmodi sceleris eam calami-

tatem

* *P. D. Huetius Dem. Evang. Prop. III. §. 10.*

tatem ultionem esse credidisset, potiùs Christi ipsius cædem memorasset, quæ haud paullò majoris erat impietatis facinus. Sensit hoc partim *Origenes*, debuissétque propterea suspectum habere locum. * Καὶ τοίγε ἀπιςῶν Ἰησῦ, ὡς Χριςῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῆς Ἱεροσολύμων πλώσεως καὶ τῆς τῦ ναῦ καθαιρέσεως. δέον αὐτὸν εἰπεῖν ὅτι ἡ κατὰ τῦ Ἰησῦ ἐπιβυλὴ τύτων αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριςόν. ὁ δὲ καὶ ὥσπερ ἄκων ὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενός, φησι, ταῦτα συμβεβηκέναι τοῖς Ἰυδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβω, καὶ τὰ ἑξῆς: *Quamvis fidem Jesu, ut Christo, non habens, dum quærit causam Jerosolimitani exscidii, Templique demolitionis (cùm debuisset dicere insidias Jesu structas causam fuisse horum populo Judæorum, quoniam Christum à Prophetis prædictum interemerant) quasi invitus, haud procul à veritate discedens ait hæc contigisse Judæis, in ultionem Jacobi.* At *Josephus*, cùm non crederet Christum esse Messiam, adeóque Pseudoprophetam eum haberet, non potuit dicere, propter Pseudoprophetæ discipulum occisum, deletam fuisse Jerosolimam. Qui nihil dixerat de ipso Jesu, ut existimabat *Origenes*, is multò minùs de ejus discipulo loquutus esset. Certè nullum est, apud *Josephum*, vel minimum hujus lacunæ vestigium, quo credibile fiat, hoc eraso, quidquam deesse orationi *Josephi.* Denique quis credat Judæos à tempori-

* *Pag.* 35.

poribus *Origenis*, quibus Christianum nomen ubique sparsum erat, & quibus jam Bibliothecas adornare sibi Christiani cœperant, ut docet * *Eusebius*, ex omnibus Codicibus potuisse ea verba ita expungere, ut nullus eorum qui ad nos pervenerunt integer sit? Certè credibile est Librarios Christianos, non Judæos qui librorum Græcorum numquam studiosi fuerunt, nec Ethnicos à quibus spernebantur Judæi, exscripsisse *Josephum*; illi autem numquam hunc locum omisissent, si in suis Exemplaribus eum reperissent. Imò verò, ex auctoritate *Origenis*, suo loco potiùs reposuissent; si aptum ullum, apud *Josephum*, invenissent.

10. At eum locum, inquit vir doctissimus, „ † quoniam tam apertè & fidenter usurpant „ *Origenes* & *Eusebius*, cùm ille disputaret „ adversus Ethnicos, uterque verò in media „ Judæorum colluvie scriberet, & eum præ- „ terea designat ‡ *Hieronymus*; minimè cre- „ di potest vel confictum ab iis fuisse, vel ab „ aliis, vel omnino suspectum fuisse & du- „ bium. At *Origenem* sequutus est *Eusebius*, ut solet priores, *Eusebium Hieronymus*, ne inspecto fortè quidem *Josepho*. Ideóque hi tres testes ad unum redeunt. Non equidem puto *Origenem*, finxisse, sed vitiato codice usum nihil vetat nos fateri. Numquam fuit tam diligens, ut nihil proferret nisi exploratum. Fortè etiam memoriæ plus æquo confidit,

* *Lib. VI. c. 20. Hist. Eccl.*

† *P. D. Huetius, Ibid.* ‡ *Catal. Script. Eccle. in Josepho & Jacobo.*

fidit, & quod nusquam legerat citavit. At facere non debuit. Fateor, sed an homines etiam eruditi semper abstinent ab iis, à quibus eos abstinere satius erat? Annon Veteres passim infirma argumenta, ex suppositiciis libris petita, proferunt fidentissimè, quasi res clara esset? Testes sunt commenticiæ *Sibyllæ*; & tot alii libri passim à *Clemente Alexandrino*, aliisque laudati. Igitur non est ex ἀκριβείᾳ, quâ Veteres plerique caruerunt, ratiocinandum. Hæc si expendantur, per se concident quæcumque similia, hanc in rem, habet vir eruditissimus.

11. Alter locus legitur etiamnum apud * *Josephum*, cujus hæc sunt verba, postquàm dixit Ananum juniorem Sadducæum fuisse, & Synedrium, non exspectato Albino, convocasse, ita pergit: καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους; *statutúmque coram eo fratrem Jesu, dicti Christi, (nomen ei erat Jacobo) & quosdam alios, accusatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

12. Sunt quoque rationes sat graves, quæ persuadeant hæc fuisse interpolata, & scripsisse dumtaxat *Josephum*, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτό τινας, καὶ ὡς παρανομησάντων, &c. *statutósque coram eo nonnullos, & accusatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

* *Ant. Jud. Lib. XX. c.* 8.

dos. Primò, hic locus non videtur, tempore *Hegesippi*, fuisse in *Josepho*; hinc enim potiùs narrationem mortis Jacobi desumsisset, quàm ex ineptis narrationibus, quas ex eo habet *Eusebius* Lib. II. c. 23. Hist Eccles. Similia dicenda de *Clemente*, qui Hypotypos. Lib. VII. dicebat ex *Hegesippo* Jacobum κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθέντα, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγέντα εἰς θάνατον: *ex templi lorica præcipitatum*, & *à fullone ligno ad mortem percussum*. Secundò, qui fidem habent narrationi *Hegesippi*, eos oportet aut *Josephum* falsi arguere, aut suspectum habere hunc locum, quo res publicè Jerosolimæ gesta, adeóque notissima aliter narratur; ut mirari subeat ab *Eusebio Josephi* & *Hegesippi* verba adlata, eodem Capite, nec eum tentasse ea in concordiam redigere, aut alterutrius narrationis fidem in dubium non revocasse. Tertiò, non est credibile *Josephum* Judæum, ut jam diximus, tanti fecisse mortem Episcopi Christiani, sine dubio, ex opinione Judæorum, παρανομήσαντος, ut eam, quasi grave crimen Anani, memoraverit. Palam enim docebant Christiani, illo tempore, liberè versandum esse cum Ethnicis incircumcisis, & cærimoniarum legalium nequaquam observantibus; eósque non minùs mundos esse, ac Deo gratos, si ex norma Evangelii viverent, quàm si Mosaïcos omnes ritus observarent; quæ profectò erat παρανομία, ex sententia Pharisæorum, ac *Josephi*.

13. Tertius locus est Antiquitat. Jud. Lib. XVIII.

XVIII. c. 4. ubi *Josephus*, si exemplaribus nostris credimus, disertè loquitur de Jesu Christo. Non repetemus quæ de eo dixit vir acutissimus * *Tan. Faber*, qui integrâ Epistolâ à Christiano confictum esse locum demonstrare adgressus est. Si ille rem acu tetigit, habemus hîc insigne exemplum interpolationis indignæ Christianâ Religione; quæ firmioribus nititur fundamentis, quàm ut ejusmodi fraudibus indigeat. Contrà si † celeberrimus ac doctissimus vir, qui locum *Josephi* genuinum esse contendit, & contra aliter sentientes probare conatus est, audiatur; singularis nequitiæ Judæorum hic locus nobis exemplum præbebit. Objicientibus enim, plurimos è priscis Christianæ Religionis propugnatoribus, tam valido testimonio causam suam numquam esse tutatos; non *Justinum*, non *Tertullianum*, non *Origenem*, non alios plerosque; quod fecissent utique, si vel cognita ipsis fuisset ista ῥῆσις, vel pro legitima eam habuissent; hæc, inquam, objicientibus „ respondet, causas, nempe, fuisse dolos „ Judæorum, qui ex pluribus eam libris ex- „ triverant, jam inde à primis, post *Jose-* „ *phum*, temporibus.

14. Ad rem, quam hîc agimus, nihil interest utra harum sententiarum verior habeatur; sed ingenuè profitebimur nos *Tan. Fabro* adsentiri, etiam post lecta quæ contra eum dixit vir, cujus multijugem eruditionem ceteroqui suspicimus. Nihil quidem est, quod ad-

* *Lib. I. Ep.* 44.

† *P. D. Huetius Demonst. Evang. Prop. III.* §. 13.

addamus *Tan. Fabri* argumentis ; ſed non difficulter nobis videmur confutare poſſe, quæ illi oppoſita ſunt, quod tamen non faciemus. Unum dumtaxat hîc animadvertendum eſſe cenſemus ; nimirum , incredibile planè eſſe exemplaria *Origenis* habuiſſe locum priorem de Jacobo , antea adlatum , qui in nullis noſtrorum comparet ; caruiſſe verò hoc , de Chriſto , teſtimonio. Qui enim unum abradere potuerant , alterum etiam abraſiſſent. Non minùs mirum, in iis exemplaribus, quæ habent locum de Chriſto , deeſſe verba ad Jacobum ſpectantia , quæ prima expendimus. Si dixeris relictum fuiſſe in exemplaribus *Origenis* locum de Jacobo , quippe minoris momenti ; expunctum verò eum , in quo de Chriſto ſermo erat, quo Judæorum pertinacia jugulabatur; quæram quî factum ergo ſit, ut in ſequentium ſæculorum exemplaribus , in quibus verba de Chriſto leguntur , nuſquam inveniantur quæ primo loco protulimus de Jacobo ? Si hæc deleta fuerant, multò potiore jure illa expuncta fuiſſent. Vix quoque crediderim ullos fuiſſe Librarios Judæos, qui Græcos libros Chriſtianis , aut Ethnicis venderent ; certè non fuit eorum moris deſcribere Gentilium ſcripta, nec propter *Joſephum*, & perpaucos alios Judæos , qui Græcè ſcripſerant , videntur illi librarias officinas inſtituiſſe. Multa autem exemplaria corrumpere vix quiſquam poterat , niſi Librarius.

15. Nec eſt putandum defuiſſe inter Chriſtianos , ex quocumque grege fuerint , qui ejuſmodi fraudes admitterent. Certè *Ambro-*

ſius

sius non semel Arianos ejus sceleris insimulat. *Ariani*, inquit de Fide Lib. II. c. XV. n. 335. *Scripturas falsavere divinas.* Nolim planè ei de adversariis infensissimis credere; sed hinc liquet rem non incredibilem visam eo ævo, cùm præsertim non semel eam exprobret Arianis. Similia fortè & ipsi de Consubstantialistis dictitabant. Ne utrosque mentitos putes, exempla aliquot ex Novo Testamento proferemus locorum manifestò interpolatorum, in aliquot saltem Codicibus; ex quibus judicare licebit, non unum fuisse Falsarium, inter eos qui Codices Sacros olim describebant; quamvis nequaquam passa fuerit divina Providentia, eorum depravationes Religioni nocere.

Matthæi C. III, 11. Joannes Baptista ait se baptizare aquâ, in pœnitentiam; sed eum, qui post ipsum venturus erat, baptizaturum ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, *spiritu sancto & igne.* Veteres omnes Translationes & optimi Codices ita legunt; attamen laudantur multi MSS. Codd. in Oxoniensi anni 1676 & Milliana Editione, à quibus voces ἐν πυρὶ absunt. Cùm non intelligerent quid hæ voces vellent, nec eas viderent expressas Marc. I, 8. & Joan. I, 35. delendas temerè homines non bonæ fidei judicarunt. Fortè &, ut suspicatur *Hug. Grotius*, Hæretici nonnulli, qui igne baptizababant, occasionem huic depravationi præbuerunt.

Matthæi C. XXIV, 36. ita loquitur Christus de die Judicii, ex Cod. Cantabrig. Græ-

co-Latino : ὐδεὶς οἶδεν ὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν ὐρανῶν, ὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μυ μόνος: *nemo ſcit, neque Angeli Cœlorum, neque Filius, niſi Pater meus ſolus.* Sic quoque legit *Chryſoſtomus* ad hunc locum. Similia habet Marcus, Cap. XIII, 32. Pleraque tamen exemplaria, apud Matthæum, omittunt verba ὐδὲ ὁ Υἱὸς, quamquam habent apud Marcum. *Hieronymus* in Matthæum XXIV. *In quibuſdam*, inquit, *Latinis Codicibus additum eſt*, neque filius, *cùm in Græcis & maximè Adamantii & Pierii exemplaribus, hoc non habeatur adſcriptum.* At cùm Ariani hoc loco uterentur, ad oſtendendum Filium eſſe minorem Patre, ſic inter alia reſpondebat *Ambroſius* de Fide Lib. V. C. XVI. n. 193. *Veteres non habent Codices Græci*, quia nec Filius ſcit. *Sed non mirum, ſi & hoc FALSARUNT, qui Scripturas interpolavere divinas. Quâ ratione autem videatur adjectum proditur, dum ad interpretationem tanti Sacrilegii derivatur.* Fallebatur *Ambroſius*, ſed hinc liquet quid de audacia falſariorum ejus temporibus crederetur.

Marci Cap. XVI. Quamvis veteres Tranſlationes antiquiſſimſque Codices & Patres hoc Caput integrum habeant, ac laudent; ſunt nonnulli Codices, in quibus totum deeſt, aut ſaltem à verſ. 9. quod ſe animadvertiſſe ait *Gregorius* Nyſſenus, ut obſervavit *Hug. Grotius*; qui rectè judicat hanc omiſſionem tribuendam exſcriptoribus, qui in hac parte Marcum cum Matthæo in concordiam non poſ-

posse revocari existimarunt. *Hieronymus*, in Ep. ad Hedybiam, similiter animadvertit à plerisque hoc Caput non admitti, & adjectitium haberi, quòd diversa narret à reliquis Evangelistis. *Aut enim non recipimus, Marci testimonium, quod in RARIS fertur Evangeliis, omnibus Græciæ libris penè hoc capitulum in fine non habentibus; præsertim cùm diversa atque contraria Evangelistis ceteris narrare videatur* &c. Col. 172. P. I Tom. IV. Ed. Bened. Hoc verò falsum esse ostenderunt viri doctissimi, ut nulla sit ratio de Evangelistarum consensu dubitandi.

Ibidem vers. 2. pro ἀνατείλαντος ἡλίου, *orto sole*, MS. Codex *R. Stephani*, aliique *Millio* laudati habent ἔτι ἀνατείλαντος. *Gregorius Nyssenus*, in Serm. de Resurrectione, ἔτι τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἀντιγράφων ἐμφέρεται: adhuc *in adcuratioribus exemplaribus exstat.* Sic legit etiam *Eusebius*, in Demonst. Evang. Lib. X. c. 8. Alii verò Codices, & veteres Translationes omittunt eam particulam; unde colligere est, interpretationis gratiâ, additam.

Ibidem. Vers. 8. In Codice, qui laudatur in Edit. Wecheliana, adduntur hæc versui octavo, atque ita definit hoc Evangelium: πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπέστειλε δι' αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας:

omnia mandata Petro paucis nunciarunt. Post hæc verò & ipse Jesus, ab oriente usque ad occasum, nunciavit per eos sacrum & incorruptum præconium æternæ salutis.

Ibidem. Vers. 14. *Hieronymus* Lib. II. adversus Pelagianos, P. 2. Tom. IV. col. 520. Ed. Benedict. *In quibusdam exemplaribus & maximè in Græcis Codicibus, juxta Marcum, in fine ejus Evangelii scribitur.* Postea cùm accubuissent, &c. *Et illi satisfaciebant dicentes; sæculum istud iniquitatis & incredulitatis substantia est, quæ non finit per immundos Spiritus veram Dei adprehendi virtutem. Idcirco jam nunc revela justitiam tuam.* At neque Versiones, neque Codices ulli superstites huic additamento favent.

Lucæ Cap. II, 33. Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, *& erant Joseph & mater ejus.* Sic Alexandrinus & plerique Græci Codices, sic Syrus & Arabs. Nonnulli pro Ἰωσὴφ habent ὁ πατὴρ, aut ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ut docet *Millius.* Vulgatus: *& pater ejus & mater*, *Hieronymus*, contra Helvidium, col. 134. Tom. IV. P. 2. Ed. Benedict. de postrema lectione: *Tu licèt, mirâ impudentiâ, hæc in Græcis Codicibus falsata contendas, quæ non solùm omnes penè Græciæ tractatores in suis voluminibus reliquerunt; sed nonnulli quoque è Latinis, ita ut in Græcis habentur, adsumserunt.* Non immeritò conjecit *Erasmus*, *mutatum id à quopiam, qui vereretur Josephum vocare patrem Jesu.*

Ibi-

Ibidem. Cap. XIX, 41. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τ̃ πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ: *& cùm adpropinquasset, conspectâ urbe, illam deflevit.* Cum nonnulli lacrimas Christo indignas judicarent, resecuerunt hunc versum. *Epiphanius* in Anchorato num. 31. Ἀλλὰ καὶ ἔκλαυσε κεῖται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν τοῖς ἀδιορθώτοις ἀντιγράφοις, καὶ κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐν τῷ κατὰ αἱρέσεων, πρὸς δοκήσει τ̃ Χριστὸν πεφυκέναι λέγοντας. ὀρθόδοξοι δὲ ΑΦΕΙΛΟΝΤΟ τὸ ῥητὸν, φοβηθέντες καὶ μὴ νοήσαντες αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ τὸ ἰσχυρότατον: *Sed & ploravit exstat in Evangelio secundùm Lucam, in exemplaribus non emendatis*, (imò non corruptis) *& usus est hoc testimonio Sanctus Irenæus, in opere contra Hæreses, ad eos refellendos, qui Christum specie tenus fuisse dicebant. Orthodoxi verò SUSTULERUNT vocem, veriti, nec intelligentes ejus finem & summam vim.* Habent tamen omnes nostri Codices, & antiquissimæ Translationes. Vide *Irenæum* Lib. I. c. 17. & *Hug. Grotium*, ad hunc Lucæ locum.

Ibidem. Cap. XXII, 43, 44. Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ, ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν: *Adparuit autem ei Angelus de cœlo confortans eum, & cùm esset in agonia, intentiùs ora-*

bat; erat autem ſudor ejus, quaſi grumi ſanguinis deſcendentes in terram. Hæc, quæ ſunt in omnibus fermè noſtris Codicibus, priſciſque Tranſlationibus, ait *Hieronymus* Lib. II. contra Pelagianos P. 2 T. IV. col. 521. Ed. Ben. *in quibuſdam exemplaribus, tam Græcis, quàm Latinis, inveniri*; ex quibus verbis liquet, ſi modò adcuratè loquutus eſt *Hieronymus*, ex pleriſque abfuiſſe. Similia habet *Hilarius* Lib. X. de Trinitate, num. 41. in Ed. Ben. Pariſienſi. Solus Codex Alexandrinus, cum duobus Bodleïanis, proferuntur à *Millio*, quaſi iis verſibus deſtituti. Falſarii, qui, pro ſua imperitia, hiſtoriam Chriſti emendabant, hæc ſuſtulerant, quaſi indigna Chriſto, quæ tamen ceteri Chriſtiani genuina eſſe agnoverunt. Quæ narrabantur de nonnullis Martyribus, qui, quaſi alienatâ mente, nec cruciatus ullos patiente, illudebant carnificibus, effecerant ut extremum illud Chriſti certamen imperiti homines non ſatis concoquerent. At multò major eſt conſtantia ejus qui ſui compos, & acerrimis doloris ac ignominiæ ſtimulis confoſſus, Virtutem ac Veritatem tuetur; quàm ejus, qui inſtar furentis clamitat ſe nihil ſentire doloris, & ridet, ſi vera quidem ſunt quæ narrantur, in mediis flammis, aut in candente crate. Verùm hæc non ſunt hujus loci.

Joannis Cap. VII, 8. ita loquitur Chriſtus: *ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην. ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω: vos adſcendite ad hoc feſtum, ego*

non-

nondum adscendo. Codex Cantabrigiensis habet οὐκ, pro οὔπω, ut & aliquot Patres & Interpretes, quos enumerat *Millius*; sed plerique omnes Codices οὔπω. Tempore *Porphyrii*, in plerisque videtur lectum οὐκ. *Hieronymus*, Lib. II. contra Pelagianos, ibidem: *Iterum se negavit, & fecit quod priùs negaverat. Latrat* Porphyrius, *inconstantiæ ac mutationis accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda.* Vide, ad hunc locum, *Theod. Bezam.*

Ibidem. Cap. VIII, 3. & seqq. ad 11. habetur historia adulteræ, de qua vide quæ adjecimus *H. Hammondi* adnotationibus.

Actorum Cap. XX, 28. est insignis lectionis varietas, de qua jam diximus Cap. VIII.

Epistolæ ad Romanos C. V, 14. ait Paulus mortem regnasse ab Adamo usque ad Mosem, καὶ ἐπὶ ΜΗ ἁμαρτάνοντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ: *etiam in eos qui* NON *peccaverant ad similitudinem transgressionis Adam. Origenes* observarat, in multis Codicibus, non esse negativam; atque ita legendum contendit *Hilarius Diaconus*, cujus Commentarii perperam *Ambrosio* olim tribuebantur. Rectène an secus, nunc non quæram; sed digna notatu verba ejus adscribam, ubi ita loquitur contra eos, qui Græcos Codices, in quorum plerisque erat negatio, quasi emendatiores Latinis, ei objiciebant: *Sic præscribitur nobis de Græcis Codicibus, quasi non ipsi ad invicem discrepent.* QUOD *facit studium*

 con-

contentionis. Quia enim propriâ quis auctoritate uti non poteſt, ad victoriam, verba Legis adulterat, ut ſenſum ſuum quaſi verba Legis adſerat; ut non ratio, ſed auctoritas præſcribere videatur. Conſtat autem porrò olim quoſdam Latinos, de veteribus Græcis tranſlatos olim Codices, quos incorruptos ſimplicitas temporum ſervavit & probat. Poſtquàm autem à concordia animis diſcedentibus & hæreticis perturbantibus, torqueri quæſtionibus cœperunt, MULTA IMMUTATA *ſunt ad ſenſum humanum, ut hoc contineretur in * Litteris quod homini videretur, unde & ipſi Græci diverſos Codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & hiſtoria & ratio & auctoritas obſervantur. Nam hodie, quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, ſic inveniuntur à Veteribus poſita, Tertulliano, Victorino & Cypriano.* De varietate lectionis, in Pauli loco, adeantur *Deſ. Eraſmus, Theod. Beza*, qui acerrimè in virum ſe doctiorem invehitur, & *Joan. Millius.*

Ibidem. Cap. IX, 5. Chriſtus dicitur ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τὺς αἰῶνας, *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Obſervavit dudum *Eraſmus Cyprianum*, adverſùs Judæos Lib. II. c. 6. & † *Hilarium* in Pſalmum CXXII. omittere vocem *Deus*, nec *Chryſoſtomum* videri eam legiſſe. *H. Grotius* iis

* *Videtur deeſſe* ſacris, *aut* ſanctis.

† *Video tamen in accuratioribus Editionibus* Hilarii *legi* Deus, *ut in Pariſina anni* 1693. *Sic quoque legitur in* Cypriani *Ed. Oxonienſi. Deſtitutum tamen Codd.* Eraſmum *non fuiſſe oſtendit* Joan. Fellus.

iis addit Syrum Interpretem, qua in re fallitur. Sive autem deleta, sive addita fuerit datâ operâ hæc voçula, Falsariorum hoc fuit facinus; qui aut noluerunt sibi Paulum adversari, aut sententiam pro se ferre voluerunt Existimavit *Erasmus* interpunctionem hîc esse mutandam, at temerè, qua de re postea aliquid dicemus.

Ep. ad Philippenses C. III, 3. legimus in Editionibus nostris πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, *Spiritu Deo servientes.* At MS. Alexandrinus alisque multi habent Θεȣ̃, *Spiritui Dei.* Quam *Ambrosius* veram lectionem esse vult Lib. II. de Spiritu Sancto Cap. V. §. 46. alteram verò Hæreticorum, qui Spiritum Sanctum Deum esse negabant, corruptelam. *Simul*, inquit, *Creatori admonet serviendum, damnando eos qui serviunt creaturæ, cùm Creatori servitium debeamus; & quoniam Spiritum Creatorem noverat, docet* (Paulus) *eidem serviendum, dicens* ——— nos enim sumus circumcisio qui Spiritui Dei servimus. *Quod si quis de Latinorum Codicum varietate contendit, quorum aliquos PERFIDI FALSAVERUNT, Græcos inspiciat Codices & advertat, quia ibi scriptum est,* οἱ πνεύματι Θεȣ̃ λατρεύοντες, *quod interpretatur Latinus, qui Spiritui Dei servimus.* At *Th. Bezæ* & multis aliis altera lectio germana videtur, unde sequitur Falsarios eos esse, qui scripserunt Θεȣ̃.

1. Epistolæ ad Timotheum Cap. III, 16. in plerisque nostris exemplaribus Græcis, legimus

mus hodie Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, *Deus adparuit in carne.* Sed pro voce Θεὸς, Latinus Int. & Syrus legerunt ὃ, confirmántque eam lectionem Claromontanus Codex, & alius in Oxoniensi Editione memoratus. Sed & nos antiquum Codicem vidimus, ut diximus in Epistola Millianæ Editioni Roterodamensi præfixa, ubi est ο, & recentiore manu additum ς. *Erasmo* videtur additum Deum *adversùs Hæreticos Arianos*; *Bezæ* verò *sublatum fuisse ab iis qui vel Deitatem Christi, vel utriusque naturæ unionem, jam inde ab ipso conceptionis momento, negabant.* Non inquiram uter meliùs conjecisse videatur; sed si quis addiderit quod in Codicibus suis non inveniebat, aut detraxerit quod in iis legebat, confirmandæ opinionis suæ causâ, eum Falsarium fuisse, ex omnium suffragio, pronuncio. Putat *Joan. Millius* primùm lectum, ΘΣ, hoc est Θεὸς, unde factum est ΟΣ delectâ lineâ transversâ litteræ Θ, deinde, deleto Σ, Ο, *quod*, ut construeretur cum voce μυςήριον. Sic *Heraclides* apud *Hippocratem* mutabat ΟΥΡΑΣ in ΘΥΡΑΣ, ut docet *Galenus*, jam antea à nobis prolatus, in Procemio Com. I. ad Lib. VI. Epidemiorum. Verùm eodem modo fieri potest ut Ο mutaretur in Θ, deinde adderetur Σ, ut fieret ΘΣ, seu Θεὸς, quod, inchoatum vidimus in antiquo exemplari, quod, & in Alexandrino factum, ad Theta quod adtinet, à manu recentiore, ut testatur *Millius*, qui tamen putat

tat se vidisse vestigium antiquioris lineæ transversæ in littera Theta, quæ fuerit tantùm crassior facta. Rem in medio relinquimus, sed verisimilius videtur mutationem factam in hoc loco, quæcumque sit, eò factam esse, ut alterutri parti favere, aut minùs adversari videretur Paulus. Audacioris etiam corruptionis meminit *Joan. Morinus* Exercit. Bibl. Lib. I. Exerc. III. C. IV. p. 59. quem vide.

1. Epistolæ Joannis Cap. IV, 3. legimus in exemplaribus Græcis, consentientibus Syro & Arabe Interpretibus: *πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐστί*: *omnis Spiritus qui non fatetur Christum, qui in carne venit, ex Deo non est.* At Vulgatus habet: *Omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est*, itémque *Irenæus*, Lib. III. c. 18. *Tertullianus* Lib. V. contra Marcionem Cap. 16. & alii. *Socrates* verò Hist. Eccles. Lib. VII. c. 32. sic de Nestorio, déque hoc loco scribit: *ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου ἐγέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι πᾶν πνεῦμα* Ο ΛΥΕΙ *τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστί. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα. διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημήναντο, ὥς τινες εἶεν* ΡΑΔΙΟΥΡΓΗΣΑΝΤΕΣ *τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες*: *ignoravit in catholica Joannis Epistola, ita scriptum esse,*

se, in antiquis exemplaribus: Omnis ſpiritus, qui Jeſum ſolvit, non eſt ex Deo. *Hanc enim ſententiam è vetuſtis exemplaribus ſuſtulerunt ii, qui ab hominis diſpenſatione divinitatem ſeparare ſtudebant. Quamobrem & priſci Interpretes id ipſum obſervarunt, fuiſſe, nimirum, quoſdam, qui hanc Epiſtolam* DEPRAVARINT, *hominem à Deo ſejungere cupientes.* Eſt & alia lectio hujus loci, ex Codice Alexandrino: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ τ̀ Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐςίν: *omnis ſpiritus, qui non fatetur Jeſum, ex Deo non eſt.* In partes eunt Interpretes, de vera hujus loci lectione; & contendunt eam lectionem, quam non probant, eſſe depravationem.

Ibidem. Cap. V, 7, 8. ita legimus in Codicibus noſtris, ex recentioribus MSS. Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι: *nam tres ſunt, qui teſtificantur in cœlo; Pater, Ratio, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum ſunt. Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, ſpiritus & aqua & ſanguis, & hi tres in unum conſentiunt.* At MS. Alexandrinus habet tantùm: ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Ita etiam vetuſtiores alii omnes Codices Græci, ita Syrus, Arabs, Æthiops, & ipſe Latinus Interpres, in antiquiſſimis Codicibus. Priſ-

Priscis Libris si insint verba, quæ in Editionibus nostris leguntur, sunt addita margini, non in ipsa orationis serie, & quidem recentiore plerumque manu. * Ita multi Patres legerunt, ut monuerunt viri doctissimi ad hunc locum, quod pluribus probare non opus est. *H. Grotius* conjicit ex additamento Ariani cujuspiam esse, quod præterea legitur in nostris Codicibus; alii volunt in iis casu esse omissa, quæ sunt inter voces οἱ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, propter eorum verborum repetitionem, quod sæpe factum antea ostendimus; sed obstant voces ἐν τῇ γῇ, quæ sunt post hæc verba vers. 8. Volunt quidem viri eruditi eas primùm scriptas fuisse, sed postea deletas, cùm sensu carerent. At primùm, est conjectura, quæ nullis nititur Codicibus; nulli enim laudantur ubi sint voces ἐν τῇ γῇ, omissis testibus cœlestibus. Deinde, poterat dicere Joannes tria Christo testimonium exhibere *in terra*, tacitè hoc opponens variis cœlestibus testimoniis, quæ Pater ei præbuerat, nec causa ulla erat eorum verborum delendorum. Tertiò, nullo modo credibile est hæc verba delituisse in pervetustis quibusdam Codicibus, per aliquot sæcula, dum Arianorum controversiæ vigerent, & agitarentur à viris doctissimis, qui omnia vetera monumenta curiosissimis oculis lustrabant, si quid in iis occurreret, quo causam suam tueri possent; donec exstinctâ propemodum Arianorum sectâ, in

* *Omitto minores varietates, quas vide in Oxon. &* Milliana *Ed. & apud* Ric. Simonium *in H.C.N.T. de Textu Cap. XVIII. & Diss. de MSS. N. T. sub finem.*

in lucem proferrentur. Scio adferri hanc in rem locum unius *Cypriani*, sed ex eo nihil posse colligi ostendit *Ric. Simonius*; quod non illibenter agnosco, qui gratias habeo verum docentibus, quicumque sint, quamvis etiam de me malè meritis. Vide infrà C. XVII, 39. Quæ cùm ita sint, fateor me non videre quâ fide, aut quo jure possint vetustiores Codices ex recentioribus emendari? An ita postulat orationis series? Nequaquam. Non pluribus rem persequemur, quia à viris doctissimis copiosissimè pertractata est.

Unum dumtaxat addemus exemplum insignis fraudis, hanc in rem. Cùm, nimirum, deessent, in antiquioribus Latinis exemplaribus, verba quæ antea adtulimus, non modò à Theologis illata sunt recentioribus MSS. sed & antiquiores Interpretes malæ fidei sunt incusati. Quod ut aliqua cum veri specie, quæ nulla erat, fieri posset; fictus est à pio, scilicet, impostore Prologus in septem Epistolas Canonicas, in quo ita *Hieronymus* loquens inducitur: *Quæ si ut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab Interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum se se varietas impugnaret; illo præcipuè loco de unitate Trinitatis, in prima Joannis Epistola, positum legimus. In qua etiam ab infidelibus Translatoribus multùm erratum esse fidei veritate comperimus; trium tantùm vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis & spiritûs in sua editione ponentes; & Patris, Verbique ac Spiritûs testimonium omittentes; in quo maximè & fides Catholica robo-*

roboratur, & Patris & Filii ac Spiritûs Sancti una divinitatis substantia comprobatur. Ne quisquam suspicaretur Prologum non esse *Hieronymi*, additum est in ultima Periodo nomen *Eustochii: Sed, tu virgo Christi Eustochium,* &c. Hunc autem Prologum esse confictum probavit *Ric. Simonius* in Hist. Critica Textûs N. T. Cap. XVIII. quamvis in nonnullis erraverit, si stemus fide *Monachorum Benedictinorum*, qui nuper *Hieronymum* edidere. Ipsa tamen in re ei adsentiuntur, quamvis ubicumque possunt hominem admordeant, & γνησιότητα loci suspectissimi acriter defendant. Vide quæ habent in Adnotationibus ad eum Prologum, & adi etiam *Simonium*, qui conjicit scholion è margine in textum irrepsisse.

Epistolæ Judæ vers. 4. in Editionibus, ita describuntur Hæretici quidam Apostolicorum temporum: τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν, καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι: *solum herum Deum, ac Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Sed in Alexandrino Codice non est vox Θεὸς, uti nec in duobus *T. Bezæ*, nec in aliis, in Oxoniensi & Milliana Editione memoratis. Non legit eam Latinus Interpres. Sive datâ operâ detracta fuerit hæc vocula, sive addita à Theologis; quicumque sint, & quacumque de causa; illa quidem fraus est, indigna bonis viris, & veri amantibus.

Hebr. II, 9. legimus in nostris Codicibus ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου.

Sed *Origenes*, *Ambrosius*, *Hieronymus*, alii recentiores, testantur, ut docet *Millius*, lectum hîc fuisse χωρὶς Θεοῦ, quod putat esse glossema cujuspiam, qui hæc addiderat margini *ne passio fuisse Deitatis putaretur*, ut loquitur *Vigilius* Tapsensis, unde quasi vera lectio in textum translatum fuerat. Vix tamen putarim, quòd controversiæ Nestorianorum & Eutychianorum nondum essent natæ. Mendum potiùs fuerit incuriæ Librariorum. Omnes Codd. Græci, qui supersunt, habent χάριτι, Latini *gratia*.

Ultimo loco memorabimus novam interpunctionem, quam in MS. Codice invenit olim *Claud. Sarravius*, Senator Parisiensis, & quam his verbis profert, in Epist. CLXXVI.
„ Codex est, inquit, venerandæ antiquitatis,
„ qui Scripturæ speciem præfert ultra octin-
„ gentos, vel etiam mille annos exaratæ.
„ Locus autem habetur Apocalypf. Cap.
„ XIX, 10. & vulgò ita legitur: σύνδουλός
„ σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν
„ μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον.
„ Codex verò, quem jam verso, legit in
„ hunc modum: σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελ-
„ φῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν. Ἰησοῦ τῷ
„ Θεῷ προσκύνησον. Quæ lectionis varietas
„ non est nihili. „ Nempe, vertendum esset, ex hac interpunctione: *conservus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium. Jesum Deum adora*; non, ut omnes Interpretes, *testimonium Jesu. Deum adora.* Sed hanc

esse veram interpunctionem ostendunt sequentia, & perpetuus Apostolorum stylus. Quo factum ut nemo alius tale quidquam somniarit. Nec sanè à *Millio* ulla similis lectio memoratur. Hoc in memoriam mihi revocavit duas interpunctiones ab *Erasmo* excogitatas, ad Rom. IX, 5. *Ex quibus est Christus secundum carnem*, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας; *qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Vellet aut τελείαν στιγμὴν ante ὁ poni, *secundùm carnem. Deus, qui est super omnia, benedictus in secula*; nempe, sit; aut post πάντων, hoc modo, *qui est super omnia. Deus benedictus sit in secula.* Sed ut Græculus, à quo descriptus erat liber *Sarravii*, invito Joanne, voluit nomen *Dei* Domino Jesu tribuere: ita &, invito Paulo, eum titulum Christo detrahere conatus est *Erasmus.* Utriusque conatus, inter depravationes, ex æquo haberi possunt: nisi quòd venia dignior est *Erasmus*, quia conjecturam tantùm in Adnotationibus proposuit; locum verò, in Translatione sua, non secus ac alii, interpretatus est.

16. Hæc sunt depravationum manifesta, nisi fallor, exempla; quæ tamen, ita rem administrante Divinâ Providentiâ, neminem fallere possunt, nisi qui sponte falli velit; cùm antiquissimi Codices, & priscæ Translationes, & Scripta veterum Patrum satis ostendant quæ sit vera locorum, in nonnullis Codicibus depravatorum, lectio; ne jam doctrinam ac stylum Apostolorum memoremus. Non est Re-

ligio Christiana res obscura, & cujus necessaria capita obiter tantùm adtingantur in Apostolorum scriptis, aut difficulter ex aliis colligantur; ex quo intelligere licet, malâ manu, difficillimè eorum ullum ex hominum memoria deleri potuisse. Non moror hîc crassas Marcionitarum & aliorum depravationes, quæ statim retectæ sunt, & unà cum illis meritò irrisæ atque explosæ interierunt.

CAPUT XVI.

De Mendis à Vetustate ortis.

1. CUM Vetustas inscripta marmori atque æri monumenta innumera, aut prorsus absumserit, aut partim deleverit; nemo mirari possit, cur in libris, in membrana aut charta descriptis, sint hodie vel plurium vocum, vel aliquot litterarum lacunæ. Negligentiâ Librariorum atramento non bene temperato utentium, aut etiam eorum qui libros, magno licèt ære emtos, interdum non satis diligenter adservarunt, aliísque ejusmodi casibus, factum est ut in antiquissimis MSS. multa loca desint, ac plurimæ voces mutilæ cernantur, & quæ cupidissimè legeremus ea avidos oculos nostros fugiant. Quicumque Bibliothecas MSS. Codicibus instructas lustrarunt, facilè innumeros in iis vetustatis, omnia absumentis, morsus animadverterunt; & frequentes sunt virorum doctorum acerbissimæ,

mæ, eædémque inanissimæ querelæ, cùm à MSS. suis destituuntur, in iis locis, in quibus maximè eorum operâ indigebant.

2. Exstat hanc in rem historia, apud *Strabonem*, * digna quæ huc transferatur, quamvis paullò prolixior sit locus. Postquàm ergo dixit ab *Aristotele* Bibliothecam traditam esse *Theophrasto*, à *Theophrasto* verò relictam *Neleo*, ita pergit: ὁ δ᾽ εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μετ᾽ αὐτὸν παρέδωκεν ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἳ κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, οὐδ᾽ ἐπιμελῶς κείμενα. ἐπειδὴ δὲ ᾔσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων, ὑφ᾽ οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἔκρυψαν ἐν διώρυγί τινι. ὑπὲρ δὲ νοτίας καὶ σητῶν κακωθέντα ὀψέ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλίκοντι τῷ Τηΐῳ πολλῶν ἀργυρίων τά τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Θεοφράστου βιβλία: *Hic libros Scepsin translatos posteris suis reliquit, indoctis hominibus, qui incuriè positos, sub clavibus habuerunt. Cùm verò intellexissent studium Attalicorum Regum, quibus Scepsis parebat, conquirentium libros ad instituendam Pergami Bibliothecam; sub terra suos, in fossa quadam, occultaverunt. Humore vero & blattis vitiatos, serò tandem qui ex ea erant stirpe, Aristotelis, Theophrastique libros Apelliconti Teio, magnâ pecuniâ, vendiderunt.* Videntur timuisse Nelei heredes, ne Reges Pergameni sibi thesaurum illum, nullo persoluto pretio eriperent; quo

* *Lib. XIII. p. 419. Ed. Casauboniana Genevensis.*

metu factum est, ut eum terræ crediderint, sicut aurum solent avari; donec emtorem invenirent, qui sibi certam pecuniæ summam numeraret. At illâ cautione factum est, ut libri utriusque Philosophi vitiati fuerint; fieri enim non potuit ut blattæ pergamenas non perfoderent; útque humor, atramento diluto, litteras & voces multas non deleret. Perpaucos quidem fuisse crediderim, qui ejusmodi thesauros in Græcia, aut in Italia, defodere cogerentur; sed in Bibliothecarum forulis jacentia volumina non minùs cœli humor, ac blattæ, tineæve corrumpere potuerunt; si fortè, ut fit, ædes non satis diligenter tectæ essent, aut si libri raró inspicerentur. Sæpe natæ ex ejusmodi casibus lacunæ, nullo modo expleri potuerunt; aut si expletæ sunt, errante explentium acumine, vetusto Scriptori voces tributæ sunt, quibus usus non fuerat.

3. Factum id in *Aristotelis*, *Theophrastique* operibus, docet in sequentibus *Strabo*, hisce verbis: ἦν δὲ ὁ Ἀπελλίκων φιλόβιβλος μᾶλλον ἢ φιλόσοφος. διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων, εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετήνεγκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εὖ, καὶ ἐξέδωκεν ἁμαρτάδων πλήρη τὰ βιβλία: *Erat autem Apellicon potiùs librorum studiosus, quàm Philosophiæ; itaque erosarum particularum quærens instaurationem, in nova libros transtulit exemplaria, lacunas non rectè implens, ediditque libros mendorum plenos.* Paullò pòst, postquàm dixisset veteres Peripateticos difficulter phi-

philosophatos, quòd carerent libris *Aristotelis* & *Theophrasti*, subdit: τοῖς ἢ ὕστερον ἀφ' ὃ τὰ βιϐλία ταῦτα προῆλθεν, ἄμεινον μὲν ἐκείνων φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελίζειν, ἀναγκάζεσθαι μέν τοι τὰ πολλὰ εἰκότως λέγειν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν: *Posterioribus, ex quo hi libri fuerunt editi, facilius fuit philosophari & Aristotelem auctorem sequi; quamquam, ob mendorum multitudinem, cogebantur multa conjiciendo dicere.*

4. Ejusmodi ad nos pervenit, in Codice Alexandrino, Epistola *Clementis* Romani, in qua *Patricius Junius voces deperditas*, ut loquitur, & *litteras vetustate exesas, interstitiis adcuratissimè dimensis, supplevit*, supplementáque minio exprimi curavit; ut facile ab iis, quæ in MS. Codice comparent, secernerentur. Eadem postea uncinulis clauserunt *J. B. Cotelerius* & *Paul. Colomesius*, in hujus Epistolæ editionibus, quas diu post Junianam emiserunt. Nemo negarit quin ut plurimùm non malè suppleverit vir eruditus, cùm paucæ desint litteræ, & loca multa ex LXX. Interpretibus proferantur.

5. Attamen in prima periodo gravissimè offendit, habet enim: [Χάρις ὑ] μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο [κράτο] ρος Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληθυνθείη, [ἐφ' ὑ] μῶν ἰδίους καὶ ἐπ' ἀλλήλους: hoc est, illo interprete: *gratia vobis & pax ab omnipotente Deo, per Jesum Christum, in vobis singulis, ET mutuò erga vos invicem multiplicetur.* Quæ postrema ver-

ba ſolœca ſunt, in Græcis & Latinis, ſenſúque carent. Conjicit in notis ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως, abſurdè. At qui adcuratiùs inſpexerunt Codicem Alexandrinum viderunt in eo legendum eſſe potiùs: [Δὶ α] ἰφνιδίȣς καὶ ἐπ' ἀλλήλȣς γενομένας ἡμῖν συμφορὰς ἢ [παρεμπ] τώσεις: *Propter ſubitas & alias ſuper aliis, quæ nobis contigerunt, calamitates & caſus adverſos*, &c. ita ut hæc ſint initium periodi.

6. Sed miror ſubjecta verba non fuiſſe emendata, cùm ſententia ipſa ſat manifeſta ad veram lectionem deduceret: ἀδελφοὶ βϱάδειον [δυσο] ίζομεν ἐπιϛϱοφὴν πεποιη [κέν] αι περὶ τῶν ἐπιζητȣμένων [πα] ϱ' ὑμῖν πραγμάτων: vertit Junius: *fratres dilecti poſtulatis veſtris tardiùs nos animum adjeciſſe veremur*; legítque βϱάδιον. At ſupplementum vocis δυσοίζομεν durum eſt & coactum, nec ſenſum expeditiorem facit, præterquàm quòd vox rarior eſt. Sed *Junius* ait ſe *veſtigium minutiſſimum* τȣ̃ O ante I vidiſſe. *Cotelerius* verò vertit: *fratres, tardiùs videmur convertiſſe animum ad eas res, quæ à vobis quæſitæ ſunt.* In margine ſuſpicatur prò δυσοίζομεν, legendum νομίζομεν, *judicamus*, quod non debuit vertere *videmur.* Legendum erat, βϱαδεῖαν [δοκή] σομεν, hoc eſt, *ſerò videbimur ad animum revocaſſe*, ut βϱαδεῖα ἐπιϛροφὴ, ſit *ſera conſideratio.* Veſtigium τȣ̃ O & I ſequens ſunt ſine dubio crura vicina τῶν K & H. Senſus eſt perſpicuus, & ſe-

series orationis clara: *Propter subitas, & quæ aliæ super aliis nobis contigerunt calamitates, & casus adversos, fratres, seriùs videbimur ad animum revocasse quæ rogaveratis.*

7. Permulti alii exstant veteres Scriptores, in quibus lacunæ sunt; quæ nonnisi ope meliorum MSS. Codicum sarciri queant; nec opus est nos exemplis adferendis immorari. Hoc potiùs monebimus, cùm à Librariis spatium semper relinqui oportuisset vacuum, pro numero litterarum, aut vocum, quas in MSS. deesse, ex litterarum forma, intelligere poterant, sæpe eos nullum reliquisse, ne mutila exemplaria spernerentur, & minoris emerentur; aut summùm exiguum admodum, qualia videmus Asterisco in editionibus impleri. Sæpe etiam fugientes litterarum ductus, & partim deletos legere ac supplere infeliciter tentarunt. Viciffim, aut Librarii aut Critici, ubi nulla erat, lacunam esse perperam suspicati sunt, & locis integris Asteriscum, seu omissionis notam, adposuerunt. Tria *Ciceronis* loca, hanc in rem, proferemus.

8. Primus est in V. Verrina, * ubi de supplicio capitis, quod à civibus Romanis sumserat Verres: *Paullò ante, Judices*, inquit, *in morte misera atque indignissima navarchorum, lacrimas non tenebamus, & rectè ac meritò miseriá sociorum commovebamur; quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum sanguis conjunctus existimandus est; quoniam id & salutis omnium ratio* & VERITAS *omnium postulat.* Omnino vi-

* *Cap. LXVII.*

videntur hîc tres primæ litteræ vocis deletæ, adeò ut maneret VRITAS; ex quo, omissâ lacunâ, factum est VERITAS, sed legendum erat SECURITAS. Nempe, ut *securi* omnes essent cives Romani, & negotia sua tutò per universum Imperium gererent, nulli Magistratui Populi Romani licitum esse debuit eos in Provinciis agentes securi percutere. Hisce primùm editis, animadverti ita conjecisse *Franc. Hotomannum* & *Dionys. Lambinum.* Quorum conjectura haud paullò melior est, quàm eorum qui delent, contra fidem plerorumque Codicum, vocem *omnium*, & legunt *veritas*, quod interpretantur *justitia.*

9. Alter est in somnio Scipionis, * ubi postquàm hæc verba Africani ad se protulit: *Dictator Rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris.* *Hîc*, ait Cicero, *cùm exclamasset Lælius, ingemuisséntque ceteri vehementiùs; quæso, inquit, ne me è somno excitetis,* & PARUM REBUS, *audite cetera.* Hæc carent sensu, licèt sint in omnibus MSS. exceptis duobus, in quibus, si *Ald. Manutio* credimus, legebatur *pax sit rebus*, quod melius non est. Vestigia veterum litterarum legerunt Librarii, ut potuerunt. Crediderim, donec melius quid edocear, lectum olim fuisse HIS PAVORIBUS: *ne me*, inquit, *è somno excitetis his pavoribus*, quia amici Scipionis pavidis animis exceperant quod de propinquorum insidiis sibi metuendis dixe-

* *Cap. II.*

dixerat, atque exclamaverant. Poppæa in Octavia *Senecæ* verſ. 733.

Tandem quietem magnus excuſſit pavor.

Deïanira in Hercule OEtæo verſ. 395.

——— *Hic meum pectus timor,*
Altrix, *laceſſit*; *hic rapit ſomnum* pavor.

Apuleius Lib. II. p. 37. Ed. *Pricæi*: *Expergitus* & pavore *nimio perterritus*, & Lib. XI. initio: *experrectus* pavore *ſubito*. Unde liquet *pavorem* propriam eſſe, hanc in rem, vocem.

10. Tertius locus eſt mutilus, ſi ſtemus Criticorum judicio; quem propterea neceſſe eſt totum proferri, ut intelligere queamus an in eorum ſententia ſit nobis adquieſcendum. Sic ergo *Cicero*, Lib. I. De finibus Bon. & Malorum, c. 16. *Juſtitia reſtat, ut de omni virtute ſit dictum, ſed ſimilia ferè dici poſſunt. Ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas eſſe docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec diſtrahi poſſint: ſic de juſtitia judicandum eſt, quæ non modò numquam nocet cuiquam, ſed contrà ſemper alit aliquid tum vi ſuâ atque naturâ, quod tranquillet animos; tum ſpe nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata deſideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia ſemper animum excruciant, & ſemper ſollicitant, turbulentæque ſunt: ſic ** cujus in mente conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta*

non

non poteſt fieri, &c. Alii ediderunt hunc locum cum Aſteriſcis, alii neſcio quæ ſuppleverunt. Sed delendi ſunt Aſteriſci, & intelligenda *juſtitia*, de qua in ſuperioribus. Fefellit Criticos, quòd non animadverterint *ſic*, quando res contrariæ comparantur, & anteceſſit *quemadmodum*, ſignificare idem ac *contrà*. Perinde eſt ergo, ac ſi *Cicero* dixiſſet: *CUM temeritas & libido & ignavia ſemper animum excrucient, & ſemper ſollicitent, turbulentæque ſint*: *CONTRA* juſtitia, *cujus in mente conſedit, eo ipſo quod adeſt, turbulenta* ea mens *non poteſt fieri, & ſi verò molita quidpiam eſt, quamvis occultè fecerit, numquam tamen confidet id fore ſemper occultum.* Vir, nimirum, juſtus poteſt, perturbatione quapiam animi, tranſverſus agi, ita ut ad occultum facinus adduci ſe patiatur. Sed poſtea, ſedato adfectu, redux juſtitia cum docet quid timendum ſit ejuſmodi facinore inquinatis.

11. Verùm ut ad vetuſtatis menda redeamus, ſacri ipſi Hebræorum libri vim ejus ſenſerunt; nec interceſſit Divina Providentia, quominùs nonnulla minùs neceſſaria, longinquitate temporis, vitiarentur. In ipſis Novi Fœderis Tabulis, ſimile quid contigit. Ut ὕϛερον πρότερον, Homerico more, progrediamur, dubium eſſe nequit, quin in Teſſaradecadibus progenitorum Chriſti, Matth. I, 12. & ſeqq. deſit aliquid. Cùm enim Evangeliſta moneat verſ. 17. tres eſſe eorum Teſſaradecadas, quarum primæ ultimus eſt David, ſecundæ Jechonias, ſuperſunt tantùm in ulti-

ultima tredecim nomina, etiam comprehenſo Chriſto. Si locus ullus integer ad nos, Librariorum diligentiâ, pervenire debuit, is certè erat; quia Evangeliſta numerum progenitorum Chriſti, in tres claſſes tributorum, indicarat. Attamen ea Evangeliſtæ cura non obſtitit quominùs, ab antiquiſſimis temporibus, hîc omitterentur nomina nonnulla; quod videtur ortum ex lacuna exemplaris venerandæ antiquitatis, quam ſequentium ætatum Librarii explere non potuerunt. • De re ipſa vide dicta à nobis in additamentis ad *Henr. Hammondi* Adnotationes.

12. Lacunam eſſe liquet Gen. IV, 8. ex Samaritico Codice, Verſione LXX. Intt. & nota Maſſorethica, qua de re vide notata à nobis ad eum locum. Lacunæ etiam plures in Genealogicis Paralipoménon deprehenduntur, quarum præcipuas vide in Indice noſtro ad Libros Hiſtoricos V. T. Sed proferemus hîc aliud exemplum Pſalmi, dentibus ævi multò magis vitiati. Conferantur Pſalmi XIV, & LIII manifeſtum erit unum eumdémque eſſe Pſalmum, ſi comparentur quinque primi verſus & ultimus Pſalmi LIII. cum quatuor primis Pſalmi XIV. qui, non niſi perpaucis & exigui momenti varietatibus differunt. At magnum eſt diſcrimen inter verſus 4. & 5. Pſalmi XIV. & 6. Pſalmi LIII. Quæ verò ejus rei cauſa eſt? Nimirum, vetuſtas, quæ tria verba delevit ex Pſalm. XIV, & ſex alia vitiavit; quo factum, ut verba ejus Pſalmi careant ſenſu, & hiulca ſint, cùm Pſalmi LIII. verba ſint integra & pulcherrimam

mam fundant ſententiam. Hæc primùm adponam diſtincta in verſiculos, qualibus olim conſtabant Cantica Hebræorum, ut aliquando copioſiùs probabimus. Sic ergo habet Pſalmus LIII. verſ. 6.

שם פחדו פחד
לא היה פחד
כי אלהים פזר עצמות
חנך הבישתה
כי אלהים מאסם
מי יתן מציון ישועות׃

Ibi pavore trepidabunt,
ubi non erat timor,
quia Deus diſſipabit oſſa
obſeſſoris tui; *pudore eos adficies*,
quia Deus eos repudiavit.
Quis dabit è Sione ſalutem?

Pſalmus eſt in Babylonica captivitate ſcriptus, ut ex ultimo verſu liquet, in quo Pſaltes Babyloniorum cladem vaticinatur & liberationem Hebræorum, quam propiorem eſſe optat. Quarto verſu, legendum הבישתם *hebiſchotham*, hoc eſt, *pudore eos adficies*, ob rationes grammaticas & metricas, quas hoc loco non dicam. At Pſalmo XIV. ita hic locus exprimitur:

שם פחדו פחד
כי אלהים בדור צדיק
עצת עני תבישו
כי יהוה מחסהו
מי יתן מציון ישועת׃

Ibi

Ibi pavore trepidabunt ,
quia Deus in generatione juſta.
Conſilium pauperis pudefacietis ,
quia Jehova fiducia ejus.
Quis dabit è Sione ſalutem ?

1. Hic omiſſus ſecundus verſiculus , qui legitur in verſione L X X. Intt. 2. ſequentia verba mirè corrupta ſunt, nam pro פזר עצמות *diſſipabit oſſa* , eſt בדור צדיק עצת *in generatione juſta conſilium* ; pro חנך הכישתם *obſeſſoris tui, pudore eos adficies*, עני תבישו *pauperis pudefacietis* ; denique pro אלהים מאסם *Deus repudiavit eos* , יהוה מחסהו *Jehova fiducia ejus.* Hebraïcè ſcientes facilè in hiſce verbis animadvertent litteras ejuſdem organi eſſe miſtas ; atque hinc fortè depravatio loci cœpit , dein non ſatis integris ceterarum litterarum veſtigiis , Librarii ſenſum quem non inveniebant fecerunt. Quæ niſi ita ſe habere viderentur , facilè crederem ſecundum verſiculum omiſſum fuiſſe , ob repetitionem vocis פחד *phahhad* , cujus modi omiſſionum exempla adtulimus Cap. V.

13. Non opus eſt plura idgenus depravationum exempla proferre , cùm res ſit manifeſta ; ſed Criticos meminiſſe oportet , ut diximus , ſæpe eſſe lacunas , ubi nulla ſunt in Codicibus earum veſtigia , & viciſſim. Res eſt in periculoſiſſimo emendandi ſtudio , niſi dextrè eo utamur , maximi momenti.

14. Cùm nemo Librariorum ab oſcitantia & lapſu fuerit immunis , dormitare & labi potue-

fuerunt etiam qui primi exſcripſerunt libros, ex quorum exemplaribus cetera omnia derivata iiſdem vitiis laborarint neceſſe eſt. Locus eſt, hanc in rem, inſignis apud *Galenum* Comment. II. ad Lib. I. Epidemiorum, text. 83. p. 77. Tom. IX. Ed. Charterianæ, ubi poſtquàm è re ipſa probavit mendum eſſe in numero dierum Criticorum ab *Hippocrate* memoratorum, ſic portò loquitur: ἐγχωρεῖ ἢ κατ' ἀρχὴν εὐθὺς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τὴν λέξιν ἁμαρτηθεῖσαν φυλαχθῆναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι πολλαὶ τοῦτο πεπόνθασι παρά τε τῷ Ἱπποκράτει καὶ ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις: *fieri quoque poteſt ab initio ſtatim à Librario vocem vitioſè ſcriptam ſervatam eſſe, ut alias quibus idem contigit, cùm apud Hippocratem, tum alios non paucos.* De omni mendorum genere veriſſima hæc eſſe conſtat, ſed præſertim de lacunis, quæ non facilè ſuppleri poterant, ideóque omittebantur à Librariis, ne apographorum pretium, ut diximus, minueretur.

CAPUT XVII.

Leges emendandi.

1. MEMORATIS potiſſimis generibus mendorum, quibus ſententia veterum Scriptorum corrumpitur, & demonſtratis præcipuis rationibus, quibus ea menda irrepe-

pere potuerunt; nihil nobis agendum supereſt, niſi ut moneamus Criticum omnium eorum, quæ memoravimus, quàm peritiſſimum eſſe oportere, eáque animo obverſantia perpetuò habere; ut, quotieſcumque poſtulabit uſus, viis indicatis, ad mendorum originem pervenire queat, eáque feliciter corrigere. Nos digitum dumtaxat ad fontes intendimus, ceteráque judicio ac diligentiæ Studioſorum permittenda duximus. Præterea noſtra hæc Ars ſtatuit variarum rerum cognitionem aliunde eſſe petendam; eam ipſa non tradit, quippe finibus quibus circumſcribitur excluſam. Exempli causâ, ars eſt ſingularis dignoſcendæ ætatis MSS. Codicum, déque eorum characteribus judicandi; quæ, ſi pro dignitate tractetur, juſto volumini argumentum præbeat; qua de re, ut antea dixi, paucis, ad Latinos Codices quod adtinet, *Joan. Mabillonius*, in Diplomatica; ſed pluribus de Græcis *Bernard. de Montfaucon*, in Palæographiæ Græcæ egregio opere egit. Ut res ad perfectionem deduceretur, quibus ad manum ſunt Bibliothecæ MSS. Codicibus refertæ, eos id laboris ſuſcipere oporteret; nam ſine ingenti Codicum copia, & diuturna eorum tractatione, nihil, quod ſit operæ pretium, hac in re præſtari poteſt. Igitur hoc onere in otioſos Bibliothecarum cuſtodes rejecto, ſummatim tantùm rem adtigimus, & potiſſima characterum diſcrimina breviter perſtrinximus; ſatis eſſe rati, ſi litterarum ſtudioſis in animum revocaremus, quod à multis planè negligitur.

2. Hoc verò in loco, rectæ emendationis Leges feremus, quas ita æquas visum iri confidimus, & usque adeò rectæ Rationi, rerúmque naturæ consentaneas; ut, sine intercessione, apud Populum Eruditorum, perferri eas posse speremus. Quod tamen ut faciliùs fieri queat, singulis breves interpretationes atque exempla cùm malè tentatarum emendationum, tum etiam necessariarum, ut videtur, subjiciemus; neque tamen invito cuiquam eas obtrudere cupimus.

3. Prima ergo, quod felix faustúmque sit Reipublicæ Litterariæ, hæc erit: SI QUID MUTETUR, MUTATIONEM RES IPSA, ORATIONISVE SERIES, STYLUSVE SCRIPTORIS NECESSARIO POSTULATO. Hæc Lex tam pertinet ad emendationes ex MSS. Codicibus haustas, quàm à conjicientibus inventas; sunt enim passim in MSS. Codicibus, sive à Criticis, sive à Librariis, aut cuicumque tandem casui debeantur, gravissima menda; quæ pro vera lectione, manifestò repugnante sententiâ, aut Linguæ ingenio, aut Scriptoris stylo, stultum esset obtrudere; & quæ, in re clara, ne memorari quidem necesse est.

4. Igitur si quid occurrat, quod à Linguæ ingenio, stylóve Scriptoris prorsus non abhorreat, nec à sententia, seriéve orationis sit alienum; nulla est causa cur, consentientibus Manuscriptis omnibus Codicibus, veteribus Editionibus, Translationibúsve, quidquam mutetur; præsertim si mutatio paullò major sit. Alioqui latissima corruptionibus ape-

aperiretur fenestra, si ut Scriptor paullò elegantiùs, ex Critici judicio, aut adcuratiùs loqueretur, liceret, omnibus reclamantibus Codicibus, quibusvis quidlibet mutare. Quam legem, cùm in eam permulti Critici passim peccent, vix ullus, ex Criticorum acutiorum numero, frequentiùs perrupit, doctissimo viro *Tan. Fabro*. Quem præ ceteris adpellamus, non quòd ejus laudibus quidquam detractum cupiamus, qui permagni eum semper fecimus; sed quia utilius est ejusmodi peccata ex viro doctiore petere, & quem imitari possint Studiosi, quàm ex infimi subsellii Critico, qui cùm acutioribus deridiculo sit, nemini exemplo esse potest. Alioqui nobis non deessent alii Critici, quos non necessariarum correctionum reos ageremus, idque eò potiore jure, quò confidentiùs somnia sua nobis obtrudunt.

5. *Ovidius Tristium* Lib. II. aliorum exemplis Scripta sua amatoria excusans hæc habet, inter alia multa idgenus, de Mimis, vers. 499. & seqq.

In quibus adsiduè cultus procedit adulter,
Verbáque dat stulto callida nupta viro.
Nubilis hæc virgo, matronáque, virque, puérque
Spectat & ex magna parte Senatus adest.
Nec satis incestis temerari vocibus aures,
Adsuescunt oculis multa pudenda pati.
Cúmque fefellit amans aliquâ novitate maritum,
Plauditur, & magno palma favore datur.

Tum verò sequitur :

Quóque minùs prodest , POENA est lucrosa Poëtæ ,
Tantáque non parvo crimina Prætor emit.

Tan. Faber Lib. I. Ep. 37. contendit neminem , qui ultimi Distichi versum priorem intelligat, reperiri posse; neminem, qui vitium lectionis vel fuerit subodoratus , umquam inventum fuisse ; & postquàm alia ejuscemodi præfatus est, ut finem faciat, ut ipse loquitur, κομπασμάτων , audaci conjecturâ legit;

Quæque mihi pœnæ est , fraus est lucrosa Poëtæ ,

ut dicat *Ovidius* , quæ res Mimographis lucrosa solet esse , eam sibi pœnæ fuisse. Non diffitemur sensum hunc ineptum non esse , & *Ovidio* dignum ; sed est & alius non minùs commodus, atque ex quo licet verba, quemadmodum leguntur in omnibus MSS. Codd. & Editionibus , interpretari. Nimirum , ut Gallica vox *peine* , quæ est ex Latina *pœna* derivata , significat & *laborem* & *supplicium :* sic etiam Latina , non supplicii modò significatu , qui proprius & frequentissimus est, sed & laboris apud Veteres occurrit. Hoc vult ergo Ovidius , *que la peine la moins utile , est celle qui rapporte le plus de profit au Poëte.* Intelligit , nempe , Mimos , qui jocosas & sæpe amatorias historiolas complectebantur, & qui

& qui tamen carò à Prætoribus interdum emebantur, ut ludis scenicis populi gratiam ambirent. Videbimur fortè, primâ fronte, temerè ex Gallica Lingua Latinam interpretati; sed audiatur ipse *Ovidius*, sui optimus interpres, in Epigrammate præfixo Libris Amorum:

Qui modò Nasonis fueramus quinque libelli,
Tres sumus, hoc illi prætulit auctor opus.
Ut jam nulla tibi nos sit legisse voluptas,
At levior demtis POENA *duobus erit.*

Manifestum est postremum versum verti Gallicè oportere: *mais vous aurez moins de peine, le nombre de mes livres étant diminué de deux.* Igitur erravit vir doctissimus, qui existimavit rem ipsam postulare locum *Ovidii* mutari; cùm sensus ejus sit commodissimus, qualis à nobis antea expositus est. Scio à *Nic. Heinsio* emendatum priorem locum, hoc modo: *quóque minus prodest, scena est lucrosa Poëtæ*; vel, *nec minùs & prodest scena, & lucrosa Poëtæ est.* Sed eum confutat posterior locus. Novi etiam esse, qui posteriore loco *pœnam* interpretentur *supplicium*; at ei significationi locus hîc non erat. *Supplicium* dici possit lectio Poëtæ, quem invitus legas, sed *Ovidius* ab invitis, credo, legi noluisset; & Vates, si qui alii, de suis operibus non ita malè sentiunt, ut *supplicium* se sumere putent de iis quibus ea legenda, si ita videatur, præbent. Itaque præstat agnoscere jam, tempore *Ovidii*, vocem *pœna* in tralaticiam illam

significationem, quâ nunc usurpatur in Linguis è Latina prognatis, deflectere sensim cœpisse.

6. Tentemus verò nos emendationem proferre, quam res ita postulet, ut nullâ ratione aliter constet sententia. Est locus non modò obscurissimus, apud *Virgilium*, sed etiam absurdus; prout nunc legitur, qui propterea à nemine, quod sciam, intellectus est. Exstat IV. Georgicorum, incipítque à vers. 286. ubi ita Poëta Ægyptum describit:

Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Adcolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et vehitur pictis circum sua rura phaselis.

Quibus in versibus omnia clara sunt, sed sequuntur hæc verba:

Quáque pharetratæ vicinia PERSIDIS *urget,*
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ;
Et diversa ruens septem discurrit in ora
Usque coloratis amnis devexus ab Indis.

An ergo *Persidem* vicinam *Ægypto* credidit *Virgilius*? Quamvis alibi in Geographicis peccarit, non credo tamen, in tam insignium regnorum & usque adeò remotorum situ, peccare non indoctum sanè Poëtam potuisse. Deinde quænam hæc est structura, *quà vicinia Persidis urget & fœcundat viridem Ægyptum nigrâ arenâ*, &c? Manifestum hæc posterio-

riora verba referenda esse ad Nilum, ideóque repetendum fuisset & *quà*. Sed nomine usus erat *Virgilius*, quo superiorem Ægyptum significabat, vero quidem illo, at quod, cùm vulgò ignotum esset, à Librariis in notius mutatum est. Legendum omnino, ut quidem videtur:

Quàque pharetratæ vicina PATHYRIDIS *urget*
Et viridem Ægyptum, &c.

Pathyris est Thebaïs, quæ Hebræis dicebatur *Pathros*; quod efferunt LXX. Intt. Παθούρης & Φαθώρης. Hinc in ea *Plinius* memorat *Phaturitem* Nomum, & *Ptolemæus* urbem *Pathyrin*; ut copiosè docet *Sam. Bochartus*, in Phalego Lib. IV. c. 27. Hanc oram vocat Virgilius *pharetratam*, quia horum tractuum incolæ multùm utebantur arcu; quod multis testimoniis demonstravit idem vir summus, Capite antecedente.

7. Hac positâ lectione, omnia plana sunt. Nilus non modò inferiorem Ægyptum rigat, sed etiam *vicina Pathyridis* loca *urget*, hoc est, exundantibus aquis premit, & arctiora facit. Sic *Lucanus*, de portu Herculeo, Lib. I. vers. 406.

Quâque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cavâ pelagus.

Idem *viridem Ægyptum nigrâ arenâ fœcundat*, hoc est, virentem pascuis & arboribus

Ægyptum limo nigro fertiliorem reddit. Idem *discurrit in septem ora*, sive ostia. Idem *devexus* fluit *usque coloratis Indis*, hoc est, usque ab Æthiopum sole adustorum agris; nam constat Veteres *Indiam* vocasse interiorem Æthiopiam. Vide *Socratem* Historiæ Ecclef. Lib. I. c. 19.

8. *Tan. Faber*. Epist. Critic. Parte II. Ep. ultimâ, esse luxationem existimat in Cap. X. Epistolæ ad Romanos, rem edoctus à *Stephano Gausseno*, qui postea S. Theologiæ Professor in Academia Salmuriensi fuit, vúltque versum 17. transferri post 21. quòd sit hæc totius orationis conclusio : Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, &c. *Ergo fides ex auditu est.* At orationis series non eò spectat, quò putat vir doctus, neque enim Paulus hoc probare nititur, quod nemo negabat, nemo negare poterat, *fidem*, nempe, esse *ex auditu*; sed hoc se concedere ait, ideóque ἄρα vertendum est hoc in loco *certè*, ut jam dudum observavit *Hugo Grotius*; cujus adnotationes consultas esse oportuit, si non à *Fabro*, qui fortè rariùs hujusmodi libros inspiciebat, saltem à *Gausseno*, qui Theologiæ operam eo tempore dabat.

9. Ex additamentis nostris ad *H. Hammondi* Adnotationes in Novum Testamentum, huc transferemus conjecturam de loco obscuro 1. Cor. V, 12. ubi postquàm Paulus dixit se non vetuisse quominùs Corinthii versarentur familiariter cum Ethnicis, sed tantùm cum iis qui Christo nomen cùm dedissent,

moribus eum abnegabant, ait: Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. *Quid enim mihi & eos qui foris sunt judicare? nonne eos qui intus sunt vos judicatis? qui verò sunt foris Deus judicat; & tolletis malum ex vobis ipsis.* Veterum Codicum, Translationum, & Interpretum auctoritas, quæ varia nobis proponit, ipsáque adeò orationis series satis ostendunt esse aliquid hîc corruptum; quod facillimè intelligent quicumque *Grotium* & *Hammondum*, ad hunc locum, consulent. Nemo intellexerit hanc constructionem, τί μοι κρίνειν; nam quod dicunt esse, *quid ad me adtinet exteros judicare?* id sine exemplo similis loquutionis adfirmant. Præterea conjunctio καὶ, quæ intercedit, durissimam facit orationem; qua de causa deest in Codice Alexandrino, & omissa est à Syro & Latino Interpretibus. Attamen est temerè resecta, potéstque ad vestigia veteris lectionis nos deducere, quæ hæc fuisse videtur: τί γάρ μοι καὶ ΤΟΙΣ ἔξω; ΚΑΙ ΜΕΝΟΥΝΓΕ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε. τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρόν: *Quid enim mihi & iis qui foris sunt? At vos quidem judicate eos, qui sunt intus; eos verò, qui sunt extra, Deus judicat; & tolletis malum è vobis.* Primò, loquendi genus est Scriptoribus Sacris frequentissimum: *quid mihi & tibi*; quod perinde est ac si dixeris: satage rerum tuarum, meas ipse curabo, ut

liquet ex Matth. VIII, 29. Joan. II, 4. Sensum hunc hîc esse oportet : meum non est curare Ethnicorum mores, qui nondum Evangelio crediderunt. Deinde ex ϗ μενοῦν γε non difficulter factum κρίνειν οὐχὶ, quia in sequentibus verbis bis occurrit verbum κρίνειν. Particula μενοῦν γε est particula adversativa, quâ non infrequenter utitur Paulus. Vide Rom. IV, 20. X, 18. Phil. III, 8. Planissimus autem est sensus, cùm vulgatæ lectionis interrogatio durissima sit, & ab hoc loco aliena : *annon vos judicatis de iis, qui intus sunt?* Si dixisset Paulus : non meum est de iis, qui apud vos sunt, judicium ferre, *annon vos de iis judicatis?* esset sensus aliquis, quamquam alienus ab hoc loco, & leniùs flueret oratio ; sed, prout jacet, series verborum impeditissima est. Tertiò, quod sequitur, τοὺς δὲ ἔξω, *de extraneis verò*, ostendit antecedere debuisse, cùm hîc sit manifesta τῶν ἔξω ϗ τῶν ἔσω oppositio, MEN, seu QUIDEM; quod continetur in ϗ μενοῦν γε, nam μενοῦν idem est ac μὲν οὖν; imò verò ita scribendum esset, judice *H. Stephano*. Quartò, ϗ ἐξαρεῖτε conjungitur manifestò cum κρίνετε, *judicate & tolletis*. Verba interposita non sunt, ut nonnulli volunt, parenthesi claudenda; quia membrum hoc: *de extraneis verò Deus judicat*, opponitur, ut dixi, antecedenti, non per parenthesin inseritur.

10. *Tan. Faber* Ep. XXI. Secundæ Partis, existimat in mendo cubare locum 1. Cor. C. VIII,

C. VIII, 10. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τ ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτȣ ἀσθενȣς ὄντ☉ ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗΣΕΤΑΙ εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν: *si quis enim viderit te, cognitione præditum, in Idoleo adcumbere, nónne conscientia ejus, qui infirmus est, ædificabitur ad edendum ea quæ sunt Idolis mactata.* Scilicet, ut putat, *ædificare* alibi nusquam legitur, nisi ubi de virtute sermo est, ita ut *ædificare* quempiam ubique sit eum in studio virtutis confirmare. Hinc colligit à Paulo eam vocem hîc usurpari non potuisse, ubi de vitio sermo est; ideóque legit ὁδοποιηθήσεται, *in viam inducetur*, nam ὁδὸς quidem tam in deteriorem partem trahitur, quàm in meliorem.

11. Ingeniosam hanc esse conjecturam, ut sunt pleræque omnes viri doctissimi, nemo negaverit; at priusquàm locus mutandus censeatur, videndum quæ sit propria, quæ tralaticia significatio vocis οἰκοδομεῖν, tum quæ huic loco conveniat, ánve uspiam simili sensu occurrat. Quod ubi fecero, liquebit locum hunc perperam suspectum haberi. Primùm οἰκοδομεῖν, *ædificare*, propriè est jactis fundamentis structuram imponere; unde factum ut tralaticio significatu dicatur de animi profectu ad virtutem quod adtinet, possítque perinde dici de animi depravatione; adeò ut *ædificare aliquem*, significet virtutes ejus, aut vitia augere. In propria vocis significatione, aut in ejus ad alium significatum transla-

translatione, nihil est quod posteriori usui repugnet. Secundò, vocis hæc media significatio, quâ tam de vitiorum, quàm de virtutum augmento, intelligitur, huic loco optimè convenit. Aliud enim non vult Paulus, nisi hominem infirmum & imperitum, auctoritate & exemplo doctioris, audaciam sumturum, & frequentiùs ac liberiùs sacris illis conviviis, quæ in Idoleis celebrabantur, interfuturum. Tertiò, verbum Hebraïcum בנה *banah*, hoc est, οἰκοδομεῖν, in conjugatione passiva de malis æquè ac de bonis occurrit, eo quem diximus sensu. Sic Malach. III, 14, 15. inducit Deus Israëlitas dicentes: *inane est Deum colere; quid emolumenti nobis fuit, quòd observaverimus id quod observari vult, & quòd coram Jehova Deo exercituum tristes incesserimus? Nunc verò beatos prædicamus superbos; imò facientes iniquitatem* נבנו nibnou, *ædificati sunt; imò tentaverunt Deum, & incolumes evaserunt*. LXX. Intt. ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, hoc est, improbitas eorum aucta est rebus secundis, eò quòd, neglectis Dei præceptis, feliciores ipsis bonis fuerunt. Simili planè metaphora, & quidem in sequiorem partem, usus est *Plautus* in Trinummo Act. I. S. 2. vers. 95.

——— dare te in manus
Argentum amanti homini adolescenti, animi impoti,
Quî EXÆDIFICARET suam inchoatam ignaviam?

&

& *Xenophon* Educ. Cyri Lib. VIII. c. VII, 3. de fratrum conjunctione loquutus: ἐπὶ ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖτε τὰ φιλικὰ ἔργα; *hisce inædificate fraternas actiones.* Hæc, nisi fallor, satis ostendunt stylum Pauli non postulare ut quidquam hîc mutetur.

12. Inter minùs necessarias emendationes eas etiam habemus, quæ inventæ sunt ut Scriptor, qui alioqui malè mentem non expresserat, elegantiùs tantùm, aut argutiùs loquatur; quis enim unquam Scriptor singulas periodos ita expolivit, meliùs ut numquam res exprimi posset? Quis etiam hodie tantùm sibi tribuat, ut judex priscæ elegantiæ haberi velit, ad cujus palatum omnia sint exigenda, &, si quæ displiceant, refingenda? Si quis usque adeò fatuus sit, ut reverâ sunt nonnulli, prudentioribus omnibus ludibrium debet. Exemplum insigne adferam è *Galeno*, unde constet sanioribus palatis intempestivas argutias semper displicuisse. Est locus Libri VI. Epidemiorum *Hippocratis*, text. II. ubi sic loquitur: ψυχῆς περίπατος φροντὶς ἀνθρώποισι: *animæ ambulatio cogitatio*, aut *meditatio hominibus*; hoc est, ut putabant plerique ejus Interpretes, quod ambulatio est corpori, id est, animo meditatio; seu mens exercetur meditatione, ut corpus ambulatione. Arguta sanè & elegans sententia, nec spernenda, si in *Sexti* Philosophi sententiis legeretur. At eam, post *Dioscoridem* repudiavit *Galenus*, cujus hæc sunt verba è Comment. V. in eum librum p. 523. Tomi IX. Ed. Charterianæ:

κα-

κακοζήλȣ δὲ τῆς ἑρμηνείας ἔσης, εἰκότως αὐτὴν ὁ Διοσκορίδης φυλαττόμενος, ἐ περίπατον ἔγραψεν, ἀλλὰ προσθεὶς τὸν γράμμα περὶ παντὸς, ὥςε γενέσθαι τὴν λέξιν τοιάνδε· ψυχῆς περὶ παντὸς φροντὶς ἀνθρώποις, ἵν' ᾖ δηλȣ́μενον ἐξ αὐτῆς, περὶ παντὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀσκητέον ἐςὶ τὸν λογισμόν. αἱ γάρ τοι διανοήσεις ὀνομάζονται φροντίδες: *cùm autem adfectata ea enarratio ſit, meritò ab ea Dioſcorides ſibi cavens ſcripſit non* περίπατον, *ſed additâ* ν *litterâ*, περὶ πάντων, *de omnibus, ut ſit ejus ſenſus, hominibus exercendam ratiocinationem, nam mentis ratiocinationes* φροντίδες *adpellantur.* Quod probat exemplis ex *Ariſtophane* depromtis.

13. Igitur fixum & ratum nobis ſit oportet, nullam admittere emendationem, quaſi certam; quæ non ſit prorſus neceſſaria, hoc eſt, quam non res, non orationis ſeries, non ſtylus Scriptoris, qui emendatur, poſcat; ita ut tria illa ſimul mutationem efflagitent, aut certè duo, vel unum. Quæ ſi diligenter obſerventur, non facilè, niſi imperiti, aut legum ſpretores, qui imperitis deteriores ſunt, manum medicam ſanis locis admovebunt. Sarta tecta antiquiorum lectionum auctoritas, nemine eam temerè violante, ſic manebit.

14. Secunda Lex hæc erit: OMNIS EMENDATIO LINGUÆ INGENIO AUT SCRIPTORIS STYLO CONSENTANEA ESTO. Ad ſuperiorem Legem, dixi-

diximus Scriptoris ſtylo efflagitari oportere emendationem ; quam neque res ipſa, neque orationis ſeries commendant. Quæ Lex ſi æquiſſima eſt, quod in dubium revocari poſſe non videtur ; ſequetur nihil reponi oportere, in oratione veterum Scriptorum, quod conſentaneum non ſit ingenio Linguæ, quâ uſi ſunt, aut ſingulari illorum ſtylo. Unde intelligere licet à nemine periculoſam hanc emendandi artem exerceri oportere, qui longam & diligentem operam non poſuerit, & in addiſcendis Linguis, & in cognoſcendis ſingulorum Scriptorum ſtylis ; quod tamen non obſtitit quominùs multa temerè ſint mutata, aut mutatione digna judicata à viris doctiſſimis ; at nimiâ ingenii ſui fiduciâ fretis.

15. Sic *Joſ. Scaliger* fruſtra voluit emendare Marc. IX, 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, *omnis igne ſalietur*, quaſi legendum eſſet πᾶσα πυρία, quod reſpondeat voci Hebraïcæ אשה *iſſcheh*, quæ ſignificat *oblationem igne abſumendam*. Vox ea Græca non eſt, quod ei meritò viri doctiſſimi objecere. At fingi, inquit, potuit, ut exprimeretur Hebraïca. Atqui fingi neceſſe non erat, cùm uſitatiſſima vox, quâ Hebraïcæ tota vis adcuratè exprimeretur, non deeſſet ; quam miror *Scaligero* memoriam, quâ pollebat tenaciſſimâ, illico non ſuppeditaſſe. Ἔμπυρον Græci, quaſi *ignitam*, ejuſmodi oblationem vocabant. Nihil dicemus de ſenſu loci, quem explicare conati ſumus in additamentis *H. Hammondi* adnotationum.

16. An-

16. Ante aliquot annos, lis nobis intercessit cum viro docto *Joan. Harduino*, cui elegantem *Plinii* editionem debemus, de ejusmodi emendatione. *Plinius* Hist. Nat. Lib. XXXV. c. 11. inter nobiles pictores, ita de Alcimacho loquitur: *Alcimachus Dioxippum* (pinxit) *qui pancratio Olympia, citra pulveris tactum* (*quod vocant aconiti*) *vicit. Cœnus Stemmata.* Verùm *Claud. Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, conjecit *Cœnus scammata*, sed emendationis suæ nullam rationem reddidit. *Joannes* verò *Harduinus* utramque lectionem repudiat, quòd neque pictoris nomen sit *Cœnus*, nec satis idoneum picturæ, quale hîc requiritur, argumentum *stemmata*, & multò minùs *scammata.* Legit ergo *coniti Nemeæa*, & bellè ludum ludo, victoriæ victoriam opponi censet. *Cum Olympiis*, inquit, *Nemeæa confert*, & *facili ac sine pulvere victoriæ alteram laboriosiùs comparatam.* Non dicam hanc emendationem nimiùm recedere à vestigiis veteris scripturæ; nec *coronas* quidem, seu *stemmata* esse aptum picturæ argumentum; *Cœnum* verò esse nomen Græcum, quo vocari potuerit pictor minùs celebris, qui corollarum tantùm pingendarum arte excelluerit, ac proinde ab aliis non sit memoratus. Quâ arte excelluit etiam Pausias, de quo *Plinius* Lib. XXXV. c. 11. *Amavit in juventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandóque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, quæ è nobilissimis ejus tabu-*

bu-

bula adpellata est Stephanoplocos , *ab aliis* Stephanopolis &c. Non dicam , tam audacem conjecturam in contextum orationis recipi non debuisse. De sola voce *coniti* loquar , quam Græcam esse negavi ; quod & etiamnum pernego , nec *Harduinus* potuit probare.

17. Dixeramus rectè facturum fuisse virum doctum , si protulisset Scriptorem Græcum , qui dixisset κονιτὶ , nam quamvis utantur Græci voce ἀκονιτὶ , *sine pulvere* , ideò non sequi usitatam fuisse simplicem κονιτί. Eodem sensu , dicunt Græci ἀνιδρωτὶ , *sine sudore* , ἀμαχητί , *sine pugna* ; ἀναιμακτὶ , *sine sanguine* ; sed nemo dixit , ἱδρωτὶ , μαχητὶ & αἱμακτι. Reposuit ille exstare hanc vocem in *Etymologico Magno*, ubi ratio originis vocis ἀκονιτὶ ita redditur : ἀπὸ τȣ͂ κόνις κονιτὶ , καὶ ἀκονιτὶ , ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης. Respondimus , ex eo loco *Etymologici*, colligere non posse virum eruditum κονιτὶ umquam in usu fuisse. Solere , nimirum , Etymologos , ut rationem derivationis clariorem reddant, fingere alia vocabula , quæ numquam usitata fuere. Satis habere eos , si modò ea vocabula , quæ sunt veluti derivationis gradus, sint analogica ; quamvis non raro etiam analogiæ parum consentanea sint, Rem esse notissimam omnibus , qui Etymologica tractarint. Protulimus etiam multa exempla vocum compositarum ex A privativo ; quæ cùm sint usitatissimæ , nullas tamen habent Græci simpli-

ces usitatas. Vide in *Etymologico* voces ἀάσχετος, ἀνάρσιος, ἀνέδην, ἀνούτατος, ἄνεια, ἄπαστος, ἄσπετος, ἄσωτος, ἀτρεκής, ἀχύνετος, &c. quorum simplicia numquam usitata fuerunt.

18. Satius multò fuisset, in Pliniano contextu, veterem lectionem retinere, cùm MSS. nulli proferantur, qui eam repudient; conjecturam verò in emendationibus modestè proponere. *Cœnus* potuit, ut dixi, esse Pictor, qui pingendis *stemmatibus*, seu coronis floreis, famam sibi compararit; aut, si non fuit, feratur potiùs commenticius *Cœnus*, quàm novâ corruptione adulteretur Pliniana oratio.

19. Ut ad Criticum, à quo jam aliquot exempla παραδιορθώσεων sumsi, redeam; locum ille *Lucretii*, jam corruptum, denuo corrumpere conatus est; non inscitiâ quidem, aut quòd eum Poëtam non legisset studiosè, quem notis egregiis illustravit; sed festinatione fortasse aliquâ, aut nimiâ emendandi cupiditate. Quærit *Lucretius* Lib. VI. quare autumno frequentiora sint tonitrua, & ita orditur, in vulgatis Codicibus:

Autumnóque magis stellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus undique, totáque tellus.

In animadversionibus ad *Phædri* Lib. III. primùm emendare conatus est *Faber* hunc versum, deinde etiam in Lucretianis; nam emen-

emendationes, quas eximias putabat, non uno in loco solebat proferre vir doctissimus. Quærit meritò à Lectore quid hoc sit, *domus cœli & tellus concutitur stellis fulgentibus?* Nec minùs rectè respondet, præter sonum & sublimitatem verborum, nihil quidquam frugis esse. Tum pro *stellis* legit *telis*, & *tela fulgentia* interpretatur fulmina. At in ea voce non est mendum, sed in voce *alta*; pro qua, auctore ipso *Lucretio*, legendum *apta*. Est à veteri verbo *apo*, vel *apio*, hoc est, adligo, vinculis comprehendo; de quo vide quæ collegit *Ger. Joan. Vossius*, in Etymologico. *Lucretii* tantùm, & *Virgilii* loca proferemus. *Lucretius* ergo ita Lib. II.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducat.

Quem versum paullò post repetit. Sic & Lib. V.

——— *Nil lædit veste carere*
Purpurea, atque auro signisque ingentibus apta.

Hoc est, cui adnexa sunt, vel intexta ingentia signa. Alia loca vide in Indice Gifaniano. Sed de cœlo, hoc ipsum verbum adhibuerat *Ennius*, * qui id vocaverat *stellis ardentibus aptum*, quod tribus in locis imitatus est *Virgilius:*

S 2 *Axem*

* *Macrob, Lib. VI. c. I.*

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Verſus eſt 482. Libri IV. Æneidos, qui & VI. & XI. repetitur. Dubium jam nullum eſſe poteſt, quin ita ſit legendum apud *Lucretium.*, qui non dicit quidem quâ re concutiatur *domus cœli*; ſed tonitrua facilè omnes intelligi ſentiunt.

20. Emendabimus hîc locum *Lactantii* Inſt. Div. Lib III. c. 17. depravatum ab imperitis, quòd Lactantiano ſtylo parum eſſent adſueti. Quiſquis eum Scriptorem edere cum aliqua laude volet, non minùs *Ciceronem* legat oportebit, & melioris ævi Scriptores, quàm ipſum *Lactantium*; eos enim perpetuò imitatur. Exemplum manifeſtum hîc dabimus, in vocula depravata à Theologis, qui *Lactantium* ediderunt, quòd boni viri parum eſſent purioris Latinitatis periti. Confutat *Lactantius* hanc ratiocinationem Epicuri: *Quando nos ſumus, mors non eſt; quando mors eſt, nos non ſumus. Mors ergo nihil ad nos.* Poſtquàm oſtendit *Lactantius* mortem non eſſe miſeram, ſed aditum ad mortem, qui propterea timetur, ita pergit: *Quid, quòd totum illud argumentum falſum eſt, quia non intereunt animæ? VERE, inquit, nam quod cum corpore naſcitur, cum corpore intereat neceſſe eſt.* Verba hæc poſtrema Epicuri, quomodo voce *verè* cum ſuperioribus connectantur, nemo intelligat. Itaque *Sixt. Betuleius* legit, *intereunt vero, inquit*; quod admit-

ten-

tendum censet Oxoniensis editor. Addit Bodleïanum & Cottonianum Codices habere *verum* ; quæ etiam lectio, eo judice, stare potest, si intelligatur *Lactantius* responsionem hanc, sub Epicuri persona adornare, qui *verum* putavit animas interire. At hæc lectio Codicum, & conjectura *Betuleji* inanes sunt. Legendum *verò*, quod Monachi, exscriptores *Lactantii*, nesciverunt initio orationis poni, æquè ac post aliam vocem ; quod exemplis *Ciceronis* & *Terentii* comprobari potest. Illud *verò* perinde est ac adfirmatio, seu *imò verò*, quod optimè convenit huic loco, ubi loquitur Epicurus. *Terentius* in Adelphis, Act. III. S. 4. vers. 23.

—— *DE. An quidquam est ampliùs?*
HE. Verò *ampliùs.*

Cicero Tuscul. Quæst. Lib. II. cap. 11. M. *Fuisti sæpe credo, cùm Athenis esses, in Scholis Philosophorum.* A. Verò *ac libenter quidem.* Idem de Divinat. Lib. I. c. 46. *L. Flaccum flaminem Martialem ego audivi, cùm diceret Cæciliam Metelli, cùm vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum, ominis capiendi-causâ, quod fieri more Veterum solebat. Cùm virgo staret, & Cæcilia in sella sederet, neque diu ulla vox exstitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, ut sibi concederet paullisper in ejus sella requiescere; illam autem dixisse :* verò, *mea puella, tibi concedo meas sedes.*

21. Tertia Lex hæc est : RATIO DE-

PRAVATIONIS, SI FIERI POTEST, REDDITOR. Cùm, nimirum, videmus quî fieri potuerit ut locus depravaretur, aut quid Librarios aut Falsarios eò adducere potuerit, ut locum depravarent; faciliùs corruptum esse, & quæ emendatio adhiberi possit intelligimus. Contrà si intelligere nequeamus, quare in certum modum deformatus fuisset locus quispiam; nisi depravatio manifesta sit, vix eam cernimus, & de emendatione multò magis laboramus. Attamen eæ occurrunt interdum depravationes, quarum vix ulla ratio reddi potest. Harum exempla adtulimus Cap. XIII. corruptionum verò, quarum aliqua sequi, ut ita dicam, possumus vestigia, reliquis Capitibus, si à tertio numeres. Itaque vix opus est ut alia, ad suadendam hanc Legem, proferamus. Attamen duo quàm brevissimè proponemus.

22. Capite XII. §. 2. adduximus locum Ciceronis de Historia, in quo pro voce *veterum*, legendum esse *nostrarum* contendimus, nec mutamus sententiam; sed rationem, seu occasionem depravationis, cujus in animum non venerat, cùm illa ederentur, hîc trademus. Videtur primùm oscitans Librarius, pro *nostrarum* scripsisse *vestrarum*, ob soni & significationis adfinitatem, aut etiam ob similitudinem ductuum. Sic observavit *G. Scioppius*, in MSS. Codicibus Plauti, *nos*, *vos*, *vostrum* & *nostrum* sæpissimè misceri. Cùm verò vocis *vestrarum* nullus esset sensus, hoc in loco, Grammatici ex ea fecisse videntur

vete-

veterum, quod tam manifeſtò ineptum non eſt.

23. Egregiè, ſi quid judico, probarunt doctiſſimi Critici *Joan. Frid. Gronovius* & *Joan. Georgius Grævius*, mendoſum eſſe locum *Ciceronis* Officiorum Lib. I. c. 1. ubi filium à Cratippo Peripatetico Philoſophiam diſcentem ita adloquitur: *Sed tamen noſtra leges, non multùm à Peripateticis diſſidentia; quoniam utrique & Socratici & Platonici eſſe volumus.* Legit *Gronovius*, *utrumque*; & *Grævius* præterea cenſet pro *Socratici*, ſcribendum *Stoici.* Sed quomodo hæc irrepere potuerint menda non docent; quod hoc modo factum crediderim. Librarius primùm ſcripſerat: *utrumque &* STCI & PTCI * *eſſe volumus*, quæ compendia perperam alii intellexerunt; dein *utrumque* mutatum in *utrique*, quia mentem *Ciceronis* ita ceperunt, quaſi hoc vellet: & Peripateticos, quorum doctrinâ imbuebatur ejus filius à Cratippo; & Academicos, quos ipſe ſequi ſolebat, velle eſſe & Socratis & Platonis diſcipulos. Quod alienum tamen eſt ab hoc loco, ubi de ſe tantùm loquitur *Cicero*, ut rectè animadverterunt viri docti. Verùm ut pro *Socratici*, legendum eſſe *Stoïci*, meritò cenſet *Grævius*: ita & alterum compendium explicaverim *Peripatetici.* In hiſce enim libris, Cicero ubique eſt aut *Stoïcus*, aut *Peripateticus*; nuſquam Academicus, aut *Platonicus*, quod perinde habetur. Fatetur ipſe non multò pòſt,

* *Exempla compendiariæ ſcripturæ vide Cap. XII.*

* *ſequi ſe, hoc quidem tempore, & in hac quæſtione, potiſſimùm Stoicos,* & *Panætium* Stoïcum paſſim laudat. Ideóque Stoïcos primos adpellavit. Tantùm abeſt ut præcepta ulla à ſuis Academicis deſumat, ut vereatur ne cui inconſtans videatur, quòd Dogmaticorum placita in hoc libro ſequeretur. † *Occurritur*, inquit, *nobis, & quidem à doctis & eruditis, quærentibus, ſatiſne conſtanter facere videamur, qui, cùm percipi nihil poſſe dicamus, tamen & de aliis rebus diſſerere ſoleamus & hoc ipſo tempore præcepta officii perſequamur.* Nec aliter ei objectioni reſpondet *Cicero*, niſi ſe *quæ ſibi probabilià videantur, ſequi; quæ contrà, improbare*; hoc eſt, ſe hîc ſequi Stoïca dogmata, quòd in rebus Ethicis probabiliora viderentur. Planiùs ipſe mentem ſuam interpretatur ‡ alibi, ubi hæc verba leguntur: *Erit autem hæc formula Stoicorum rationi, diſciplinæque maximè conſentanea; quam quidem his libris propterea ſequimur, quòd, quamquam à veteribus* Academicis, *& à* Peripateticis *veſtris, qui quondam iidem erant, quæ honeſta ſunt anteponuntur iis, quæ videntur utilia; tamen ſplendidiùs hæc ab iis diſſeruntur, à quibus quidquid honeſtum eſt, idem utile videtur: nec utile quidquam, quod non honeſtum; quàm ab iis quibus honeſtum aliquid non utile, aut utile non honeſtum. NOBIS autem noſtra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maximè probabile occurrat, id noſtro jure liceat defendere.* Itaque in hiſce li-

* *Ibid. Cap. II. Vide & Lib. III. c. 4.* † *Lib. II. c. 2.*
‡ *Lib. III. c. 4.*

libris, *Cicero* non vult esse Academicus, quasi Academicorum singularem doctrinam tueatur; sed Stoïcus, nam Stoïca dogmata, cum bona Academiæ pace, hîc tradit.

24. Igitur cùm *Cicero* ait, *nostra leges*, non intelligenda sunt Academica, quæ nusquam in præceptis ejus comparent, & quæ dicere non potuisset *non multùm à Peripateticis dissidentia*, aut * *iis finitima*; sed *Stoica*, quæ in hoc libro sequitur, pro suo, ut putat, jure, proptereáque sua ea vocat. *Antiocho* olim † *Ciceronis* familiari non immeritò Stoïci visi sunt cum Peripateticis re concinere, verbis disceptare; sed toto cœlo diversi erant ab Academicis. Cùm & Stoïci & Peripatetici certas atque æternas leges esse putarent, quibus Virtutis natura continetur; quod ubique in libris de Officiis ponit *Cicero*, quia nulla esse potest præceptio, nisi hoc statuatur; Academici contendebant hæc omnia pendere ex hominum institutis, quæ varia sunt. ‡ *Carneadis* notissima est disputatio de Justitia, quam Romæ habuit, cùm Legatus ad Senatum ab Athenienfibus missus esset. Ejus disputationis; ut docet *Lactantius*, hæc summa fuit: „ Jura sibi homines, pro utilitate, sanxisse; „ scilicet, varia, pro moribus, & apud eosdem, pro temporibus, sæpe mutata; jus „ autem naturale esse nullum; omnes & homines & alias animantes ad utilitates suas, „ naturâ ducente, ferri; proinde aut nullam „ esse Justitiam; aut, si sit aliqua, summam

* *Lib. II. c. 2.* † *Vid. Lib. I. De Nat. Deorum. C. 7.*
‡ *Institut. Divin. Lib. V. c. 16.*

„ esse stultitiam, quoniam sibi noceret, alie„ nis commodis consulens. His certè nulla est cum Ciceronianis adfinitas. Quæ paullò pluribus ostendenda fuerunt, ut adpareret necessitas emendationis nostræ, in loco Ciceroniano, neu quis existimaret Academicorum doctrinam Peripateticæ finitimam esse.

25. Quartam hanc Legem, ut audaciæ Criticorum frænum injiciatur, sanciendam esse censeo: NE ULLA EMENDATIO A LECTIONE VETERUM CODICUM NIMIUM RECEDITO. Quam legem nisi sibi latam esse intelligant Critici, nihil non audebunt; nullus enim modus erit conjecturis, si voces vocibus substituantur dissimillimæ. Loca multa varias voces, ac sententias æquè admittunt; quæ erunt planè alienæ à mente Scriptorum, si nulla ratio habeatur veteris scripturæ. Huic Legi suffragatur *Galenus* procemio Comment. I. ad Lib. VI. Epidemiorum, ubi, postquàm dixit *Hippocratis* Interpretes ejus verba interdum mutasse, ideóque plures, quos nominibus adpellat, se coactum fuisse legere, ita porrò infit, pag. 354. Tom. IX. Ed. Chart. *εἰ μὲν οὖν μετὰ τὸ δηλῶσαι τὴν παλαιὰν γραφὴν ἔλεγον ἡμαρτῆσθαι τὴν λέξιν, εἰκὸς εἴη ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἐπινοεῖν αὐτοὺς τὴν Ἱπποκράτους γραφὴν εἶναι τὴν δέ τινα, ἂν ἀπεδεξάμην αὐτοὺς, εἴ γε μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν, ἑώρων διδάσκοντάς τε χρήσιμόν τε ἅμα καὶ τῆς γνώμης ἐχόμενον τοῦ παλαιοῦ: Si illi quidem,* in-

indicatâ vetere ſcripturâ dicerent vitioſè ſcriptam eſſe vocem, par eſſet propterea excogitare quænam eſſet Hippocratis ſcriptura; eóſque probarem, ſi poſt emendationem aliquid utile docerent & ſententiæ veteris magiſtri conſentaneum. Tum addit: ἐπεὶ δὲ ἐνίοτε ϗ καὶ ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαῖαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπȣδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τȣ̃το πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι: *quoniam verò aliquando in utroque labuntur, ſatius multò mihi viſum eſt ſervantem antiquam Lectionem, ſemper conari eam interpretari; ſi verò non poſſem hoc facere, probabili aliquâ eam caſtigatione emendare.* Idem vehementer reprehendit *Dioſcoridem* & *Capitonem* Editores *Hippocratis*, quod veteres lectiones nimis facilè mutarent, Comment. III. in eumdem Librum, ad text. 33. Vide etiam Comment. IV. ad text. 21.

26. Exemplum inſigne violatæ hujus Legis à viro docto protulimus §. 15. & ſequentibus. En alterum * *Tan. Fabri*, qui corruptum cenſet locum *Ovidii*, verſ. 25. & ſeqq. Eleg. IV. Lib. III. Triſtium, ubi agit de præcepto Sapientum, quod ita exprimit:

Crede mihi, bene qui latuit bene vixit, & intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.

Tum hæc ſubjicit exempla:

Non

* *Lib. I. Ep. 37.*

Non foret Eumedes orbus, si filius ejus
Stultus Achilleos non adamasset equos;
Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,
CEPISSET genitor si Phaëthonta Merops.

Existimat pro *cepisset*, legendum *flexisset*, id est, à sententia deduxisset, à proposito avertisset, detorsisset. Verùm ductus litterarum CEP & FLEX nimiùm differunt, & constat ex editione Heinsiana in MSS. legi *cepisset.* Ac sanè ita postulat sententia, hoc enim vult *Ovidius*, Meropem non satis amplâ dignitate ornatum visum fuisse filio Phaëthonti, superbiâ & ambitione perdito. Sic Alexandrum *non capiebat Macedonia*, imò ne *terrarum* quidem *orbis*. Cùm domuisset Bucephalum, ita eum adloquutus dicitur Philippus: * Ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην. Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ: *O fili, quære par tibi regnum, Macedonia enim te non capit.* Simili sensu de Clodio *Cicero*, in † Miloniana: *capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant.* Metaphora est à nimis angusto vase deducta, fateórque eam aptiùs de locis usurpari, quàm de hominibus; attamen *Ovidius* ea, paullò fortasse duriùs, usus est; cùm loqueretur de patre, quo major sibi videbatur filius. Sed non sunt omnes paullò duriores Metaphoræ, etiam in aureæ ætatis Scriptoribus, pro mendis habendæ.

27. Idem

* *Plutarchus in Alexandro.* † *Cap. XXXII.*

27. Idem * Lib. I. de Arte Amatoria versum, contra Codicum omnium consensum, mutare adgressus est, exiguâ similitudinis litterarum ratione habitâ; at, nisi fallor, infeliciter. Docet *Ovidius* potiùs esse promittendum, quam dandum, his verbis, vers. 447.

Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui;
Præteritum tulerit, perdideritque nihil.

Posteriore versu quidquam significari negat, & ita emendari jubet:

Nam pretium tulerit, reddideritque nihil.

Verùm fallitur, hoc enim vult Poëta; cùm acceperit quidquid potes dare, te non sine ratione relinquet, quia præteriti temporis dona acceperit, nec in futurum quidquam perdiderit; quando nihil erit quod des ampliùs, ut facilè intelliget.

At quod non dederis semper videare daturus,
Sic dominum sterilis sæpe fefellit ager.

Sequentia idem comprobant, quæ, si de re honesta sermo esset, pluribus persequeremur.

28. Lib. II. ejusdem Operis, ita legimus in editione Heinsiana, vers. 109.

Sis licèt antiquo Nireus adamatus Homero,
Naiadúmque tener crimine raptus Hylas.

At

* *Lib. I. Ep. 52.*

At Criticus noster * scribit *laudatus Homero*, quòd *Homerus* Nirea *laudare* quidem, sed multò antiquiorem *amare* non potuerit. Verùm impropriè loqui potuit *Ovidius*, nec, ut tollatur ἀκυρολογία, à lectione Codicum usque adeò abeundum est. Si omnes loquutiones minùs propriæ, aut minùs commodæ essent ex optimorum Scriptorum monumentis exterminandæ; innumeris propemodum locis, contra omnium Codicum fidem, vis esset adferenda. Nullus enim est Scriptor, qui non sæpe potuerit aptiùs loqui, quàm loquutus est; seu incuriâ ita mentem expresserit, seu animo laboranti commodior alia, ut fit, loquutio non occurrerit.

29. Antea sat multa exempla congessimus conjecturarum, quibus quàm minimâ mutatione locis obscuris, aut manifestò depravatis medicina facta est. Eas autem omnium optimas & certissimas esse judicamus, ex quibus omnium minima mutatio facta est. Unum atque alterum exemplum hîc addemus. *Plauti* Casinâ, Act. III S. I, 1. nequissimus senex ita sodalem non meliorem adloquitur:

Nunc amici, ánne inimici sis imago, Alcesime,
Mihi sciam; nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur:

Manifestum est Stalinonis hanc esse mentem: tempus advenisse, rémque incidisse, ex quibus intellecturus erat an Alcesimus amicus sibi reverâ esset, an verò fictus tantùm amicus.

* *Lib. I. Ep. 54.*

cus. Sed *inimici imago* non eſt amicus fictus; nam ut diceretur *imago amici* qui ſe amicum fingeret, quamvis eſſet inimico animo: ita *imago inimici* vocaretur, qui ſimularet ſe inimicitias cum aliquo exercere, licèt ei amicitiâ conjunctus eſſet. *Imago inimici* opponitur vero inimico: ut *imago amici* vero amico. Legendum igitur puto:

Nunc amicúſne, ánve amici ſis imago, &c.

Hoc eſt, utrùm verus ſis amicus, an fictus & externâ tantum ſpecie amicus. Homo ineptus, qui non intelligebat quid ſit *amici imago*, & credebat inimicum tantum opponi amico, mutavit *amici* in *inimici*.

30. Alterum exemplum dabimus ex Comico Græco. *Ariſtophanes* in Concionatricibus, ita inducit Praxagoram deſcribentem lucernam, in loco obſcuro lucentem. Sunt primi Comœdiæ verſus, in quibus duo ſunt menda; quæ tamen nullo negotio tolli poſſunt, & miror à *Tan. Fabro* non fuiſſe ſublata.

Ὦ λαμπρὸν ὄμμα τȣ̃ τροχηλάτȣ λύχνȣ,
Κάλλις' ἐν εὐσκόποισιν ἐξητημένον.

Vertit vir doctiſſimus: *O lucidum jubar lychni rotâ figulinâ elaborati, tenebroſis in locis adprimè expetitum.* Legit, nempe, εὐσκότοισι, ſed nullum exemplum profert ullſus Scriptoris, qui uſus ſit ea voce, quam fruſtra in

Lexicis quæras. Deinde κάλλιςα ἐξητημένον Græcum non eſt, hoc ſenſu; quis enim umquam dixit κάλλιςα pro *adprimè*, aut σφόδρα? Retinenda eſt vox εὐσκόποισι, & vertendum, *in locis conſpicuis*; quia lucernæ ſuſpenduntur in edito quopiam loco, qui ex toto conclavi cerni queat, ut earum lux ubique ſpargatur. Tum ἀντὶ τῦ ἐξητημένον legendum, ut viri docti viderunt, ἐξηρτημένον, *ſuſpenſum*. Sic ergo emendato, ut dicat Praxagora: *ô jubar pulcrè ſuſpenſum in editis locis.*

31. Pergit verò, his verbis:

Γονάς τε γὰρ σὰς ἢ τύχας δηλώσομεν.
Τρόχῳ γὰρ ἐλαθεὶς κεραμικῆς ῥύμης ἄπο,
Μυκτῆρσι λαμπρὰς ἡλίυ τιμὰς ἔχεις.

Originem enim tuam, fortunáſque exponemus, nam rotâ ductus, ô lychne, figuli labore, unoquoque in naſo ſplendidos ſolis honores habes. At quodnam hoc monſtrum eſt? Lucerna quæ *habet honores ſolis*; vel, ut vir doctiſſimus, ſolem imitatur *uno quoque in naſo!* An ergo *naſo* videbant olim Athenienſes? Lege μυχοῖσι, hoc eſt, *in abditis penetralibus*, in quibus lux ſolis non cernitur; qua voce utitur poſtea Comicus, ſed obſcœniore ſenſu. In ejuſmodi locis, quales erant fornices meretricum, lucerna *obtinet honores ſolis*, quia ejus vice fungitur. *Heſychius*, atque ex eo *Phavorinus:* Μυχοὶ, αἱ καταδύσεις, οἱ ἐνδότα-

τοι

τοι καὶ ἀπόκρυφοι τόποι. Ejusmodi erant κοιτῶνες, seu penetralia, in quibus cubabant Patres & Matres familias. *Homerus* Odyss. Γ. vers. 402. de Nestore:

> Αὐτὸς δ᾽ αὖ τε κάθευδε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο,
> Τὸ δ᾽ ἄλοχος δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν:

Ipse vero dormivit in recessu domûs altæ, cique uxor hera lectum præparaverat & cubile. Ad quæ verba, observat *Eustathius Homerum* vocare τῶν ἐνδοτάτω θάλαμον καὶ μυχὸν δόμου, *interiorem partem thalamum & recessum domûs.* *Odoardus* quidem *Bisetus*, μυκτῆρα interpretatur prominentiam lucernæ, cui imponitur ellychnium; sed sine exemplo. Præterea non satis adtendit hanc loquutionem τιμὰς ἔχειν ἡλίου, quæ perinde est ac *æquiparari soli*, vel eosdem honores obtinere; quod non potest conjungi cum μυκτῆρσι, sed optimè μυχοῖς convenit. Dura est & inamœna loquutio: *habeas in prominentiis splendidos honores solis*, an ergo ellychnia ardentia sunt *honores solis*? Non puto. Nec dixeris lampadem διὰ τῶν μυκτήρων, hoc est, ellychniorum in prominentiis ardentium ope, solis honorem obtinere, & hoc esse quod significatur voce μυκτῆρσι. Durum & obscurum esset loquendi genus. Si Codices, ex quibus primùm edi-

tus est *Aristophanes* habuissent μυχοῖσι, nemo de mutando cogitasset, omnes illico rem intellexissent; sed nemo non offendatur lectione receptâ, si paullò adtentiùs eam pensitet. Itaque lego μυχοῖσι, quidquid aliis videatur, nec tamen in ipso contextu quidquam mutatum velim.

32. Hisce ad illustrationem quartæ Legis congestis, ad quintam deveniendum est, quæ ita habet: MSS. CODD. NON SUSPECTI ALIIS PRÆFERUNTUR. Duo sunt quæ MS. Codicem commendant, antiquitas & Librarii, à quo fuit descriptus, Criticíve, à quo emendatus, fides & peritia. Antiquissimi Codices ceteris meritò (nisi quid obstet, de quo postea dicemus) præferuntur, cùm quòd scripti sint temporibus, quibus plures erant Linguæ peritiores; tum etiam quòd minùs, imperitiâ vel malâ fide Librariorum, aut Criticorum, inquinati sint. Ea enim proximè præteritis sæculis, utrorúmque fuit inscitia; ut ii ferè sint corruptissimi Libri, qui per plurium manus ad nos pervenerunt: haud aliter ac aqua, per plures rivos derivata, fonte ipso impurior est. Librarii verò & Critici fides & eruditio facilè adparent, ex ipsis Manuscriptis, si à viris non prorsus imperitis tractentur. Sunt enim multò emendatiores libri, qui eorum curâ descripti, atque emendati sunt.

33. Igitur malè de re litteraria merentur, déque Lectoribus suis, qui antiquissimos Codices non sequuntur, potiùs quàm recentiores.

res. Cujus rei insigne exemplum adtulimus ex Cap. V, 1. Epist. Joannis, antea Cap. XV. ubi verba de Testibus Cœlestibus, quæ absunt ex vetustissimis Codicibus, in plerisque editionibus leguntur, & propugnantur à Theologis Criticæ imperitis, aut qui quærunt quod optant, in Libris, non quod iis inest.

34. Suspectos tamen esse oportet Codices, qui nimiùm à ceteris omnibus recedunt, præsertim in locis, in quibus est aliqua difficultas; cùm mutandi rationes fuerunt, nullæ verò scribendi ea quæ in aliis MSS. Libris comparent. Exempli causâ, Codex ille Græco-Latinus Novi Testamenti, qui *Th. Bezæ* fuit, alìíque similes qui in Bibliothecis visuntur, licèt antiquissimi, suspecti sint necesse est; quia sunt in illis clara audaciorum mutationum vestigia. Genealogiam Christi, ut unum hoc exemplum adferam, quæ est Matthæi Capite I. totam refinxerunt ii, à quibus primùm scripti sunt, ex Luca, contra reliquos omnes Codices & Interpretes, qui eam apud Matthæum habent, qualem nos hodie. Nemo dubitare queat, quin imperiti & audaces homines Matthæum corruperint, ut eum in concordiam cum Luca redigerent; cùm nulla fuerit aliis ratio aliam fingendi genealogiam, apud Matthæum, ab ea quæ erat apud Lucam. Præterea passim illi Codices abeunt à ceteris, ut loquutiones sint puriori Hellenismo magis consentaneæ, quod sexcentis locis probare possemus. At nemo dixerit Græcos Libra-
T 2 rios

* *Pag.* 307. *& seqq.*

rios ſtylum Apoſtolorum, nimis ἑλληνίζοντα, ſtudio compleſſe Hebraïſmis, quos ignorabant; ſed malè ſani Græculi potuerunt, ut auribus ſuorum conſulerent, Hebraïſmis Helleniſmos ſubſtituiſſe. Igitur hi aliíque Codices, in quibus frequentes ſunt ejuſmodi loquutiones, malas manus experti judicari à nobis debent.

35. Suſpecti quoque debent eſſe ii Codices, ſi qui ſint, qui, certum in finem laudantur, à viris de quorum fide non ſatis conſtat, præſertim ſi ſint manifeſta depravationis indicia. Dicitur * *Petrus Fagiardus Veleſius*, Marchio Hiſpanus, contuliſſe ſexdecim Codd. Græcos, quorum octo aiunt fuiſſe in Bibliotheca S. Laurentii, in Hiſpania. Illi autem ita conſentiunt cum Vulgata verſione Latina, ut in omnibus locis, in quibus à ceteris Codicibus recedit, ei adſtipulentur; imò verò habeant additamenta quædam, quæ videntur ex Latinis verſa. Sic Apoc. IX, 11. habet Vulgata: *habebant ſupra ſe Regem, Angelum Abyſſi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon*; quæ leguntur in omnibus Græcis Codicibus, ſed, in Latinorum gratiam, addidit: *Latinè habens nomen exterminans.* Quæ verſa ſunt Græcè, ῥωμαϊςὶ ἔχων ὄνομα ἐξτέρμινανς. Si fuerint umquam in rerum natura ejuſmodi MSS. fuerunt ad Vulgatam Verſionem refecti; ſed veriſimillimum eſt hominem Hiſpanum, Latinæ Verſionis cauſâ, finxiſſe eas va-

* Joan. Mariana, *pro Ed. Vulgata C. XVII. Varias illas lectiones habet etiam* Lud. de la Cerda *Adverſar. Cap. XCI.*

varias lectiones, quæ nusquam erant; cùm nemo, præter illum, eos Codices videre potuerit.

36. Huc pertinet quod quæri solet, de delectu variarum lectionum quæ in MSS. paris vetustatis & æquè emendatis, animadvertuntur. Sæpe enim variæ lectiones occurrunt, quæ omnes cum re ipsa, serie orationis, & stylo Scriptoris consentiunt, ex quibus tamen una eligenda est. Si omnia sint paria, non multùm quidem interest quæ eligatur; sed si una ex iis obscurior sit, ceteræ clariores, tum verò credibile est obscuriorem esse veram, alias glossemata, ut Cap. VII. ostendimus. Similiter si quæ sit lectio, quæ in uno Codice occurrat, difficultatémque tollat, quæ insit loco, prout in ceteris omnibus Codicibus legitur, non illico est admittenda. Verendum enim est, ne emendatio sit Librarii aut Critici, qui ex conjectura quod non adsequebatur mutaverit, aut quod mendum opinabatur sustulerit. Hujusmodi est lectio MS. Codicis, cujus meminit *T. Beza* ad Matth. C. I, 11. nam cùm omnes Libri & Interpretes habeant: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, habet ille Codex: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακὶμ, Ἰακὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν, καὶ τοὺς, &c. Quam lectionem veram & genuinam putabat *Theod. Beza*, si modò legamus: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακὶμ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, Ἰακὶμ δὲ ἐγέννησε Ἰεχονίαν ἐπὶ τῆς, &c quomodo

ipſa hiſtoria poſtulat, & trium Teſſaradecadum numerus expletur. Sed cùm nullus alius Codex, nullus vetus Interpres cum eo conſentiat, multò veriſimilius eſt hanc eſſe Critici conjecturam; quod & poſtea ſenſit ipſe *Beza*, qui quod in prioribus editionibus in contextum admiſerat, in poſterioribus induxit.

37. Sexta lex erit: LOCO MSS. CODD. VETERUM CITATIONES, AC VETERES TRANSLATIONES, ADHIBITIS CERTIS CAUTIONIBUS, SUNTO. Si ex citationibus Veterum & priſcis Interpretibus, conſtet locum quempiam aliter lectum fuiſſe, quàm hodie legitur; dubium eſſe nequit, quin ea ſit varia lectio ceteris æquiparanda, aut etiam anteferenda, ſi meliùs rei, & ſtylo Scriptoris conveniat. Verùm ad teſtimoniorum citationes quod adtinet, duo ſunt animadvertenda, nimirum, ſæpe Veteres ex memoria loca recitare; quo fit ut ſynonyma ſynonymis facilè ſubſtituant, & in ordine verborum nonnihil mutent. Deinde eos ſæpe ſenſum, potiùs quàm verba ipſa, proferre. Qua de re egimus in Diſſertatione de Editione Novi Teſtamenti Milliana, quæ ei quæ in Hollandia prodiit præfixa eſt. Itaque varietas citationum non poteſt ſemper urgeri, quaſi varietas lectionis, quæ eſſet in Codicibus, quibus Veteres utebantur. Ad Tranſlationes verò quod ſpectat, cavendum ne conjecturas Interpretum, de ſenſu aut lectione locorum, varietate lectionis niti putemus. Paſſim ſenſum exprimunt conjiciendo, exiguámque verbo-

borum rationem habent; nec proinde ſemper colligere poſſumus eos aliter legiſſe quàm nos, quia aliter vertunt.

38. At quando ergo, inquies, licebit ex citationibus aut Interpretibus variam lectionem certò colligere? Ex citatione liquebit aliter lectum fuiſſe, cùm is qui ea utitur ex verbis quæ protulit ita ratiocinatur, ut ex verbis aliter prolatis eadem conſectaria deduci non poſſint; aut cùm verba quàm maximè ad rem ſuam facientia prætermittit, ut alia ex eodem loco minùs firma producat. Exempli gratiâ, conſtat plurimos Patres, ut obſervarunt doctiſſimi quique Interpretes, non legiſſe quod in pleriſque Editionibus habetur de Teſtibus Cœleſtibus 1. Ep. Joan. Cap. V. quòd iis verbis, in diſceptationibus contra Arianos, numquam utantur, quamvis proferant quod de Teſtibus Terreſtribus habetur. Exempli cauſâ, *Gregorius Nazianzenus* Orat. XXXVI. reſpondens Arianis, qui negabant tres æquales Deos unum dici poſſe, non parum ſudat ut oſtendat quî ita loqui licuerit. * Tum profert locum de terreſtribus teſtibus, altero de cœleſtibus numquam utitur, quo tamen potuiſſet os Arianis obturare.

39. Idem de aliis Patribus obſervare licet. At *Cyprianum* objiciunt, qui in Libro, de Unitate Eccleſiæ, ita loquitur: *De Patre & Filio & Spiritu Sancto ſcriptum eſt, & hi tres unum ſunt.* In Epiſtola verò LXXIII. ad Jubajanum: *Si —— templum Dei factus eſt,*

 quæ-

* *Pag.* 603. *T.* 1.

quæro cujus Dei ? Si Creatoris, non potuit qui in eum non credidit ; si Christi, nec hujus potest fieri templum, qui negat Deum Christum; si Spiritûs Sancti, cùm tres unum sint, *quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est ?* Hinc nonnulli putant liquere *Cyprianum* legisse in exemplari suo, quemadmodum in editionibus hodiernis legimus. At * alii rectè animadvertere,credibile non esse lecta ea verba esse à *Cypriano*, nec tamen ab *Augustino* Arianis ævi sui objecta. Certè nemo crediderit unum *Cyprianum* ea verba habuisse in suo exemplari ; aut etiam alios, licèt ea legerint, numquam iis, in gravissima controversia, cui dirimendæ summopere inservire poterant, usos esse. Quid ergo de verbis *Cypriani* statuemus ? Nimirum, quod iidem viderunt, Carthaginiensem Episcopum aptasse Patri, Filio, & Spiritui Sancto verba versûs octavi, *& hi tres unum sunt*, † sic enim in Vulgata Latina legimus. Certè solet *Cyprianus* sententiam, quam putat inesse verbis Scripturæ, sæpe proferre, eadem fiduciâ, ac si verba ipsa recitaret. Alia legantur apud eos, qui tamen ut redimerent quod verè dixere hac de re, videntur ubique datâ operâ debacchari in eos, in quos solet hic locus Joannis frustra torqueri.

40. Hisce exemplis, è sacris petitis, possemus adjicere alia è profanis Scriptoribus; quos

* Ric. Simonius *Cap. XVIII. Hist. Crit. N. T. de Textu.*

† *Non in Græcis Exemplaribus, ut perperam* Simonius ; *est enim in illis εἰς τὸ ἕν εἰσιν.*

quos sæpe licet ex veterum Grammaticorum citationibus emendare, quamquam non quibusvis citationibus credendum est. Sed superiora exempla rem, nisi fallor, in aperta luce collocant. Si quis tamen aveat pluribus comprobatam videre, adeat oportet *Pascasii Grosippi*, seu *Gasparis Scioppii* paradoxa Litteraria Epist. VII, VIII, & IX. quæ dignissimæ sunt lectu. Ea tantùm hîc proferimus, quæ necessaria sunt suadendis Legibus Criticis; quas promulgamus.

41. Ut ad Translationes veniam, certum est eas sæpe loco MSS. Codicum esse posse, ut probavit *Lud. Cappellus* in Critica Sacra, útque omnes consentiunt, qui veteres Versiones Novi Testamenti, cum editionibus Græcis contulerunt. Verùm cavendum ne varias lectiones hauriamus ex locis, in quibus potiùs sensum, quàm verba exprimere voluerunt; hoc est, ex locis potissimùm difficilioribus. At ubi verba totidem verbis reddita sunt, & aliquid omittitur aut additur, rectè judicant Eruditi, aliquid ampliùs aut minùs fuisse in interpretum Codicibus; cujus rei nos * antea jam exempla adtulimus, & plura congessimus in Indice in Pentateuchum, ad voces *Septuaginta Interpretes*.

42. Vix etiam dubitare licet an aliter legerit Interpres, cùm videmus eum dissentire à lectione nostra, sed mutatâ litterulâ consentire. Exemplum rem clariorem reddet. In Hebraïco exemplari Esdræ Cap. X. 6. sic legimus: *Et surrexit Esdras ex anteriore parte* do-

T 5

* *Cap. VIII. & XV.*

domûs Dei & abiit (וילך vajjelech) *in conclave Jochananis, filii Eljasibi, & abiit* (וילך) *illuc, panem non comedit.* Notum autem est eum, qui tertium Esdræ librum edidit Græcè, pleraque quæ habet ex Hebraïcis Esdræ & Nehemiæ Codicibus sumsisse. Habet verò ille, in hac historia, pro altero illo וילך *& ivit*, καὶ αὐλισθεὶς ἐκεῖ, *& commoratus illic*; unde perspicuum est eum legisse וילון *vajjalon*, quod verbum sæpe LXX. Intt. vertunt αὐλίζεσθαι. Dubium mihi non videtur, quin hæc lectio Hebraïcâ commodior sit.

43. Habemus etiam antiquissimas Epistolarum *Barnabæ* & *Ignatii* versiones Latinas, quæ Græcis illustrandis non parum inserviunt, ut liquidiùs constat ex editione Amstelodamensi anni 1698. Idem dicere possimus de versione *Irenæi*, quam non sine fructu cum Græcis conferunt passim viri docti.

44. Septima Lex, quam, quo est majoris momenti, eo frequentiùs perrupisse videntur Critici, hæc est: DE OMNIBUS IN NOTIS MONERE LICETO, AT NULLA, NISI MANIFESTA, AUT EX MSS. CODD. HAUSTA LECTIO, IN CONTEXTUM ORATIONIS INFERTOR. Nulla de re graviores leguntur querelæ, quàm de audacia Criticorum, qui conjecturas suas, pro Veterum Scriptorum verbis, contra fidem Codicum MSS. Lectoribus incautis obtrudunt. Eâ ratione, fœdum in modum, *Sigism. Gelenius* tres egregios Scriptores *Plinium*, *Arnobium*, & *Ammianum*

num Marcellinum corrupit ; quibus nisi opem tulissent viri doctissimi, & omnibus Reipublicæ Criticæ copiis instructi , Geleniana pro verbis eorum Scriptorum etiamnum legeremus. Si nemo *Plautum* curasset , præter *Davidem Pareum* , actum erat de facetiarum elegantiarúmque patre ; nam ille conjecturas alienas ac suas audacter ubique intrusit , pro iis quæ in veteribus Libris legebantur. Quam ob causam , meritò passim vapulat , in *Frid. Taubmanni* notis. Non desunt qui questi sint à viro maximo *Jos. Scaligero Manilium* malè habitum fuisse , quòd ubivis pro Manilianis verbis suas edi curaverit conjecturas. Nimiæ fortè quidem eæ sunt querelæ , at sine dubio præstitisset virum summum parciùs suas emendationes in contextum intulisse. Rectiùs etiam fecisset *Frid. Taubmannus* , qui Culicem & Cirim *Virgilii* edidit , cum amplissimis commentariis , si vetustissimam editionem , aut membranas potiùs sequutus esset, quàm ejusdem *Scaligeri* conjecturas. Plures Criticos conculcatæ hujus æquissimæ Legis accusare possemus ; sed eos Studiosi , qui doctorum virorum labores evolvent , sat citò cognoscent.

45. Lex ipsa quàm necessaria sit , ad impediendum ne Veterum Scripta contaminentur, nemo non videt. Si enim liceret in contextu quod displicet illico mutare , inscitiâ , audaciâ , ac festinatione Criticorum , doctorum & indoctorum, vulnera passim gravissima Veteribus inferrentur; & paullatim eò deveniremus , ut quid ab optimorum Scriptorum manu

nu esset, quid ab interpolatorum audaciâ, nesciremus. Attamen quia nulla major est tyrannis, quàm quæ non modò non patitur id fieri quod æquum censeas, sed nequidem modestè dici; liceat Criticis in Notis ac Commentariis, quibus Veterum Scripta eunt illustratum, proponere quidquid libuerit; eâ tamen lege, ut Lectores peritiores fistulâ pastoritiâ excipiant quæ, invitâ Criticâ, protulerint.

46. Ultima Lex, ad coërcendam Criticorum superbiam & fiduciam nimiam, hæc sancitor: CONJECTURÆ OMNES MODESTE PROPONUNTOR, SIN MINUS, DOCTIS LUDIBRIUM DEBENTO. Nihil frequentius occurrit in Scriptis Criticorum audaciorum, quàm superba imperia, quibus emendare jubemur, ut iis videtur; aut quibus quasi certa, explorata, indubitata, manifesta, sola vera obtruduntur, quæ postquàm probè expensa sunt, falsa, aut minimùm incerta ac dubia esse deprehenduntur. Quod tam sæpe contingit, ut prudentiores ac modestiores Criticos factos esse oporteret, postquàm tam frequenter alios lapsos esse vident, cùm crederent se oracula propemodum proferre. Possemus nonnullos Recentiores hîc reos agere violatæ hujusce Legis; & faceremus, si qua spes emendationis esset. Sed homines, qui nullo jure in alios invehuntur, in rabiem planè aguntur, cùm sunt in errore deprehensi. At numquam obstare poterunt, quominùs certè rideantur à prudentioribus, quos eas pœnas de eorum jactantia & conviciis

ciis ſumere jus fáſque ſemper fuit, eritque. Nos etiam, per totum hoc Opus, ſat multa ſuperciliosè prolata confutavimus.

47. Hæc ad ſuadendas Leges æquiſſimas dicenda habuimus, quibus innumera alia adjici potuiſſe nos non fugit; verùm quæ à nobis dicta ſunt vel imperitiſſimos in adſenſum trahere poſſunt, nedum ut paullò peritiores pluribus indigeant. Itaque ne mihi & aliis tædio ſim, manum de tabula tollo, exſpectaturus an Reipublicæ Litterariæ Populus Leges haſce juſſurus ſit, aut, ſeditioſo quopiam Tribuno intercedente, rejecturus; quod tamen vix opinor futurum. Ut enim nonnulla exempla à me adlata in dubium revocari queant; attamen Leges ipſæ ſupra invidiam poſitæ ſunt, cùm ex doctiſſimorum virorum ſententia ſcriptæ ſint, atque ex ipſa rerum natura manifeſtò petitæ.

III. Partis I. Sectionis Finis.

A R-

ARTIS CRITICÆ
PARS III.

SECTIO II.
De Locis & Scriptis ſpuriis à genuinis dignoſcendis.

CAPUT I.

De fraudibus, quibus inſerta Veteribus Scriptoribus loca, ſuppoſitíque iis integri Libri, Veterum teſtimonia.

I. OSTENDIMUS ſuperioris Sectionis Cap. XV. homines Veri parum ſtudioſos in Veterum monumentis eas voces mutaſſe, aut deleviſſe, quæ ſibi diſplicerent, aut addidiſſe quæ viſa ſunt; ut Veteres illorum dogmatibus favere, aut certè ne adverſari viderentur. In hac verò Sectione, agemus de integris Periochis inſertis aut reſectis, datâ operâ, ab iiſdem impoſtoribus, aut à Criticis malè feriatis; tum etiam de Libris, quibus illuſtria nomina præfixerunt, ut falle-

fallerent ementes, aut ut sua dogmata statuminarent; trademúsque regulas ex quibus suppositæ Periochæ, ac Libri alieno nomine inscripti agnosci queant; quæ omnia exemplis aliquot firmabimus.

2. Verùm antequàm ad rem ipsam veniamus, Veterum loca proferemus, ex quibus intelligere licebit non recentiores demum Criticos in ejusmodi corruptelas ac suppositiones esse invectos. Exstant hac de re sat graves, cùm apud veteres Ethnicos, tum apud Christianos querelæ.

3. Cùm antiquiorum Scriptorum admiratio hominum animos subiisset, eorum libri cœperunt ab omnibus Antiquitatis studiosis avidiùs emi & versari; cúmque horum auctoritas, ad dirimendas controversias, adhiberetur, magno studio contendentes eam ad partes suas trahere conati sunt. Hi fuere potissimi fontes, è quibus fluxere innumeræ corruptelæ, & suppositiones; quibus avaritia Librariorum & nequitia Falsariorum fucum minùs callidis fecerunt. Quod paullò pluribus persequemur.

4. Cùm ergo Librarii animadverterent, nonnullorum Scriptorum libros frequenter in officinis suis quæri, atque emi; duplici fraudis genere, lucri causâ, grassabantur. Alterum erat, quo Scripta jam edita & nota, quasi ex vetustioribus Codicibus, iisdémque amplioribus descripta, multò auctiora depromebant, & venum exponebant; postquàm in ea varia infarciri à nebulone curaverant. Tum verò & qui habebant Libros, suis Codici-

cibus quasi inutilis spretis, eos iterum emebant; qui verò nondum emerant, ex editione locupletiore sibi comparabant. Hinc autem non parvum lucrum redibat ad Librarios, qui primi ejusmodi fraudem adhibebant; præsertim si celebrior esset Scriptor, quem ita interpolari curaverant, nec fraus illico pateret. Quod *Clementi* Romano, & *Ignatio* Antiocheno contigisse postea ostendemus. Alterum fraudis genus erat, cùm Viro aut Scriptori celebri integrum opus tribuebant, ut cùm *Dionysio* Areopagitæ tributi sunt libri, qui sub ejus nomine circumferuntur.; quod & multis aliis à Christianis præsertim factum esse, in sequentibus, pluribus demonstrabimus. Populi, nempe, cupidi sciendi quid sensissent primi illi Christiani, quísdve iis contigisset, omnes Bibliothecarum angulos perscrutabantur, omnes Librariorum officinas excutiebant, ut viderent an quidpiam eorum superesset; quod cùm animadverterent homines lucri cupidi, hiantes & credulos facilè deluserunt, & incredibilem copiam librorum recens conscriptorum antiquis Scriptoribus, fallente titulo, tribuerunt. Quod cùm dico factum à Christianis, Judæos tamen, aut Ethnicos, quasi culpæ hujus minimè adfines, absolutos nolo; sed de Christianis potissimùm loquor, quia pluris interest scire quos finxerint, quàm quos alii adulterinos in lucem protulerint, & plures etiam à Christianis falsis nominibus insigniti ad nos pervenerunt. *Cassiodorus*, qui sæculi VI. initio vixit, Cap. VIII. Instit. Divin. Litter. non procul à prin-

principio nos docet adnotationes subtilissimas quidem ac brevissimas in Epistolas Pauli, *sed erroris tamen Pelagiani venenis infectas*, suo tempore, *in cunctorum manibus ita celebres habitas fuisse, ut eas à S. Gelasio Papa urbis Romæ doctissimi viri studio dicerent fuisse conscriptas*; QUOD SOLENT, inquit, *facere, qui res vitiosas cupiunt gloriosi nominis auctoritate defendere.*

5. Posteaquàm verò acres concertationes, inter Christianos, oriri cœperunt, præsertim à Nicænæ Synodi temporibus; cùm dissentientes Christiani omni ope Antiquitatem in suas partes trahere niterentur, ut adversarios quasi novas res molitos infamarent; tum demum sceleratis manibus adulterata sunt priscorum monumenta, & eorum nomina præfixa libris ea de causa fictis, ut partibus laborantibus subsidio essent. Sic additæ sunt ingentes laciniæ Epistolis *Ignatii*, & fictæ *Constitutiones Apostolicæ*, quasi ab Apostolis conditæ, & à *Clemente* Romano digestæ; de quibus postea dicemus. Eodem consilio fictus ille *Prologus*, qui Epistolis Canonicis, *Hieronymi* nomine insignitus, præfigitur, ut antea observavimus.

6. Fortè & errore factum, ut Libri quorum Scriptores ignorabantur, quòd nullius nomen eis esset additum, nonnullis tribuerentur, quorum nequaquam erant; ob similitudinem styli, vel ob imperitiam Librariorum, qui sic numerum Operum virorum eruditorum auctum ibant. Hoc potissimùm factum in Scriptis Patrum iis sæculis, quibus

Antiquitatis studiosi, grassante per omnia barbarie, pauciores erant, neque ullus Criticæ, ut decuit, operam dederat. Hinc videmus Scriptis Patrum, præsertim πολυγράφων, multa aliena adsuta. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Ambrosius*, *Hieronymus*, *Augustinus*, *Athanasius*, *Chrysostomus*, alisque jam dudum, sine adpendicibus alienis, non prodeunt.

8. Re ipsâ breviter expositâ, jam sunt Testimonia Veterum proferenda. *Galenus* Comment. I. in *Hippocratem* de Natura Hominis, ad text. 42. p. 127. T. III. *Ed. Charterianæ:* Πρὶν γὰρ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ Περγάμῳ γενέσθαι βασιλεῖς ἐπὶ κτήσει παλαιῶν βιβλίων φιλοτιμηθέντας, οὐδέπω ψευδῶς ἐπεγέγραπτο σύγγραμμα, λαμβάνειν δ' ἀρξαμένων μισθὼν τῶν κομιζόντων αὐτοῖς συγγράμματα παλαιοῦ τινὸς ἀνδρὸς, οὕτως ἤδη πολλὰ ψευδῶς ἐπιγράφοντες ἐκόμιζον: *antequàm enim Reges, qui erant Alexandriæ & Pergami, de possessione veterum librorum studiosè contenderent, nondum ullum falsò inscribebatur opus; sed postquàm præmium accipere cœpissent, qui antiqui alicujus hominis scripta iis adferebant, sic demum multa falsò inscribentes adportabant.* Idem Præfat. Comment. II. p. 128. Ἐν τῷ κατὰ τοὺς Ἀτταλικούς τε καὶ Πτολεμαϊκοὺς βασιλέας χρόνῳ, πρὸς ἀλλήλους ἀντιφιλοτιμουμένους περὶ κτήσεως βιβλίων, ἡ περὶ τὰς ἐπιγραφάς τε. καὶ διασκευὰς αὐτῶν ἤρξατο γίγνεσθαι ῥᾳδιουργία

γία

γία, τοῖς ἕνεκα τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἀναφέρουσιν ὡς τοὺς βασιλεῖς ἀνδρῶν ἐνδίξων συγγράμματα: Temporibus Attalicorum Regum, qui de adquisitione librorum inter se contendebant, cœpit fraus circa inscriptiones, & dispositiones librorum fieri ab iis, qui, pecuniæ causâ, ferebant ad Reges virorum illustrium Scripta. Si prorsus falsa non erat inscriptio, ad partem tantùm voluminis pertinebat, quod eò cariùs vendebatur quò majus & auctius videbatur, ut testatur ibidem *Galenus*, ubi ait libro *Hippocratis* de natura hominis, additum esse alterum *Polybi* ejus discipuli, & quædam etiam interposita, quæ neutrius erant, post verba posteriùs adlata, addit: *μικρῶν οὖν ὄντων ἀμφοτέρων τῶν βιβλίων, τοῦ περὶ φύσιος ἀνθρώπου καὶ τοῦ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, εὐκαταφρόνητον ἑκάτερον τοῦτο εἶναί τις δόξας, διὰ τὴν σμικρότητα, συνέθηκεν ἐς τ᾽αυτὸ ἄμφω. καί τις ἴσως ἄλλος, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος αὐτὰ συνθεὶς, παρενέθηκέ τινα μεταξὺ τῶν δύο: cùm uterque liber parvus esset, & is qui est* de natura hominis, *& is qui est* de salubri victu, *quispiam vilem utrumque fore ratus, propter parvitatem, utrumque in unum conjunxit, & alius fortè quispiam, aut idem ille primus, qui eos conjunxerat, nonnulla duobus interposuit.* Quod habet de tempore suppositionis librorum non ita tamen intellexerim, quasi crediderit *Galenus* numquam antea Libros, lucri causâ, nominibus alienis inscriptos; sed quia eo potissimùm tempore ingens copia sup-

positiciorum librorum erupit, & fraudes postea frequentiores fuerunt. Nam sæpe antea libri fuerant suppositi, ut multis exemplis constat. Vide hac de re *Joan. Wowerium* Polymathiæ c. XVI, 6, & seqq. *Ammonius* in Categorias *Aristotelis* : Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον πάνυ ἐσπουδακέναι φασὶ περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὡς καὶ περὶ τὰ λοιπά, καὶ χρήματα διδόναι τοῖς προσφέρουσιν αὐτῷ βίβλους τοῦ Φιλοσόφου· ὅθεν τινὲς χρηματίσασθαι βουλόμενοι ἐπιγράφοντες συγγράμματα τῷ τοῦ Φιλοσόφου ὀνόματι προσῆγον : *Aiunt Ptolemæum Philadelphum magno studio flagrasse habendi Scripta Aristotelis, ut & cetera, & pecunias dedisse adferentibus ad se libros Philosophi. Unde quidam, ditescere cupientes, inscriptos libros Philosophi nomine adtulerunt.* *Diogenes Laërtius* de Æschine, Lib. II. §. 60. διεβάλλετο δ' ὁ Αἰσχίνης καὶ μάλισθ' ὑπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως, ὡς τοὺς πλείστους διαλόγους, ὄντας Σωκράτους ὑποβάλλοιτο, λαμβάνων παρὰ Ξανθίππης : *calumniis differebatur Æschines, potissimùm à Menedemo Eretriensi, quasi complures dialogos, qui Socratis essent, à Xanthippa acceptos pro suis supposuisset.* Subjicit verò *Diogenes* : ὧν οἱ μὲν καλούμενοι ἀκέφαλοι σφόδρ' εἰσὶν ἐκλελυμένοι, καὶ οὐκ ἐπιφαίνοντες τὴν Σωκρατικὴν εὐτονίαν, οὓς καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἐφέσιος ἔλεγε μὴ εἶναι Αἰσχίνου. καὶ τῶν ἑπτὰ δὲ τοὺς πλείστους Περσαῖος φησὶ Πασιφῶντος εἶναι τοῦ Ἐρετρι-

τρικῦ, εἰς τὺς Αἰσχίνυ ἢ κατατάξαι. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀντισθένυς, τόν τε μικρὸν Κῦρον, καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἐλάσσω, καὶ Ἀλκιβιάδην, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων ἢ ἐσκευωρῆσθαι: *ex quibus qui dicuntur principio carentes sunt remissi, nec Socraticam vehementiam praeferentes; quos & Æschinis esse Pisistratus Ephesius negabat. Sed & plerosque septem illorum Persaeus ait Pasiphontis esse Eretriensis, atque ab eo Æschinis insertos libris; eumdémque Antisthenis parvum Cyrum, & Herculem minorem, Alcibiadem aliorúmque libros suppossuisse.* Tres, qui supersunt, & fragmentum quarti nuper edidimus.

9. Sic viri ingenio & eruditione sua abusi nervos omnes intendebant, ut ita stylum & doctrinam exprimerent eorum, quibus libros supponebant, vix ut suppositicii foetus à veris secerni possent. *Livius*, Lib. XXXVIII. c. 56. ubi de die dicta P. Scipioni: *Nec inter Scriptores*, inquit, *discrepat solùm, sed orationes quoque, si modò ipsorum sunt quae feruntur, P. Scipionis & T. Gracchi abhorrent inter se.* *Suetonius* in Caesare Cap. LV. *Orationes aliquas reliquit, inter quas temerè quaedam feruntur, ut pro Q. Metello, quam non immeritò Augustus existimabat magis ab actuariis exceptam, malè subsequentibus verba dicentis, quàm ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem* pro Metello, *sed*, quam scripsit Metello; *cùm ex persona Caesaris sermo sit, Metellum, séque adversùs communium obtrectatorum*

rum criminationes purgantis. Apud Milites quoque, in Hispania, idem Augustus orationem esse vix ipsius putat; quæ tamen duplex fertur; una, quasi priore habita prælio: altera, posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subitâ hostium incursione. Scilicet, homines malè diserti, ut eloquentiam suam venditarent, scripserant orationes, quibus expresserant quod dicere debuisse videbantur summi illi viri; quod persæpe factum, ut postea videbimus.

10. Scio posse dici plurima exercendi styli gratiâ esse conficta, & veluti ludente ingenio elaborata; at quod illi ludentes fecerunt, id serium posteros in errorem conjecit. Præfixum nomen *Salomonis* Libro *Sapientiæ* plurimos fefellit & etiamnum fallit, quamvis ab *Hieronymo* monitos. Hæc sunt hujus verba, ex præfatione in Libros Salomonis: *Fertur &* πανάρετος *Jesu filii Sirach liber, & alius* ψευδεπίγραφος, *qui* Sapientia Salomonis *inscribitur. Quorum priorem Hebraicum, reperi, non* Ecclesiasticum, *ut apud Latinos, sed* Parabolas (משלים mschalim) *prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum; ut similitudinem Salomonis non solùm librorum numero, sed etiam materiarum genere, coæquaret. Secundus apud Hebræos, nusquam est, quia* (lego *quin*) *& ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli Scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis adfirmant.* Verùm de hoc Libro postea pluribus agemus.

11. Idem

11. Idem à Pseudo Christianis, ad quamcumque familiam pertinuerint, sæpe factum testantur Patres. *Augustinus* in Ep XLVIII. ex vetere distinctione, XCIII. ex nova, ad Vincentium, ait quosdam credidisse, quamvis falsò, at ex more sæculi sui, fictas Epistolas *Cypriani* de iteratione Baptismi. * *Non desunt*, inquit, *qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant*, *sed sub ejus nomine à præsumtoribus*, *atque mendacibus fuisse confictum*. *Neque enim*, subjicit Augustinus, *sic potuit integritas*, *atque notitia litterarum unius quamlibet illustris Episcopi custodiri*, *quemadmodum Scriptura Canonica*, *tot Linguarum litteris*, *& ordine & successione celebrationis Ecclesiasticæ custoditur*; *contra quam tamen non defuerunt*, *qui*, *sub nominibus Apostolorum*, *multa confingerent*.

12. Fatetur quidem *Augustinus* illam suspicionem infirmam esse; at nitebatur consuetudine illorum sæculorum, quibus innumera ficta fuerant. *Nos tamen*, inquit, *duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum*; *quòd & stylus ejus quamdam propriam faciem*, *quâ possit agnosci*; *& quòd ibi magis contra vos* (Donatistas) *nostra causa monstratur invictior*, &c. Altera harum rationum petita est ex utilitate, quam *Augustinus* putabat capere se posse ex Epistolis illis *Cypriani*, in disceptatione cum Donatistis; altera verò Critica, quæ sola firma est. Nec dubito quin, si hæc posterior ratio defuisset, *Augustinus* planè negaturus fuisset hasce Epistolas esse *Cypriani*,

 plau-

* *Num. 38. in Ed. Paris. Benedict.*

plausibili illâ ratione, è Falsariis sumtâ, fretus; nam quamvis dissimulet, vehementer ejus causæ, ad iterationem baptismi quod adtinet, adversabantur. Subdit verbis adlatis: *Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est; verùm quid possit adversùs litteras, non canonicâ auctoritate fundatas, etiam hinc demonstravit impiæ conatus audaciæ, quòd & adversùs eas, quæ tantâ notitiæ mole firmatæ sunt, se se erigere non prætermisit.* Ex hisce colligere licet vulgò persuasum fuisse, non sine diligenti examine, Veterum Scripta, aut potiùs quæ eorum nomine venditantur admittenda esse; quod tamen plerique, aut adfectibus, aut ἀκρισίᾳ præpediti, non faciebant. Similem alterum locum *Augustini* addemus, ex Lib. XXXIII. contra Faustum Cap. 6. ubi postquàm dixit constare ex perpetuo consensu Christianorum libros Apostolicos eorum esse, quorum nomina præferunt: *Quasi verò*, inquit, *& in litteris sæcularibus non fuerint certissimi auctores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt & ideò repudiata, quia vel ab his, quæ ipsorum esse constaret, minimè congruerent; vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendaríque meruerunt.* Alia habet egregia, eodem spectantia, quæ deinde à nobis adferentur.

13. *Origenes*, in * Ep. ad Alexandrinos ami-

* *Apud Rufinum de Adult. Script. Origenis.*

micos, ita queritur, de Scriptorum ſuorum, vivente ſe, adulteratione: *Quidam auctor hæreſeos, cùm ſub præſentia multorum habita inter nos fuiſſet diſputatio, deſcriptum accipiens, ab his qui deſcripſerant, codicem, quæ voluit addidit, & quæ voluit abſtulit, & quod ei viſum eſt permutavit. Cùm conveniſſem illum ipſum, qui adulteraverat librum, quare hoc feciſſet, velut ſatisfaciens mihi reſpondit: quoniam magis ornare volui diſputationem ipſam, atque purgare* (id eſt, errata emendare.) *Videte quali purgatione diſputationem noſtram purgavit. Tali, nempe, quali purgatione Marcion purgavit Evangelia, vel Apoſtolum; vel quali ſucceſſor ejus, poſt ipſum, Apelles. Nam ſicut illi ſubverterunt Scripturarum veritatem: ſic & iſte, ſublatis quæ verè dicta ſunt, ob noſtri criminationem, inſeruit quæ falſa ſunt.* Quin & integros libros ſuo nomine fictos queritur, in eadem Epiſtola. *In Epheſo cùm me vidiſſet quidam Hæreticus, & congredi noluiſſet, neque omnino os ſuum aperuiſſet apud me—poſtea nomine meo & ſuo, conſcripſit qualem voluit diſputationem, & miſit ad diſcipulos ſuos, ut ego quidem cognovi, ad eos qui Romæ erant; ſed non dubito quin & ad alios, qui per diverſa ſunt.*

14. *Rufinus* ipſe latiùs hoc perſequitur, in Ep. ad Macarium de adulteratione Librorum *Origenis*; atque hinc probat adulteratos fuiſſe illos, quòd paſſim, etiam in eodem opere, ſibi contradiceret; quod homini non ſtulto, adeóque erudito contingere potuiſſe negabat. *Quæcumque*, inquit, *nobilium tractatorum ve-*

terum invenerunt de his, quæ ad gloriam Dei pertinent, plenè & fideliter disputasse; ita ut ex lectione eorum unusquisque fidelium proficere possit & instrui, non pepercerunt Scriptis eorum venenatum virus infundere, sive interpolando quæ dixerant, sive quæ non dixerant inserendo; quò faciliùs, videlicet, sub nomine doctissimi cujusque & nobilis inter Scriptores Ecclesiasticos viri, hæresis suæ adstrueretur adsertio; ex eo quòd ita sensisse etiam aliqui de claris viris & Catholicis viderentur. Horum manifestissimas, inter Græcos Scriptores Ecclesiasticos, probationes texemus; & quamvis quamplurimi sint ex Veteribus, in quorum Libris hujusmodi deprehenditur adulterium, tamen paucorum sufficit adhibere testimonia, ex quibus faciliùs quid etiam Origenis Libris acciderit agnoscatur. Clemens Romanus *Apostolorum discipulus, qui Romanæ Ecclesiæ, post Apostolos, & Episcopus & Martyr præfuit, Libros edidit, qui adpellantur ἀναγνωρισμὸς, id est, recognitio; in quibus cùm ex persona Petri doctrina quasi verè Apostolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma scribitur, ut nihil aliud, quàm ipse Eunomius, disputare credatur, filium Dei creatum, ex nullis exstantibus adseverans,* &c. Clemens *quoque alius*, Alexandrinus *Presbyter & Magister Ecclesiæ illius, in omnibus pænè Libris suis, Trinitatis gloriam, atque æternitatem unam eamdémque designat; & interdum invenimus aliqua, in libris ejus, Capitula, in quibus filium Dei creaturam dicit. Numquid credibile est de tanto viro, tam in omnibus*

bus

bus Catholico, tam erudito, ut vel sibi contraria senserit, vel ea quæ de Deo, non dicam credere, sed vel audire quidem impium est, scripta reliquerit? Posset sanè fieri ut Ariani, nonnullis in locis, *Clementem* interpolassent; sed omnia loca, quæ displicebant *Rufino*, delere propterea nolucrim; cùm certum sit Patres, qui ante Nicænam Synodum vixerunt, multis loquutionibus usos, à quibus ii, quibus controversiæ erant cum Arianis, abstinebant. Præterea non mirum esset si Patres, in re ardua, sibi non semper constitissent, aut sibi constare visi non essent *Rufino* Critico minimè perspicaci. Hoc liquet ex ejus judicio de libro recognitionum, quas fatuè *Clementi* Romano tribuit, & interpolavit ac mutilavit, ut hominis rectè sentientis esse viderentur, cùm essent opus Impostoris. Alius Episcopus Romanus questus est id vivo sibi à quodam Monacho Græco, cui *Andreæ* nomen fuit, factum esse. Is est *Gregorius* Magnus, qui Lib. IX. Epist. LXIX. ad Eusebium Episcopum Thessalonicensem: *inter diversa*, inquit, *mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit, & suspecti sumus ne eos alicubi transmiserit. Ideò fraternitas vestra sollicitudinem gerat, & si quid tale repererit, eos & exscindi, & omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum, & Scripturæ divinæ nescius nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non possit inficere.*

16. Tum verò, de tertio, ita pergit *Rufinus*: Dionysius *quoque* Alexandrinus *Episcopus*

pus eruditissimus, adsertor Ecclesiasticæ fidei, cùm in quamplurimis in tantum unitatem, atque æqualitatem Trinitatis defendat, ut imperitioribus quibusque etiam secundùm Sabellium sensisse videatur; in his tamen Libris suis, quos adversùs Sabellii Hæresin scribit, talia inveniuntur inserta, ut frequenter Ariani ipsius auctoritate se defendere conentur. Propter quod & Sanctus Episcopus Athanasius compulsus est Apologeticum pro libris ipsis scribere; pro eo quòd certus erat non illum diversè potuisse sentire, sibique ipsi contraria scribere, sed quòd inserta hæc à malevolis nosset. Idem dixerim de *Dionysio*, quod de *Clemente* modò dicebam; nec certè *Athanasius* Scripta ejus adulterata ait, sed perperam intellecta.

17. Nunc ut ad *Origenem* redeam, nolim negare umquam ejus Scripta ab Hæreticis fuisse adulterata, cùm præsertim id nos ipse doceat. De eo dixerim, quod *Vincentius Lirinensis*, * cujus hæc sunt verba: *Sed dicat aliquis corruptos esse Origenis libros. Non resisto; quin potius & malo, nam id à quibusdam & traditum & scriptum est, non Catholicis tantum, sed etiam Hæreticis.* Verùm nequaquam concesserim *Rufino Origenem* de re, quam non satis intelligebat, loquentem, semper consentanea esse loquutum. Quis enim hominem, qui tot volumina dictavit, titubasse aliquando miretur? Possemus certè non unum exemplum ejus rei proferre, non ex *Origene* modò, sed ex *Rufino* ejus emendatore. Præterea à *Rufino* non intellectum fuisse *Origenem* si

* *Adversus Hæres. Cap. XXIII.*

si dixero, nihil dixero quod Eruditi facilè non concesserint; cùm in iis, quæ ex * *Eusebio* vertit, tot imperitiæ specimina ediderit.

18. Similia habet, in Præfatione In libros περὶ Ἀρχῶν, iis, quæ antea de eo dicentem audivimus, quibus positis ita pergit: *Sicubi nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipso in ceteris locis piè de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus adfirmatam.* Ut dolendum est eos libros ad nos Græcè non pervenisse: ita est quod gaudeamus *Clementem Alexandrinum* à *Rufino* versum non fuisse; nam fortè desidiâ Monachorum haberemus versionem dumtaxat, pro Archetypo, in qua *Clemens* id diceret quod *Rufino* visum esset ab eo dici oportuisse, non quod nunc dicit. Meritò certè † viri doctissimi questi sunt „ non alium quem„ quam *Origeni* tantùm perfidiâ suâ, & te„ meritate nocuisse, quàm *Rufinum* ipsum; „ quippe qui ejus Scripta interpretans, ita „ additamentis & detractionibus vexavit & „ corrupit, ut *Origenem* in *Origene* desi„ deres. „

19. Ideò *Hieronymus*, in Epistola ad Pammachium & Oceanum de erroribus *Origenis*, depravatum negat *Origenem*; sed cùm ille nimius sit & laudator, & castigator, per omnia illi

* *Vide Præfationem* Henr. Valesii *in Eusebium, ad Clerum Gallicanum, &* P. Dan. Huetium *in Origenianis passim.*

† P. Dan. Huetius *in Origenianis Lib. I. C. 1. §. 3.*

illi credere ſatis tutò non poſſumus. Solebat homo vehemens dicere non quod, poſt adcuratum examen, verum compererat, & quod ſine adfectu dicere licebat; ſed quod cauſa poſtulabat, ac vincendi ſtudium dictabat. Sed neſcio an tolerabilior ſit *Rufinus*, qui præfationi in libros *Origenis* de Principiis à ſe verſos eâ, quam diximus, fide hanc horrendi carminis adjurationem ſubjicit: *Omnem qui hos libros vel deſcripturus eſt, vel lecturus, in conſpectu Dei Patris, & Filii & Spiritûs Sancti, conteſtor, atque convenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis Sacramentum, per illum qui præparatus eſt Diabolo & Angelis ſuis æternum ignem, ſi non illum locum æternâ hereditate poſſideat, ubi eſt fletus & ſtridor dentium, & ubi ignis eorum non exſtinguetur, & vermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic ſcripturæ, ne auferat, ne inſerat, ne immutet; ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad litteram & diſtinguat, & inemendatum, vel non diſtinctum codicem non habeat; ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus Codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet.* Si æquum cenſebat hoc ſibi concedi, nec judicio Lectoris ſua emendanda permittebat; oportuiſſet ipſum eadem æquitate uſum fuiſſe, erga eum quem interpretabatur. Sed, ſi *Hieronymo* credimus, ſolitus erat nefariis hujuſmodi artibus uti *Rufinus*, qui librum *Sexti* Pythagorei *Xyſto* Epiſcopo Romano Latinè converſum tribuit. Sic Hieronymus Lib. IV. in Jeremiam ſeu ad Cap. XXI: *Miſerabilis Grunnius, qui ad calum-*

lumniandos Sanctos viros aperuit os suum, linguámque suam docuit mendacium, Sexti Pythagorei hominis gentilissimi unum librum interpretatus est in Latinum, divisítque eum in duo volumina, & sub nomine Martyris Xysti, urbis Romanæ Episcopi, ausus est edere; in quibus nulla Christi, nulla Spiritûs Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum fit mentio, & hunc libellum, solitâ temeritate & insaniâ, Annulum nominavit; qui per multas provincias legitur, & maximè ab his, qui ἀπάθειαν *& impeccantiam prædicant.*

20. Hisce Veteribus nihil vetat nos addere verba hominis, cui recentiora nimiùm præ veteribus sordebant. Is est *Joannes Fellus*, Episcopus Oxoniensis, qui, in Præfatione in suam Editionem *Cypriani*, rectè animadvertit „ nosse Eruditos in quantum rei litterariæ „ damnum cesserint suppositicia scripta, magnis insignita nominibus, fraude ad Librariorum compendium institutâ. Hinc comparatum esse, ut statuæ aureæ non modò „ pedes lutei, sed & vivo corpori putridum „ cadaver subinde jungatur. In Ethnicis litteris hoc quidem faciliùs ferendum, non „ magni enim referre, si oratio una aut altera semibarbara *Ciceroni* aut *Sallustio*, vel „ futile carmen *Virgilio* & *Ovidio* tribuantur. „ Sed cùm in pietatis negotio & SS. Patrum „ Scriptis, hoc intervenerit, dici vix posse „ quanti malum istud steterit. Ex noxa hac „ non modò hæretica dogmata, decus sibi & „ ho-

„ honeſtamentum quærere; ſed fidem & auctoritatem, quibus ſacra illa monumenta unicè pollent, languere inde & evaneſcere; & poſtquàm fucum in aliquibus detexit Lector, de aliis eum dubitare, & demum omnia deſpicere. Nec ex nupero maleficio hæc paſſum eſſe *Cyprianum*, cui ſæculo quarto imputabantur Novatiani hæretici Scripta. *Cypriani* ψευδεπίγραφον hæreſeos librum vocare *Hieronymum*, ejúſque etiam meminiſſe illi ſupparem *Rufinum*. „

21. Quæ cùm ita ſint, ipſi impoſtores invehebantur in eos, qui libros alienos Scriptoribus ſupponebant, cujus rei duo inſignia habemus exempla. Collector Canonum Apoſtolicorum, qui eos ab Apoſtolis ipſis conſcriptos credulis perſuadere voluit, & reverâ perſuaſit, Canonem profert dignum profectò Apoſtolis, qui eſt LX. numero, ſed indignum qui à Falſario ederetur: Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω: *ſi quis falsò inſcriptos impiorum libros, tamquam ſanctos, in Eccleſia edit, ad populi & Cleri perniciem, exauctoretur.* Ad quem Canonem vide, ſi lubet, *Balſamonem* & *Zonaram*, qui oſtendunt non infrequens fuiſſe hoc Falſariorum peccatum.

22. Alterum exemplum ſuppeditat Scriptor Conſtitutionum Apoſtolicarum, Lib. VI. cap. 16. apud quem ſic loquuntur perſonati Apoſ-

Apostoli, de libris falsò inscriptis: Ταῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν ἡμετέραν γνώμην, οἷα τίς ἐστι, καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν κρατυνθέντα βιβλία μὴ παραδέχεσθαι: *hæc omnia scripsimus vobis, ut possetis scire nostram sententiam, neve nomine nostro confirmatos ab impiis libros admitteretis*. Quæ verba cùm non malè convenirent Apostolis, intoleranda sunt, in ore impostoris; sed ostendunt quanta esset, illo ævo, Græculorum nequitia. Pergunt commenticii Apostoli: οὐ γὰρ ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ, οἴδαμεν γὰρ ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους: *neque enim nomina vos oportet àdtendere Apostolorum, sed naturam rerum & immutabilem sententiam. Scimus enim Simonem & Cleobium venenatos libros, conscriptos nomine Christi & discipulorum ejus, circumferre, ut vos decipiant qui amatis Christum & nos ejus discipulos*. Deinde monent Christianos, de libris ante sua tempora fictis; à Judæis, nimirum, qui nominibus Patriarcharum, imò & Angelorum, fucum facere imperitis nitebantur. Καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς δέ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκρυφα Μωσέως, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἀδὰμ, Ἡσαΐου τε καὶ Δαβὶδ καὶ Ἠλίου, καὶ τῶν

 τριῶν

τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά. τοιαῦτα καὶ νῦν ἐποίησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν, τεκνογονίαν, νόμον, προφήτας. Βάρβαρά τινα ὀνόματα ἐγγράφοντες, καὶ, ὡς αὐτοί φασιν, Ἀγγέλων, τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν Δαιμόνων τῶν αὐτοῖς ὑπηχούντων: *Nonnulli inter Veteres scripserunt libros apocryphos Mosis, Enochi, Adami, Esaiæ, Davidis, Eliæ, & trium Patriarcharum pestiferos, & repugnantes veritati. Consimiles libros nunc quoque ediderunt inauspicati homines, calumniantes creationem, nuptias, providentiam, procreationem liberorum, legem, prophetas; adscribentes barbara quædam nomina, &, ut ipsi dicunt, Angelorum, ut verum autem aperiamus, Dæmonum, illos adflantium.* Nihil potuit gravius dici ab homine veri amantissimo, & suppositionis omnis inimicissimo Scriptore. De libris, quos memorat, consulendus *Joan. Bapt. Cotelerius*, ad eum locum.

23. Cùm in Constitutionibus Apostolicis varia sint, quæ manifestò Arianismum sapiunt, existimarunt Patres Sextæ Synodi, in Trullo habitæ, adulteratas fuisse; sic enim in secundo Canone de illis habent: αἷς τισι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων, ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας, νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν: *quibus olim ab Heterodoxis, in perniciem Ecclesiæ, spuria quædam & aliena à pietate inserta sunt.* Videntur potissimùm ea spec-

ſpectare, quæ favent Arianorum ſententiæ; ſed profectò ea à nemine inſerta ſunt, niſi ab ipſo auctore, qui in illis partibus fuit. Miranda eſt aut ἀβλεψία, aut mala fides Patrum illorum, qui Canones LXXXV. quaſi Apoſtolicos admittunt, & ita loquuntur de hiſce Conſtitutionibus, quaſi revera eſſent *Clementis*. Ideò *Photius*, * inſuper habitâ auctoritate Synodi, eas & κακοπλαςίας & Ἀρειανισμῶ incuſat.

24. Ex hiſce intelligere eſt quæ ſit Criticæ utilitas, ſine qua innumera ficta monumenta, eáque erroribus referta, quaſi Apoſtolica, etiamnum amplecteremur; & quam cùm neglexiſſent multi Patres, ſine diſcrimine, vera falſis miſcuerunt; recentiáque, pro veteribus, imperitis venditarunt. Quo factum denique ut mirum in modum deformaretur Religio Chriſtiana, fraudibus nequiſſimorum hominum; quas vix tandem, præterito ſæculo, & hoc noſtro, Critica retexit. Plura ejusmodi fraudum exempla cùm vetera, tum recentiora qui avebit, adeat *Joann. Dallæum*, de Vero Uſu Patrum Lib. I. cap. 3. & 4. Sed & viri docti *Erneſt. Grabius* in Spicilegio Patrum trium primorum ſæculorum, & *Joan. Albertus Fabricius*, in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti, multa ſuppoſiticia Scripta collegerunt.

* *In Bibl. Cod. CXII.*

CAPUT II.

De indiciis, ex quibus colligere licet Librum esse suppositicium, aut interpolatum. I. & II. Indicium.

1. SI vellem dumtaxat catalogum contexere Librorum suppositiciorum, præsertim à Pseudo-Christianis, obitérque addere quid viri docti, olim & nuper, de iis judicarint, ingens à me conflaretur volumen. Sed * & actum agerem, nec Lectores Artis Criticæ studiosos multò doctiores, de ratione dignoscendarum fraudium, dimitterem; quod unum tamen, hoc in loco, à me postulari jure potest. Igitur instituti mei memor hîc potiùs tradam quibus indiciis falsa à veris, mutila ab integris, interpolata à sinceris secerni queant. Quidquid hac de re summatim statui potest ad decem Aphorismos referam, quibus singulis interpretationem, & exempla ferè ex Veteribus hausta subjiciam; quorum tamen judicia; per omnia, præstare nolim. Sed cùm pleraque recta sint, hinc intelligent Lectores quodnam fuerit Veterum acumen Criticum; quando liberè, ac sine adfectu judicio suo usi sunt; tum etiam, si qua in re lapsi sint, à similibus peccatis sibi poterunt cavere. Nam nescio quomodo magis adficimur, & rectè fac-

* *Rob. Cocus, And. Rivetus, Guil. Caveus, &c. hoc præstiterunt.*

factis & delictis magnorum virorum; Veteres autem plerosque, quasi aurei generis nescio quas reliquias, veneramur.

2. Primus Aphorismus hic erit: *Suppositicii quidem Libri indicium est, si in veteribus Codicibus alii tribuatur, cùm nulla ratio est cur ejus habeatur, cujus nomen in editionibus præfert; interpolati verò, si sit in veteribus Codicibus, sine additamento quod in recentioribus invenietur.* Cùm plerique tituli petiti sint ex MSS. Codicibus, non mirum est antiquiores præferri recentioribus, si modò nihil sit quod obstet. At si Codices sint paris antiquitatis & fidei, tum verò legitima de inscriptione dubitatio oritur.

3. *Photius*, in Bibliotheca, Cod. XLVIII. postquàm dixit librum περὶ τοῦ παντὸς *de universo*, tribui *Josepho* Judæo, addit: εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἰωσήπου, ἀλλὰ Γαΐου τινὸς πρεσβυτέρου, ἐν Ῥώμῃ διατριβόντος, ὃν φασι συντάξαι καὶ τὸν Λαβύρινθον. οὗ καὶ διάλογος φέρεται πρὸς Πρόκλον τινὰ ὑπέρμαχον τῆς τῶν Μοντανιστῶν αἱρέσεως: *inveni verò in * adnotatis librum non esse Josephi, sed Caji cujusdam, Presbyteri qui Romæ agebat, & quem aiunt conscripsisse Labyrinthum; cujus etiam exstat dialogus adversus Proclum quemdam, hæresis Montanistarum defensorem.* Quâ ratione autem factum hoc fuerit, docet in sequentibus verbis, quæ eò digniora notatu sunt, quò plura ψευδεπίγραφα

* *Ad initium, aut ad calcem, aut alicubi ad oram libri.*

ex eodem fonte manarunt. Ἀνεπιγράφου δὲ καταλειφθέντος τοῦ λόγου, φασὶ τοὺς μὲν Ἰωσήπου ἐπιγράψαι, τοὺς δὲ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἄλλους δὲ Εἰρηναίου. ὥσπερ καὶ τὸν Λαβύρινθόν τινες ἐπέγραψαν Ὠριγένους. ἐπεὶ Γαΐου ἐστὶ πόνημα, τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ συντεταχότος τὸν Λαβύρινθον. ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ Λαβυρίνθου διεμαρτύρατο ἑαυτοῦ εἶναι τὸν περὶ τοῦ παντὸς οὐσίας λόγον. εἰ δ' ἕτερος καὶ οὐχ οὗτός ἐστιν, οὔπω μοὶ γέγονεν εὔδηλον: *Cùm enim ſine titulo liber relictus eſſet, aiunt alios Joſephi nomen inſcripſiſſe, alios Juſtini martyris, alios Irenæi, quemadmodum & Labyrintho nomen Origenis præſcripſerunt; quoniam Caji eſt opus, qui reverâ Labyrinthum conſcripſit; quomodo etiam ille in fine Labyrinthi teſtatus eſt, ſuum eſſe Librum de natura Univerſi. Verùm hícne liber ſit, an alius, nondum mihi liquet.* At liquet ſaltem non eſſe *Joſephi*, quandoquidem Chriſtianus fuit ejus libelli Scriptor, ut conſtat ex iis quæ de eo habet *Photius*. *Cajum* quidem, inter Scriptores Eccleſiaſticos, memorant * *Euſebius* & † *Hieronymus*; ſed nullius ejus Operis meminerunt, niſi diſceptationis cum Proclo.

4. Varia inſcriptio, quæ erat præfixa *Recognitionibus Clementis*, ut de re ipſâ nihil dicam, clarè oſtendebat impoſtores ſatis ſibi non conſtitiſſe. Ita ea de re idem *Photius*, Cod. CXIII. τὴν προσφώνησιν ὡς ἐν ἐπιστολῆς εἴδει, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ποιεῖται. ἐν ᾧ αἵ τε λε-

γόμε-

* *Hiſt. Eccleſ. Lib. VI. c.* 20. † *In Catalogo.*

γόμεναι τȣ̃ Ἀποςόλȣ Πέτρȣ πράξεις, καὶ αἱ πρὸς Σιμῶνα τ̀ Μάγον διαλέξεις, καὶ ἔτι ὁ ἀναγνωρισμὸς Κλήμεντ۞ ἢ τȣ̃ πατρὸς, ἢ τ̃ ἄλλων ἀδελφῶν. διὸ ἢ ἔν τισι τ̃ βιβλίων ἡ ἐπιγραφὴ, Κλήμεντ۞ τȣ̃ Ῥωμαίȣ ἀναγνωρισμὸς, ἐπιγράφεται. ἐν τισι ᾗ, ὡς ἔφημεν, ἐπιςολὴ προτάττεται, ὡς πρὸς τ̀ ἀδελφόθεον Ἰάκωβον: *dedicatio fit veluti in Epistolæ formam, ad Jacobum fratrem Dei. In hoc sunt quæ dicuntur* Acta Petri & cum Simone Mago colloquia, *prætereáque* Recognitio Clementis, ejúsque patris & aliorum fratrum. *Quamobrem, in quibusdam libris, hæc inscriptio est:* Clementis Romani recognitio. *In aliis tamen, uti diximus, Epistola præfigitur, quasi ad Jacobum Dei fratrem.* Sed præterea, in ipsa illa conficta Epistola, magna fuit varietas. Καὶ αὕτη ᾗ; ait *Photius*, ȣ̓χ ἡ αὐτὴ, ȣ̓δὲ ὡς ἀπὸ τȣ̃ αὐτȣ̃ προσώπȣ προενηνεγμένη. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τινων βιβλίων ὡς ἀπὸ Πέτρȣ τȣ̃ Ἀποςόλȣ πρὸς Ἰάκωβον ἀπεςαλμένη, ἐφ' ἑτέρων ᾗ ὡς ἀπὸ Κλήμεντ۞ πρὸς Ἰάκωβον, ἄλλη ἢ ἄλλη καθὼς προείπομεν. ἢ ἡ μὲν δηλοῖ Πέτρον τὰς οἰκείας συγγράψαι πράξεις, ἢ πρὸς Ἰάκωβον αἰτησάμενον ταύτας ἀποςεῖλαι. ἡ δὲ διαλαμβάνει ὡς Κλήμης ταύτας κατὰ πρόςαγμα Πέτρȣ συγγράψειε, κἀκείνȣ πρὸς τ̀ ἀγήρω μεταςάντ۞, ἀποςείλοι Κλήμης πρὸς Ἰάκωβον: *Et hæc* (Epistola) *neque eadem, neque ab eodem pro-*

profecta, ſed in libris nonnullis, veluti à Petro Apoſtolo ad Jacobūm miſſa; in aliis rurſus tamquam à Clemente ad Jacobum, alia atque alia, ut modò diximus. Harum prior oſtendit ipſum Petrum res à ſe geſtas conſcripſiſſe, & ad Jacobum eas petentem miſiſſe. Altera verò refert Clementem, Petri juſſu, eaſdem res geſtas litteris proditas, poſtquàm ille jam ad immortalem migraſſet vitam, Jacobo tranſmiſiſſe. Non mirum eſt mendaces Librarios, aut alios, quicumque fuerint, non unam fallendi viam iniviſſe.

5. Non modò ex * *Euſebio* & † *Hieronymo* diſcere licet à *Clemente* Alexandrino ſcriptum librum, cui titulus erat: *quis dives ſervetur*, ſed etiam à *Photio*, qui Cod. CXI. teſtatur ſe vidiſſe veteres Codices, in quibus ſeptem primis Libris Stromateon ſubjicitur is libellus: μέχρι τοῦ ἑβδόμου, inquit, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἐνιαῖοι τυγχάνουσιν ἐν ἅπασι τοῖς βιβλίοις. ὁ μέν τοι ὄγδοος διάφορός τέ ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει, ἐν τισι γὰρ, τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ἐπιγράφεται, καὶ ἄρχεται οὕτως· οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, καὶ τὰ ἑξῆς: *uſque ad ſeptimum eamdem habent inſcriptionem, iidémque prorſus ſunt in omnibus Codicibus. Verùm octavus cùm inſcriptione, tum rei ſubjectæ materiâ, variat. In quibuſdam enim inſcribitur:* Quis dives ſervetur, & *incipit: qui laudatorias*

* *Hiſtor. Eccleſ. Lib. VI. c.* 13.
† *In Catalogo.*

rias orationes, &c. Addit in aliis exemplaribus, Librum VIII. esse qualem eum in nostris legimus. Itaque malè memoratus libellus editus fuerat à *Mich. Geislero*, sub *Origenis* nomine, cum ejus Commentario in Jeremiam, atque à *Franc. Combefisio* in Auctario Patrum, inter recentiores Scriptores. Rectè verò seorsim emissus, & auctori suo restitutus est, à viris doctis, in § Editione Oxoniensi. At Librarii Germani, qui ante aliquot annos Patres Græcos ex Parisiensibus Editionibus, mendis dumtaxat auctiores, turpiter recudere adgressi, *Clementem* Alexandrinum, sine illo augmento, negligentíssimè excuderunt.

6. Ex ineptis versibus, præfixis aliquot MSS. Codicibus vitarum excellentium virorum *Corn. Nepotis*, nata erat absurda opinio, quæ XVI sæculo nonnullos eruditos viros fefellit. Existimabant, scilicet, eas vitas scriptas fuisse, tempore Theodosii, à nescio quo *Æmilio Probo*, homine Librario, qui, intolerandâ καταχρήσει, se vocat *auctorem* libri, quem tantùm exscripserat, in hisce versibus:

Vade liber noster, fato meliore, memento,
Cum leget hæc Dominus, te sciat esse meum.
Ne timeas fulvo strictos diademate crines,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
† *Communis cunctis, hominem se regna tenere,*

X 5 *Sed*

§ *Anno* 1682. *in* 12. † *Imitatur locum* Corn. Nepotis, *de quo diximus Sect. I. Cap. VII.* §. 7.

Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles, facilis tectura libelli
Theudosio, & doctis carmina nuda placent.
Si rogat auctorem, *paullatim detege nostrum*
Tunc Domino nomen; me sciat esse Probum.
Corpore in hoc manus est genetricis, avique, meaque,
Felices Domini quæ meruere manus!

Atqui non modò ex re constat, sed † etiam ex aliis Codicibus, hoc Opus esse *Corn. Nepotis.*

7. Variè interpolatum fuisse unum eumdémque Scriptorem nos docet *Ignatii* Antiocheni exemplum. Ostendit vir doctissimus § *Joan. Pearsonius*, Episcopus Cestriensis, quatuor fuisse diversas ejus Epistolarum editiones. Prima fuit germana, qualis edita est ex Codice Medicæo ab *Isaaco Vossio*. In ea fuere dumtaxat Epistolæ septem, quas ediderat *Polycarpus*, & Epistolæ suæ ad Philippenses subjecerat. Hanc antiquissimi quique Patres versaverant, ut ex eorum citationibus, & encomiis liquet. Hasce septem Epistolas, nondum interpolatas, Latinè vertit Interpres vetus à *Jac. Usserio* editus. Secunda editio fuit earumdem septem Epistolarum, sed à quopiam interpolatarum, ut multis ostendit *Usserius*, ex citationibus Veterum, qui earum meminerunt, & collatione veteris Interpretis

† *Vide* G. J. Vossium *de Hist. Latinis.*
§ *Capite VI. Prolег. Vindiciarum S. Ignatii.*

tis Latini, Capp. III. & IV. Prolegoménon in *Ignatium*. Tertia verò in Editione, præter septem memoratas Epistolas nequaquam interpolatas, & *Eusebio*, *Hieronymóque* notas, additæ sunt quatuor aliæ Epistolæ antiquioribus ignotæ, sed à recentioribus nonnullis laudatæ. Ejusmodi est editio in Codice Græco Medicæo, & in Interpretatione Latina vetere, quam primus edidit *Usserius*, iterúmque cum Græcis excudi curavit *Vossius*. Quarta denique editio constat septem veteribus Epistolis interpolatis, & quinque fictis; additâ, nimirum, Epistolâ suppositiciâ ad Philippenses.

8. Scio à viris doctissimis motam esse controversiam, περὶ τῆς γνησιότητος, etiam illis septem Epistolis, quas genuinas diximus; sed, nostro judicio, eos ita confutavit *Pearsonius*, ut non pertinaces ad silentium adegerit. Verùm homines, ceteroquin acutissimi, ideò errarant, quòd Apostolorum successores animo priùs sibi effinxissent, quales eos oportuisse esse existimabant; deinde, cùm eorum Scripta legerent, nec animo conceptam imaginem in iis viderent, spémque suam delúsam animadverterent, non potuerint à se impetrare, ut illa Apostolicorum virorum monumenta esse crederent. At eâ viâ non pervenitur ad hominum cognitionem, quæ est ex ipsis haurienda, non ex legibus, ad quas dicta & facta sua exigere debuissent; quas perpauci olim & hodie, Scriptis & moribus suis, expresserunt. Verùm hac de re, iterum aliquid dicemus.

9. Se-

9. Secundus noster Aphorismus hic est: *Si quæ à Veteribus ex Libro quopiam olim prolata sunt, ea nunc in Libro, eadem inscriptione insignito, desiderantur; aut alius est, aut mutilus. Si aliter legantur, suspectus sit oportet. Si omnia inveniantur, sine mutatione, genuinus est; nisi aliæ sint suspicandi rationes.* Hic Aphorismus tria complectitur, quorum primum est manifestum. Veteres enim, qui ætati Scriptoris propiores erant, meritò statuuntur usi esse optimis Codicibus; nam qui censeri possunt emendatissimi Codices, nisi qui vivo Scriptore, aut minimùm paullò post ejus tempora exarati? Igitur si quid desit Libris, qui veteri Scriptori tribuuntur, quod à Scriptoribus ætate ei proximis laudatum sit; Libri jure mutili videntur, aut ficti. Sic meritò viri docti existimant *Donati* commentarium in *Terentium*, non esse integrum; cùm ob alias rationes, tum quia insignis locus, ab *Hieronymo* laudatus, in eo nusquam comparet. Sic ille in Eccles. Cap. I. *Comicus ait:* nihil est dictum, quod non sit dictum priùs; *unde & præceptor meus Donatus, cùm ipsum versiculum exponeret*, pereant, *inquit*, qui ante nos nostra dixerunt. Censent iidem * *Servii* commentarios in Virgilium, non ampliùs exstare, sed quos habemus esse excerpta fraterculorum, qui innumera eis inepta & indocta admiscuerunt, quod res ipsa docet. Tempore *Lupi* Abbatis Ferreriensis, ampliores eos fuisse constat, ex ejus Epistolis;

* *Tan. Faber Epist. Lib. I. Ep. 50.*

lis; in quibus Serviana nonnulla proferuntur, quæ nunc ampliùs non comparent.

10. Si aliunde non constaret Consolationem *Ciceronis* ejus non esse, hoc unum fictam argueret, quòd insignia aliquot legantur ex ea fragmenta, apud * *Lactantium*; quorum nec vola, quod aiunt, nec vestigium in hodierna Consolatione. Miror *Car. Sigonium*, virum doctissimum, è cujus officina prodiisse is liber dicitur, ignorasse tanta ejus operis fragmenta exstare; nam procul dubio inseruisset, si scivisset. At bene est, quòd vel hinc fraus ejus, minimè certè condonanda, adpareat; neque enim fortè deesset alioqui febriculosus Criticus, qui ejus γνησιότητα defendere sustineret.

11. Sæculo XVI & XVII. initio, cùm interpolatæ dumtaxat exstarent *Ignatii* Epistolæ, meritò suspectæ haberi poterant; quòd loca ex iis ab *Athanasio*, *Gelasio* Cyziceno, & *Theodoreto* prolata aliter planè legerentur in Editionibus, cùm Græcis, tum Latinis. Quod res ipsa confirmavit, postquàm Epistolæ non interpolatæ in lucem prodierunt, ut pluribus ostendit *Jac. Usserius* Capp. III. & IV. Deerat etiam in illis Editionibus locus, ex Epistola ad *Smyrnæos*, à *Theodorito* productus, qui mutilas eas esse ostendebat.

12. At qui ediderunt *Barnabæ* Epistolam Catholicam, & *Clementis* Epistolam I. ad Corinthios, meritò collegerunt ex Veterum ci-

* *Vide quæ de ea habeat* J. Lipsius *Oper. T. I. Ed. Moreti p.* 411.

citationibus, quæ in utraque integræ exstant, has ipsas esse Epistolas quas videiant Veteres. Adeat qui hoc nesciet judicia virorum doctorum; & testimonia Veterum de duabus illis Epistolis, in Editione Amstelodamensi. Verùm, hoc non obstat quominùs auctæ esse potuerint, cùm augmenta nihil ex iis, quæ olim iis inerant, detrahant, sed aliena tantùm addant. Interpolationis Epistolæ *Barnabæ* exemplum protuli antea, & de *Clemente* infrà Cap. V. agemus.

13. Similiter *Galenus* olim ostendit librum *de Natura hominis*, *Hippocratis* esse, eò quòd nomine *Hippocratis*, *Plato*, qui non multò post *Hippocratem* vixerat, in *Phædro*, dogma èx eo libro quasi *Hippocratis*, protulisset. Hoc habet in Proœmio Comment. I. in Librum memoratum p. 95. Tom. IX. Edit. Charterianæ. Similia repetit eodem libro ad text. 42. p. 126. & seq. prolatisque Socratis, *Hippocratis* sententiam laudantis, verbis: ταῦτα, inquit, Πλάτωνος οὑτωσὶ γράψαντος, ἐπιδειξάτω τις ἡμῖν ἐν τίνι βιβλίῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἑτέρῳ παρὰ τὸ περὶ φύσιος ἀνθρώπου τὴν μέθοδον ταύτην ἐστὶν εὑρεῖν· ἢ εἴπερ οὐκ ἔχει, μηδένα ζητείτω Πλάτωνος ἀξιοπιστότερον μάρτυρα τοῦ γνήσιον εἶναι τὸ βιβλίον τοῦτο· τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοῖς χρόνοις ἐγγυτάτω γέγονεν τοῖς Ἱπποκράτους μαθηταῖς, ὧν εἴ τινος ἦν τὸ βιβλίον ἐπεγέγραπτο ἂν τοῦ γράψαντος αὐτὸ τοὔνομα: *Cùm hæc Plato sic scripserit, ostendat aliquis nobis, in quo Hippocratis libro alio,*

quàm

quàm qui de natura hominis *inscribitur, methodum hanc sit invenire; aut si non possit, nullum quærat fide digniorem Platone testem, quò constet hunc librum esse germanum. Nam, præter alia, Plato fuit temporibus, quæ proxima fuere Hippocratis discipulis; quorum si cujus liber esset, ipsum Scriptoris nomen fuisset inscriptum.* Nam putabat *Galenus*, à *Ptolemæorum* potissimùm temporibus, aliena nomina fuisse alienis fœtibus præfixa, diu post *Platonis* ætatem. Potuisset etiam dicere eum Philosophum planè æqualem fuisse primis *Hippocratis* Discipulis; unde majus pondus testimonio ejus accessisset.

14. Nullum certius indicium esse potest γνησιότητ☉, quando in ipsa re nihil repugnat, quàm judicium Antiquitatis ab ipso Scriptoris ævo, per aliquot sæcula, sibi constans. Rectè *Augustinus* Lib. XXXIII. contra Faustum, Cap. VI. de genuinis libris *Hippocratis*, ex quibus falsos dignosci dixerat: *Hos autem libros quibus illi, qui de transverso proferuntur, comparati respuuntur, unde constat esse Hippocratis, unde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur; nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore, usque ad hoc tempus, & deinceps successionis series commendavit, ut hinc dubitare dementis sit?* Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, *aliorúmque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quòd ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continuâ? Multi multa de litteris Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate Canoni-*

nica, sed aliquo adjuvandi studio, sive discendi. Unde constat quid cujus sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit, atque edidit, & inde in alios atque alios continuatâ notitiâ latiúsque firmata ad posteros, etiam usque ad nostra tempora pervenerunt? &c. quæ apud ipsum legas.

CAPUT III.

Indicia III. & IV. Suppositionis, vel Interpolationis.

1. OSTENDIMUS, ex antiquis Libris, Veterúmque citationibus, sæpe nos intelligere posse, utrùm monumenta quæ ad nos pervenerunt genuina sint, an spuria, sincerâne an interpolata; exemplísque duos, hac de re, Aphorismos à nobis prolatos confirmavimus. At duo alia nobis Veteres suppeditant indicia, ex quibus Libros suppositicios agnoscere possimus; quæ si ubique non obtineant, at ut plurimùm certa sunt. Prius ita tertio nostro Aphorismo expressimus: *Scripta quorum nulla mentio in priscis Catalogis, quæ nec memorata sunt ab ullo Scriptore sequentium proximè sæculorum, ut plurimùm aut ficta judicanda sunt, aut minimùm suspecta habenda.*

2. Habemus, exempli gratiâ, apud *Diogenem Laërtium*, ad calcem vitarum singulo-

rum

rum Philosophorum, Catalogos Librorum, qui illi ex multijuge lectione innotuerant. Alii etiam Scriptores eorum libros, prout res postulat, laudant; horúmque citationibus supplerunt viri docti, & præsertim quidem *Æg. Menagius*, *Diogenis* Catalogos. Cùm igitur nusquam occurrit mentio Libri, nomine Philosophi insigniti, falsa sit inscriptio, aut minimùm suspecta fiat necesse est; quia credibile non est Librum, insignis præsertim Philosophi, potuisse non modò fugere diligentiam *Diogenis*; sed etiam ita sperni, ut nusquam citaretur ab iis, qui frequenter de eo Philosopho verba fecerunt, nec raró aliorum ejus operum meminerunt. Cùm multæ Comœdiæ olim ferrentur, sub nomine *Plauti*, ne minùs periti fallerentur indicibus, viri docti Catalogos genuinarum scripserant. Erant, ut docet *A. Gellius* Lib. III. c. 3. Catalogi *Ælii*, *Sedigiti*, *Claudii*, *Aurelii*, *Accii*, *Manilii* & *Varronis*, super hisce fabulis.

3. *Diogenes* * duo tantùm scripta à *Socrate* Sophronisci filio, melioris Philosophiæ parente, memorat, *Pæana*, & *fabulam Æsopicam*, quorum initia refert. Ac sanè horum meminit etiam *Plato*, in Phædone. Hæc autem brevia, nec elegantia admodum carmina tanti non erant, ut propterea inter Scriptores memoraretur *Socrates*. Quo factum ut eum *Cicero* † quidquam scripsisse negarit: *Ejus ingenium*, inquit, *variósque sermones immortalitati Scriptis suis Plato*

 tra-

* *Lib. II. §. 42.* † *Lib. III. de Oratore.*

tradidit, *cùm ipse litteram* Socrates *nullam reliquisset*. Similia habet *Plutarchus*, de Fortuna Alexandri. Igitur, quamvis ipse stylus non ostenderet * Epistolas, Socratis nomine præscriptas, Rhetoris esse recentioris, silentium Veterum eas fictas esse clamaret; cùm dubium non sit quin, si quid exstitisset Philosophorum nobilissimi, id diligenter ab ejus discipulis servatum esset, & studiosè posteritati commendatum. Horum Scripta, cùm summam ejus admirationem ubique spirent, numquam commisissent ut viri reliquias indictas dimitterent Quin ejus sermones posteris transdere *Plato*, *Xenophon*, & *Æschines*, viri summi, certatim conati sunt, nedum ut Scripta ejus negligerent. Sunt & aliæ, aliorum Philosophorum, Epistolæ suspectæ; sed non teximus Catalogum suspectorum, aut falsorum. Pauca dumtaxat exempla, ad illustrationem axiomatis nostri, congerimus.

10. Fuerunt etiam viri docti, qui ipsi tradiderint quæ scripserant, ne ab impostoribus sibi aliena tribuerentur, aut sua aliis. Sic *Diodorus* Siculus, initio Historiæ, postquàm instituti sui rationem exposuit, dixítque se XL. libris historiam cIɔ CXXXVIII. annorum complexum, subjicit: Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβῶς προδιωρισάμεθα, βουλόμενοι τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τοῦ ὅλης προθέσεως. τοὺς δὲ διασκευάζειν εἰωθότας τὰς

* *In Collect. Epistolarum Græc. & seorsim edita sunt.*

τὰς βίβλυς ἀποτρέψαι τῦ λυμαίνεσθαι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας : *Hæc itaque initio adcuratè definiimus*, *dum legentes in notitiam totius instituti deducere*, *eósque qui libros interpolare solent*, *ne alienos labores corrumpant*, *dehortari cupimus*. At utinam aliquâ arte potuisset impedire, ne tot ejus libri integri intercidere nt! Ideò etiam *Galenus* scripsit περὶ τῶ ἰδίων βιβλίων, *de suis libris*, quòd pro ipsius libris venderentur, qui non erant, librósque ejus alii sibi vindicassent & pro arbitrio interpolassent, ut in Prooemio docet. Sed & aliorum Scriptorum Catalogos multi scripserunt, quorum nomina collegit *Joan. Wowerius*, Tract. de Polymathia C. XVI.

11. Ad Scriptores Ecclesiasticos quod adtinet, *Eusebius* eorum, qui ante ipsum floruerant, Scripta diligenter in Historia Ecclesiastica recenset; *Hieronymúsque* eorum Catalogum, datâ operâ, scripsit, in quo Scripta *Eusebio* recentiora addidit. *Gennadius* verò Massiliensis, qui floruit circa finem sæculi V, similiter *Hieronymo* recentiora ad sua usque tempora deduxit. *Photius* etiam, in sua Bibliotheca, multorum Opera recenset, judiciúmque suum de iis interponit. De recentioribus nihil dicam, quia satis est, ad institutum meum quod adtinet, antiquiores adpellasse. Cùm verò multos Scriptores Ecclesiasticos præterea habeamus, qui subinde superiorum ætatum Scripta laudant, vix insignioris Scriptoris liber ullus diligentiam eorum, qui datâ operâ hanc rem egerunt, ut libros omnes Veterum recenserent, fugere

potuit. Quo factum ut Veteres soleant negare genuinum esse Scriptum illustris auctoris, cujus apud antiquiores, atque ætati scribentis propiores, nullam factam esse mentionem videbant. *Augustinus* loco antea memorato, contra Faustum Lib. XXXIII. cap. 6. *Nonne*, inquit, *ut alios omittam, sub Hippocratis Medici nobilissimi nomine quidam libri prolati, in auctoritatem à Medicis non recepti sunt? Nec eos adjuvit nonnulla similitudo rerum atque verborum; quando comparati eis, quos verè Hippocratis esse constaret, impares judicati sunt; & quòd eo tempore, quo & cetera scripta ejus, non innotuerunt quòd verè ejus essent.*

12. Exempli gratiâ, *Eusebius* Hist. Lib. III. c. 3. rejicit aliquot Libros, qui ejus tempore à nonnullis Petro tribuebantur, quòd à Veteribus non essent laudati. Τὸ μὲν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὠνομασμένον Εὐαγγέλιον, τό, τε λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα, ὅτι * μήτε ἀρχαίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τὶς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις: *Librum verò qui* Actus Petri *dicitur*, & Evangelium secundùm illum *dictum*, *qui* Prædicatio ejus *nuncupatur*, & *quæ fertur* Apocalypsis, *nullo modo pro Catho-*

* *Ad prædicationem Petri quod attinet, fallitur* Eusebius, *eam enim quasi Petri laudat* Clemens *Alexandrinus. Vide Cap. sequens,* §. 7.

tholicis habitos ſcimus; *quandoquidem nec vetuſtiorum quiſquam*, *nec noſtræ ætatis Eccleſiaſticorum Scriptorum deſumto ex iis teſtimonio uſus eſt.*

13. Idem Libro eodem, Cap. XXV. rejicit libros ſub Apoſtolorum nomine vulgatos, qui libri Petri, Thomæ, Matthiæ, & quorumdam aliorum Evangelia, Andreæ quoque, Joannis, aliorúmque Apoſtolorum Scripta continebant; cùm aliis de rationibus, quas poſtea memorabimus, tum etiam de hac: *ὧν ὐδὲν ὐδαμῶς ἐν συγγράμμαλι τ̃ κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαςικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνημὴν ἀγαγεῖν ἠξίωσεν*: *quorum nihil uſpiam, in ullo Scripto, Eccleſiaſticus vir, deductâ ab Apoſtolis ſucceſſione, memorare dignatus eſt.* Capite verò XXXVII. de ſecunda Epiſtola *Clementis*, ita loquitur: *ὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιςάμεθα, ὅτι μὴ ᾗ τὺς ἀρχαίυς αὐτῇ κεχρημένυς ἴσμεν*: *verùm hanc non ſcimus eſſe genuinam, ut priorem, quoniam novimus Veteres ea non eſſe uſos.* Idem dicit, de aliis ejus Scriptis, quibus videtur deſignare libros Recognitionum, ut docebit *Henr. Valeſius.*

14. *Photius* Cod. I. meminit cujuſdam *Theodori* Presbyteri, qui adgreſſus erat oſtendere genuinos eſſe libros, qui tribuuntur *Dionyſio* Areopagitæ; & profert Criticorum objectiones quatuor, quas confutandas ſuſceperat: *μία μὲν ὅτι εἰ ἦν γνησία, πῶς ὐκ ἐμνήσθησαν τ̃ ἐν αὐτῇ ῥητῶν ᾗ χρήσεων τινες τ̃ μεταγενε-*

 ςέ-

ςέρων πατέρων ; δευτέρα δὲ ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναγραφὴν ποιησάμενος τῶν συγγεγραμμένων τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν βιβλίων, οὐδεμίαν ταύτης μνήμην ἐποιήσατο : *prima quidem, si genuinus est, cur nemo Patrum, qui postea vixerunt, ex eo libro sententias aut testimonia citarit ? Altera verò, quòd Eusebius Pamphili recensionem faciens librorum scriptorum à beatis patribus nostris, nullam hujus mentionem fecerit.* * *Theodori* responsiones non addit *Photius*, fortè quòd ineptas duceret; certè parum firmas fuisse satis ostenderunt † viri docti, qui *Dionysii*, quæ circumferuntur, opera, post *Eusebii* demum tempora scripta fuisse ostenderunt.

15. Quamvis Aphorismi nostri auctoritas plerumque illibata maneat, non diffitebimur tamen egregios nobis aliquot superesse Scriptores; quorum suppares, qui quidem supersint, nullam mentionem fecere. *Phædri*, Augusti Cæsaris Liberti, meminit demum *Festus Avienus*, qui Theodosii Magni temporibus floruit; ante eum nemo, qui ad manus nostras pervenerit. Historiam Alexandri à *Q. Curtio* scriptam nemo Veterum memorat, locus ex ea nullus ab ullo antiquo Grammatico profertur. At hunc quidem recentiorem Vespasiano, illum verò Tiberio nemo existimat; elegantia enim styli in utroque Scriptore ea est, ut credamus ab iis minimè falsò ætates suas indicatas. *Athenagoræ* nomen, & ope-

* *Duæ alia objectiones proferentur Cap. IV. §. 8.*
† *Vide* Joan. Pearsonii *Vindic. Ignatianas P. I. c.* 10.

opera *Eusebio Hieronymóque* ignota fuere; quamquam à *Methodio* Patarorum, deinde Tyri Episcopo, sub finem sæculi tertii, memorata. *Marii Mercatoris*, æqualis *Augustino*, nemo mentionem fecit, quasi Scriptoris, cujus tamen utilissima Opuscula è tenebris eruit Jesuita doctissimus *Joannes Garnerius*, & Lutetiæ anno M DC LXXIII. edidit, dissertationibusque eruditis illustravit. Sed in hisce Scriptoribus, stylus atque universa scribendi ratio ostendunt minimè suppositicios esse, sed verè vixisse temporibus, quibus se vixisse ipsi testantur.

16. Quartus Aphorismus hic erit: *Quæ disertè sunt rejecta, aut in dubium revocata ab Antiquioribus, ea vix, propter Recentiorum auctoritatem, admitti queant.* Hujus Aphorismi veritas per se manifesta est, propioribus enim ætati Scriptoris notiores esse ejus fœtus genuini debuerunt, quàm postea natis; quò enim seriùs nascimur, eo tenuior rerum præteritarum notitia ad nos pervenit. Quis ergo credat, per aliquot sæcula, negari Librum quempiam certi esse Scriptoris, aut an genuinus sit vehementer dubitari; deinde à posteris, sine ullis novis argumentis, meritò verum ac legitimum illum fœtum haberi posse? Attamen hoc non semel factum est. Sic liber *Sapientiæ Salomonis*, cùm à Judæis rejiceretur, nec à primis Christianis admitteretur quasi genuinum illius opus, sed dumtaxat quasi liber utilis; qua sola de causa publicè, in Ecclesiis, legebatur; attamen nunc à maxima Christianorum parte Canonicus, hoc est,

genuinus Salomonis fœtus, saltem ex ejus operibus excerptus, existimatur. Nam nisi ita censerent, numquam manifestarium Impostorem, qui se pro Salomone gerit, numero Scriptorum Sacrorum haberent. Unde tamen resciverunt, librum hunc ex Salomonis Scriptis collectum esse? Unde norunt Hebraïcè scriptum antea fuisse; magis enim Græcam dictionem redolet, quàm Hebraïcam, præsertim ubi ad nullum locum Hebraïcorum Librorum, quod passim fit, respicitur? Nempe, cùm legeretur in Ecclesiis, nec satis nota esset Veterum de eo sententia, cœpit defendi, antequàm ejus γνησιότης ad examen esset revocata; æstúque controversiarum accedente, quod semel cœperat adfirmari, id numquam postea revocari, sine dedecore, potuit.

17. Antea protulimus locum *Hieronymi*, ex Præfatione in libros Salomonis, cui jungemus alterum ex Prologo Galeato. *Hic prologus*, inquit, *Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest; ut scire valeamus, quidquid extra hos est, inter ἀπόκρυφα esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Jesu filii Syrach liber, & Judith & Tobias & Pastor non sunt in Canone. Machabæorum primum librum Hebraïcum reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque φράσι probari potest.* Igitur de hisce omnibus, idem ferendum judicium, quod disertiùs etiam profert in præfatione in Li-

Libros Salomonis, ubi de Sapientia & Ecclesiastico loquutus: *Sicut ergo*, inquit, *Judith & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Facile esset ostendere consentire cum *Hieronymo* antiquissimos quosque Patres; ne rem ipsam illi manifestò faventem commemorem; sed dudum hoc à viris doctis præstitum. Vide Intt. ad Canon. Apostolicum LXXVI.

18. Unum tamen, ne quid dissimulemus, objici possit huic nostro Aphorismo; nempe, ab omnibus Christianis nunc admitti septem Novi Testamenti libros, quasi Canonicos, de quibus olim diu dubitatum est; Epistolam ad Hebræos, Ep. Jacobi, Petri secundam, Joannis secundam & tertiam, Ep. Judæ, & Apocalypsin. Quærant studiosi quid de his habeant *Eusebius* ac *Hieronymus*, & comperient verum esse quod dixi. Res ejus momenti digna quidem esset, quæ, prolatis locis, diligenter expenderetur; sed ampliorem tractationem postularet, quàm ea esset, quam ad calcem hujus Capitis possemus adgredi. Itaque in aliud tempus rem rejiciemus.

19. Quamvis libros à Veteribus rejectos ægrè admittere possimus; non est putandum è contrario non licere nobis rejicere eos quos admiserunt, si graves sint nobis rationes. Sic *Sibyllina Oracula*, avidè à veteribus Christianis excepta, à Recentioribus meritò rejecta sunt, ob clara fraudis indicia; quæ à Veteri-

bus non sentiebantur, aut fortè etiam dissimulabantur; propter nescio quam utilitatem, quam ex iis, ad probandam Religionem Christianam, capere se posse putabant. Sic & varia Scripta *Clementis* nomen præferentia, ut antea ostendimus, meritò repudiata sunt à superioris ætatis Criticis, quamvis Veteribus probata. Vide & alia exempla similia apud *Joan. Dallæum* Lib. I. de Usu Patrum Cap. 3.

CAPUT IV.

Indicium V. & VI. ex quibus Suppositio, aut Interpolatio agnosci possunt.

I. QUATUOR adlata Indicia, ex quibus περὶ γνησιότητος ἢ νοθείας judicare licet, ex rebus externis petita sunt; quæ sequuntur ex rebus ipsis, quas Libri complectuntur, sunt deducta. Quatuor enim proferemus, quæ pertinent ad res; duo verò, quæ ex stylo nascuntur. Quintum ergo νοθείας indicium, hoc Aphorismo, complectimur: *Liber in quo dogmata leguntur, iis contraria quæ Scriptor, cujus nomen præfert, constanter defendit, non videtur ejus esse, si præsertim dogmata sint alicujus momenti; aut interpolatus est.* Sic *Galenus*, Proœmio Comment. I. in Librum *de Natura hominis*, primum ejus λόγον *Hippocratis* esse censet, quippe παντοίως ἐχόμενον τῆς Ἱπποκράτους τέχνης, *planè con-*

consentaneum Hippocratis arti; quod judicium de secundo etiam fert; at judicat tertium *de venarum anatomia*, *manifestò additum*, *pravâ doctrinâ totum esse plenum*: τὸν δὲ περὶ τῆς τ̃ φλεϐῶν ἀνατομῆς, ἐναργῶς παρεγκείμενον, ἔχειν μοχθηρὸν ὅλον. *Neque enim*, inquit, *consentit cum iis quæ adparent*, & *cum iis pugnat*, *quæ secundo Epidemiorum libro dicta sunt*: ὅτε γὰρ τοῖς φαινομένοις ὁμολογεῖ, καὶ τοῖς ἐν τῷ δευτέρῳ τ̃ ἐπιδημιῶν εἰρημένοις μάχεται. pag. 94. Tom. III. Ed. Charterianæ. Similia etiam habet Comment. II. ad text. 22. p. 148. Unde intelligere licet interpolatum fuisse hoc Opus, cujus prima & secunda pars *Hippocratis* sunt, aliæ verò ab alia manu.

2. Protulimus Cap. I. locum ex Constitutionibus Apostolicis, in quo non malè Impostor, quisquis ille sit, inducit Apostolos dicentes: * ὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τ̃ ἀποςόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τ̃ πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαςρόφῳ: *non enim nomina oportet vos adtendere Apostolorum*, *sed naturam rerum*, & *sententiam immutabilem*. Igitur ut possimus judicare an Liber sit Scriptoris, cujus nomen præfert, oportet nos diligenter legere alia ejus opera, si quæ supersint; ut quæ ejus fuerint opiniones quàm adcuratissimè cognoscamus. Postquàm verò eas noverimus, ita ut nullum supersit dubium, tum demum Librum, in quo contrariæ defendentur, meritò rejicere poterimus quasi sup-

* *Lib. VI. c. 16.*

ſuppoſiticium; niſi conſtet Scriptorem mutaſſe ſententiam, quod de *Auguſtino*, exempli gratiâ, nos docent ejus retractationes. *Quintilianus* Inſt. Orat. Lib. III. c. 5. poſtquàm dixit perveniri ad ſpeciem non poſſe, niſi generali excuſsâ quæſtione, ita pergit: *Sunt tamen inſcripti nomine* Hermagoræ *libri, qui confirmant illam opinionem, ſive falſus eſt titulus, ſive alius hic* Hermagoras *fuit. Nam ejuſdem eſſe quomodo poſſunt, qui de hac arte mirabiliter multa compoſuit, cùm, ſicut ex* Ciceronis *primùm Rhetorico manifeſtum eſt, materiam Rhetorices in cauſas & theſes diviſerit?* At idem nos docet maximos Scriptores interdum prioribus Scriptis damnatis alia ſubſtituiſſe; quòd paullò poſt ſubjicit de eo opere Rhetorico *Ciceronis*. Idem ipſe de ſe fatetur, mutatam, nimirum, à ſe ſententiam, nec eadem ſemper inventum iri in libris, ex ipſius ore à diſcipulis exceptis, ac in Inſtitutione Oratoria; quod excuſat etiam exemplis *Hippocratis* & *Ciceronis*. Hippocrates, inquit Cap. VI. *clarus arte medicinæ videtur honeſtiſſimè feciſſe, quòd quoſdam errores ſuos, ne poſteri errarent, confeſſus eſt. Et* Marcus Tullius *non dubitavit aliquos jam editos libros, aliis poſtea ſcriptis, damnare; ſicut Catulum atque Lucullum, & hos ipſos, de quibus modo ſum loquutus, artis Rhetoricæ. Etiam ſupervacuus foret in ſtudiis longior labor, ſi nihil liceret melius invenire præteritis.*

3. Verùm ut pernoſcamus ſententiam antiquiſſimorum Scriptorum, ſummopere cavendum ne illam ex præjudiciis noſtris interpretemur;

mur; hoc eſt, talem putemus, qualem oportuiſſe eſſe cenſemus, ut conſentiat cum dogmatibus, quæ nos ſola vera eſſe judicamus. Sic *Rufinus* ſe geſſit erga *Origenem*, cujus ſententiam eam non credidit fuiſſe, quam in ejus libris reperiebat; ſed qualem fuiſſe oportere judicabat, ut orthodoxus cenſeretur. Itaque delebat, aut immutabat quidquid videbatur favere dogmati Arianorum, aut aliis quæ falſa habebantur. Quare autem? Quia Hæreſeos, à Nicænis Patribus, inſimulatus non fuerat *Origenes*. Quaſi verò multæ rationes ejus rei eſſe non potuerint! Omnes norunt, antequàm controverſiæ magno æſtu agitentur, multa dici impunè; quæ hæretica tum habentur, cùm non minùs pugnatur adverſùs homines, quàm adverſùs dogmata. Tum demum multa, quæ condonata fuerant prioribus, acerrimè damnantur in poſterioribus. Imò verò, dum in partes ſuas quiſque antiquiores trahere nititur, ut ſeciùs ſentientes erroris ſui patronos nituntur habere ſuperiorum ætatum homines: ita & qui veriorem ſententiam tuentur omni ope conantur Majores ſuos malè ſentientibus eripere, atque errorum omnium immunes potiùs pronunciant, quàm ut fateantur novatoribus favere. Sic *Origenes* excuſatus, ſic *Clemens* Alexandrinus, ſic alii plures, à viris eruditis; qui eos quales cupiebant fuiſſe deſcripſerunt, potiùs quàm quales fuerunt.

4. Quia res eſt magni, ad rectè judicandum de eorum operibus, momenti, exemplúmque hoc ad alia trahi poteſt, ſubjiciemus nonnulla

la de eis judicia Veterum; qui ea legerant eorum opera, quæ non exſtant, & integra habebant ac ſincera, quæ ab *Rufino* interpolata, & malè verſa ad nos pervenerunt. *Euſebius*, Eccleſ. Hiſt. Lib. VI. c. 14. inſtitutum *Clementis* in Hypotypoſeon opere deſcribit, nec eum ullius Hæreſeos incuſat. At *Photius* nos docet, Cod. CIX. plura fuiſſe, in eo opere, quæ nullo modo poſſent probari: ἐν τισὶ μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν. ἐν τισὶ δὲ, παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται: *in quibuſdam, quidem rectè videtur dicere; in quibuſdam verò, ad impios & fabuloſos ſermones defertur.* Tum ſubjicit eum docere materiam eſſe æternam; Filium in rebus creatis numerare; animorum migrationes, multóſque ante Adamum mundos comminiſci; Evam ex Adamo, aliter ac Sacros Libros, educere; Angelis cum fœminis congreſſis liberos tribuere; Verbum carnem non eſſe factum dictitare, ſed tantùm videri, aliáque quæ, apud ipſum *Photium*, legantur. Tandem ſubjicit: καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινῶν πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴ τέ τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθεὶς: *quæ quidem omnia, Scripturæ quibuſdam teſtimoniis, nititur adſtruere. Alia etiam ſexcenta blaſphema effutit, ſive ipſe, ſive alius ſub ejus perſona latens.* Rectè & prudenter fecit *Photius*, qui *Clementem* non abſolvit, quia conſtabat hæc omnia eſſe Platonicorum dogmata;

mata; quos à *Clemente* Alexandrino nimio in pretio habitos fuisse, nemo nescit. Imò verò, si animo defæcatiore legisset *Stromateas* & *Pædagogum Clementis*, nonnulla eorum dogmatum apertè & copiosè ab eo defensa fuisse comperisset, aliáque non meliora, ut alibi * ostendimus. Talia etiam docebat *Origenes*, in Opere *de Principiis*, & alibi, ut ostendunt *Hieronymus* & *Epiphanius*, ubi agunt de erroribus *Origenis*. Ubique autem & *Clementem* & *Origenem* fuisse depravatos, ubi *Platonem* sequuntur, credat *Rufinus*, & qui numquam adtenderunt quæ fuerint Patrum illorum Philosophica dogmata. At discrepantia, inquiunt, sunt in aliis eorum Operibus. Quis verò eos docuit tam adcuratè illos ratiocinatos, ut sibi numquam non constiterit? Deinde vehementer dubito, an tam sæpe sibi contradicerent, ac videbantur. Cùm liberè & Philosophicè ratiocinabantur, multa dicebant quæ poterant videri contraria aliis eorum libris, ubi simpliciter tradunt quod inter Christianos vulgò solebat doceri; cûm ex illorum sensu contraria non essent, quia ex Philosophicis suis placitis loquutiones vulgò receptas intelligebant. Quæ omnia sunt diligenter expendenda iis, qui ex dogmatibus, genuinúsne an spurius sit liber, judicare adgrediuntur.

5 *Photius*, qui similia legerat, iis quæ antea in *Clemente* castigavit, in Libris *Origenis* de Principiis, propterea tamen eos suspectos non

* *Primùm in vita Gallica* Clementis *Alexan. qua est in Tom. X. Bibliotheca Universalis; deinde hujus Artis Critica* Tom. 3. Ep. 1.

non habuit. Sic * ille, de primo ejus operis libro: ὁ μὲν πρῶτος περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐν ᾧ πλεῖστα βλασφημεῖ. τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεποιῆσθαι λέγων, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. καὶ διήκειν μὲν πατέρα διὰ πάντων τῶν ὄντων, τὸν δὲ υἱὸν μέχρι τῶν λογικῶν μόνον, τὸ δὲ πνεῦμα μέχρι μόνον τῶν σεσωσμένων. Λέγει δὲ καὶ ἄλλα παραλογώτατα, καὶ δυσσεβείας πλήρη. μετεμψυχώσεις γὰρ ληρωδεῖ, καὶ ἐμψύχους τοὺς ἀστέρας, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια: *Primus est de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, in quo multas habet blasphemias, dicens Filium à Patre factum esse, Spiritum à Filio; Patrem omnia quæ sunt pervadere, Filium vero ratione tantùm prædita, Spiritum denique ea dumtaxat quæ servata sunt. Dicit & alia nimiùm absurda, impietatisque plena. Animorum migrationes, & stellas animatas delirè narrat, aliáque his similia.* Profectò si propter talia rejiciendus fuisset ille Liber *Origenis*, quasi *spurius*, aut interpolationis arguendus; omnia pænè ejus opera, ab antiquissimis temporibus, fuissent supposita, aut corrupta, cùm passim talia habeat. Audiendus *Hieronymus*, hac de re, in Ep. ad Pammachium & Oceanum, quamvis fortè nimius; audiendus, inquam, quia satis est partim verum esse quod ait, ut intelligamus non esse facilè confugiendum ad corruptionem exemplarium; propter ejusmodi errores, qui inveniuntur in operibus *Origenis*.

Tomi

* *Cod. VIII.*

Tomi IV. P. 2. col. 347. Ed. Bened. *Illud verò quod adserunt à quibusdam Hæreticis, & malevolis hominibus, libros ejus esse violatos, quàm ineptum sit hinc probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquentior* Eusebio, & Didymo, *adsertoribus* Origenis, *inveniri potest? Quorum alter sex voluminibus* τ̃ ἀπολογίας *ita eum, ut se, sensisse confirmat; alter sic ejus errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserens. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt* Didymus, *quasi bene dicta, defendat.* Si exstarent hæ Apologiæ, ex illis intelligere liceret, utrum *Origenes* fuisset depravatus; nam quod hominis discipuli defendebant, id ejus sine dubio erat. Vidit etiam *Photius* recentiorem Apologiam, pro *Origene*, ubi non aliter defendebatur, quamvis ejus Scriptor diceret etiam corruptos fuisse Libros *Origenis.* Quo factum ut ita loquatur de ea *Photius*, ad Cod. C X V I I. οὐκ ἔστι λύσις τῶν ἐπικλημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ συνηγορία τῆς κατηγορίας: *non est ut plurimùm solutio accusationum, sed criminationis adstipulatio.* In hac defensione, *Clemens* pro discipulo suffragium etiam ferebat.

6. Pergit verò *Hieronymus*, hisce verbis: *Solus inventus est* Origenes, *cujus Scripta in toto orbe falsarentur, &, quasi ad Mithridatis litteras, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus violatus est liber, num universa ejus opera, quæ diversis & locis*

& temporibus, *edidit*, *simul corrumpi potuerunt*? *Ipse* Origenes, *in Epistola*, *quam scribit ad* Fabianum *Romanæ urbis Episcopum*, *pœnitentiam agit*, *cur talia scripserit*, *& causas temeritatis in Ambrosium refert*, *quòd secretò edita in publicum protulerit*; *& quid adhuc* εὑρεσιλογοῦσιν *aliena esse quæ displicent*? Certè erat discipulorum *Origenis* vetera exemplaria proferre, in quibus aliena dogmata non legerentur. Erat etiam propugnatorum fidei Nicænæ, eadem ratione, Arianis ex *Origene* argumentantibus, non interpolatis exemplaribus, os occludere. Præterea ea dogmata *Origenis* non erant in uno, aut altero verbo sita, aut etiam in aliquot periodis, sed in toto Orationis contextu. Idem *Hieronymus* Lib. III. contra *Rufinum*, non procul ab initio, Tomi IV. P. 2. col. 439. Ed. Ben. ita eum adloquitur: *Quamvis mutes*, *quamvis corrigas*, *Catholica non probabis. Si enim error esset in verbis*, *aut in paucis sensibus*; *possent detruncari mala*, *& bona pro his reponi. Ubi autem tota disputatio æqualis est*; *ut*, *universæ rationales creaturæ*, *quæ propriâ voluntate corruerant*, *in unum postea revertantur statum*, *ut rursum ex eodem principio aliæ sint ruinæ*; *quid habes emendare*, *nisi cuncta mutaveris*? *Quod si facere volueris*, *jam non libros alienos interpretaberis*, *sed condes tuos.*

7. Hæc satis supérque sunt, ut adpareat non ex præconceptis opinionibus esse judicandum de sententiis Veterum, ἢ περὶ γνησιότητος ἢ νοθείας Librorum, qui illis adscribun-

buntur, uti frequenter fit. Nunc exemplum proferendum certissimi Scriptoris antiqui dogmatis, ex quo cognoscere licuit, si nullum aliud fuisset indicium, Librum, qui illi tribuebatur, suppositicium fuisse. Certissimè constat Judæos omnes, adeóque Apostolos, credidisse falsum Numen ab Ethnicis coli, non idem quod à Judæis colebatur. Attamen Liber circumferebatur, quasi Petri, qui Κήρυγμα Πέτρου dicebatur; in quo contraria habebantur, ut multis ostendit *Clemens* Alexandrinus, Stromat. Lib. VI. p. 635. ubi eum Librum, mirâ confidentiâ, aut ἀβλεψίᾳ potiùs, quasi genuinum fœtum Petri, non semel laudat. Multò rectius * *Eusebius*, loco antea partim adlato, cùm memorasset Scripta falsò Apostolis adscripta, eáque jam aliis de causis repudianda dixisset: ἥ τε γνώμη καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις πλεῖστον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπᾴδουσα, ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίστησιν: *sensus ipse & eorum quæ in illis dicuntur sententia, immane quantùm à vera orthodoxia abludentia, clarè ostendunt ea esse hæreticorum hominum figmenta.*

8. Cùm pleraque sunt recta, nec eo, à quo scripta feruntur, indigna; & pauca dumtaxat deterioris notæ hîc, illic adspersa; interpolationis potiùs Liber est suspectus habendus, quàm suppositionis. Ejusmodi erant interpolatæ *Ignatii* Epistolæ, ut ex vetere inter-

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 25.*

terprete Latino, & Codice Græco Medicæo, XVII. fæculo, intelligere licuit. Qua de re nihil ampliùs dicam, cùm virorum doctorum libri, qui hac de re egerunt, sint in omnium manibus, in hac urbe recusi.

9. Sextus Aphorismus ita habet: *Liber in quo memorantur res, aut personæ Scriptore, cujus nomen præfert, recentiores, aut ejus non est, aut ab alio est auctus.* Hæc interpretatione nequaquam indigent, cùm sint clara. Sunt tantùm exempla adjicienda. Objectum hoc est meritò Pseudo-Dionysio, ut docet *Photius*, Cod. I. ubi hæc verba sequuntur ea quæ ad Aphorismum III. adtulimus: Τρίτη δὲ (ἔνστασις δηλονότι) ὅτι πῶς τῶν κατὰ προκοπὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου αὐξηθέντων παραδόσεων ἡ βίβλος αὕτη τὴν ἐξήγησιν ποιεῖται; ὁ μὲν γὰρ μέγας Διονύσιος σύγχρονος ἦν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πράξεων, τοῖς Ἀποστόλοις. ἃ δὲ ἡ βίβλος περιέχει τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ προκοπὴν καὶ ἐς ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντων παραδόσεών ἐστιν ἀναγραφή. ἀπιθανὸν οὖν, μᾶλλον δὲ κακοπλαστὸν τὰ κατὰ πολὺν χρόνον τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντα Διονύσιον ὑπολαμβάνειν ἀναγράψαι: *Tertia objectio; quomodo traditionum earum, quæ paullatim & longo tempore auctæ sunt in Ecclesia, liber hic adcuratam expositionem habet? Magnus enim Dionysius æqualis erat, ut adparet ex Actibus, Apostolorum. Quæ verò habet Liber ea pertinent*

nent ad deſcriptionem potiſſimùm traditionum, quæ ſenſim & poſtea invaluerunt in Eccleſia. Non eſt ergo veriſimile, inquit, imò verò confictum, quæ longo tempore poſt mortem magni Dionyſii creverunt, ea Dionyſium deſcribenda ſuſcepiſſe. Hoc eodem indicio multos Libros, qui pro Veteribus venditabantur, recentiores eſſe agnoverunt viri doctiſſimi, XVII. præſertim ſæculo.

10. Sed & alterum indicium proferebatur contra Pſeudo-Dionyſium, ſic enim pergit *Photius*: τετάρτη δὲ, πῶς μέμνηται τῆς τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου ἐπιστολῆς ἡ βίβλος; ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἐνήκμασε χρόνοις. Ἰγνάτιος δὲ ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν διὰ μαρτυρίου ἤθλησεν ἀγῶνα, ὃς καὶ βραχὺ πρὸ τῆς τελευτῆς ταύτην ἐπιστολὴν, ἧς ἡ βίβλος μνημονεύει, γράφει: *Quarta; cur Epiſtolæ divini Ignatii meminit hic liber? Dionyſius enim temporibus Apoſtolorum floruit, Ignatius verò, Trajano imperante, martyrii certamen decertavit, & paullò ante mortem Epiſtolam, cujus meminit hic liber, ſcripſit.* Talia multa animadverterunt viri eruditi, in Libris ſuppoſiticiis; quorum exempla ſuppeditabunt *Cocus*, *Rivetus*, *Caveus*, & alii.

11. Ex ejuſmodi indiciis, præſertim ſi totus contextus orationis iis ſit refertus, aut nulla firma ratio ſit, quæ ſuadeat Scriptorem, cui opus quodpiam tribuitur, reverâ id ſcripſiſſe; ex ejuſmodi, inquam, indiciis colligere licet librum eſſe ſuppoſiticium. Alio-

qui contingere posset, ut singulares quædam voces, aut etiam Periochæ, in margine primùm scriptæ à recentiore manu interpretationis gratiâ, in contextum irrepsissent; aut ut additamenta quædam essent adsuta, quæ non obstarent, quominùs ceteroqui Liber esset ejus Scriptoris, cujus nomen præferret. Constat jam, in Libris Mosis, & Caput ultimum Deuteronomii & alia aliquot loca esse à recentiore manu; at non ideò minùs certum est Libros illos esse Mosis, ut multis in Dissertatione de Scriptore Pentateuchi, nostris in Mosem Commentariis præmissa, ostendimus. Quod ideò pluribus non persequemur.

CAPUT V.

De Suppositionibus & Interpolationibus. VII. & VIII. Indicia.

I. LIBROS proximè præterita sæcula aut indoctos, aut refertos fabulis, cùm exstincta essent bonarum Litterarum studia & antiquiorum Librorum lectio propemodum sperneretur, doctissimis viris & Veritatis amantissimis tribuerunt quàm plurimos; quam fraudem aut inscitiam elegantiorum Litterarum cultura, & præsertim Criticæ παλιγγενεσία, XVI & XVII sæculo, feliciter retexerunt. Hinc conflatum septimum suppositionis, vel interpolationis indicium, quod hoc Aphorismo expressimus: *Liber indoctus, aut imperitiâ*

tiâ refertus non potest ulla ex parte, aut saltem totus viro docto tribui; nec fabulis scatens, viro non inepto, quem constat Veri amantem fuisse, adfingi; quamvis, in vetustis Codicibus, eorum nomina præferat. Sic cùm olim quædam circumferrentur insignita nomine *Periclis* illius Olympii, qui non loqui sed fulgurare ac tonare dicebatur; ab acutioribus tamen Criticis repudiabantur, quod nihil iis inesset hominis eloquentia dignum. Qua de re audiendus *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 1. *Cicero*, inquit, *in Bruto negat ante Periclem scriptum quidquam, quod ornatum oratorium habeat, ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam tanta eloquentiæ fama dignum; ideóque minùs miror esse, qui nihil ab eo scriptum putent, hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita*,

2. Non diffitemur posse doctum & veri amantem virum, interdùm cespitare, & indocta aut falsa, incuriâ aut credulitate, proferre; sed hoc rarum sit necesse est, nec in rebus nimis apertè indoctis, aut falsis situm. Nullus est vir doctus, præsertim ex iis qui πολυγράφοι fuere, cui non sit aliquid aliquando objectum; ex quo liqueret non fuisse ei semper perspecta omnia, de quibus loquutus esset, aut non satis diligenter pensitata. Verùm hîc de errore, qui quasi nævus in pulcra facie adparet non agimus; sed de frequentibus peccatis, iisque crassioribus, quàm ut in ea vir doctus delabi possit. Talia innumera sunt in Commentariis, quæ *Donati* & *Servii* nomina præferunt, ex quibus

non immeritò viri eruditi eos interpolatos fuisse collegerunt. Ejusmodi est peccatum in Geographiam, quod adtulimus ex Servianis Commentariis, hujus *Artis Criticæ* P. I. C. I. §. 3. ubi *Hyrcaniam* in illis dici *Silvam Arabiæ* ostendimus. Ceteroquin innumera sunt, quæ non vulgarem eruditionem sapiunt, & quæ scribi non potuerunt, nisi à doctissimo viro, qui multos Scriptores legerat, quorum ab aliquot sæculis monumenta periere. Quod quia nemo nescit, pluribus non persequar. Idem de *Donati* reliquiis dixerim, licèt non sint, me quidem judice, reliquiis *Servii* æquiparandæ.

3. Vir acutissimi ingenii *Des. Erasmus*, cùm libros *Hieronymo* falsò adscriptos volutasset summâ diligentiâ, eos ad tres classes referendos judicavit. „ In prima, indicavit „ erudita, nec indigna lectu; in secunda, „ impudenter tributa *Hieronymo*, aut aliis „ auctoribus; in tertia, docta sed suis titu- „ lis auctorem testantia, quæ tamen Hieronymianis lucubrationibus fuerant admista. Sed deprehendit & aliud genus esse Scriptorum ψευδεπιγράφων, quæ judicabat esse ex Hieronymianis & aliis commista, vel veriùs confusa. Horum omnium Catalogus Editionibus Frobenianæ & Gryphianæ, ex Frobeniana expressæ, est præfixus. Indoctorum autem Catalogo præmittit judicium, quo significat „ in eo nihil repertum iri, quod non „ sit ex æquo indoctum, infans & impudens; „ proinde, suâ sententiâ, nullum omnino „ esse lectionis operæ pretium. Sed invictam

„ esse

„ esse imperitorum hominum pertinaciam; „ cui plus satis datum ab se esse, in ejus ope- „ ris editione, magnóque sibi constare alie- „ nam stultitiam. Subjicit verò huic Catalogo & aliam admonitionem, quam hîc etiam legi nostrâ intereft. Ait ergo „ se reperisse, „ & alia quædam inscripta Hieronymo, prorsus indigna quovis Hieronymi discipulo; „ hoc autem sollemne fuisse Librariis, ut „ hujus unius titulo quemlibet librum emtori „ commendarent; verùm quoniam antea „ numquam fuerant excusa formulis, adden- „ da se non putasse.

4. Inter illa verò, quæ falso titulo non unius sunt Scriptoris, potissimùm recenset Commentarios in omne Psalterium, contendítque palam eos præ se ferre, quòd non sint unius auctoris. Tum verò ita pergit: *si quis*, inquit, *meum requirat judicium*, *nihil illic esse arbitror* Hieronymi; *verùm una pars est hominis*, *quisquis fuit*, *planè docti & sermonis expoliti*, *longè tamen discrepantis ab Hieronymiano. Nam hic minùs habet nitoris ac lenitatis*, *plus nervorum*; *deinde ubique copiosior ac diligentior*, *& magis ostentans suas opes. Altera pars est loquutulei cujuspiam*, *ac*, *penè dixerim*, *rabulæ*, *&*, *nisi me fallit nasus*, *ejusdem qui sermones suos* Augustini *nomine nobis dedit*, *præter alia multa bella. Cujus rei si quis gustum cupiat sumere*, *in ipsa statim Præfatione*, *conferat initia cum fine. Quamquam & ea conjectura arguebat non esse Hieronymianum opus*, *quòd nec titulus*, *nec Epistola cujusquam habeat nomen. Unde suspicor*

picor illum sua nullo edidisse titulo, & Librarios Hieronymi *nomen addidisse. Et fortassis hic ille est, cujus meminit* Gennadius; *quem ait nonnulla vertisse* Origenis, *sed datâ operâ titulis ademtis; cujus esse suspicor & adnotationes in Libros Regum, ac Paralipoménon. Sed ut quod cœperam absolvam, qui voluerit imposturam deprehendere, legat adtentè Commentarium in Psalmum LXXVII. Rem quidem ille sumsit ex Commentariis in Matthæum, ceterùm eam suis exornavit flosculis. Ineptit suis Dialogismis, delirat exclamationibus, balbutit acyrologiis, superfluit perissologiis. Legatur in Psalmum LXXX. in Psalmum XC. ubi doctè, scilicet, exponit quid sit σύμπτωμα, cùm plures cadunt. Verùm, ut in genere dicam, ipsa battologia, & dictionis character hominem ubique arguit.* Integrum locum adtulimus, quamvis prolixiorem, quia Aphorismi nostri priorem partem eximiè illustrat; & tanti facimus *Erasmum*, ut perpaucos Veteres, non dicam anteferendos, sed æquiparandos ei esse censeamus.

5. Non videtur tamen mihi dubium, quin varia sint, in illis Commentariis, ex *Hieronymo* excerpta, non minùs quàm ex aliis Scriptoribus. Tale est quod *Erasmus* indicat exstare ad Psalm. LXXVII. & quod antea protulimus. Sic & interpretationi Psalmi XCIII. inseritur locus ex *Hieronymo*, totidem verbis adlatus ab *Augustino*, in Epist. ad Fortunatianum. Leguntur etiam ad Psalmi L verba *Hieronymi* citata à *Gregorio* Magno, in explicatione IV. Psalmi pœnitentialis.

lis. At propter hæc & similia loca, ex *Hieronymo* à consarcinatore horum Comment. excerpta, credere omnia *Hieronymiana* esse, cum *Mariano Victorio*, hoc demum extremæ est ἀκρισίας. Dicitur latere in Bibliothecis, *Hieronymi* Commentarius verus in Psalmos; & vidimus, in manibus viri eruditi, anonymum opus in Psalmos; quod ex stylo se intelligere dicebat esse Hieronymianum, quamvis totum allegoricum esset, ideóque ab eo sperneretur.

6. Cùm nemo in dubium revocare queat an Apostoli fuerint veri amantissimi, ánve simplicissima illa Evangelica Veritas ab iis fuerit prædicata; meritò quæcumque fabulam redolent, aut manifestò ficta sunt, iis abjudicantur. Ejusmodi autem sunt pleraque omnia, quæ, præter Canonicos libros, in eorum nominibus adparuerunt. Cùm, nempe, mirum in modum auctus esset Christianorum numerus; & vulgò, ut fit, audirentur querelæ curiosorum, de paucitate monumentorum Apostolicorum; ex quibus perpauca, de Apostolorum itineribus & prædicatione Evangelii, per totum terrarum orbem, scire licebat; exorti sunt homines nequam, qui plerorumque itinera & res gestas fingere adgressi sunt; & quæ ex nulla vetere historia haurire poterant, ea ex cerebro suo fabularum feracissimo desumserunt. Talia erant ψευδεπίγραφα Apostolica, * quæ ab *Eusebio* meritò rejecta, in superiore Capite, diximus. At-

* *Eccles. Hist. Lib. III. c. 25. ad quod vide* Henr. Valesii *notata.*

Attamen multos olim videntur fefellisse, qui eorum auctoritate usi sunt; hoc enim malumus credere, quàm malam fidem suspicari in bonis viris, qui eorum testimoniis veritatem comprobare conati sunt; quamquam non possumus eos malæ fidei absolvere, nisi eorum negligentiam, aut ignorantiam in rebus Criticis incusemus.

7. *Rufinus*, exempli gratiâ, vertit Librum scatentem turpibus fabulis, *Recognitiones Clementis*, quasi genuinum, & à *Clemente* Romano ex ore Petri Apostoli exceptum, qui tamen Liber putidissimis nugis refertus est. Meritò de eo *Photius*: μυρίων γὰρ ἀτοπημάτων ἡ πραγματεία γέμει αὕτη, καὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας κατὰ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐστὶν ἀνάπλεως: *sexcentis absurditatibus opus hoc refertum est, & blasphemiâ, ex Arii sententia, in filium plenum.* Paullò pòst, de parte ejusdem operis: ἀποδοκιμάζεται ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος: *rejicitur nomine Petri & Appionis inscriptus dialogus, multis versibus constans.*

8. Simili de ratione, *Hieronymus* meritò repudiat Librum, cujus meminit in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, ubi de Luca. Postquàm dixit historiam Actuum Apostolicorum, usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenire, id est, usque ad quartum Neronis annum, subjicit: *Ex quo intelligimus*, inquit, *in eadem urbe, Librum esse compositum. Igitur* περιόδους *Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocry-*

cryphas scripturas, *computamus. Quale est enim ut individuus comes Apostoli*, *inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit ? Sed &* Tertullianus, *vicinus eorum temporum*, *refert Presbyterum quemdam in Asia σπουδαστὴν Apostoli Pauli*, *convictum apud Joannem*, *quòd auctor esset libri*, *& confessum se hoc Pauli amore fecisse*, *& ob id excidisse.*

9. Verùm non ita ratiocinandum, de sequentium sæculorum Scriptoribus, qui aut infirmitate judicii, aut quòd veri satis amantes non essent, fabulas fictas, inter ea quæ vera dicunt, miscent, Sic *Papias*, qui initio secundi sæculi floruit, figmenta pro rebus compertis scriptis mandavit, * *σφόδρα μικρὸς ὢν τὸν νοῦν*, *vir*, ut loquitur Eusebius, *parvo admodum ingenio. Hegesippus* † etiam, qui haud multò post vixit, vanas narrationes pro veris Lectoribus suis obtrudebat; ut satis adparet ex iis quæ habebat de martyrio Jacobi, & quæ ex eo profert *Eusebius.* Sequentibus ætatibus, cùm jam esset aliquod mentientibus præmium, à plebeculæ stultitia exspectandum; neque finem, neque modum ullum mentiendi libidini homines nequam imposuerunt. Tunc nata vanissima illa Scripta, nequiter Apostolorum nomine confirmata, de quibus jam aliquoties diximus.

10. Ut à fabulis ad aliud *νοθείας* indicium veniamus, ita habet octavus noster Aphorismus: *Liber in quo tractantur*, *vel respiciuntur*

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 39.* † *Vide Hist. Eccles. Lib. II. cap. 23.*

tur controversiæ natæ post tempora Scriptoris, cui tribuitur; aut in quo deprehenditur Scriptoris illo recentioris imitatio; ejus non est cujus nomen præfert, aut est interpolatus. Res est per se clara, nec, nisi pauculis exemplis, illustranda. Vir doctissimus cui *Origenis* Exegetica, quæ Græcè reperiri potuerunt, debemus, * verissimè observat „ propter illustre „ *Origenis* nomen, factum esse ut ab ignotis „ Scriptoribus profectæ lucubrationes, sic „ tamquam projecticii infantes, clarum *Ori-* „ *genis* nomen sibi libenter adsciverint; imò „ nonnumquam etiam operibus suis metuen- „ tes Scriptores subdolos, ementitum hunc „ prætexentes titulum, *Adamantii* famam ve- „ luti furto subripuisse; Bibliopolas etiam, „ mercibus suis venditandis emtorem hian- „ tem, fucatâ hac inscriptione, induxisse. At „ frequentiùs idem evenisse putat, nec imme- „ ritò, vel ex Librariorum oscitantia nomi- „ na nominibus commutantium; vel ex Cri- „ ticorum audacia, quidvis sibi licere in lit- „ teris putantium. Eò accessit quòd, pluri- „ mas *Origenis* scriptiones studiosè abolenti- „ bus ejus adversariis & defensoribus; his „ quidem ut illius errores, illis verò, ut „ præclara ejus opera invidiosè celarent; mul- „ tas vice versâ, paribus de causis, nomini „ ejus subdiderunt. „ Inter libros ei suppositos, fuit Commentarius Latinus in Jobum in tres libros divisus, ubi duo priora Jobi Capita & tertii pars enarrantur. Ut cetera omittam,

* *In Appendice Origenianorum.*

tam, Scriptorem eorum librorum colligere est vixisse post tempora Synodi Nicænæ, & Arianorum partibus fuisse addictum, ex hisce verbis: *Tria cornua fecit Diabolus, in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumquè Deorum hæresis, quæ universum orbem terræ, in modum tenebrarum, replevit; quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tamquam tres colit, nonnumquam unum adorat, quemadmodum Græcorum Linguâ memoratur, Triada vel Homoüsion. Istam ergo Trinitatis sectam & hæresin atque infidelitatem, jam olim de longè designans, versutissimus ille Diabolus, tria cornua misit, ad Job deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trionyma hæresis præsertim prædatur, atque expugnat Ecclesiam.* Nemo non videt hæc esse diu, post *Origenis* ætatem, scripta, postquàm τὸ ὁμοούσιον esset consecratum à Synodo Nicæna; cùm manifestò controversiæ Arianæ spectentur.

11. Attamen in hoc negotio cavendum, ne posteriora omnia putemus, quæ favent cuipiam opinioni, de qua postea natæ sunt controversiæ. Nam anteriores potuere errare, non secus ac posteriores. At aliud est clarè respicere, aut adludere ad controversias jam ferventes; aliud docere obiter, & aliud agendo, id quod postea damnatum est. Hoc ipsum observavit, de *Theodoro* Antiocheno, seu Mopsuesteno, *Photius*, Cod. XXXVIII. τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος: *Nestorii sententiam, quamvis prior ille fuerit, tacitè vomit* In *Clemen-*

mente etiam Alexandrino & *Origene*, permulta leguntur, quæ erroribus postea damnatis sat clarè patrocinantur.

12. Est ex antiquissimo Codice, ut alibi diximus, in lucem emissa à *Patr. Junio* Epistola *Clementis* Romani ad Corinthios; at in ea clara sunt vestigia imitationis locorum quorumdam *Clementis* Alexandrini, ex quibus collegerunt viri docti auctam eam fuisse Epistolam à Librariis, ut cariùs venderetur, útque priori Editioni, in qua brevior erat, præferretur, & avidiùs emeretur. Capite XLVI. ita *Clemens* Romanus: *γέγραπται γάρ· κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει. μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις*: *scriptum est enim:* sanctis adhærete, quia qui illis adhærent sanctificabuntur. *Rursus in alio loco dicit:* cum viro innocente innocens eris, & cum perverso perverteris. *Quare innocentibus & justis jungamus nos; ii quippe sunt electi Dei.* Negat *J. Bapt. Cotelerius* se priorem locum in Scripturis invenisse; nec mirum, nusquam enim in iis legitur. Est hìc, scilicet, ut rectè animadvertit vir eruditus, *Eduard. Bernardus*, in Editione Amstelodamensi, prava imitatio *Clementis* Alexandrini, cujus verba Interpolator *Clementis* Romani credidit esse locum Scripturæ, quia proximè subjungebantur verbis ex Psalm. XVII. adlatis. Hæc sunt verba *Clementis* Alexandrini Strom. Lib. V. p. 572.

Γέγραπ-

Γέγραπται ϛ̓ μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴε ἀθῷ@ ἔσῃ. ϗ μετὰ ἐκλεκτȣ̃ ἐκλεκτὸς ἔσῃ. ϗ μετὰ ϛρεϐλȣ̃ διαϛρέψεις. κολλᾶσθαι ȣ̃ν τοῖς ἁγίοις προσήκει, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται: *Scriptum est autem*; cum viro innocente innocens eris, cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. *Adhærere ergo par est sanctis, quia qui adhærent eis sanctificabuntur*. Postrema hæc laudavit Interpolator *Clementis* Romani, quasi verba Scripturæ, sed nonnihil immutata. Res mihi clara videtur.

13. *Clemens* Alexandrinus, ut solet, duo loca Novi Testamenti conjunctim profert, sensúmque potiùs adtendit quàm verba, Strom. Lib. III. p. 472. * Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ Κύρι@, καλὸν ȣ̃ν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη. † ἢ ἕνα τ̃ ἐκλεκτῶν μȣ̃ σκανδαλίσαι. κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς θάλασσαν, ἢ ἕνα τ̃ ἐκλεκτῶν μȣ διαϛρέψαι. *Væ homini illi*, inquit Dominus, *satius igitur illi si non natus esset, quàm unum electorum meorum scandalizasse. Melius esset illi circumpositam molam, & dejectum eum esse in mare, quàm unum electorum meorum pervertisse.* Eadem autem hæc verba habet *Clemens* Romanus, eodem Capite. Neminem verò esse puto, qui à se impetrare possit, ut credat utrumque casu duo loca hæc conjunxisse & eodem modo immutasse; aut *Clementem* Alexandrinum citasse Evangelia, ex

* *Matth. XXVI, 24.* † *Matth. XVIII, 6.*

ex *Clemente* Romano. Sed nihil vetat nos censere hominem, qui Alexandrini *Clementis* verba alibi miscuit cum verbis Scripturæ, ex eo temerè hæc sumsisse.

14. Hinc factum ut quæcumque similibus, non modò sententiis, sed etiam verbis, exstant apud utrumque *Clementem*, ubi Alexandrinus Romanum disertè non laudat, ea vir doctus omnia ex Alexandrino desumta, aut efficta existimet. Quod an verum sit nescio, sed simile quiddam suspicatus est, de alio loco *Clementis* Romani, primus ejus editor *Patric. Junius.* Is exstat Cap. VI. & certè, si modò nullum sit in eo mendum, Interpolatoris ineptiam usque adeò redolet, ut ausim dicere eos naso carere, qui fraudem non subolfaciant. Postquàm *Clemens* ex Vetere Testamento adtulit exempla eorum, qui ob invidiam aliorum, insontes multa mala passi sunt; ait se vetera relinquere, & venire ad recentiores Athletas. Tum Petrum, ac Paulum, & eos qui ad instar eorum constanter supplicia tulerant, Religionis causâ, commemorat. Dein, cùm alia omnia exspectarentur; nempe, exempla Christianorum, subdit: *Διὰ ζῆλον διωχθεῖσαι γυναῖκες Δαναΐδες καὶ Δίρκη, αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον κατήντησαν, καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι: Propter zelotypiam vexatæ mulieres, Danaïdes & Dirce, cùm gravia & dira supplicia pertulissent, pervenerunt in curriculum firmum fidei, & acceperunt corpore debiles generosum præ-*

præmium. Nemo non videt hæc esse verba hominis insani, nec sacram nec fabularem historiam tenentis, eásque turpissimè miscentis; & quidem eo in loco, ubi omnino alia dicenda erant. Nemo non animadvertit balbutire hunc Impostorem; quis enim dixerit mulieres, propter zelotypiam malè habitas, ἐπὶ τ͂ τῆς πίςεως βέβαιον δρόμον καταντῆσαι, καὶ λαβεῖν γέρας γενναῖον; Credebat *Junius* eum, qui hæc scripsit, ea partim hausisse ex *Clemente* Alexandrino, qui Lib. IV. Stromateon, ubi multa ex Epistola *Clementis* Romani habentur, post memoratas Juditham & Estheram, aliarum fœminarum ex Gentilibus meminit, quæ virilia facinora essent ausæ; inter quas Danaï filias recenset, de quibus scriptor Danaïdis dixerat:

Καὶ τότ' ἄρ' ὡπλίζοντο θοῶς Δαναοῖο θύγατρες,
Πρόσθεν ἐΰῤῥεῖος ποταμȣ͂ Νειλοῖο ἄνακτος.

Tum verò celeriter armatæ sunt filiæ Danai, antea regis Nili pulcrè fluentis. Verùm quidquid statuatur de hoc loco, nisi mendum in eum irrepserit, dubium esse nequit, quin Semipagano Librario debeatur. Numquam *Clemens* fabulas conjunxisset cum veris historiis, & quidem fabulas, quæ ad rem nihil faciebant. Igitur sunt gravissimæ rationes, quæ persuadeant Epistolam *Clementis*, licèt genui-

 nam,

nam, à malis atque imperitis hominibus, auctam fuisse.

15. Attamen ut quod aliquando suspicatus sum, de ultimo loco *Clementis*, aperiam; posse hunc locum emendari credebam, hoc modo, si pro vocibus Δαναΐδες καὶ Δίρκη, legamus ἄνευ αἰδοῦς, ἢ δίκης *sine reverentiâ & jure*, hoc est, irreverenter habito sexu infirmiore, & contra jus & fas. Librarius ex ore dictantis scribens malè audire potuit, aut etiam ex scriptura non satis elegante, & partim deleta, hoc quod legimus extricasse. Verùm nihil mutare ausim, in *Clemente*.

CAPUT VI.

De Suppositione & Interpolatione. IX. & X. Indicia.

1. SUPERSUNT duo Suppositionis aut Interpolationis indicia, ex stylo & verbis petita; cùm superiora aut res ipsæ, aut Veterum testimonia, aut vetustorum Librorum indices suppeditarint. Nonus ergo Aphorismus erit: *Si stylus sit diversus à noto aut sæculi, aut Scriptoris stylo, ejus non est, quamvis nomen ejus præferat. Si sit idem ac stylus alius Scriptoris, hujus liber censeri debet, si modò nihil obstet.* Sic *Galenus* probavit partem quamdam Libri, *de Natura hominis*, non esse *Hippocratis*, non tantùm è re ipsa, ut antea dixi-

diximus, sed etiam è stylo, verbisque ejus ævo recentioribus. Ita claudit II. Commentarium: τοῦ δὲ νεώτερον εἶναι τὸν παραγράψαντα ταῦτα, καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθεν γὰρ οὐδ' Ἱπποκράτης. οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὠνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν: *Juniorem eum fuisse, qui hæc addidit, certò ostendit adpellatio* συνόχου (pro febre continua) *neque enim umquam Hippocrates vel ex antiquis alius febrim continuam vocavit* σύνοχον, *ut nec* οὐρήματα *urinas; sed hæc sunt nomina recentiorum Medicorum, qui antiquam linguam ignorarunt.* Cum quidam emisset librum, cujus inscriptio erat Γαληνὸς ἰατρὸς, *Galenus medicus*, quasi reverâ esset *Galeni*, *tituli novitate permotus vir quidam litterarum studiosus, pollicitationem ejus* (hoc est, an præstaret quod inscriptio pollicebatur) *explorare voluit & duobus primis versibus lectis, continuò scriptum abjecit, hoc tantùm addito, non esse hanc dictionem Galeni, & falsò hunc librum esse inscriptum:* ὑπὸ τοῦ ξένου τῆς ἐπιγραφῆς κινηθείς τις ἀνὴρ, τῶν φιλολόγων ἐβούλετο γνῶναι τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ· καὶ δύο τοὺς πρώτους στίχους ἀναγνοὺς εὐθέως ἀπέρριψε τὸ γράμμα· τοῦτο μόνον ἐπιφθεγξάμενος ὡς οὐκ ἔστι λέξις αὕτη Γαληνοῦ, καὶ, ψευδῶς ἐπιγέγραπται τοῦτι τὸ βιβλίον. Addit *Galenus*, in Procemio Opusculi de li-

bris suis, unde hæc sunt desumta, eum hominem edoctum fuisse πρώτην παιδείαν, hoc est, humaniores litteras, sine quibus, de stylo judicium ferre non potuisset.

2. Quantùm indicio ex stylo petito crediderint veteres Romanorum Critici colligere licet ex hisce verbis A. Gellii, Lib. III. c. 3. *Verum esse comperior*, inquit, *quod quosdam bene litteratos homines dicere audivi, qui plerasque* Plauti *Comœdias curiosè atque contentè lectitaverunt, non indicibus* Ælii, *nec* Sedigiti, *nec* Claudii, *nec* Aurelii, *nec* Accii, *nec* Manilii, *super hisce fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros; sed ipsi* Plauto, *moribúsque ingenii, ac linguæ ejus. Hac enim indicii norma* Varronem *quoque esse usum videmus. Nam præter illas unam & viginti, quæ* Varronianæ *vocantur, quas idcirco à ceteris segregavit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium* Plauti *esse censebantur; quasdam item alias probavit adductus stylo atque facetiâ sermonis* Plauto *congruentis, eásque nominibus aliorum occupatas* Plauto *vindicavit.* Lege, si vacat, reliquum Caput, dignum enim est, quod hanc in rem expendatur.

3. Vitas excellentium Imperatorum, quas meritò vero Scriptori adsertas diximus, Cap. II. §. 6. *Cornelio*, scilicet, *Nepoti*, *Ciceronis* familiari, nonnulli eruditi viri, XVII. sæculo, sustinuerant tribuere Scriptori ignoto Theodosiani ævi; cùm manifestum esset elegantiâ ejus libelli multùm captum, atque ingenium eorum temporum superari. Vicissim inep-

ineptam atque inficetam historiam Theodosiano ævo, ut videtur recentiorem, audebant Librarii *Cornelio Nepoti* tribuere. Ea est *Daretis Phrygii*, de exscidio Trojæ, historia, in qua *Josias Mercerus*, qui eam emendatiorem primus edidit, meritò aut ullam eruditionem, aut judicium, aut eloquutionis elegantiam negat inveniri; „ut nimis impudenter fecisse videatur, qui *Corn. Nepotis* nomen ementitus est, quasi inficetæ versionis auctoris. In enarratione, inquit, totius Historiæ, ferè ubique diversus abit ab omni antiquitate; pauca similia vero de suo adstruit, absurda, inconsequentia plurima; ut vel id quod de variis plurium annorum ac mensium induciis adfingit, ut ad decennium perveniat. Nec quidquam in toto Libro singulare, præter Thesidarum mentionem, quos unà cum Anio rem frumentariam curasse scribit; & inepti illi Trojanorum, Græcorúmque ducum, & mulierum formæ, ac morum characteres.„ Præfixa est etiam Epistola, nomine *Corn. Nepotis*, ad *Sallustium Crispum* scripta, sed quæ neminem fallere queat; præter eos qui omni Latinitatis cognitione destituti sunt, aut planè aliud agunt, cùm ejusmodi Monachorum fraudes legunt.

4. *Hieronymus* negat se positurum fuisse *Senecam* in Catalogo sanctorum, *nisi se epistolæ provocassent*; *quæ*, inquit, *leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cùm esset Neronis magister & illius temporis potentissimus, optare se dicit ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus, apud Christianos.*

Mirum est non monuisse *Hieronymum* simpliciores, ne fallaci titulo crederent; nisi fortè indignos qui à se monerentur judicavit, qui tam turpiter errabant. *J. Lipsius*, ad calcem vitæ *Senecæ*, hoc de iis fert judicium verissimum: „Quæ nunc sunt, non sunt tanti; imò „ certum est ejusdem auctoris & Pauli & Se- „ necæ illas esse, & compositas à semidocto, „ in ludibrium nostrum.„ Cùm hæc dixisset verissima, & nonnisi ab imperitis in dubium umquam revocanda, subjicit: „Ergo inter se „ non scripserunt? *Hieronymus*, *Augustinus*, „ atque etiam antiquior utroque *Linus* Pon- „ tifex adserunt, & passiva opinio olim fuit, „ atque adeò *Joannes Sarisberiensis* fortiter: „ *desipere videntur qui non venerantur eum*, „ *quem Apostolicam familiaritatem meruisse* „ *constat*.„ Atqui non adfirmat, ut vidimus, *Hieronymus*; quem etiam judicavit *Erasmus*, tacitè indicare erudito Lectori quid sentiat; nempe, eas epistolas falsò inscribi *Paulo* & *Senecæ*; cùm nihil illic sit neque *Paulo* dignum, neque *Senecâ*: * *Augustinus* verò ait dumtaxat *se nonnullis indiciis invenisse*, *eum Apostolorum nostrorum claruisse temporibus*; quam in rem, nequaquam opus est fictis illis Epistolis; quin & mirum est, de re tam clarâ, ita dilutè loquutum *Augustinum*, quasi non facilè intellectu esset claruisse eum temporibus Apostolorum, qui sub Neronis principatu vixit & interfectus est. *Lini* liber de passione Pauli manifestò est suppositicius, ut omnes

* *De Civitate Dei Lib. VI. c. 10.*

omnes fatentur ; ne exceptis quidem iis , qui ficta monumenta priscis Ecclesiæ Romanæ Episcopis adscripta acriter , quasi genuina, defendere solent. *Joannes* verò Sarisberiensis sententiam profert barbari sæculi , quo mentiendi libido & ignorantia pari passu , atque erecto capite, ubique pænè incedebant. Igitur non satis κριτικῶς vir ceteroquin acutus vitam *Senecæ*, hisce verbis, claudit: „Itaque „ rejicere hoc totum , & calcare non ausim. „ Fuerint aliquæ , sed aliæ ; si istæ , requiro „ judicium optimorum Patrum.„ Atqui ullas alias fuisse non constat, & certissimum est *Senecam* nullâ cognitione Christianismi fuisse imbutum, quod optimè omnium noverat *Lipsius* , qui videtur hîc nescio cui gratificatus.

5. Ex dissimilitudine styli, collegerunt omnes , qui omni Critico gustu destituti non fuerunt , Apostolica non esse varia quæ illis olim tribuebantur. Πόῤῥω, inquit * *Eusebius*, ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ: *longè dictionis forma abest ab Apostolica scribendi ratione.* Attamen fefellerunt olim multos , iis sæculis , quibus magis excolebatur stulta credulitas , quàm litterarum studia. Existimarunt etiam plerique olim , si *Hieronymo* credimus , alteram Petri ejus non esse, ob diversitatem styli; sed res est multò obscurior, nec eorum judicium præstare velim. Hæc verba sunt *Hieronymi*,

* *Hist. Eccles. Lib. III. c.* 25.

in Catalogo: *Scripsit duas Epistolas, quæ Catholicæ nominantur; quarum secunda à plerisque ejus esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam.* At multò verisimiliùs indicabat † *Origenes*, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγοις ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει: *stylum Epistólæ ad Hebræos inscriptæ non habere in verbis illam ruditatem Apostoli, qui se fatetur esse idiotam sermone, hoc est, eloquutione.* Subjicit: ἀλλά ἐστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέρα. πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς ὁμολογήσαι ἄν: *sed est Epistola hæc, verborum constructione, elegantiùs Græcè scripta; quod fatebitur quisquis, de stylorum diversitate, judicare norit.* Quibus *Hieronymus* in Catalogo similia habet: *Epistola, quæ fertur ad Hebræos, non ejus creditur, propter styli sermonisque distantiam; sed vel* Barnabæ, *juxta* Tertullianum; *vel* Lucæ *Evangelistæ, juxta quosdam; vel* Clementis *Romanæ postea Ecclesiæ Episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone.*

6. Ex dissimilitudine styli intellexit *Hieronymus*, Libros nonnullos, qui tribuebantur *Minutio Felici*, ejus non esse. Postquàm dixit ab eo scriptum esse Dialogum Christiani & Ethnici disceptantium, qui *Octavius* inscribitur,

† *In Homiliis in Ep. ad Hebræos.*

tur, subjicit: *Sed & alius sub nomine ejus fertur*, de Fato, *vel* contra Mathematicos, *qui cùm sit & ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire.*

7. *Dionysius* Alexandrinus, ut docet * *Eusebius*, existimabat, si conferretur Evangelium Joannis cum prima ejus Epistola, facilè intelligi, ex similitudine styli, utriusque eumdem Joannem auctorem fuisse; contrà, si cum illis contenderetur Apocalypsis, liquere hanc esse ab alia manu. Ut à posteriore initium faciam, hæc ille Capita profert dissimilitudinis I. Τεκμαίρομαι ἔκ τε τοῦ ἤθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἴδους καὶ τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τῶν αὐτῶν εἶναι. ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν, οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς Ἐπιστολῆς —— ὁ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας εὐθύς τε ἑαυτὸν ἐν ἀρχῇ προτάσσει, καὶ τὰ ἑξῆς: *Colligo enim ex genio utriusque, & forma loquendi, & ex libelli dispositione, non esse eumdem. Quippe Evangelista quidem nullibi nomen suum adscribit, nec semet ipse, aut in Evangelio, aut in Epistola, prædicat —— At ille, qui Apocalypsin scripsit, in ipso statim exordio, nomen suum præfigit*, &c. Tum ejus rei exempla profert, quæ apud *Eusebium* poterunt legi. II. Ἀπὸ τῶν νοημάτων δὲ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν, εἰκότως ἕτερος οὗτος παρ' ἐκεῖνον ὑπονοη-

* *Hist. Eccles. Lib. VII. c.* 25.

νοηθήσεται. συνᾴδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολή, ὁμοίως τε ἄρχονται: *Ex sententiis verò & verbis, eorúmque collocatione, facile conjicere est hunc ab illo diversum fuisse. Nam Evangelium & Epistola sibi mutuò consonant, & eodem ordiuntur modo.* Deinde ex utroque subjecta verba comparat; iísque collatis, ita pergit: ἔχεται αὐτοῦ, καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνόματων πάντα διεξέρχεται: *Ex se ipse pendet, nec à propositionibus suis abit; sed iisdem capitibus, ac verbis, cuncta persequitur.* Quod reverâ, collectis pluribus loquutionibus & sententiis, ostendit; addítque: καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *formam scriptionis expendentibus ubique & per omnia unum atque eumdem styli colorem in Evangelio & in Epistola cernere licet.* Apocalypsin verò, alio planè modo, se habere contendit. Ἀλλοτριωτάτη δὲ καὶ ξένη, inquit, παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις, μήτε ἐφαπτομένη, μήτε γειτνιῶσα τούτων μηδενὶ σχεδὸν εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα: *Apocalypsis verò ab his prorsus aliena est, & extranea, nullâ penè necessitudine, aut vicinitate contingens quidquam ex suprà dictis, ac ne syllabam quidem unam cum illis communem habens.* III. Addit etiam Apocalypseos nullam esse mentionem in Epistola, ubi de ea aliquid dici debuis-

buisse ei videtur: Ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινὰ, οὐδὲ ἔννοιαν οὔτε ἡ Ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει, ἐῶ γὰρ Εὐαγγέλιον, οὔτε τῆς Ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκάλυψις: *sed neque mentionem ullam, neque significationem habet Epistolà Apocalypseos (Evangelium enim prætermitto) neque Epistolæ Apocalypsis.* IV. Denique, si *Dionysio* credimus, τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἔστι τεκμήρασθαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπταίστως, κατὰ τὴν Ἑλλήνων φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἑρμηνείας γέγραπται. πολλοῦ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμὸν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὑρεθῆναι —— τούτῳ δὲ Ἀποκάλυψιν μὲν ἑωρᾶσθαι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προφητείαν οὐκ ἀντερῶ. διάλεκτον μέν τοι καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἑλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενον καί που καὶ σολοικίζοντα: *Clarè intelligere est discrimen eloquutionis Evangelii & Epistolæ, si conferantur cum Apocalypsi. Illa enim scripta sunt, non tantùm sine peccato, ad Græcam linguam quod adtinet, sed etiam elegantissimè, cùm vocibus, tum ratiocinationibus, & orationis compositione; nedum ut barbarum ullum vocabulum, aut solœcismus, aut ullus omnino idiotismus in iis inveniatur —— Nolim quidem negare huic visam esse revelationem, eúmque accepisse cognitionem à Deo & prophetiam; at dia-*

dialectum & linguam non adcuratè Græcam in eo video, eúmque idiomatibus barbaricis utentem, & aliquando etiam solœcismos committentem. Quæ omnia profero, non quasi mihi videantur vera, nam hæc postrema præsertim planè falsa esse existimo; sed ut adpareat quâ ratione Veteres solerent γνωρίσματα eruere, ex quibus judicabant genuináne, an spuria essent opera, quibus illustria nomina erant præfixa. Ad methodum quidem quod adtinet, nihil est quod in *Dionysio* carpamus; quærendum dumtaxat an ea, quæ statuit quasi certa, sint reapse vera, quod non credimus.

8. At non possum illi non adsentiri, in eo quod habet de similitudine rerum & loquutionum, quæ in Evangelio & prima Joannis Epistola occurrunt. I. Συνᾴδουσιν, inquit, μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται. τὸ μὲν φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. ἡ δὲ, ὃ ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς. τὸ μὲν φησὶ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός. ἡ δὲ τὰ αὐτὰ σμικρῷ παρηλλαγμένα, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ, ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. ταῦτα γὰρ προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἐληλυθέναι τὸν Κύριον. διὸ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς,

λῶς, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν, ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀγγέλλομεν ὑμῖν: *Nam Evangelium & Epistola sibi mutuo consonant, & eodem ordiuntur modo. Sic enim illud dicit:* in principio erat Ratio; *hæc verò:* quod fuit ab initio. *Illud ait:* & Ratio caro facta est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejùs, gloriam quasi unigeniti à Patre; *hæc verò eadem habet aliquantùm immutata:* quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ; *&:* vita manifesta est. *Hæc enim ille veluti modulationis proludia præmittit, adversùs eos qui dicebant Dominum non venisse in carne. Quapropter de industria subjunxit:* & quod vidimus testamur, & adnunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & adparuit nobis. Quod vidimus & audivimus adnunciamus vobis. II. Ἔχεται αὐτοῦ καὶ τῆς προθέσεως οὐκ ἀφίσαται. διὰ γὰρ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. ὧν τινὰ μὲν ἡμεῖς συντόμως ὑπομνήσομεν, ὁ γὰρ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὑρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκότους, συνεχῆ τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολήν. ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντο-

ἐντολάς. ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου; ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἡ υἱοθεσία τοῦ Θεοῦ. ἡ διόλου πίστις ἡμῶν ἀπαιτουμένη. ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ. καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *Totus ex ſe ipſe pendet*, *& à propoſitionibus ſuis non diſcedit*; *ſed iiſdem capitibus & verbis cuncta perſequitur*; *ex quibus nos nonnulla breviter commemorabimus. Qui verò adtentus erit*, *inveniet in utroque plurimam* vitam, *frequentem* lucem, *fugam* tenebrarum, *perpetuam* veritatem, gratiam, lætitiam, carnem & ſanguinem Domini, judicium, remiſſionem peccatorum, Dei erga nos amorem, præceptum de mutua caritate, omnia mandata ſervari oportere. *Ad hæc occurrunt paſſim* convictio mundi, Diaboli & Antichriſti, promiſſio Spiritûs Sancti, adoptio Dei, fides *à nobis per omnia poſtulata*, Pater *&* Filius *ubique. Denique in omnibus formam ſcriptionis exquirentibus unus atque idem Evangelii & Epiſtolæ color proponitur.* Ex hiſce omnibus planè κριτικῶς & verè colligit unius, ejuſdémque Apoſtoli Joannis eſſe Evangelium & Epiſtolam.

9. Non opus eſt alia hanc in rem exempla adferri, verùm hîc ſe ſe nobis objiciunt ſponte ſuâ difficultates maximæ; animadverterunt enim viri eruditi, non tantùm moveri controverſias de Libris præferentibus nomina Scriptorum, quorum ſtylus ex aliis eorum operi-

operibus notus est; sed etiam de Libris qui tribuuntur Scriptoribus, quorum aliud nihil exstat; præter ea ipsa monumenta, quorum γνησιότης in dubium revocatur. Exempli causâ, cùm ad defensionem *Origenis*, proferretur Apologia, *Pamphili* Martyris nomine præscripta; *Hieronymus*, qui tunc temporis erat Origenistis infensus, negabat id constare; quòd nullus alius Liber à *Pamphilo* esset scriptus, ex quo de illa Apologia judicium ferri posset. * *Si ab inimicis* Origenis, inquit, *Libros ejus dicitis esse violatos, ut infamarentur; quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & sectatoribus, compositum esse sub nomine* Pamphili *volumen, quod illum testimonio Martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis, in* Origenis *Libris, quod ille non scripsit;* & *miramini, si edat aliquis Librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere potestis coargui; ille, qui nihil aliud edidit, faciliùs patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus* Pamphili; *nusquam reperietis, hoc unum est. Unde igitur sciam quòd* Pamphili *sit? Videlicet* STYLUS *&* SALIVA *docere me poterit!* Col. 347. 2 P. T. IV. Ed. Ben.

10. Duæ, XVII. sæculo, de ejusmodi Libris agitatæ sunt celeberrimæ controversiæ, atque eruditorum judicio diremtæ. Altera est de Epistolis, quæ antiquissimis Romanæ urbis Episcopis tribui solebant. Eas Magde-

* *Ad Pammach. & Oceanum de Error. Origenis.*

burgenses Theologi, in Centuriis, meritò quasi suppositas criticâ censurâ infamaverant. Defendit verò *Franciscus Turrianus* Jesuïta; quem postea ita confutavit *David Blondellus*, ut suppositionem in meridiana luce posuerit; quæ negari certè non potest, nisi ab iis, qui lucro sibi esse putant ejusmodi fraudes, & frontem planè perfricuerunt. Altera vero controversia fuit, de re sine dubio obscuriore; nimirum, de *Ignatianis Epistolis*, quas suppositas contendebant idem *Blondellus*, & *Joan. Dallæus*, defendit verò quasi genuinas *Joan. Pearsonius*; eo, nisi fallor, successu ut bellum illud, certâ ac perpetuâ victoriâ, confecerit. Attamen plerorumque omnium Episcoporum Romanorum, quibus tribuuntur *Epistolæ* illæ *Isidorianæ*, ne littera quidem ulla extat. Episcopi etiam Antiocheni nihil ad posteros pervenit, præter Epistolas in controversiam vocatas.

11. Cùm ergo viri doctissimi non possent alia eorum Scripta proferre, qui Epistolas illas oppugnare adgressi sunt, ex earum stylo varia protulerunt, aut proferre conati sunt indigna primævâ illâ antiquitate, aut certè quæ indigna ipsis videbantur. Contrà qui eas defenderunt, probarunt non esse eo ævo indigna, aut pro virili probare adnixi sunt. Ut alia omittam, *Blondellus* evidentissimè ostendit nihil esse in Epistolis Pontificiis, quod vel minimùm primorum sæculorum stylum redoleat; luculentis etiam argumentis, demonstravit *Pearsonius* quæ ab adversariis carpebantur, in Ignatiano stylo, ea non dissentire

re ab illius ætatis ingenio. Certè aliter oppugnare aut defendere non possumus Scripta, quæ fuerunt, aut fuisse dicuntur unici fœtus eorum, quorum nomina præferunt. Ingenii & styli Scriptoris loco, nobis sunt forma & character ejus ætatis.

12. Ubi res est clara, propter nimium discrimen styli Scriptoris supposititii, & rationis scribendi eorum omnium, qui iisdem temporibus vixerunt; non difficile est judicium rectum de eo ferre, imò difficile est errare; ut mirari subeat eorum ἀβλεψίαν, qui *Cornelii Nepotis* genuinum fœtum Theodosiani ævi fuisse, & *Daretis Phrygii* historiam barbaram & inficetam, quámque adeò Theodosiana ætas non laudasset, *Ciceronis* temporibus tribuere sustinebant. Sed potest Liber tribui Scriptori cuipiam, & quidem falsò, qui stylo scriptus sit ab ejus dictione non prorsus abhorrente; ab alio, nimirum, ejusdem ævi aut proximi Scriptore. Tum demum perspicaci ingenio opus est, atque arte magistrâ, quæ nonnisi longâ, adtentáque lectione adquiri potest. Nec mirum est *Ambrosio* & *Hieronymo*, exempli causâ, adscriptos proximè præteritis sæculis fuisse varios eruditos Libros, & quibus vix meliores scribere ipsi potuissent. Sola bonarum litterarum & Criticæ præsertim παλιγγενεσία ejusmodi errores retegere poterat.

13. Decimus hic est atque últimus noster Aphorismus: *Vocabula sequioris ævi indicant Scriptorem recentiorem*; *in translatione verò*.

si quid sit quod non conveniat Linguæ, quâ scripsisse constat auctorem cui liber tribuitur, aut non est translatio, aut est interpolata. Priorem partem hujus Aphorismi illustrare possemus plurimis exemplis, petitis ex Scriptis falsò *Clementi* Romano tributis, éque Pontificiis Epistolis; in quibus innumeræ sunt voces Apostolico ævo recentiores. Sed cùm ea Scripta evolventi illico plurimæ se objiciant & §. I. è *Galeni* loco rem satis illustraverimus; exempla dumtaxat aliquot, quibus posterior pars Aphorismi confirmetur, subjiciemus.

14 Qui *Sapientiam* Salomonis nomine inscriptam, ex ejus Scriptis haustam esse volunt, & in Græcam Linguam translatam; cùm conjecturam dumtaxat proferant, quam æquè facilè rejeceris, ac in medium adfertur; præterea ab ea opinione revocari possunt, exemplo vocis, quæ nonnisi ex Lingua Græca, & quidem è *Platone*, aut *Platonicis*, eo sensu peti potuit. Ea est vox Λόγος, quâ Angelum significat Sapientia Cap. XVIII, 15, 16. ubi etiam Poëtæ Græci manifesta est imitatio. Sic habet, ex versione Vulgata: *Omnipotens sermo tuus* (vel potiùs *Ratio tua*, nam est σȣ λόγος) *de cœlo, à regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit. Gladium acutum insimulatum tuum imperium portans, & stans replevit omnia morte, & usque ad cœlum adtingebat, stans in terra*, καὶ ȣ̓ρανȣ̃ μὲν ἥπτετο, βεβήκει δ' ἐπὶ γῆς. Vox Λόγος ad significandum Ange-

ge-

gelum, seu *Naturam Rationalem* imperia summi Dei exsequentem, est Platonica, & frequens apud *Philonem*, ut observavit *Hug. Grotius*. Nam hîc sermo est de Angelo illo, qui Ægyptiorum primogenitos omnes, unâ nocte, occidit. Eum vocat παντοδύναμον *omnipotentem*, quia Angelus, à Deo ad exsequenda ipsius imperia missus, potentiam accipit ad omnia quæ jubetur perficienda. Ejus descriptio stantis in terra, & cœlum vertice adtingentis, est imitatio *Homeri*, aut *Callimachi*; quorum prior quidem ita Eridem describit, Iliad. Δ vers. 443.

Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει,

Cœlo firmat caput, & in terra ingreditur; posterior verò Hymno in Cererem, vers. 58. Deam sic pingit:

Ἴθματα μὲν χέρσω, κεφαλὰ δέ οἱ ἅψατ' Ὀλύμπω.

Vestigia quidem ejus terram, caput verò tetigit cœlum. Quos imitatus *Virgilius*, IV. Æneïdos, vers. 177. in descriptione Famæ:

Ingrediturque solo & caput inter nubila condit.

Nemo, ut opinor, non videt Judæum, Antiochenum fortè, aut Alexandrinum, imitatum hîc esse Poëtas Græcos, non Salomo-

 nem

nem ſequutum. Sumſit etiam ex Platonicis opinionem, ad quam reſpicit Cap. VIII, 19, & 20. nempe, animorum προΰπαρξιν. Quæ, ut & cetera omnia, quiſquis diligenter expenderit, numquam ſibi Librum hunc Hebraïcè primùm à Salomone conſcriptum perſuaderi patietur.

15. Sic & olim *Julius Africanus* ſcripſerat, ut docet * *Hieronymus*, Epiſtolam ad Origenem *ſuper quæſtione Suſannæ, eo quòd diceret in Hebræo hanc fabulam non haberi, nec convenire cum Hebraïca Etymologia*, ἀπὸ τȣ̃ σχίνȣ σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνȣ πρίσαι. Quod invictum eſt argumentum, cùm ex re ipſa deductum ſit; nam quæ conjicit *Origenes*, hunc librum Hebraïcè olim ſcriptum, ſed ab Hebræis ſuppreſſum, ac tandem è rerum natura ſublatum, in honorem Gentis ſuæ, id parum veriſimile eſt. Hoc enim duorum virorum facinus, præſertim cùm à Daniele acerrimè repreſſum narraretur, non poterat magis nocere famæ Judæorum; quàm integræ tot ſcelerum hiſtoriæ, & caſtigationes, quæ cùm in libris Hiſtoricis, tum in Propheticis leguntur. Sat multa ſunt quæ verè Judæis objici poſſint, ut minimè neceſſe ſit conjecturis inanibus eos infamatum ire; aut potiùs Religionem, quam profitemur, quæ calumniis nequaquam eget. Sed viri doctiſſimi multis oſtenderunt, fruſtrà à Patribus Judæos falſatæ Scripturæ Veteris Teſtamenti accuſari. Itaque, ea de re, nihil addemus.

Lo-

* *In Catalogo.*

Locus autem, qui respicitur, exstat Cap. XIII. vers. 54. & seqq. *Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi? Qui ait, sub schino* (ὑπὸ σχῖνον.) *Dixit autem Daniel: rectè mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei, acceptâ sententiâ ab eo, scindet* (σχίσει) *te medium.* Similiter alteri seni dicit Daniel: vers. 58. *Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos? Qui ait, sub prino.* (ὑπὸ πρῖνον) *Dixit autem ei Daniel, rectè mentitus es & tu in caput tuum, manet enim Angelus Domini gladium habens; ut secet* (πρίσαι) *te medium.* Hæc ostendunt à Judæo Græcè loquente primùm scripta, cùm in vocibus Hebraïcis nulla similis agnominatio fieri queat; nam hoc tribuere Interpreti, cùm non constet ullum umquam fuisse Archetypum, hoc demum est hariolationes suas pro rebus compertis obtrudere. Scio Hebraïsmos dici esse, in hoc libro; sed hinc colligere est scriptum à Judæo Hebraïcè, aut Syriacè meliùs quàm Græcè sciente, non ipsum opus umquam Hebraïcè fuisse editum. Sic videmus Apostolorum Scripta scatere Hebraïsmis, cùm ab iis primùm Græcè edita sint; quòd, nempe, essent Judaïcæ Linguæ peritiores, quàm Græcæ.

16. Ultimum exemplum addemus ex Libro, quem pro Origeniani operis Græcè scripti Latina translatione haberi voluerunt Librarii, & de quo jam antea Cap. V, §. 10. diximus. Hominis Latini esse vidit *D. Erasmus*, quod

hoc, inter alia, argumento probat. „ In-
„ terpretatur interdum Græcas voces, fed ita
„ ut Latinum agnofcas, veluti cùm docet
„ nos quid & qualis fit *Adamantus*. Sic habet locus: Adamantus *interpretatur*, *in Græca Lingua*, *indomabilis*, *inflexibilis*, *inalterabilis*. At, ut rectè animadvertit *P. Dan. Huëtius*, poffent hæc ab interprete effe addita; verùm eft alius locus ab eo prolatus, qui nonnifi Latinè fcriptus fuit, ubi meminit *Luciani* Martyris *Origene* multò recentioris: *Ita confummatus eft*, inquit, *beatus atque gloriofus* LUCIANUS, LUCIDUS *vita*, LUCIDUS *& fide*, LUCIDUS *etiam tolerantiæ confummatione*; *ob hoc enim* LUCIANUS *cognominatus eft*, *tamquam* LUCIDUS, *aut proprio lumine fibi fulgens*, *aut aliis* LUCENS. Hanc agnominationem, in fola Latina Lingua effe, nemo non videt. Itaque fi hoc opus verfum fit è Græco, oportet hunc totum locum ab Interprete effe additum. Hoc malle videtur vir doctiffimus, in *Origenianorum Appendice*, eò quòd Interpres dicat in Prologo, opus hoc ante fe ab aliis Latinè fuiffe verfum. At *Def. Erafmus* fufpicatur effe fuppofitum Prologum, qua de caufa ei indignatur vir eruditiffimus; quòd ftyli congruentia probet effe auctoris Libri. Hoc nos ei concedamus, quamvis non ufque adeò manifeftum; fed fi dixerimus hominem effe fide indignum, judice vel ipfo *Huëtio*, qui cum interpofitorum commentorum fuorum orationi Græci Scriptoris, quem vertebat, incufavit, nobis, ut opinor, irafci
non

non poterit ; nam deterius non eſt mentiri in Præfatione, quàm opus alienum tam turpiter interpolare. Certè hoc quoque mentiri eſt, tacitè enim adfirmamus id eſſe Scriptoris, quod Lectori, nequaquam monito noſtrum eſſe, promiſcuè cum ejus verbis legendum præbemus.

17. Atque hæc hactenus, de Indiciis ex quibus interpolata, ac ſuppoſita à ſinceris & genuinis ſecernere licet ; qua in tractatione, ita *Andream Rivetum*, & *Guil. Caveum* ſequuti ſumus, ut neque eorum methodum, neque exempla exſcripſerimus ; ſicut facilè intelligent quicumque noſtra, cum illorum Scriptis, contendere non gravabuntur. Ceterùm non diffitemur, (quæcumque ſint poſterioris in nos merita) lectis eorum Canonibus, noſtros Aphoriſmos à nobis eſſe formatos.

18. Hos autem ejuſmodi viſum iri confidimus, ut quiſquis eos diligenter obſervabit, vix umquam ſit à vero aberraturus. Verùm ut horum Aphoriſmorum, quamvis per ſe clarorum, poſſit ubique auctoritas inviolata ſervari, fateor non mediocrem poſtulari eruditionem, nec exiguo tempore opus eſſe, ut dextrè ac feliciter iis uti addiſcamus. At hæc eſt natura præſtantiſſimarum quarumque Legum, ut quarum intra paucas horas juſtitia ac ſanctitas intelliguntur, iis obſervandis homines nondum adſueti, tempore, meditatione atque exercitatione egeant, ut earum jugum æquo animo ferre adſueſcant. Hoc tamen intereſt, quòd cùm neceſſe ſit omnes eſ-

ſe bonos viros, & legum obſervantes, nemo cogatur difficillimam Artem Criticam profiteri. Sed quiſquis hanc excolere tentabit, eum oportet intelligere quantum in ſe laborem ſuſcipiat, & quibus Legibus teneatur. Sin minùs, infeliciſſimus erit Criticus, & pro maxima laude, quam eruditi viri hinc retulerunt, ludibrium omnibus debebit. Hîc mihi audire videor Lectorem à me quærentem, an ipſe, qui hæc ſcribo, lauream hinc aliquam ſperem? Invidioſa hæc eſt interrogatio, cui quidquid repoſuero captum iri me ſentio. Itaque hîc me ſuſtinebo, ſi modò dixero me arduam ac periculoſam hanc Artem non profiteri; etſi profitentibus impensè faveo & eorum Scripta libentiſſimè dudum lego; ex quo factum eſt, ut fortè color aliquis Criticus mihi hæſerit, útque hæc aliis, potiùs quàm mihi, ſcribere impetu quodam Critico adgreſſus fuerim.

P. III. Artis Criticæ Sect. II. Finis.

AR-

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

SECTIO III.

De Judicio, de Stylo & Charactere Scriptoris ferendo.

CAPUT I.

De iis quæ sunt in quovis Scriptore animadvertenda, ut de eo rectè judicare possimus, déque forma scribendi Quinti Curtii.

1. UM de dignoscendis locis & libris spuriis ageremus, diximus de iis judicaturis perspectum esse oportere stylum & characterem Scriptoris, cui tribuuntur. Nunc verò, ut qui Artem Criticam pernosse cupiunt intelligant, quæ potissimùm in quovis Scriptore sint animadvertenda; ea paullò distinctiùs hîc persequemur, exemplúmque dabimus Critici examinis ex *Q. Curtii* Historia, quam diligenter expendemus. Eadem operâ, illustrabitur id Cri-

Criticæ munus, quo ad Artium normam exiguntur quivis Auctores. Qua de re multis egit *Henr. Stephanus*, in Lib. de Criticis Veteribus * Græcis & Latinis, fermè ab initio Operis, quod adire poterunt Criticæ studiosi. Omnium Scriptorum libri expendi possunt & debent ad regulas Artis, quam privatim profitentur, legésque rectæ Rationis, quibus homines omnes, sine ullo gentium ac sæculorum, quibus vivimus, discrimine tenemur. Qui utrasque per omnia observarunt, sunt per omnía laudandi, at perpauci sunt; alii omnes, quatenus tantùm observarunt. Quæ recta sunt laudari, sine malignitate, debent: quæ minùs, sine superbia, reprehendenda. Nos ergo *Curtii* opus ad Leges Historiæ, quandoquidem se Historicum professus est, & ad rectam Rationem, cujus scitis ac decretis æquè ac nos tenebatur, exigemus.

2. Tría in omnibus Scriptoribus, ut intelligatur penitus eorum indoles, sunt diligentissimè adtendenda. Primum est delectus rerum quas habent; alterum rerum delectarum dispositio; tertium stylus, sive eloquutio. In primo & secundo, eruditio atque judicium Scriptoris; in tertio, ingenium & exercitatio in scribendo elucent. Aliud nihil in oratione scripta quæri potest, eáque si nobis sint perspecta, tum demum eruditionem, judicium atque ingenium Scriptoris nota nobis esse verè prædicare possumus; sin minùs, neque hæc novimus, &, hisce ignotis, nonnisi teme-

* *Paris.* 1587. in 4.

merè de ejus ratione, formáque ſcribendi judicare adgredimur. Ut autem hæc nobis innoteſcant, non ſatis eſt nos ſemel atque iterum Libros ejus legere, aliud agentes; aut etiam, eo dumtaxat animo ut cognoſcamus qua de re agat, vel ut laudanda in ejus diſpoſitione ac ſtylo imitemur; ſed de induſtria, poſt unam aut alteram lectionem, diligentiſſimè verſandi ſunt, eúmque in finem ut quid rectè & ſuo loco dictum, quid ſeciùs animadvertamus, memoriæque, vel chartæ potiùs mandemus. Quin &, ſi adcurati eſſe velimus, relegenda nobis ſunt aliquoties noſtra veſtigia, ut, ſi quid temerè à nobis poſitum ſit, id deleamus; ſi quid omiſſum, quod ſit alicujus momenti, id ſcribamus. Alioqui quamvis adtentè Scriptorem legamus, numquam ſatis adcuratè de eo judicare poterimus. Certè, ut quod mihi contigit dicam, non ſemel legeram *Q. Curtii* hiſtoriam, antequàm in eo pleraque, quæ poſtea de eo dicam, animadvertiſſem. Rerum geſtarum, quas deſcribit, magnitudine animus perculſus, & ſtyli elegantiâ delinitus, aliud nihil, præter fortitudinem, audaciam & felicitatem Alexandri videbat; aliud nihil, præter ſublimia verba facundiſſimi Scriptoris, audiebat.

3. Sed cùm poſtea *Curtium* eo animo legerem, non ut ea cognoſcerem quæ jam mihi ſat nota erant, ſed ut quidquid habet exigerem ad ſeveras Hiſtoriæ leges & Veri immutabilem normam; tum demum in eo animadverti, quæ in hac ultima *Artis Criticæ* Parte memorabo, & quibus mihi viſus ſum ita virtu-

tutes ejus & vitia complecti; ut faciem ejus operis pingere si adgrediar, eam omnes facilè sint agnituri, qui id norunt.

4. Ut ergo, veluti in minore tabella, id pingam; existimo *Curtium*, quicumque fuerit, nam hoc me nescire fateor, cùm diuturnam & diligentem operam arti oratoriæ dedisset, imò fortè eam alios doceret, vide-rétque neminem, apud Latinos, res gestas Alexandri Macedonis, prout argumenti dignitas postulabat, scribere adgressum esse; hanc materiam elegisse, non tam ut Veritatis studio adcuratissimè historiam Alexandri posteris traderet, licèt hoc quoque tentarit, quàm ut eloquentiæ suæ specimen ederet. Eam in rem, res gestas à domitore Asiæ, non, ut curiosus singularum circumstantiarum Lector postularet, descripsit; sed quemadmodum eas à Rhetore scribi posse, atque oportere credidit. Itaque ubicumque potuit orationum historiæ inserendarum occasionem captavit, eásque eo stylo conscripsit, non qui deceret Macedonas rudes plerosque, & militaris artis multò quàm rhetoricæ scientiores; sed qualis esset otiosi Rhetoris, qui in umbra atque in schola consenuisset. Narrationem ipsam non sentimus nativâ simplicitate, descriptionúmque ἀκριβείᾳ & fide placere; sed nitore & elegantiâ vocum, & totius styli ardore quodam, qui nusquam languet, nusquam est parum ornatus, aut ulla ex parte neglectus. Sicubi verò vel minima occurrit occasio descriptionis, ibi hominem videas avidissimè artis suæ vela pandentem, etiam ubi omnes

ta-

tacerent; præsertim in tam copioso argumento, & magnitudine ipsâ rerum, sine ornatu ullo procul quæsito, placente. Exempli causâ, multa flumina copiosè descripsit, quasi ad interioris Libyæ sitientes incolas opus hoc suum mittere voluisset; qui numquam fluvium ullum viderunt, & qui vel solis illis descriptionibus æstum, quo excoquuntur, recreare possent. Quia verò ubique res ipsæ tantæ non sunt, ut in admirationem Lectorem semper rapere queant, subinde hyperbolico stylo augentur; quem in historia mirentur quidem pueri, at rideant subactioris judicii homines. Uno verbo, elegantissimum declamatorem ubique expressit, potéstque, ad verba & loquutiones, gnomásque, quod adtinet, materiam suppeditare Studiosis, quâ exornent orationem, & grandiorem faciant stylum; & fortasse id unum, in hoc opusculo, spectavit.

5. At in eo desideres ferè ubique Historicum, qui diligenter omnia perquirit, seligítque tantùm digna narratu, numquam ad inania digreditur, numquam in descriptionibus rerum omnibus notarum ingenium ostentat; qui credibilia ab incredibilibus secernit, hísque aut prorsus omissis, aut breviter rejectis, credenda tantùm seriò profert; qui non modò conspicua illa vitia, qualia ebrietas, crudelitas, superbia, vituperat, sed & occultioribus illis, quæ nominibus virtutum velantur, larvam detrahit, eáque deridenda omnibus præbet; qualis erat ambitio illa, quæ Alexandrum usque adeò vexavit, & belli geren-

rendi inexhausta cupiditas; qui circumstantias omnes, rerum, hominum & locorum, quatenus licet, memorat, adminiculorúmque omnium rei bene gerendæ meminit, ut intelligat Lector, quî facta sint quæ narrat; qui omnia pro temporum ordine collocat; ut sciant Lectores quo anno, quáve tempestate anni singula gesta sint; qui denique stylum rebus adcommodat, non res ipsas stylo; & simplicis Veri sacerdos, simplici oratione Numini, cujus fert sacra, litat.

6. Hæc & similia deesse *Quinti Curtii* Historiæ præstat eorum enumeratione particulatim ostendere, quàm diutiùs, generali hac descriptione, ejus nimios admiratores in nos concitare. Itaque primùm ostendemus quid in rerum delectu desit, deinde quid in dispositione meritò reprehendi possit, ac tandem eloquutionis ejus vitia describemus; quibus omnibus subjiciemus aliquot locorum apud eum, Librariorum potissimùm negligentiâ, corruptorum emendationem. In hisce recensendis, eam rationem otii nostri & Lectoris habebimus, ut neque maximi quidquam momenti omittamus, neque omnia, quæ dicere possemus, huc congeramus.

7. Sed paucis verbis hîc invidiam deprecari necesse habemus, si modò sibi deprecatione ullâ satisfieri patietur. Ante omnia, sanctè adfirmare possum, quidquid hîc à me scriptum est, non eo animo scriptum ac in lucem emissum, ut dotibus & veris *Curtii* laudibus quidquam detraherem, aut ut adolescentes ab ejus, similiúmque Scriptorum lectione deter-

terrerem. Ejus facundiam ubique laudavi, & egregias ſententias, quas paſſim habet, vehementer probavi; propter quæ digniſſimus eſt, qui ſæpiùs ab adoleſcentibus legatur, & à majoribus etiam natu in deliciis habeatur. Quod judicium fero etiam de antiquis quibuſvis Scriptoribus, huic noſtro aliquatenus ſimilibus, quicumque ſint. Si quis eos ſpernat, ac faſtidiat, quaſi minùs ingeniofos ac eloquentes, quàm ut imitari eos, ad eloquutionem, inventionémque quod adtinet, debeamus; me numquam adſentientem habebit. Studiosè eos ſemper lectitavi, nec maturiore ætate minùs earum lectione delector. Quod bonâ fide atque ex animi ſententia dico & profiteor.

8. Sed nolim juventutem, aut alios quos ætas juvenibus ſapientiores non fecit, unà cum Veterum virtutibus eorum vitia imbibere & mirari quæ venia egent, nedum ut admiratione digna ſint. Talia ſunt in *Curtio*, quæ ſunt ſanctiſſimis & certiſſimis Hiſtoriæ, Rationiſque legibus contraria; quæ condonari quidem ei æquum ſentio, ſed laudari non fero.

9. Nec ſanè aliter ac ego ſentiunt, qui contrà ſentire videntur, cùm in Recentioribus vituperaturi ſine dubio eſſent, quæ in Veteribus reprehendi non patiuntur; quæ iniquitas ſumma eſt, & quam nullo fuco umquam ita incruſtabunt, ut à prudentioribus animadverti nequeat. Verùm eò etiam major eſt, quòd Recentiorum laudibus malignè detrahere ſoleant, cùm ſciant eo modo iis no-

ceri ; dum non ſinunt Veteres jure reprehendi , quibus tamen ea reprehenſio minimè nocet , cùm proſit iis qui eos legunt , ne imitentur, quod fugiendum eſt. Præſtaret ſanè Veteres non legi , quàm ita legi , ut iſti volunt , hoc eſt , ſine judicio ; cùm eâ lectione ineptiores nos fieri neceſſe ſit. Legendi verò illi ſunt , & quidem ſtudioſè , ſi mihi creditur , ut laudanda imitemur , ignoſcenda verò fugiamus dum iis ignoſcimus ; quo modo *Curtius*, aliique ſimiles, ut jam dixi, utiliſſimi legentibus erunt , nec ullo modo nocere poterunt. Hæc Invidiæ obiter reponenda cenſui , quam placare ſi nequeam , æquo animo feram ; cùm vitare ſeriò ſtudia Litterarum colenti non ſemper hodie liceat, uti nec olim licuit.

CAPUT II.

Quintum Curtium fuiſſe Aſtronomiæ & Geographiæ planè imperitum , ob quam imperitiam in multis peccavit.

1. UT initium faciam à rebus ipſis , quæ in *Curtii* hiſtoria meritò caſtigari poſſe videntur ; quamvis cum illis non ſentiam, qui ab Hiſtorico adcuratam omnium pænè diſciplinarum , de quibus incidere poteſt ſermo, cognitionem exigunt ; attamen optandum eſt ut liberaliorum plerarumque catenus ſaltem ele-

elementa adtigerit, ut pudendam ruditatem deposuerit, útque à gravibus peccatis, si fortè quidpiam ex iis delibandum sit, cavere sibi queat. Aut certè, si de iis loquendum, quæ nescit, ab aliis, quæ dicenda sunt, mutua sumat oportet. Duæ autem sunt disciplinæ, germanæ veluti sorores, quarum una Historico planè necessaria, altera sæpe non prorsus inutilis est, & quas tamen vix à limine salutasse videtur *Curtius*. Eæ sunt Astronomia, & Geographia, quarum planè rudem se se prodit.

2. Exemplis utrumque breviter demonstrabo; & ad Astronomiam quidem quod adtinet, eum planè ejus imperitum esse oportuit, qui credidit Lunam deficere, non modò cùm Terræ umbram subiret, sed etiam cùm *Sole premeretur*. Sic autem loquitur *Curtius* * de Eclipsi Lunæ, quæ contigit cùm Alexander ad Darium, secundùm cum eo pugnaturus, contenderet: *Illi* (nempe Ægyptii) *qui satis scirent temporum orbes implere destinatas vices, Lunámque deficere, cùm aut Terram subiret, aut SOLE PREMERETUR, rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus*, &c. Quam etiam ignorabat *Curtius*, qui se tamen noluisset, sine dubio, cum imperito vulgo misceri. Vult quidem *Matthæus Raderus*, *Solis pressione* hîc intelligi silentia Lunæ, cum Luna Soli proxima faciem illustratam integram ei obvertit; sed nemo *defectum Lunæ* hoc vocavit umquam, præter ipsum, nec, ut

Cc 2 pu-

* *Lib. IV. C. X, 5.*

puto, *pressionem Solis* situm Lunæ Soli proximum. Non est is sermo Astronomi, sed hominis, qui ne vocabula quidem artis norat. Silentia Lunæ nemo mirabatur, quæ singulis mensibus recurrunt; sed *defectus* rariores vulgus horrebat.

3. Ex hac eadem Astronomiæ ignoratione, natæ sunt descriptiones regionum planè falsæ; quòd nesciret sub quo Climate sitæ essent, seu quantùm à linea æquinoctiali distarent. Sic loquitur de Parapamisadis *; *Gelidissimum septemtrionis axem ex magna parte spectant. Bactrianis ad occidentem conjuncti sunt; meridiana regio ad mare Indicum vergit.* Paullò pòst: *vites*, inquit, *& arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt; penitus hieme defossæ latent, cùm nive discussâ aperiri humus cœpit, cœlo, solique redduntur. Ceterùm adeò altæ nives premunt terram, gelu & perpetuo penè rigore constrictæ, ut ne avium quidem feræve ullius vestigium exstet. Obscura cœli veriùs umbra, quàm lux, nocti similis premit terram, vix ut quæ propè sunt conspici possint.* Cetera non exscribo, nam hæc omnem ineptiam superant. Quis non dixerit à *Curtio* describi *Thulen*, aut tractum ejusmodi intra circulum arcticum situm, vel polo vicinum? At numquam Scythiæ septemtrionales partes adiit Alexander, qui vix meridianam ejus oram adtigit; & Parapamisadæ, Bactrianis vicini, sunt sub clementissimo Climate, quippe inter trigesimum quartum & qua-

* *Lib. VII. c. 3.*

quadragesimum gradum latitudinis septemtrionalis siti, quemadmodum meridianæ partes Græciæ; in quibus sanè multò magis timendus æstus, quàm frigus hibernum, quod & exiguum & breve est. Eos tractus nunc vocant *Mawaralnahram*, quorum Metropolis est *Samarcanda*, atque omnium rerum copiâ abundare omnes qui adiere narrant. Aut si mavis magis ad ortum Parapamisadas quærere, populi erunt ad Septemtriones *Cabulis* & *Cassemiræ*, qui sunt montani tractus iique frigidi, & diuturnis nivibus tecti. At in montibus ipsis nemo habitat, sed in montium convallibus, ubi tanta nix non est, nec diu durat; quod videmus, in nostris oris, circa *Genevam*. Sunt illic montes ad ortum, quos *maledictos* vulgò vocant, perpetuâ nive tecti; sed in quibus non sunt incolæ, neque vites ullæ, sed tantùm in vicinis campis. Præterea satis liquet *Curtium* frigus intolerandum, in illis oris describere, non tantùm hiemis, nivisque causâ; sed quòd ita polo vicinæ sint, ut potiùs crepusculum illic quàm diem habeant. Qua in re planè hallucinatus est, cùm in illo climate noctes hibernæ non sint longiores quàm in Italia. Quod probè observandum, neque enim frigus simpliciter, in iis locis, sed frigus Arctoum, à longa nocte, qualis intra circulum Arcticum, ortum, reprehendimus. Verùm hac de re pluribus Gallico sermone egimus, *Bibliothecæ Selectæ* Tom. III. p. 221. & seqq. Si situm singulorum locorum adcuratiùs cognoscere aveas, adeunda eorum Arabica de-

descriptio *Abulfedæ*, quæ est à *Joan. Gravio* edita.

4. Sed, quod omnia ἀποπήματα multis parasangis antecedit, idem ille *Curtius*, qui sub benignissimo cœlo glacialem Zonam & tenebras Cimmerias invenit, in tractibus ad septemtrionem Parapamisadarum sitis, torridam deprehendit Zonam. Sic enim iter Alexandri, per loca deserta Sogdianorum, describit, haud multò pòst * : *Arenas vapor æstivi Solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud secus quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde, immodico terræ fervore excitata, lucem tegit; campórúmque non alia, quàm vasti & profundi æquoris, species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur —— ceterùm cum ipsa luce æstus oritur, omnémque naturalem absorbet humorem siccitas*, &c. Non aliter potuisset loqui de itinere, per meridianos Persidis tractus, aut ad Jovem Hammonem. Certè his similia habet *Arrianus* Lib. VI. ubi de reditu Alexandri per solitudines *Gedrosorum*, qui populi meridianam Persici Imperii oram, ad Oceanum Indicum, incolebant. Fortasse Gedrosos cum Sogdianis miscuit *Curtius*, aut alium eos confundentem, nec satis tempora distinguentem sequutus est.

5. Ex ignorantia Astronomiæ profluxerunt etiam τερατολογίαι, quas inducit dicentes Alexandri milites, ad Hypasin fluvium: † *In alium orbem paras ire, & Indiam quæris In-*

* Lib. VII. c. 5. † Lib. IX. c. 3.

Indis quoque ignotam ; inter feras , serpentésque degentes eruere ex latebris & cubilibus suis expetis , ut plura QUAM SOL VIDET victoriâ lustres. Fuisset vix tolerabilis hyperbole , si dixissent : *quæcumque Sol videt victoriâ lustres* ; at hîc Macedones timent ne abducantur in terras, quas numquam Sol vidit ; quasi minùs , aut aliter Solem oriri vidissent , apud Indos , quàm apud Macedonas ! Tam absurdè loquentes numquam induxisset Astronomiæ peritus. Nec pùtes nostro hoc excidisse , placuit hæc illi ἔννοια ; iterum enim, in sequentibus * , Macedones queruntur se *trahi extra sidera & solem , cogíque adire quæ mortalium oculis natura subduxerit.* Nullum præmium se manere , victis tot gentibus, nisi *caliginem ac tenebras , & perpetuam noctem profundo incubantem* ; *repletum immanium belluarum gregibus fretum* ; *immobiles undas , in quibus emoriens natura defecerit.* Hæc possent ferri , si Macedones ita quererentur † postquàm à Caspio Mari rectà ad Septemtriones ducti fuissent , per aliquot hebdomadas, & quidem circa brumam ; vidissent enim noctes præter modum augeri, & frigus intendi. Sed euntibus in Austrum , Solémque quotidie altiorem supra capita cernentibus, & calorem augeri sentientibus ; suspicio nulla æternæ noctis , immobilis freti , & emorientis naturæ , iis esse potuit. Verùm homo

 de

* *Lib. IX. c. IV,* 18.

† *Vide* Pedonis Albinovani *fragmentum , de navigatione Germanici per Germanicum Oceanum ,* apud M. An. Senecam *Suasor. I.*

declamitando adſuetus tam pulcrum locum prætermittere non poterat. Conferantur hæc cum iis, quæ ex declamatoribus collegit *M. An. Seneca* Suaſoriâ primâ, & germana videbuntur, ac forſan inde expreſſa. Illic enim deliberanti Alexandro, an Oceanum navigaturus ſit, diſſuadet *Avitus* hiſce verbis: *Stat immotum mare, & quaſi, deficiente in ſuo fine naturâ, pigra moles; novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit; confuſa lux altâ caligine, & interceptus tenebris dies; ipſum verò grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota ſidera.* *Oſcus* verò: *Tempus eſt*, inquit, *Alexandrum cum orbe & cum Sole deſinere*, &c. *Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, extrema nox obruit.* *Muſa* denique: *Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur, Alexander, nihil ultra eſſe quod vincas; revertere.* Quæ omnia portentoſa Aſtronomiæ non omnino imperitis, pulcra tamen ſine dubio videbantur *Curtio*; alioquin imitatus non eſſet.

6. Nec dixeris illo ævo, quo vixit *Curtius*, Aſtronomiam ſatis notam nondum fuiſſe, ut ejuſmodi errores caveri poſſent; quòd ſi ad Alexandri ætatem adſcenderimus, minorem etiam ejus fuiſſe diſciplinæ cognitionem, ideóque & *Curtium* & milites Alexandri potuiſſe, ſine dedecore, ejuſmodi ſermones habere. Fateor inter Rhetoras, Aſtronomiam vulgò notam non fuiſſe; ſed quæ ſcripſit *Ptolemæus*, non multò recentior *Curtio*, oſtendunt ſat notam fuiſſe, ut ejuſmodi ineptiæ vitari poſſent;

ſent; neque enim *Ptolemæus* ejus ſcientiæ inventor fuit, ſed cultor dumtaxat & propagator. Nec talia dicere poterant milites Alexandri, inter quos erant Chaldæi, Ægyptiſque Aſtronomiæ periti, & vicini præterea locis, de quibus ea monſtra jactantur. Ac ſanè *Arrianus*, qui Cœnum etiam diſſuadentem Alexandro, ne ulteriùs pergeret, inducit Lib. V. ſub finem, nullas habet ejuſmodi τερατολογίας, ex ſolo cerebro otioſorum Rhetorum natas.

7. *Joſ. Scaliger* de Emendat. Temporum Lib. II. p. 118. Edit. poſterioris, profert hæc verba *Curtii* Lib. VIII. c. 9. ad calcem Capitis, de menſibus Indorum: *Menſes in quinos denos deſcripſerunt dies. Anni plena ſpatia ſervantur. Lunæ curſu notant tempora, non ut plerique cùm orbem ſidus implevit, ſed cùm ſe curvare cœpit in cornua, & idcirco breviores habent menſes, qui ſpatium eorum ad hunc Lunæ motum dirigunt.* Tum ita loquitur: „ſanè „ verum eſt breviores menſes eſſe, quàm a„ liorum, cùm *quinis denis* tantùm diebus „ conſtent. Sed quomodo à Luna cornicu„ lata, ſi non etiam à plenilunio alternatim? „ & ſi à plenilunio, quomodo conſtant ea „ quæ dicit, non ab eo tempore putari, cùm „ *implevit orbem ſidus*? Quid enim aliud eſt, „ quàm à plenilunio? Rurſus, ſi *quini deni* „ dies menſi adtribuuntur, quomodo conſtan„ ter ſervabitur ille numerus, ut tandem ra„ tiones Lunæ non labaſcant, ſiquidem Lu„ nares menſes alternis pleni & cavi? —— Si

„ igitur ſemper à Luna corniculata ; ergo
„ menſes non *quinis denis* diebus , ut perperam ſcribit auctor alioqui facundiſſimus ſed
„ tricenis & undetricenis conſtabunt. *Matth. Raderus* conatus eſt *Curtii* verba ita exponere ut intelligatur hoc voluiſſe , menſem unum incipi & numerari paullò poſt Lunæ ſilentium ad plenilunium ; deinde alterum à tempore , quo decreſcere Lunâ incipit, ad ſequens ejus ſilentium. Sanè hæc ejus debuit eſſe ſententia , ſed parum aptè eſt loquutus, cùm dixit lunam decimo ſexto die *ſe incipere curvare in cornua*, nulla enim *cornua* niſi ſeptem circiter poſt plenilunium diebus adparent. Sed & ante *Raderum Thomas Lidyatus* rem aliter interpretari conatus erat ; at rectè oſtendit *Scaliger* in Prolegomenis ad *Canones Iſagogicos* , p. 11. nec à *Lidyato Curtium* , nec à *Curtio* fortè Scriptorem , quem exſcripſerat , intellectum fuiſſe. Veteres Perſæ utebantur etiam menſibus quinûm denûm dierum , & viginti quatuor habebant intra anni ſolaris circuitum, ante Mohammediſmi tempora, ut diſertè teſtatur *Joannes Chardinus* Itinerar. Perſici Tom. II. p. 14. Ed. in 4.

8. Nunc ut ad Geographiam veniam, quæ, quatenus ſpectat deſcriptionem, ſitúmque regionum, notior multò erat , quàm Aſtronomia ; immania etiam ſunt peccata , quæ in eam admiſit *Curtius*. Hanc verò Hiſtorico minùs utilem eſſe nemo dixerit , cùm ſine ejus cognitione, neceſſe ſit ut itinera , expeditionéſque exercituum perversè deſcribat , & Lectorem locorum imperitum ſubinde fallat ;
quem-

quemadmodum facit *Curtius*, nisi Lectores à viro Geographiæ peritiore admoneantur. *Polybius* certè, antequàm manum historiæ suæ admoveret, lustrare ipse voluit loca potissima, de quibus erat loquuturus; ne in peccata incideret, in quæ delapsi fuerant veteres Historici, quibus minùs notus erat terrarum orbis. * Τὸ πλεῖον, inquit, τούτου χάριν ὑπεδεξάμεθα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακοπαθείας, τὰς συμβάσας ἡμῖν ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύταις ταῖς χώραις συγκυροῦσαν θάλατταν. ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις γνώριμα ποιήσομεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης: interprete If. Casaubono : *cùm tot pericula tantósque suscepimus labores, quantos in peregrinatione Africæ, Hispaniæ, item Galliæ, & maris externi, quà has regiones adluit, exantlavimus; id potissimùm spectavimus, ut Antiquorum ignorantiam harum partium corrigeremus, & illos quoque tractus nostri orbis Græcis hominibus aperiremus.* Superiùs transitu Hannibalis per Alpes narrato, † ἡμεῖς, inquit, περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα, διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτὸς κεχρῆσθαι πορείᾳ, γνώσεως εἵνεκα καὶ θέας: *nos autem de hisce rebus*

eo

* *Lib. III. p. 293. Ed. Amstel.* † *Ead. Lib. p. 280.*

eo majore fiduciâ ſcribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis vivebant; & quòd loca ipſi luſtravimus, qui viſendi ſtudio ac veritatis noſcendæ, Alpes adiimus. Sic & *Diodorus* Siculus, initio Hiſtoriæ: μετὰ πολλῆς κακοπαθείας καὶ κινδύνων ἐπήλθομεν πολλὴν τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων μερῶν αὐτόπται γενηθῶμεν. πολλὰ γὰρ παρὰ τὰς ἀγνοίας τῶν τόπων διήμαρτον, οὐχ οἱ τυχόντες μόνον τῶν συγγραφέων, ἀλλά τινες καὶ τῶν τῇ δόξῃ πεπρωτευκότων: *cum multa moleſtia & periculis, peragravimus magnam Aſiæ & Europæ partem, ut maximè neceſſarios & pleroſque tractus ipſi videremus. Multùm enim locorum inſcitiâ peccatum eſt, non tantùm à vulgo Scriptorum, ſed à nonnullis etiam, qui primum gloriæ decus obtinent.* Hæc quidem non à quovis Hiſtorico exigi queant; at minimùm à *Curtio* lectam oportuit deſcriptionem Geographicam tractuum, quos ſubdidit Alexander; quales ſine dubio multæ eo ævo exſtabant, præter eas quas *Curtio* antiquiores etiamnum habemus. Nihil tamen minùs curaſſe videtur, quàm ut regionum, de quibus loquuturus erat, ſitus teneret, ſicut ex re ipſa liquebit.

9. *Claudius Salmaſius* Exercitationum Plinianarum Cap. XL. pag. 582. Ed. Ultrajectinæ, dudum obſervavit *Curtium nugari* (Lib. III. c. 1.) *qui Lycum & Marſyam confundit, cùm Marſyas Apameam adluat, vel interfluat, Lycus Laodiceam.* Sed in ſitu minorum fluvio-

viorum erranti venia debetur, quæ vix concedatur aliis erroribus, quibus ipsa Geographiæ elementa convelluntur. Audi hac de re *Lucianum* de conscribenda Historia: τὸ καὶ περὶ τοὺς τόπους αὐτοὺς ψεύδεσθαι, οὐ παρασάγγας μόνον, ἀλλὰ καὶ σαθμοὺς ὅλους, τίνι τῶν καλῶν ἔοικεν; *Etiam circa locos ipsos mentiri, non parasangas tantùm, sed & integras mansiones, cuinam egregiorum* (historicorum) *simile est?* Sic loquitur *Curtius* de situ celeberrimi Hammonis Oraculi, qui notissimus fuit, ut liqueat illi ignota fuisse & Clima cœli, & vicinorum sedes: * *Cœli mira temperies, verno tempori maximè similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit.* Quis nisi planè ἀγεωγράφητος ignorat eam non esse temperiem interioris Libyæ, circa vigesimum octavum gradum latitudinis septemtrionalis? At præsentiæ Dei miraculum hoc tribuebatur à nonnullis Scriptoribus; quos sequutus pueriliter *Curtius*, qui non verissima, sed παραδοξώτατα solet seligere. Similia etiam † *Diodorus* Siculus, ex iisdem fortè Scriptoribus, hauserat. Sed *Arrianus*, haud paullò acutiore judicio præditus, quàm uterque, ‡ ejusmodi nugas omittit.

10. Sic verò describit *Curtius* finitimarum gentium situm: Accolæ *sedis sunt ab oriente proximi Æthiopum; in meridiem versus Arabes spectant, Troglodytis cognomen est, quorum regio*

* *Lib. IV. C. VII, 17.* † *Lib. XVII. p. 527.*
‡ *Initio Lib. III.*

gio usque ad rubrum mare excurrit. At quà vergit ad occidentem, alii Æthiopes colunt, quos Scenitas vocant; à Septemtrione Nasamones sunt, Gens Syrtica, navigiorum spoliis quæstuosa; quippe obsident littora, & æstu destituta navigia, notis sibi vadis, occupant. Inspiciantur *Ptolemæi* Alexandrini, ac proinde eorum locorum peritioris, tabulæ, & adparebit ad Orientem vicinos fuisse Nitriotas populos, & Oasitas Nomos, deinde superiorem Ægyptum, ac tandem Arabas, qui Troglodytæ dicebantur, quos malè ad meridiem collocat *Curtius*, & amplioris æquo tractûs incolas facit. Ad meridiem erant primùm Libyes, deinde remotiores Æthiopes. Ad occidentem incolebant Nasamones, qui an vagarentur ad Syrtes usque nescio. Ad septemtrionem erant Libyes, Ægyptiis vicini, qui tractum maritimum inter Alexandriam & Cyrenas porrectum occupabant. Paullò aliter *Diodorus*, sed tamen ad hæc magis accedit, quàm ad Curtianam Geographiam: περιοικοῦσι κατὰ τὴν μεσεμβρίαν καὶ δύσιν Αἰθίοπες, κατὰ δὲ τὴν ἄρκτον Λιβύων νομαδικῶν ἔθνος, καὶ τὸ πρὸς τὴν μεσόγειον ἀνῆκον τὸ τῶν Νασαμώνων ὀνομαζόμενον ἔθνος: *circum habitant ad meridiem & occasum Æthiopes; ad septemtrionem Libyum gens erratica, ad mediterraneum verò tractum porrecta gens quæ dicitur Nasamonum.* Postrema verba minùs adcurata sunt, nam mediterraneus tractus & meridianus idem sunt, & Nasamones potiùs ad occasum erant collocandi; ne jam dicam à *Diodoro* omissos orientales Hammonis adcolas. II. Non

11. Non peritiùs defcribit *Curtius* iter Alexandri ex Affyria Babylonem versùs, decurfúmque Tigris & Euphratis. Poftquàm narravit Arbela ab Alexandro capta fuiffe, docet hinc profectum exercitum rectà Babylonem duxiffe, ejúfque itineris defcriptionem ita orditur : * *Euntibus à parte læva, Arabia odorum fertilitate nobilis regio, campeftre iter eft.* Manifeftum eft *Curtium* defignare Arabiam Euphrati proximam, quam perperam exiftimat effe odoriferam illam, feu quæ *Felix* dici folet; cùm fit *Arabia deferta.* Deinde falsò *à læva euntibus*, ex Affyria, nempe, Babylonem, Arabiam collocat; cùm fit Arabia deferta ad dextram, procul verò ad meridiem aromatifera. Præterea cùm Alexander Darium viciffet ad Arbela, trans Tigridem, ad ortum, fi *rectà*, ut ait *Curtius*, illinc ivit Babylonem; potiùs per Affyriam ad Tigridem iter fecit, quem trajecit, deinde per Mefopotamiam Babylonem tetendit; unde ad meridiem progredienti procul abeft ad dextram Arabia. Non diffimulabo tamen, *Xenophontis* tempore, oram Mefopotamiæ ad Euphratem *Arabiam* etiam dictam fuiffe & ut odoriferam defcriptam, ut ex Lib. I. Exped. Cyri c. V, 1. liquet. Sed idem *Xenophon* à feptemtrionibus ad Auftrum per eam progredientibus Euphratem ait fuiffe ἐν δεξιᾷ *ad dextram.* Scio effe qui *Aturiam* hîc fcribi velint, fed *Aturia*, feu *Affyria*, potiùs erat ad dextram quàm ad *lævam* Babylonem Arbelis euntibus, & mentio odorum de Arabia agi oftendit.

12. De

* *Lib. V. C. I. 11.*

12. De Tigri & Euphrate, paullò pòst ita loquitur: *Ipsi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt —— Iidem, cùm Mediæ & Gordianorum terras secare cœperunt, paullatim in arctius coëunt*, &c. Potest hoc dici de Gordiæorum solo, at de Media dici non potest; quam non modò Euphrates nequaquam adtingit, sed ne Tigris quidem, qui magis ad Orientem fluit, quàm Euphrates. Adluit Tigris occidentales partes Assyriæ, sed aliquot dierum itinere, à Medorum finibus, abest. Scio *Diodorum* Siculum, Lib. II. dicere hos fluvios * ἐνεχθέντας διὰ Μηδίας καὶ Παραιτακηνῆς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν: *delatos per Mediam & Parætacenen, incidere in Mesopotamiam.* Sed non minùs errat, omniúmque Geographorum veterum & recentiorum auctoritate facilè potest confutari. *Parætacenen* septemtrionalem tractum Persidis vocat *Ptolemæus*, quò usque porrectum fuisse Tigrim nemo somniavit.

13. Ut decursum duorum nobilissimorum fluviorum multò ampliorem facit *Curtius*, quàm est: sic & tractus terrarum nimiùm interdum amplificat, ut cùm de Bactriana ita loquitur: † *Inflabat impios animos regio cui præerant, armis, virisque & spatio locorum nulli earum gentium secunda; tertiam partem Asiæ tenet.* Quod nemo Geographorum somniando cogitavit, nemo, præter nostrum, scripsit.

14. Sed

* *Pag. 99. Ed. Rhodom.* † *Lib. V. C. X, 3.*

14. Sed longè maximus error *Curtii* in eo situs est, quòd *Pontum Euxinum* subinde miscet cum mari *Caspio*, & *Caucasum* cum *Parapaniso* vel *Parapamiso*; ex quo errore factum est, ut situm vicinorum omnium locorum confuderit. Scio eum à Græcis nonnullis Scriptoribus, qui haud aliter erraraut, deceptum fuisse; sed nisi imperitus Geographiæ fuisset, numquam sibi tam turpiter imponi passus esset. Certè *Eratosthenes* Cyrenæus hunc eorum, qui res gestas Alexandri scripserant, errorem dudum rectè animadverterat; cui mirum est *Arrianum*, judicii ceteroqui subacti Historicum, cùm res esset manifesta, veritum esse adsentiri. Dicebat *Eratosthenes*, Macedonas, ut æquarent Alexandrum Baccho & Herculi, finxisse eum loca victoriis emensum esse, quæ illi adierant; * τὸν δὲ Καύκασον τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Πόντου εἰς τὰ πρὸς ἕω μέρη τῆς γῆς καὶ τὴν Παραπαμισάδων χώραν, ὡς ἐπὶ Ἰνδοὺς, μετάγειν τῷ λόγῳ τοὺς Μακεδόνας, Παραπάμισον ὄντα τὸ ὄρος αὐτοὺς καλοῦντας Καύκασον, τῆς Ἀλεξάνδρου ἕνεκα δόξης, ὡς ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἄρα ἐλθόντα Ἀλέξανδρον: *Caucasum verò montem ex Ponto ad orientales terræ partes & Parapamisadarum regionem, ad Indos, nimirum, Macedonas suis sermonibus transferre, & Parapamisum montem Caucasum vocare, in Alexandri gloriam, ut pote qui Caucasum superarit.* Similia animadvertit *Strabo*, Geogra-

* *Apud* Arrianum *Lib. V. p.* 102. *Ed.* Hen. Stephani.

phiæ Lib. XI. p. 348. Ed. Genevensis Casaubonianæ.

15. Ex hoc uno errore multi, ut dixi, profluxerunt, quasi ex illo fonte scaturientes, qui passim, apud *Curtium*, adtendentibus occurrent. Aliquot tantùm exempla proferemus, ex quibus facilè de ceteris judicium feretur. Ideò Darius, in alteris ad Alexandrum * litteris, rhetorico fumo, non regiâ gravitate, refertis, inducitur dicens *transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrim & Araxem*, quasi *Araxes* esset remotior ad orientem, quàm Tigris; cùm sit Armeniæ fluvius, in mare Caspium ab occasu influens, ad meridiem Caucasi. Si Persidis fluvius intelligeretur, nimis tenuis esset, quàm ut cum *Tigride* & *Euphrate* conjungeretur. Paullò pòst, idem Darius, ex Persarum Rege in declamatorem Asiam ignorantem subitò mutatus, quærit ab Alexandro, quando aditurus sit *Sogdianos & Arachosios, nomine tantùm notos, ceterásque gentes ad Caucasum & Tanaim pertinentes*; cùm Darius non multò minùs abesset à Caucaso & Tanaï, quàm Alexander. Sed quia notum erat Tanaïm esse ultra Caucasum ad Septemtriones, translato hoc monte ad Bactrianæ fines, fuit etiam invitâ naturâ, derivandus illuc Tanaïs. Indidem † *Cercetæ*, *Mosyni & Chalybes*, populi ad ortum Ponti Euxini, meridiémque Caucasi siti, à *læva sunt* Hyrcanis; *ab altera parte Leucosyri*, hoc est, Cappadoces. Hinc inter probabiles opiniones refertur

* *Lib. VI. c. IV*, 4. † *Lib. VI. c. IV*, 17.

tur eorum sententia, qui in Caspium mare * *Mæotin paludem cadere putant.* Vicissim fluvios & tractus Asiæ minoris, ad meridiem Ponti Euxini sitos, transfert in superiorem Asiam, meridianásque Caspio mari plagas. † *Hyrcaniæ*, inquit, *finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiscyræ incolentium campos.* Quem fluvium, quámque urbem Cappadociæ esse nemo nescit. Tum quasi hæc regio & Colchis eadem esset, subdit: *Reginam habebant Thalestrim omnibus inter Caucasum montem & Phasim amnem imperitantem*; quo tamen in loco, verum Caucaso situm servat. Alibi, simili errore, dicit ‡ Arachosiorum *regionem ad Ponticum mare pertinere.*

16. Non multò pòst, postquàm descripsit Parapamisadarum gentem, haud multò aliter ac Laponiam hodie describunt, ut jam antea diximus, ait § inde agmen processisse ad *Caucasum*; *cujus dorsum*, inquit, *Asiam perpetuo jugo dividit. Hinc simul mare, quod Ciliciam subit, illinc Caspium fretum, & amnem Araxem aliáque regionis Scythicæ deserta spectat.* Manifestò miscet *Caucasum*, cum monte *Tauro*, ut inspectæ quævis tabulæ docebunt; sed *Araxis* fluvii hîc suo loco meminit, cùm alibi de eo loquatur, quasi ultra Tigrim esset. Postea tamen distinguit: *Taurus*, inquit, *secundæ magnitudinis mons committitur Caucaso, à Cappadocia se adtollens Ciliciam præterit,*

* *Ibid.* 18. † *Cap. V*, 24. ‡ *Lib. VII. C. III*, 4. § *Ibidem.* 19.

Armeniæque montibus jungitur. In ſequentibus miro errore, *Caſpium* mare ab *Hyrcano* diſtinguit. * *Aſiæ*, inquit, *omnia ferè flumina, alia in Rubrum, alia in Caſpium mare, alia in Hyrcanum & Ponticum decidunt.* Mox † à Pontico mari, quaſi Bactrianæ vicino, ventos in eam regionem ſpirare ait, & quidquid ſabuli in campis jacet converrere.

17. Superato *Oxo*, quem ab ortu in Caſpium mare incidere notum eſt, Alexander procedit ad *Tanaim* amnem, quaſi nullus eſſet propior fluvius. Néve dubitare poſſimus propriè dictum Tanaïm intelligi, narrat noſter ab Alexandro miſſum Penidam quemdam ex amicis, ad eos Scythas qui Europam incolunt, denunciaturum ne Tanaïm amnem regionis, injuſſu regis, tranſirent. ‡ Ex tota narratione, liquet *Curtium* exiſtimaſſe Tanaï Bactrianam à Scythia ſeparari; adeóque ingens illud ſpatium, quod à palude Mæotide ad Iaxartum fluvium, Caſpio mari influentem ab ortu, porrigitur, pro nullo habuiſſe; quo errore, major admitti non poterat; nec plures quæremus. Excuſare fortè quis tentet *Curtium*, exemplo Græcorum, quos ſequutus erat; quod elevat quidem culpam, ſed non tollit; nam non eſt Hiſtorici exſcribere quæcumque ab aliis ante ſe ſcripta ſunt, ſine examine. *Arrianus* ſaltem ſub finem Lib. III. ſignificat poſtquàm nomen Tanaïs adhibuiſſet, alium eſſe Tanaïm ab eo, qui aquas in Mæo-

* *Ibidem.* 21. † *Cap. IV, 27. ubi iter facientibus per Bactrianam aptat quæ de Libya dicuntur.*

‡ *Capp. V, VI, VII, & VIII.*

Mæotin paludem evolvit. Præterea ex adlatis, manifestò liquet *Curtio* nullam planè fuisse cognitionem sitûs horum locorum, atque ab illo vera falsis perpetuò ferè mista fuisse. Fuerunt etiam qui emendationibus, aut potiùs violentis depravationibus, tentarint *Curtium* cum veriore Geographia in concordiam redigere; quasi quisquam de ejus, hac in parte, imperitia dubitare possit, aut liceat tot loca, invitis omnibus Manuscriptis, emendare! Certè si hoc liceret, passim legeremus apud Veteres, Criticorum operâ, non quæ illi scripserant, sed quæ scribere debuerant, aut quæ debuisse viderentur hodiernis Criticis.

CAPUT III.

A Q. Curtio malè eligi, quæ sequatur, & fabulas subinde describi.

I. CONQUERITUR alicubi *Arrianus*, οὐδὲ τοὺς πάνυ πιστοὺς εἰς ἀφήγησιν καὶ ξυγγενομένους ἐν τῷ τότε Ἀλεξάνδρῳ, ὑπὲρ τῶν γνωρίμων τε καὶ οὐ λαθόντων σφᾶς ὅπως διεπράχθη, ξύμφωνα ἀναγράψαι: *ne fide quidem dignissimos, ad narrationem quod adtinet, & qui tunc Alexandri comites fuerunt, de rebus notis, neque ipsis, quomodo sint gestæ, latentibus convenientia scripsisse.* Quod, ex *Aristobuli* & *Ptolemæi* historiis prolato exemplo, probat. Nec quisquam est, qui tempus ali-

aliquod in legendis Historiis posuerit, cui plura similia non occurrerint.

2. Sunt autem duo genera hominum, qui ex antiquis monumentis Historias contexere, seu, ut loquitur initio Historiæ *Herodianus*, πάλαι γεγονότων μνήμην ἀνανεώσασθαι, *olim gestorum memoriam renovare* adgrediuntur. Alii, quantùm licet, veritatem expiscari conantur, & diligenter omnia expendunt; ut verisimillimam sequantur narrationem, cùm non licet res exploratas proferre. Alii verò de veritate non multùm laborantes ea eligunt, quæ maximè mirabilia videntur; quia faciliùs exornari possunt, & grandiori orationi materiam suppeditant. Hi, ut egregiè idem Historicus, παιδείας κλέος ἀΐδιον μνώμενοι, ὅπως μὴ σιωπήσαντες λάθοιεν εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον ἀριθμούμενοι, τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν ὠλιγώρησαν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπεμελήθησαν φράσεώς τε καὶ εὐφωνίας. θαῤῥοῦντες ὡς εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δὲ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται: hoc est, interprete *Ang. Politiano: dum famam eruditionis adfectant, noménque suum conantur ab injuria oblivionis adserere, minùs sanè multam in veri pervestigatione, quàm in exornanda componendáque oratione, industriam posuerunt; rati, scilicet, neque si quid, in rebus à suo sæculo remotissimis, falsi proderetur posse refelli, & se tamen suavitate narrationis, amplissimum laboris, ingeniique sui fructum percepturos.*

3. In

3. In posteriorum numero fuisse *Q. Curtium* res ipsa ostendit, etiam me tacente. Pauca dumtaxat exempla proferam, ceteris diligentiæ Lectoris, qui rem penitiùs cognoscere avebit, relictis. In plerisque præliis, in quibus victores fuere Macedones, numerum hostium occisorum planè incredibilem profert, præsertim si cum paucitate Macedonum, quos in iis cecidisse narrat, comparetur. In prælio ad Issum commisso, * *cæsa sunt Persarum peditum centum millia, decem verò millia interfecta equitum.* Incredibilis per se est ille numerus, nam quamvis Persæ nequaquam essent, fortitudine aut scientiâ militari, æquiparandi cum Macedonibus, attamen non erant planè pecudes. Incredibilior erit, si, ut dicit *Curtius*, *ex parte Alexandri quatuor & quingenti* dumtaxat *saucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati, equitum centum quinquaginta interfecti.* Ut hoc esset, oportuisset gladios Persarum fuisse ligneos, nec ulla tela cuspidibus ferreis præfixa; aut Macedonas Vulcaniis armis fuisse tectos, ad quæ accidentia aut impacta mortalium fabrorum opera illico frangerentur; Macedonum verò gladios & tela non modò durissimo chalybe fabrefacta, sed numquam frustra mota, aut conjecta. Nam ipse *Curtius* docet circa Darium memorabilem editam fuisse pugnam, strenuéque certasse cùm Oxathrem Darii fratrem, tum Satrapas plures; atque in dextro cornu, primùm Persas equites supe-

* *Lib. III. C. XI, 27.*

riores fuiſſe. Erant præterea triginta millia Græcorum, *qui haud ſanè fugientibus ſimiles evaſerunt.* Quis credat Perſis & Græcis non fictè, certè per breve tempus, pugnantibus, occiſos dumtaxat ducentos Macedonas? Fateor ab aliis Hiſtoricis non multò minorem numerum Perſarum cæſorum, nec majorem mortuorum Macedonum proditum eſſe; ſed erat adcuratioris Hiſtorici non facilè iis credere, aut ſi nihil veriſimilius occurreret, obiter ſignificare ſibi videri non ex vero numerum illum cæſorum ſcriptum eſſe. Certè * *Arrianus* ait quidem Perſarum cæſas fuiſſe decem myriadas, inter quas myriada equitum recenſet; ſed eorum qui perierunt è Macedonibus numerum non init, ſine dubio quia eum pudebat ſtultitiæ eorum, qui ducentos aut trecentos dumtaxat Macedonas cecidiſſe ſcripſerant.

4. In altero prælio, quo Alexander Darium prorſus debellavit, & in quo acriùs multò pugnaſſe dicuntur Perſæ, † *cecidere*, ut ait *Curtius*, *Perſarum, quorum numerum definire potuerunt victores, millia* XL. *Macedonum minùs quàm trecenti deſiderati.* Hæc quoque ſunt incredibilia, quamvis non uſque adeò à veriſimilitudine abeant ac priora. At dignus eſt & ipſe § *Arrianus*, qui irrideatur, cùm, nullâ additâ ſignificatione judicii ſui, dicat narrari triginta myriadas Perſarum interiiſſe, Macedonum verò ſummùm centum. Sed rariùs ita peccat, neque ex hoc peccato,

* *Sub finem Lib. II.* † *Lib. IV. C. XVI. 26.*
§ *Lib. III. p. 63.*

to, de reliqua ejus historia, judicium ferri debet.

5. Verùm *Curtius* non modò in præliis Persarum & Macedonum, talia habet; sed etiam in pugna Macedonum contra Lacedæmonios, quæ narratur initio Lib. VI. Quamvis pars descriptionis ejus prælii interciderit, adparet tamen ex iis quæ supersunt, Lacedæmonios diu victoriam dubiam fecisse Macedonibus, ac proinde inultos nequaquam cecidisse. Quinimò Laconum virtutem ut pingeret *Curtius*, rhetoricos omnes colores absumsit; attamen post tam pertinax prælium, *cecidere*, inquit, *Lacedæmoniorum* V. *millia* & CCCLX, *ex Macedonibus haud ampliùs* CCC. Nemo hæc tulerit, qui sciverit quâ audaciâ, & pertinaciâ pugnare solerent Lacedæmonii; hoc est, qui non fuerit in Græcorum Historiis planè tiro. *Diodorus* certè Siculus, cùm de numero Lacedæmoniorum & sociorum cæsorum consentiat propemodum cum Scriptoribus, quos sequutus est *Curtius*, nam sexaginta dumtaxat viros numero adlato detrahit, ait cecidisse * τῶν μετ' Ἀντιπάτρου τρισχιλίους καὶ πεντακοσίους, *ter mille quingentos*. Crederem emendandum hinc *Curtium*, nisi ex multis aliis locis constaret hominem παράδοξα studiosè esse sectatum, quæ certè loca emendari omnia nequeunt.

6. Visne scire, quâ lege hoc sibi licere existimarit *Curtius*? Audi *Ciceronem* ingenium & consuetudinem Rhetorum, qui Historias scripsita-

* *Lib. XVII. p.* 557.

titabant, pulcherrimè describentem: * *Concessum est*, inquit, *Rhetoribus ementiri in Historiis, ut aliquid dicere possint argutius; § ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam quem Thucydides, qui Atheniensis erat & summo loco natus, summúsque vir & paullò ætate posterior, tantùm mortuum scripsit, & in Attica clam humatum; addidit fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem; hunc isti aiunt, cùm taurum immolavisset, excepisse sanguinem paterâ, & eo poto mortuum concidisse. Hanc enim mortem Rhetoricè & Tragicè ornare potuerunt; illa mors vulgaris nullam materiem præbebat ad ornatum.*

7. Non alia de causa, *Curtius* fabulas, quas in antiquioribus Scriptoribus inveniebat, & quas Veri amans Historicus aut prætermisisset, aut commemoratas arguisset mendacii, avidè adripuit, & pro veris magnificâ oratione descripsit. Ejusmodi est fabula, quâ Thalestris Amazonum Regina dicitur ad Alexandrum ivisse, prolis suscipiendæ causâ, quam fabulam seriò narrat *Curtius* ‡: *Erat*, inquit, *Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiscyræ campos incolentium. Reginam habebant Thalestrim, omnibus inter Caucasum montem, & Phasin amnem imperitantem.* Peccata hîc sunt, ut antea ostendimus, immania in Geographiam, eóque absurdiora, quòd ipsum iter Alexandri, ut à *Cur-*

* *In Bruto*, num. 42, 43. § *Loquitur Atticus, respicitque ad id quod Cicero dixerat de morte Coriolani.* ‡ *Lib. VI. c. 5.*

Curtio narratur, eum in rectam viam revocare debuerat, adeóque docere inane esse quod de Amazonibus jactabatur; nam si Phasis & Caucasus ad ortum Hyrcaniæ fuissent, & interjectus tractus paruisset Thalestri; Alexandrum, in Bactrianos & Sogdianos euntem, necesse erat per ejus fines transire, & ab ea auxiliares copias exposcere, ut vicinis ejus bellum inferret; quod tamen factum non esse liquet, ex ipsius *Curtii* narratione, in qua nulla Amazonum postea mentio.

8. Pergit tamen *Curtius*, his verbis: *Hæc, cupidine visendi regis accensa, finibus regni sui excessit* (in Hyrcaniam itura, illic enim erat tunc Alexander) *& cùm haud procul abesset præmisit indicantes venisse Reginam, adeundi ejus cognoscendique avidam. Protinus factâ potestate veniendi, ceteris jussis subsistere,* CCC *feminis comitata processit.* Cetera non describam, legent ea qui volent in *Curtio.* Non ostendam etiam esse fabulam; qui enim illico rem non olfacit naso caret, nec dignus est quem ad rectiorem sententiam revocemus. Fabulæ hujus originem ostendit olim pater meus, *Quæstionum Academicarum* II. quam, si videatur, adito.

9. Fabulosa etiam sunt, quæ de perturbatione & metu Macedonum tumidè narrantur, * cùm primùm æstum Oceani vidissent; nam res erat Græcis jam dudum nota, ut ex *Herodoto* aliisque Scriptoribus, qui ante Alexandrum vixerunt, liquet. Præterea à Persis, qui

* *Lib. IX. c. 9.*

qui ad Oceanum uſque incolebant, erántque in exercitu Alexandri, poterant moneri Macedones. Huc etiam accedit quòd æſtus in mari Indico exiguus ſit, nec tantos tumultus creare poſſit. Facilè equidem crediderim reciprocum Oceani æſtum Macedonibus admirationi fuiſſe, ſed tantas turbas feciſſe, quantas deſcribit *Curtius*, quæ jam dixi me non patiuntur credere. At ſi rem ex vero narraſſet, inutilis fuiſſet omnis ille rhetoricus fucus, quo eam incruſtavit; & bella occaſio prætermiſſa oſtentandi, in deſcriptione inanis metûs, ingenii. Nemo etiam legiſſet piſces, mari deſtitutos, per ſiccum ſolum ambulantes. *Belluæ quoque*, inquit noſter, *fluctibus deſtitutæ terribiles vagabantur.*

10. Non verius eſt quod habet, ad calcem totius operis, de cadavere Alexandri: *Septimus*, inquit, *dies erat, ex quo corpus regis jacebat in ſolio* ——— *Et non aliis, quàm Meſopotamiæ regione, fervidior æſtus exſiſtit, adeò ut pleraque animalia, quæ in nudo ſolo deprehendit, exſtinguat; tantus eſt vapor ſolis & cœli, quo cuncta velut igne torrentur.* —— *Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit; nullâ tabe, ne minimo quidem livore, corruptum videre qui intraverant. Vigor quoque, qui conſtat ex ſpiritu, non deſtituerat vultum.* Mendacia hæc ſunt adulatorum Alexandri etiam mortui, aut declamatorum figmenta; ut omnia in Alexandro inuſitata viderentur, útque mors ejus Tragicè ac Rhetoricè ornari poſſet. Liquet hoc ex collatione aliorum Hiſtoricorum, quam ſuppeditabit

Joan.

Joan. Freinſhemius. Addendum his ſilentium *Arriani*, qui in hiſce adcuratiſſimus eſt.

11. At hoc *Curtius*, inquies, habuit ex aliis, quos etiam laudat *Plutarchus*. Non diffiteor, neque hoc etiam reprehendo, quòd ſcripſerit id quod ab aliis proditum reperiebat; verùm hîc additum oportuit quod alia de re dicit *Arrianus*: * ταῦτα ἐμοὶ, ὡς μὴ ἀγνοεῖν δόξαιμι μᾶλλον ὅτι λεγόμενά ἐςιν, ἢ ὡς πιςὰ ἐς ἀφήγησιν, ἀναγεγράφθω: *Quæ quidem à me, potiùs ne videar ignorare dicta eſſe, quàm ut fide & narratu digna, ſcripta ſunto.* Non diſſimulandum tamen *Curtium* alicubi ſignificaſſe ſe non omnia credidiſſe, quæ ſcriberet; verùm frequentiùs hoc dictum oportuit, quemadmodum ab *Arriano* prudenter factum eſt; iiſque potiſſimùm locis, quæ adtulimus, ſubjici debebat monitum illud, quod alibi legitur: § *PLURA tranſſcribo quàm credo; nam nec adfirmare ſuſtineo de quibus dubito, nec ſubducere quæ accepi.* Quod ſi factum eſſet à noſtro, ejus diligentiam laudaremus, nec fidem ac judicium requireremus.

* *Lib. VII. ſub finem.* § *Lib. IV. c. I, 34.*

C A-

CAPUT IV.

A Q. Curtio nonnulla malè descripta esse, alia repugnantia prodita.

1. IN descriptione falcatorum curruum, quibus utebantur Persæ, hæc habentur: *Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant; utrimque à jugo ternos direxerant gladios*; quæ facilè possunt intelligi, sed sequuntur verba difficillima, nisi à proprietate vocum multùm recedamus, intelligamúsque non tam quod dixit, quàm quod dicere voluit Curtius: *& inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum; aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demissæ, quidquid obvium, concitatis equis, fuissent amputaturæ.*

2. *Inter radios*, si propriè loquamur, nihil potest *eminere*, quod motum currûs non sufflaminet. Præterea quid sibi vult, *in adversum*? An poterant eminere *spicula*, nec tamen in *adversum* esse directa? Deinde quid sunt *summi rotarum orbes*? Estne summa pars *apsidis*, vel *canthi*? Sic videtur. Sed in rotæ cantho, neque summa pars est, neque infima, dum rota movetur; quia vicibus, omnes canthi partes sunt summæ & infimæ. Sic tamen intellexit rem *Curtius*, ut sequentia ostendunt: *& aliæ in terram demissæ*. Sed quomodo ex cantho rotæ potuerunt *demitti* fal-

falces *in terram*, quæ ejus motum non impedirent? Igitur verè judicavit * *Joan. Schefferus*, hanc descriptionem esse impeditissimam; qui rectè etiam neque *Godesc. Stevechium*, neque *Matth. Raderum* potuisse pingere currus, ex descriptione *Curtii*, ostendit.

3. Sed omnino videtur descriptionem currûs falcati, ad posteriorem partem quod adtinet, non satis intellexisse *Curtius*, undecumque eam sumserit. Oportuit dicere non *inter radios eminuisse spicula*, sed ex cantho, seu apside rotæ; deinde ex summo axe geminas emissas falces, unam directam juxta longitudinem axis, aliam ex axe transversim ad terram demissam. Falces & spicula è rotis vel axe eminentia, & falx deorsum ex axe demissa, non modò erant ad secanda, lacerandáque obvia quæcumque starent; sed etiam ad eos, qui in tumultu, curruum impressione creato, hinc atque inde non procul cecidisse poterant, etiam jacentes abscindendos.

4 Ut constet hanc fuisse falcatorum curruum formam, aut similem, duorum Scriptorum, Latini alterius, alterius Græci verbis eos describemus. Sic ergo de iis loquitur *Livius*, Lib. XXXVII. c. 41. *Falcatæ quadrigæ ——— armatæ in hunc maximè modum erant. Cuspides circa temonem, ab jugo, decem cubita exstantes velut cornua habebant, quibus quidquid obvium daretur transfigerent; & in extremis jugis binæ circa eminebant falces,*

* *De re Vehiculari Lib. II. c. 15.*

ces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa; illa ut quidquid ab latere objiceretur abſcinderet, hæc ut prolapſos, ſubeuntéſque contingeret. Pro hiſce quatuor falcibus, *Curtius* habet *ternos gladios*, minùs quàm falces timendos. Cetera ita deſcribit: *Item ab axibus rotarum utrimque binæ, eodem modo diverſæ, deligabantur falces.* Hoc voluit *Curtius*, his verbis: *aliæ deinde falces in ſummis*, &c. ſed quæ abſurda ſunt, niſi ex *Livio* intelligantur. *Diodorus* verò Siculus, de his ipſis curribus falcatis, ita loquitur * Lib. XVII. Τούτων ἑκάστου (ἅρματος δρεπανηφόρου) παρ' ἑκάτερον τῶν σειροφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπίθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν: *ex ſingulis enim, juxta equum utrumque funalem, ſpicula jugo adfixa, trium ſpithamarum longitudine, prominebant, acie in adverſam (hoſtium) faciem converſâ.* Hæc reſpondent priori parti deſcriptionis Curtianæ, ſequentia verò poſteriori: πρὸς δὲ ταῖς κατακλισέσι τῶν ἀξόνων ἐπ' εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τομὴν ὁμοίαν εἴχοντο πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, τὸ δὲ μῆκος μεῖζω καὶ πλατύτερα συνήρμοστο δὲ ταῖς τούτων ἀρχαῖς δρέπανα: *in inflexionibus verò axium* (hoc eſt, ſub ipſo curru, quo loco axes currum ſuſtinent) *alia duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo*

* Pag. 530.

do habebant aciem faciei hostium obversam ac priora, sed longiora & latiora erant. Aptatæ etiam erant horum initiis falces, hoc est, summis axibus. Crediderim hæc, aut similia, à *Curtio* non satis intellecta, præbuisse ei descriptionis absurdæ occasionem; qua de re, videndus etiam *Joan. Schefferus*, qui tamen frustra nititur emendare *Curtium*, mutato *orbibus* in *apsibus*. Mihi mirum non est hominem declamitandi dumtaxat arte instructum, peccasse in ejusmodi descriptione; nec, reclamantibus Codicibus, peritiorem rei militaris facere voluerim. *Lucianus* similiter irridet Corinthium nescio quem Historicum, ὅτι μηδὲ κατὰ τοίχου γεγραμμένον πόλεμον ἑωράκει, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅπλα ἐκεῖνός γε ᾔδει, οὐδὲ μηχανήματα οἷα ἐστίν: *quòd ne in pariete quidem pictum bellum viderat, neque arma nôrat, neque machinæ quales sint.* Ideóque vult historicum suum hæc omnia vidisse.

5. Ignoscendum Rhetori, si minùs rectè descripserit falcatas quadrigas, quales numquam viderat; verùm vix venia dignus est, cùm in aliis rebus, per se perspicuis, cespitat, secúmque non consentit. Sic describit locum, in quo alterum prælium cum Dario commisit Alexander *: *Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis & vasta planities; ne stirpes quidem & virgulta operiunt solum, libérque prospectus oculorum, etiam quà procul recessere, permittitur.* His præmis-

* *Lib. IV. C. IX.* 10.

miſſis, quis crederet ſubjuncturum *Curtium: Itaque ſi quà campi eminebant, juſſit æquari, totúmque faſtigium extendi*? Hæc planè contraria ſunt ſuperioribus; quæ ut conſentirent cum ſequentibus, dicendum erat: *ubique propemodum equitabilis & vaſta planities*; deinde ſubjiciendum: *quà verò campi eminebant*, &c. Verùm poſtea meminit etiam *editi collis*, & *montium.* * *In edito colle*, Mazæus cum delectis equitum conſederat, ſed paullò pòſt ad Darium rediit. *Macedones verò eum ipſum collem, quem deſeruerat, occupaverunt; nam & tutior planitie erat, & inde acies hoſtium, quæ in campo explicabatur, conſpici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, agminum diſcrimina atque ordinem prohibuit proſpici.* Hæc contraria ſunt, nam collis & montes impediunt proſpectum. Attamen ſimilia pænè habet etiam *Arrianus* Lib. III. ubi campos, in quibus pugnatum eſt, deſcribit.

6. Cùm ad Hypaſin fluvium perveniſſet Alexander, † *dubitabat*, an *Macedones tot emenſi ſpatia terrarum, in acie & in caſtris ſenes facti*, ſequuturi eſſent; quæ ſi intelligantur de bellis ab Alexandro geſtis abſurda ſunt, cùm à paucis annis regnaret, & à paucioribus bellum Dario intuliſſet. Nec ignorabat hoc *Curtius*, qui infrà Alexandrum ita loquentem inducit: ‡ *Victor utriuſque regionis, poſt nonum regni mei, poſt vigeſimum atque octavum ætatis annum, videórne vobis in excolenda gloria, cui me uni devovi, poſſe ceſſare?* At conſenuerant,

* *Cap. XII*, 19. & *ſeqq.* † *Lib. IX. C. II*, 10. ‡ *C. VI.* 21.

tant, inquies, in bellis à Philippo gestis, quæ sunt conjungenda cum expeditione hac Alexandri. Verùm hoc frustra commemoratur, quia Alexandro imputare non poterant stipendia, quæ sub Philippo meruerant.

7. Attamen, ne quid dissimulem, quod ad defensionem *Curtii* faciat, vox *senex* interdum hominem non provectæ admodum ætatis significat, ut colligere est ex verbis *Livii*, ubi ita veteranum Imperatorem Annibalem loquentem inducit *: *Quod ad me adtinet, jam ætas senem in patriam revertentem, unde puer profectus sum, jam secundæ, jam adversæ res, ita erudierunt, ut rationem sequi, quàm fortunam malim.* Verùm postea idem Annibal, apud Carthaginienses, † *novem*, inquit, *annorum à vobis profectus, post trigesimum sextum annum redii.* Erat ergo annorum quadraginta quinque, quæ vix dicatur *senilis* ætas, si eâ voce id significemus quod vulgò γῆρας vocant Græci; at opposita pueritiæ, aut adolescentiæ, eo nomine adpellari queat. Sic & in exercitu Alexandri, milites, qui ab octo annis signa ejus sequebantur, poterunt dici *senes facti*; si adtigerant eamdem ætatem, quâ Annibal senem se vocabat; imò veriùs senes dici poterant, si quinquagesimo anno nomen militiæ dedissent.

8. Cœnus in oratione, quam pro toto exercitu habet, ita loquitur: *Jam tela hebetia sunt, jam arma deficiunt* —‡ *quoto cuique lorica est? quis equum habet?* Quæ non sunt hyperbolæ, sed

* *Lib. XXX. c.* 30. † *Cap. XXXVII.*
‡ *Lib. IX C. III,* 10, 11.

ſed mendacia Hiſtoriæ contraria; quæ docet non ſemel pugnaſſe poſtea Alexandri exercitum, quod fieri non potuit ſine armis. Præterea ſi adlata ex Macedonia deerant, potuerant alia in Aſia fabricari & comparari, nec dux non improvidus inermes milites eſſe paſſus eſſet. Itaque *Curtius* hæc verba Cœno tribuere non potuit, niſi ſecum ipſe pugnaret, quam in rem tumido ſtylo videtur abreptus fuiſſe.

CAPUT V.

A Q. Curtio inutilia interdum narrari, neceſſaria verò omitti.

1. CUM infinitæ fuerint circumſtantiæ, innumerique eventus, in rebus ab Alexandro geſtis, omnia hæc narrari nequeunt; non modò quia pleraque Hiſtoricis latent, ſed etiam quia delectus eſt habendus, circumciſiſque inutilibus, neceſſaria dumtaxat feriei Hiſtoriæ ſunt narranda In jejuno argumento, & quod niſi accerſitis ornamentis adaugeretur, nudum nimis & exile videretur, poſſint fortean ferri deſcriptiones rerum vulgarium; ſed in copioſa materia, prorſus ſunt intolerandæ. Sic ſe geſſerant Hiſtorici, de quibus *Lucianus* in ſæpius memorato libello: εἰσὶ γάρ τινες οἱ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων, καὶ ἀξιομνημόνευτα παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν. ὑπὸ δὲ ἰδιω-

ἰδιωτείας, καὶ ἀπειροκαλίας, ἢ ἀγνοίας τῶν λεκτέων, ἢ σιωπητέων, τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνεύουσιν ἐμβραδύνοντες: *Sunt enim qui rerum gestarum maximas & memoratu dignissimas omittunt, aut prætercurrunt. Præ imperitia autem & ineptia, & ignorantia dicendorum, vel tacendorum, res minimas, valde prolixè & studiosè immorando, persequuntur.* Ejusmodi sunt descriptiones, quibus, si alius quisquam, abundat *Q. Curtius*, quod paucis nobis demonstrandum est.

2. Quid est frequentius & notius fluviis? Attamen crebræ sunt eorum descriptiones, non ut singulares eorum naturas edoceatur Lector, aut quòd memorabile quidpiam ad eorum ripas sit gestum, quo fiat ut fluvii sint paucis Historico describendi; sed ut Scriptoris ingenium, in ejusmodi descriptionibus, admiremur. Sic pingit Marsyam Phrygiæ amnem: *Mediam, illâ tempestate, interfluebat Marsyas amnis; fabulosis Græcorum carminibus inclutus. Fons ejus ex summo montis cacumine excurrens in subjectam petram, magno strepitu aquarum, cadit. Inde diffusus circumjectos rigat campos, liquidus & suas dumtaxat undas trahens. Itaque color ejus, placido mari similis, locum Poëtarum mendacio fecit; quippe traditum est Nymphas, amore amnis retentas, in illa rupe considere. Ceterùm quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet, at cùm extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas Lycum adpellant.* Si quam difficul-

tatem creasset ille fluvius Alexandro, aut singulare quidpiam ad eum contigisset, ferri posset illa descriptio, quamquam operosior. Sed ut intelligas quàm inutilis sit, eam legendo omitte; & videbis, eâ prætermissâ, narrationi nihil deesse. Non ægrè fero describi à *Curtio* * Cydnum amnem, qui mediam Tarson interfluebat; quòd in eo Alexander se abluere voluerit, & cùm in eum calidum adhuc corpus conjecisset, in gravissimum morbum inciderit. Non invitus, inquam, lego *Cydnum non spatio aquarum, sed liquore memorabilem; quippe leni tractu è fontibus labentem puro solo excipi; nec torrentes incurrere, qui placidè manantis alveum turbent. Itaque incorruptum, eumdémque frigidissimum, quippe multâ riparum amœnitate inumbratum, ubique fontibus suis similem in mare evadere.* Hæc enim Alexandrum invitare potuerunt, ut in eo se se ablueret, ideóque non sunt prorsus inutilia.

4. At nihil intererat describi Pasitigrin, ut ex tota serie Historiæ liquet. Sic tamen describitur; datâ enim operâ, verba *Curtii* adfero, ut ex tædio legendi descriptiones fluviorum intelligat Lector, quàm pænè putidè se se eos describendi arte venditet. † *Rex*, inquit, *quartis castris pervenit ad fluvium; Pasitigrin incolæ vocant; oritur in montibus Uxiorum, & per quinquaginta stadia, silvestribus ripis præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. Sexcenta stadia sunt*

* *Lib. III. C. IV, 8.* † *Lib. V. C. III, 1.*

sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Quid verò contigit Alexandro, ad hunc fluvium? Nihil, nisi quòd illum trajecit.

4. Inferiùs, * non majore necessitate adactus, describit iterum † Persidis fluvios, quos *Araxem* & *Medum* vocat. *Araxes amnis*, inquit, *per hos campos multorum aquas torrentium evolvit in Medum. Medus à mari & ad meridiem versus, minor amnis eo quem accepit evehitur; gignendæque herbæ non alius est aptior, quidquid adluit floribus vestiens. Platani quoque & populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus continuata videantur montibus nemora riparum; quippe obumbratus amnis presso in solum delabitur alveo, imminéntque colles ipsi quoque frondibus læti, radices eorum humore subeunte.* Non quæram quid sibi velit, *à mari versus*, ubi sermo est de fluvio, mendosum enim quidpiam hîc esse posset, & viri docti suspicantur. Luxuriantem tantùm Rhetoris stylum, & fluviorum inutilibus descriptionibus nimis gaudentis, Lectori expendendum offero.

5. Fortasse condonandum magis est quod de Zioberi Hyrcaniæ flumine narrat, quia singulare quidpiam est in ejus decursu; quod Alexander experientiâ cognoscere voluit. Verùm hoc solum dicendum erat, non alia, quæ ad rem nihil faciebant. Sic verò loquitur ‡:

 Ne-

* *Lib. V. C. IV.. 7.* † *Cavendum ne Armenia fluvios dici putemus, manifestò enim* Curtius *agit de Perside. Vide Strabonem Lib. XV. p. 729. Ed. Par.* ‡ *Lib. VI. C. IV, 4.*

Nemus prealtis densisque arboribus umbrosum est, pingue vallis solum rigantibus aquis, quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria ferè stadia in longitudinem universus fluit; deinde saxo, quod alveolum interpellat, repercussus, duo itinera veluti dispensatis aquis aperit. Inde torrens & saxorum, per quæ incurrit, asperitate violentior, terram præceps subit. Per CCC *stadia conditus labitur, rursúsque velut ex alio fonte conceptus editur, & novum alveum intendit; priore sui parte spatiosior, quippe in latitudinem* XIII. *stadiorum diffunditur, rursúsque angustioribus coërcitus ripis, iter cogit. Tandem in alterum amnem cadit, cui Rhidago nomen est. Incolæ adfirmabant quæcumque demissa essent in cavernam, quæ propior est fonti, rursus ubi aliud os amnis aperit, exsistere. Itaque Alexander duos tauros, quà subeunt aquæ terram, præcipitari jubet; quorum corpora, ubi rursus erumpit, expulsa videre qui missi erant, ut exciperent.* Propter hoc postremum, satis erat dicere hunc fluvium, postquàm terram subiit, iterum exsistere. Reliqua sunt inutilia, & Rhetoris, non Historici.

6. Similiter describitur Polytimetus, fluvius Sogdianæ *: *Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis; Polytimetum vocant incolæ; fertur torrens. Eum ripæ in tenuem alveum cogunt, deinde caverna accipit, & subterram rapit. Cursus absconditi indicium est aquæ*

* *Lib. VII. C. X. 2.*

aquæ meantis ſonus; *cùm ipſum ſolum*, *ſub quo tantus amnis fluit*, *ne modico quidem reſudet humore.* Poſſem hiſce addere deſcriptionem fluviorum * Indiæ, ſed me jam tædet laboris, in exſcribendis inanibus hiſce Epiſodiis; & Lectorem plura legere pigeret.

7 Sed ne quid diſſimulem, non ſolus fuit *Curtius*, qui in talibus peccavit, ut liquet ex *Luciano*, qui ſic loquitur de Hiſtorico quodam Græco: Ἄλλος τις ἀοίδιμος ἐπὶ λόγων δυνάμει, Θουκυδίδῃ καὶ οὗτος ὅμοιος, ἢ ὀλίγῳ ἀμείνων αὐτοῦ, πάσας πόλεις καὶ πάντα ὄρη, καὶ πεδία καὶ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ἑρμηνεύσας πρὸς τὸ σαφέστατον, καὶ ἰσχυρότατον, ὡς ᾤετο: *alius quiſpiam dicendi facultate celebris*, *ipſe etiam Thucydidi ſimilis*, *vel paulò melior*, *omnes urbes*, *omnes montes*, *& campos*, *& fluvios quàm planiſſimè & vividiſſimè*, *ut putabat*, *deſcripſit.* Ideò & poſtea, inter leges hiſtoricas, hanc tulit, ne quis ejuſmodi deſcriptionibus luxuriaret. Verba ejus proferemus poſtea, Cap. VIII.

8. Si conferatur *Curtius* paullò diligentiùs, cum aliis Scriptoribus rerum ab Alexandro geſtarum, & præſertim cum *Arriano*; multæ circumſtantiæ occurrent, à noſtro omiſſæ, quæ non parum faciunt ad Hiſtoriæ ſeriem, réſque quæ narrantur probè intelligendas. Multas memini me animadvertere, ex quibus unam, ſed ſingularem, in medium adferam. Cùm legerem prælii ad Iſſum deſcriptionem, apud *Curtium*, nondum inſpecto *Arriano*, planè

* *Lib. VIII. C. IX.*

mihi ex ignorantia Geographiæ errare videbatur, quemadmodum sæpe alibi, quòd circumstantiam necessariam omiserit. Ait * *eadem nocte & Alexandrum, ad fauces quibus Syria aditur; & Darium, ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenisse.* Veniebat Darius ab Euphrate, Alexander verò ab urbe Tarso. † Itaque videbatur Alexandri quidem dextrum cornu ad mare Cilicium fuisse, lævum ad montes; contrà verò Darii dextrum cornu debuisse ad montes spectare, sinistrum ad mare. Attamen Curtius ‡ *à mari dextrum Darii cornu tectum* ait, § lævum verò Alexandri *ad mare pertinuisse.* Hæc concoquere non poteram, nec certè ex narratione *Curtii* intelligi possunt. At conjectis oculis in *Arrianum*, tota res patuit. Narrat Alexandrum, cùm audisset in Syria ad Sochos esse Darium, *Mallo* ad *Pylas* ivisse, earúmque angustias superasse, & ad *Maryandrum* urbem castra posuisse; Darium verò, qui nesciebat ab Alexandro Amanicas Pylas esse superatas, eas transisse ut in Ciliciam iret, & Isson occupasse. Itaque ut prælium iniretur, oportebat Alexandrum quidem veluti è Syria in Ciliciam redire; contrà verò Darium convertere agmen, ut Alexandro occurreret. * Ὑπερβαλὼν, ait *Arrianus*, τὸ ὄρος Δαρεῖος τὸ κατὰ τὰς πύλας τὰς Ἀμανικὰς καλουμένας, ὡς ἐπὶ Ἴσσον προῆ-

Lib. III. C. VIII. 13. † *Ut hæc probè intelligantur, oportet habere Asiæ Minoris Tabulam præ oculis.* ‡ *Lib. III. C. VIII, 27.* § *Ibid. C. IX, 8.* * *Lib. II. p. 34.*

προῆγε, καὶ ἐγένετο κατόπιν Ἀλεξάνδρου λαθών: *Darius superato monte, qui est juxta Amanicas portas, ut vocantur, ad Issum duxit, & imprudens erat à tergo Alexandro.* Alexander verò, re intellectâ, * προπέμπει ὡς ἐπὶ τὰς πύλας τῶν ἱππέων ὀλίγους τινὰς καὶ τῶν τοξοτῶν, προκατασκεψομένους τὴν ὁδὸν τὴν ὀπίσω, ὡς ἐπὶ τὰς πύλας. καὶ αὐτὸς τῆς νυκτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν πᾶσαν ᾔει, ὡς κατασχεῖν αὖθις τὰς πύλας: *præmittit ad portas paucos equites & sagittarios, qui viam retro relictam priùs specularentur, portas versùs. Ipse verò nocte, sumto toto exercitu, procedebat, ut iterum portas occuparet.* His occupatis, Alexander, instructo ad prælium exercitu, dextrum cornu ad montes habebat, sinistrum verò ad mare.

9. Res est clara, sed duo in hac narratione mira sunt, quî Darius potuerit ignorare Macedonas ad Maryandrum urbem consedisse; (si exploratores rem ignorabant, at non ignorabatur ab incolis eorum locorum, qui videntur in Darii partibus adhuc fuisse, eo tempore) & quî Alexander Darii tantum exercitum Pylas transiisse ignoraverit, eúmque transeuntem non invaserit, cùm pars jam transgressa montes alteri auxilium ferre non posset; quâ ratione magnus Darii exercitus facilè ex parte, & sine periculo, cædi potuit. Attamen situs cornuum utriusque exercitûs, rem ita se habuisse ostendit. Ea autem quò magis mira res est, eò minùs à *Curtio* prætermitti

* *Ibid. p.* 35.

mitti debuit; cùm præsertim, omissâ tam insigni circumstantiâ, ejus narratio intelligi non posset.

10. *Unâ nocte, & Alexandrum ad fauces, quibus Syria aditur, & Darium ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenisse* dicit. Certè Syriæ portæ, ut docet *Strabo* Lib. XIV. sunt ultra Maryandrum, Amanicæ verò non procul ab Isso. Sed dicendum omnino erat, factum hoc esse utriusque exercitûs errore, qui hostem quærebat ubi non erat; quod profectò dignum fuit narratu. Verùm, ut quod sentio dicam, credibile est *Curtium* sequutum Scriptorem, qui hoc omiserat, nec tamen animadvertisse narrationi quidquam deesse. Sequentia hoc persuadent, ubi narrat Macedonas, quos Darius oppresserat in urbe Isso, quæ erat ad occasum Amanicarum Pylarum, & quibus manus amputaverat, *ad castra Macedonum penetrasse, Darium quàm maximo cursu posset sequi nunciantes.* Non poterant nunciare sequi Darium, quem norant Ciliciam ingressum, quo tempore Alexander in Syriam ibat.

11. Interea verissimum est quod dixit *Curtius*, de situ utriusque cornu exercituum, quamvis difficulter ex ejus sola narratione intelligi queat. Hinc colligendum facillimè posse fieri, præsertim in brevioribus Historiis, ut ii occurrant nodi, qui vix ac ne vix quidem solvi possint; non quòd mentitus sit Historicus, sed quia circumstantias omisit, sine quibus narrationis series intelligi nequit. Quod verissimum est potest, ejusmodi silentio, falsissimum

ſimum videri; niſi ſit ad manum alius Hiſtoricus, qui rem pluribus narret. Non eſt ergo facilè incuſandus Hiſtoricus mendacii, quia partes narrationis non ſatis inter ſe cohærent; oportet præterea argumenta ſuppetere, ex quibus res aliter geſta eſſe intelligatur. Si nulla ſuppetant, cohibendum judicium, réſque in medio relinquenda, donec lux alicunde adfulgeat.

12. Poſſem & aliud omiſſionis genus, in *Q. Curtio*, oſtendere, ſed quod ei cum præſtantiſſimis Hiſtoricis commune eſt, quamvis cum adcuratæ narrationis legibus non conſentiat. Sæpe, nimirum, ex ſerie orationis animadvertimus, in antecedentibus omiſſam eſſe circumſtantiam, ex qua quæ poſtea dicuntur pendent; quæ quidem circumſtantia interdum exigui eſt per ſe momenti, commemorari tamen ſuo loco debuit ab Hiſtorico; aut omitti quidquid intelligi difficulter poteſt, niſi præmiſſa fuerit. Omnia quidem non ſunt in Hiſtoria dicenda, ſed nihil omittendum ab iis, qui adcuratorum Hiſtoricorum laudem referre volunt, quod narrationi tenebras offundat, ſi modò id reſciri poſſit. Exempli cauſâ, *Curtius*, ubi deſcripſit quâ ratione Darius exercitum inſtruxiſſet, addit: * *uxorem, matrémque Regis & aliarum feminarum gregem in medium agmen acceperant.* Poſtea deſcribit etiam aciem Macedonicam, tum prælium. Nemo, qui eatenus leget, non credet Darii uxorem & matrem interfuiſſe prælio. At † ex ſequen-

* *Lib. III. c. IX. 6* † *Ibid. c. XI, 24. & ſeqq.*

ſequentibus adparet eas in caſtris interea fuiſſe, nec ſciviſſe quonam in cornu ſtetiſſet Darius. Itaque ſi vera prior illa circumſtantia, oportuiſſet *Curtium* addidiſſe, Darii uxorem & matrem vidiſſe quidem inſtructam aciem, ſed antequàm claſſicum caneretur rediiſſe in caſtra. Aut ſi hanc circumſtantiam omittere voluit, & priorem prætermiſſam oportuit.

13. Alibi, * in deſcriptione expeditionis, quâ ſubacta eſt Bactriana, hæc leguntur: *hinc ad Craterum, qui Artacacna obſidebat, redit*, &c. Cujus tamen obſidionis inchoatæ nullam mentionem fecit, nam quod eſt antea; *in eorum obſidione Cratero relicto*, &c. ad aliam obſidionem ſpectat. Alio in loco †, poſtquàm deſcripſit Ptolemæum, cum omnibus turmis Hydaſpis ripis obequitantem, quaſi vadum quæreret, ut manum Pori diſtineret, dum Alexander fluvium paullò ſuperiùs trajiciebat, ſubjicit illico narrationem prælii cum Poro; cui prælio intereſt etiam ‡ Ptolemæus, quamvis eum nuſquam dixerit tranſiiſſe. At res, inquies, ſatis intelligitur, neque enim Ptolemæus in acie eſſe poterat trans Hydaſpem, cum toto equitatu, niſi eum tranſmiſiſſet. At mora aliqua ad hoc opus fuit, & res digna erat quæ uno verbo ſignificaretur. Non dicam eam ab *Arriano*, ex *Ptolemæo* ipſo oculato teſte, aliter narrari, nam hoc non agimus.

14. Ejuſcemodi omiſſiones non fert, ſine dubio, adcurata narratio; ſed quia, poſt alios opti-

* *Lib. VI. Cap. VI*, 33. † *Lib. VIII. C. XIII*, 18. ‡ *C. XIV*, 15.

optimos Scriptores, peccat hac in parte *Curtius*, eis condonemus *Curtii* delicta ; ne nimis acrem in præſtantiſſimos viros cenſuram exercere videamur. Exempla hujuſce rei alii jam collegerunt. Unum nos addemus, quod nobis occurrit nuper aliud agentibus. Eſt apud *Herodianum*, Lib. II. C. IV. 1. ubi ita elegantiſſimus Scriptor de Pertinace : ἐπεὶ δὲ διεφοίτησεν ἡ φήμη τῶν τε λεχθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συγκλήτῳ, καὶ τῶν πρὸς δῆμον γραφέντων ὑπερήδοντο πάντες : *poſtea verò quàm fama vulgavit, quæ ille vel in Senatu dixiſſet, vel ad populum ſcripſiſſet, omnes lætabantur.* At nulla ante mentio ullius Edicti, quo populum compellaſſet Pertinax.

15. Animadverterunt etiam viri docti, ex collatione Hiſtoriæ Curtianæ, cum *Arriano*, aliiſque Scriptoribus, qui omnes res geſtas Alexandri litteris mandarunt, aut obiter adtigerunt, „ * *Curtium* in poſtremis Libris valde properare; quædam magna negotia omnino prætermittere, alia leviter adtingere. „ Quo factum putant, ut expeditionem in alterum Porum, illius magni nepotem, cujus præter *Arrianum* etiam *Strabo* meminit, „ verbo tantùm ſignarit. Cujus & alia exempla proferri poſſent, niſi nos quoque ad hujus Opuſculi finem properaremus.

* *Joan. Freinshemius ad Curt. Lib. IX, Cap. I, 8.*

C A-

CAPUT VI.

Q. Curtius perperam fabularum Græcarum documenta, apud Indos quærit, Asiæque remotissimis amnibus nomina Græca imponit.

1. Vitium est Græcis & Romanis Scriptoribus commune, ut Numina sua, & fabulas in Græcia atque in Italia natas, & pænè dixerim mortuas (nam nonnisi à pueris tandem credebantur) quærant inter Barbaros; qui numquam quidquam de iis audiverant, antequàm Græci & Romani eorum regiones adirent. De eo pluribus egimus, hujus *Artis Criticæ* Part. II. Sect. I. C. XIII. Sed hîc ostendemus *Curtium* nostrum ejus immunem non fuisse, & temerè etiam sequutum esse Græcos Scriptores, qui nomina habebant non vera, sed in Græcam Linguam detorta fluviorum, & locorum apud Indos, quos constat Græcæ Linguæ ignaros fuisse. Præterea eorumdem Græcorum pravam consuetudinem imitatur, qui interdum nomina propria barbara Græcè interpretantur, & pro nominibus veris, interpretamenta sua nobis obtrudunt. Quod perinde est ac si Galli nomina Germanica nunc immutarent in voces Gallicas, nunc interpretarentur, iisque suis interpretationibus Germanicorum nominum loco uterentur. Quis verò ferret histo-

riam

riam Gallicam rerum à *Gustavo Adolpho*, Sueonum Rege, in Germania gestarum eo modo scriptam? Ignoscimus tamen Veteribus, qui similia peccarunt, quia id peccatum virtutibus innumeris pensant; at ita iis ignoscendum est, ut intelligamus esse grave peccatum; cùm sine dubio multi eos legant, qui ne hoc quidem animadvertunt.

2. Alexandro fines Indiæ ingresso occurrunt Indorum reguli, imperata facturi; * *illum tertium Jove genitum ad ipsos pervenisse memorantes; patrem Liberum, atque Herculem famâ cognitos esse, ipsum coram adesse cernique.* Si tale quid ab Indis dictum umquam fuisset, qui primi hancce historiam scripserunt, eos oportuisset nomina barbara edere, quibus utebantur Indi, nam sine dubio Græca non erant; cùm ne Romani quidem, quorum eadem erat Religio ac Græcorum, quísque ex Græcis orti, nec procul ab iis remoti, iisdem nominibus uterentur; quis enim nescit, *Neptunum*, *Mercurium*, *Minervam*, *Venerem*, *Cererem*, *Dianam*, &c. alia prorsus nomina, apud Græcos, habuisse? Quantò magis Indi aliis adpellationibus Numina sua, quæcumque tandem essent, vocitabant? Etiamnum hodie Persæ loquuntur de nescio quo *Rustemo* Indo, qui antiquissimis temporibus vixit, fuitque Giganteæ staturæ; cui fabulæ Indicæ multa miranda facinora tribuunt, & cujus sculpta forma in Persepolitanis sepulcris cernitur, ut testatur testis αὐτόπτης *Joan.*

* *Lib. VIII, C. X. 1.*

Chardinus, qui *Rustemum* interpretatur *Herculem*, Itinerarii Persici Tom. III. p. 121. Ed. in 4. sed & eo nomine Heroas eorumdem temporum vocare solent. An sint in iis historiis, quæ *Herculis*, aut *Liberi* facta referant, ignoro.

3. Si verum dicere licet, hæc ficta à Macedonibus crediderim, qui, ut antea ex *Eratosthene* & *Strabone* observavimus, Herculi & Libero Patri Alexandrum æquare omni ope conabantur. Facetus hîc est *Arrianus*, qui cùm mendacium olfaceret, non ausus est quod sentiebat profiteri, religione veluti impeditus. Hisce verbis, ille orditur Librum V: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἥντινα μεταξὺ τοῦ τε Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐπῆλθεν Ἀλέξανδρος, καὶ Νύσσαν πόλιν ᾠκίσθαι λέγουσι. τὸ δὲ κτίσμα εἶναι τοῦ Διονύσου, Διόνυσον δὲ κτίσαι τὴν Νύσσαν ἀφ' οὗ τοὺς Ἰνδοὺς ἐχειρώσατο. ὅστις δὴ οὗτος ὁ Διόνυσος, καὶ ὁπότε ἢ ὅθεν ἐπ' Ἰνδοὺς ἐστράτευσεν, οὐ γὰρ ἔχω συμβαλεῖν, εἰ ὁ Θηβαῖος Διόνυσος ὃς ἐκ Θηβῶν, ἢ ἐκ Τμώλου τοῦ Λυδίου ὁρμηθεὶς ἐπ' Ἰνδοὺς ἧκε στρατίαν ἄγων· τοσαῦτα μὲν ἔθνη μάχιμα, καὶ ἄγνωστα τοῖς τότε Ἕλλησιν ἐπελθὼν, οὐδὲν δ' αὐτῶν ἄλλο ὅτι μὴ τὸ Ἰνδῶν βίᾳ χειρωσάμενος: *In hoc tractu, quem inter Cophenem & Indum fluvios situm ingressus est Alexander, Nysam etiam urbem conditam ferunt; & quidem à Baccho, qui eam condiderit, postquàm Indos subegerat. Quisnam verò is Bacchus fuerit*

rit, & quando, aut unde bellum Indis intulerit, conjicere non possum; sitne is qui Thebanus ex Thebis, an verò ex Tmolo Lydiæ profectus in Indos exercitum duxerit, qui cùm tot bellicosas, & Græcis tunc temporis ignotas Gentes adierit, nullam ex his præterquàm Indorum vi subegerit. At hæc ipsa ostendebant Græcos Baccho Thebano, aut Lydio expeditionem in Indos stultè tribuere; atque hinc ementitos etiam esse Macedonas, in honorem Alexandri sui intelligere licebat. Scio quidem à * viris doctis observatum, & eruditè probatum Bacchum esse Orientis Numen; sed hîc de Thebano Semeles filio agimus, quem Græci Babylonio, aut Ægyptio fortè, substituerunt. Præterea ne Orientalem quidem illum Bacchum, aut Dionysium, quisquis fuerit, Indis bellum intulisse credibile est, quod demonstrare hîc non adgrediar. Vide, si vacat, *Strabonem* Lib. XV. non procul ab initio.

3. Verùm operæ pretium est audire *Arrianum*, qui ita pergit: Πλὴν γε δὴ ὅτι ὐκ ἀκριβῆ ἐξετασὴν χρὴ εἶναι ὑπὲρ τῦ Θείυ ἐκ παλαιῦ μεμυθευμένων. τῷ γάρ τοι κατὰ τὸ εἰκὸς ξυντιθέντι ὐ πισὰ, ἐπειδὰν τὸ Θεῖον τὶς προσθῇ τῷ λόγῳ, ὐ πάντη ἄπισα φαίνεται: *Hoc tantùm censuerim neminem nimis adcuratum censorem esse oportere eorum, quæ olim de Numine fabulis prodita sunt. Si quis enim meritò non credibilia scripserit, quandoquidem*

 Deum

* *Sam. Bochart. in Phaleg. Lib. I. c. 2.*

Deum admiſcet ſermoni, non planè incredibilia videntur. Quod ſi æquum eſſet fieri, mendacio, interpoſitâ fide publicâ, conceſſa eſſet poteſtas pari paſſu cum veritate ambulandi. Mendacio enim Numen dumtaxat admiſcendum eſſet, ut ne adcuratiùs expenderetur, fidémque ſoli veritati debitam inveniret. At antiquis, inquies, fabulis ſolis is honos exhibebatur, non quibuſvis mendaciis. Verùm quo jure Veteribus mentiri licuit, poſteris non licebit? Quo jure vetera ἀβασανίστως excipi oportere à poſteris, poſteriora verò ad examen adcuratum revocari contendere poterant? Ita tamen ſentiebant Ethnici, ceteroqui non fatui, ut videre eſt ex verbis *Arriani*; cui præiverat *Diodorus* Siculus, qui Herculis hiſtoriam inchoaturus ita loquitur: * Καθόλου ἐν ταῖς ἱστορουμέναις μυθολογίαις οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου πικρῶς τὴν ἀλήθειαν ἐξεταστέον. καὶ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις πεπεισμένοι μήτε Κενταύρους διφυεῖς ἐξ ἑτερογενῶν σωμάτων ὑπάρξαι, μήτε Γηρυώνην τρίσωματον, ὅμως προσδεχόμεθα τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καὶ ταῖς ἐπισημασίαις συναύξομεν τὴν τοῦ Θεοῦ τιμήν: *Universè in fabuloſis narrationibus, non ex omni modo veritas acerbè exigenda eſt. Nam & in Theatris, cùm ſciamus, neque Centauros fuiſſe, duplici naturâ diverſorum generum conſtantes, neque Geryonem triplici corpore; tamen has tales fabulas excipimus, & plauſibus noſtris honorem Dei amplificamus.* Sic & Macedones

* *Lib. IV. Biblioth. p.* 216.

nes honorem Alexandri mendaciis amplificandum ſibi cenſuerunt ; & Scriptores eos ſequuti certatim , ex Græcanicis fabulis , Indos Alexandro blandientes induxerunt. Ejuſmodi eſt oratio , quam iis tribuit *Arrianus* , initio Libri V.

4. *Curtius* etiam noſter , de Nyſæis : † *A Libero Patre conditos ſe eſſe dicebant , & vera hæc origo erat.* Quaſi verò hoc ullo vel minimo indicio conſtaret ! *Sita eſt , ſub radicibus montis , quem* Meron *incolæ adpellant. Inde Græci mentiendi traxere licentiam , Jovis femine Liberum Patrem eſſe celatum.* Quæſiverim an *Meros* ſit vox Indica , quam Macedones Græcam μηρὸν eſſë rati ſint ? Si ſit , quidni nomen Bacchi Indicum ediderunt ? Deinde cur dictus eſt Bacchus , non ſimpliciter ἐν τῷ μηρῷ τετράφθαι , ſed ἐν τῷ τȣ̃ Διὸς μηρῷ ; Sed hæc mendacia ſunt Macedonum , & veriſimilius eſt Thebanum Bacchum , ab antiquiſſimis Thebanis Phœnicum colonis , dictum eſſe ortum *è femore Jovis* , Phœniciâ loquutione , quæ Hebræis frequens eſt , ad ſignificandum eum è poſteris Jovis fuiſſe.

5. Macedones non modò Bacchum , civem Thebanum , apud Indos notum compererunt, ſi iis credimus , ſed & alterum Numen ex eadem urbe oriundum ; Herculem , nimirum , ut jam vidimus. § *Herculis ſimulacrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum , & deſeruiſſe geſtantes*

† *Lib. VIII. c. X,* 11. § *Lib. VIII. C. XIV,* 11.

tes militare flagitium habebatur ; capitis enim ſanxerant pœnam iis , qui ex acie non retuliſſent ; metu , quem ex illo hoſte quondam conceperant , etiam in religionem , venerationémque converſo. Hæc & ſimilia habet *Curtius*, ſimilia etiam alii ; quorum nulli memorant quo nomine Indi Herculem vocitarent , quia hæc erat mera Macedonum fictio ; qui, ut Alexandrum etiam Herculi præferrent , jactabant Petram *Aornon* , quam cepit Alexander, * *ab Hercule fruſtra obſeſſam fuiſſe* , *terræque motu coactum abſiſtere.*

6. Fabulam hanc eſſe ſubolfecit *Arrianus*, ita enim de Petra Aorno loquitur Lib. IV. † Λόγος ὑπὲρ ταύτης κατέχει οὐδὲ Ἡρακλεῖ τῷ Διὸς ἁλωτὸν γενέσθαι τὴν πέτραν. Εἰ μὲν δὴ καὶ ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο ὁ Ἡρακλῆς ὁ Θηβαῖος, ἢ ὁ Τύριος , ἢ ὁ Αἰγύπτιος ἐς οὐδέτερα ἔχω ἰσχυρίσασθαι. μᾶλλον δὲ δοκῶ ὅτι οὐκ ἀφίκετο (ἀλλὰ γὰρ ὅσα χαλεπὰ οἱ ἄνθρωποι ἐς τόσον δ' ἄρα αὔξουσιν αὐτῶν τὴν χαλεπότητα , ὡς καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἂν ἄπορα γενέσθαι) ἀληθεύειν: *Fama eſt ne Herculem quidem , Jovis filium , hanc capere potuiſſe. Ego verò an Hercules Thebanus , an Tyrius , an Ægyptius ad Indos penetrarit , nihil habeo quod adfirmare poſſim. Potiùs tamen non eò penetraſſe (quæcumque enim difficilia ſunt , eorum homines difficultatem uſque adeò augent , ut ne ab Hercule quidem poſſe fieri dicant) verum eſſe crediderim.* Pro *hominibus* , debebat dicere *Græcos* , nam ex

* *Lib. VII. C. XI. 2.* † *Pag. 98.*

ex Græcorum ſermonibus nata erat hæc fabula, & fortaſſe ſoli Græci Herculi tribuebant decantatos illos labores.

7. *Eratoſthenes* * quidem *Cyrenæus*, qui omnium acutiſſimè mendacia Macedonum retexit, dicebat eos ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν γῇ βοῦς ἰδόντας ἐγκεκαυμένους ῥόπαλον, τεκμηριοῦσθαι ἐπὶ τῷδε ὅτι Ἡρακλῆς ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο: *cùm in Indorum regione vidiſſent boves, quibus clavæ inuſtæ erant, ex hoc collegiſſe Herculem ad Indos perveniſſe.* Crediderim potiùs rem totam confictam; aut ſummùm Macedonas Herculem vocaſſe Numen quodpiam Indorum; de quo nonnulla dicebantur ab Indis, ſimilia iis quæ de Thebano Hercule à Græcis jactabantur. Videnda quæ de eo habet *Arrianus* in Indicis, nam nec vacat rem copioſiùs excutere, nec ſi vacaret operæ pretium eſſet.

8. Non poſſumus ignoſcere iis, qui primi res ab Alexandro geſtas ſcripſerunt (nam minùs hac in re vituperandus *Curtius*, qui quod neſciebat dicere non potuit) quòd adpellationes Græcas, pro barbaris nominibus, paſſim habeant. Talia ſunt *Polytimetus*, † Πολυτιμητὸς, nomen fluvii Sogdianæ; § *Erymanthus*, Ἐρύμανθος, nomen fluvii Indiæ; ‡ *Dædala* regio, Δαιδάλη; §§ petra ἄορνος,

 quo

* *Apud Arrianum Lib. V. p. 103.* † *Lib. VII. C. X, 2.*
§ *Lib. VIII. C. IX, 10.* ‡ *C. X, 16.*
§§ *C. XI, 2.*

quo nomine lacus fuit in Epiro; * *Ecbolima*, nomen regionis, Ἐκϐόλιμα; aliáque id genus plurima.

9. Pro vocibus Persicis, Græci suis utebantur, quos sequutus est *Curtius*, qui nomina Græca Latinæ orationi inseruit, non secus ac si essent Persica. † *Doryphori*, inquit, *vocabantur, proximum his agmen soliti vestem excipere regalem.* Non aliter loquitur in sequentibus, prolatâ voce verè Persicâ: *Cidarin Regium capitis vocant insigne.* Paullò pòst, similiter dicit: *Quindecim inde, quas armamaxas adpellant, sequebantur.* Sic & alibi, de gente Indis finitima: § *Iter pronunciari jubet in Agriaspas, quos jam tunc mutato nomine Evergetas adpellabant; ex quo frigore, victûsque penuriâ Cyri exercitum adfectum tectis & commeatibus juverant.* At nemo nescit Cyrum Græcè non esse loquutum, & notum est ex *Herodoto* Lib. VIII. C. 85. bene de Rege meritos solitos esse *Orosangas*, Persicâ Linguâ, vocari. Non potest non mirum videri, non à *Curtio* tantùm, qui *Persepoleos* multis meminit Lib. V. c. 7. sed & ab aliis omnibus Veteribus, verum nomen priscæ Metropoleos Imperii Persici, ubique suppressum, ut nomen Græcum *Persepoleos* ei supponerent; quo factum est ut planè interciderit. Existimabat *Christ. Cellarius* fuisse id nomen *Elam*, hoc est, עילם Hebraïcè, in notis ad *Curtii* caput memoratum; nam Elymaïs

* *C. XII, 1.* † *Lib. III. C. III, 15.*
§ *Lib. VII. C. III, 1.*

maïs dicebatur tractus ille, & urbs etiam Macchabaïcorum Scriptori vocatur. Sed vix ei credere ausim. Si conjicere licet, potiùs adquieverim in conjectura *Joan. Chardini*, qui in Itinerario Persico, putat dictam *Fars-abad*, aut *Pars-abad*, hoc est, habitationem Persarum; neque enim dubium est quin se Persæ פרס *pharas* vocarint, & אבר *abad* est habitatio; quod nomen subjicitur in compositione ejusmodi nominum urbium, in Lingua Persica.

10. Rectè fecissent & Græci Scriptores & *Curtius*, si, quoniam Persica vocabula nesciebant, dixissent vocatos eos, quos diximus, nominibus Persicis; quæ idem significabant, quod vocabula Græca, quæ Persicorum loco protulerunt. Satius etiam fuisset *Curtium* Græca vocabula Latinè interpretari, ne, ab imperitis Linguæ Græcæ, Græca vocabula barbara ipsa nomina esse crederentur.

CAPUT VII.

A Q. Curtio perperam omissos esse annos & tempestates, quibus singula gesta sunt.

1. DUo sunt Historiæ veluti oculi, quorum utroque quidem demto, per densas tenebras videtur ambulare; alterutro verò, sine gravissimo incommodo, carere non potest. Alter est Geographia, quâ locorum, quorum incidit mentio, situs notatur; alter

verò Chronologia, quâ anni ab insigni Epocha numerantur, tempestatésque annorum, quibus quæque gesta sunt, studiosè adduntur. Quanti quidem momenti sit Geographia antea probavimus, cùm peccata à *Curtio*, in eam disciplinam, multa esse ostendimus. Chronologiam verò non minùs ab eo neglectam esse, hoc in Capite probabimus. Quibus ex rebus consectarium hoc colligi poterit, Curtianam Historiam multùm à forma ejus Historiæ, quæ pro exemplari scribentibus proponi queat, abesse. Scio alios è Veteribus posse proferri, qui neque annos, neque annorum tempestates usquam designarint, quíque in pretio tamen habentur. At laudentur cetera, per me licet; modò ne elevetur culpa, quâ vix major ulla esse potest in Historia. Quis enim intelligat quomodo quidpiam geri potuerit, præsertim in calidioribus oris, nisi tempestas anni indicetur? Quis constantiam ac fortitudinem militum, aut nimios calores ferentium, aut cum frigore acerrimo confligtantium? Quis ducis providentiam, in administranda re frumentaria, pabulationibúsque regendis? Quis celeritatem, quæ maxima est Imperatoris virtus, & quæ summa in Alexandro fuit, adsequatur; ubi nulla est annorum, quibus quæque gesta sunt, significatio?

2. *Curtius* tamen, in iis quidem quæ supersunt, utrumque planè neglexit, nec ex ejus Historia rerum gestarum annos & tempestates colligere licet, nisi conjiciendo, aut ex diligenti observatione eorum quæ narrat; si fortè

aliud

aliud agens quidpiam dicat, ex quo intelligere queamus tempus, quo factum est id de quo loquitur; aut denique ex ferie Historiæ. Nescio an in prioribus Libris, qui injuriâ temporum interciderunt, Chronologiam rerum ab Alexandro gestarum tradidisset; cùm tamen considero quæ supersunt, vix opinor in aliis adcuratiorem fuisse. Nam aut suis locis indicanda sunt tempora, aut nusquam. Scio à Chronologis res Alexandri in suos annos esse digestas, atque hinc lucem *Curtio* peti posse; sed tribui ei non potest, quod ex aliis potissimùm Historicis haustum est. Hîc verò tentabimus ex illo solo tempora digerere, ut adpareat & quàm neglectim, hoc in negotio, se gesserit, & quàm utile fuisset singularum rerum tempora adcuratè describi.

3. Tempore Issici prælii, ut hinc, initium faciamus, quia in superioribus nullum occurrit tempestatis anni indicium, instabat hiems; paullò enim ante prælium, suadentibus Græcis dividere copias, respondet, inter alia, Darius, * *trahendi belli vix ullam esse rationem; tantæ enim multitudini, utique cùm jam hiems instaret, in regione vasta, & invicem à suis atque hoste vexata, non suffectura alimenta.* Liquet hoc ex sequentibus, nam non multò post prælium, dicuntur § *Gangabæ*, sic Persæ vocabant humeris onera portantes, Damasco egressi, ut gazam regiam inde efferrent, *cùm frigus tolerare non possent (quippe & procel-*

* *Lib. III. C. VIII.* 8.

§ *Lib. eodem*, *C. XIII*, 7.

cella subitò nivem effuderat, & humus rigebat gelu) tum adstrictas vestes, quas cum pecunia portabant, auro & purpurâ insignes, induisse. Possemus ex *Arriano* ostendere rectè à *Curtio* tempus hîc indicatum; sed oportuit, datâ operâ, id factum, non colligendum Lectori relictum. Contigit hoc anno Periodi Julianæ 4381.

4. Postea, ut initio Libri quarti docet, Syria subacta est, tum Phœnice, exceptâ Tyro, quæ ab Alexandro obsessa est. Initium hujus obsidionis, vix ante veris initium, fieri potuit. Statuamus Martio mense inchoatam, * *Tyrus septimo mense, quàm oppugnari cœpta erat, capta est.* Itaque Septembri expugnata fuerit. Post tam difficilem, támque longam obsidionem, Alexandri exercitui aliquot diebus ad quiescendum opus fuit, præsertim cùm esset in Climate multò calidiore, quàm Macedonia.

5. Postea Alexander ivit † obsessum Gazam, quam præfectus *Betis* acriter defendit; machinísque admotis, & vi superatus est. Ponamus exercitum antea per mensem quievisse, ac proinde initio Novembris demum cœpisse Gazensem obsidionem, & per mensem unum durasse; Alexander Ægyptum, nonnisi mense Decembri, aut Januario sequentis anni, Periodi Julianæ 4383. ingredi potuerit. § *Septimo die, postea quàm à Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc castra Alexandri vo-*

* *Lib. IV. C. IV, 19.* † *Lib. IV. C. VI.*

§ *Ibid. C. VI, 3.*

vocant, *pervenit*. Non multo opus fuit tempore, ad invadendam Ægyptum, ejusque res componendas; cùm Ægyptii à Persis illico defecerint, nec Persæ Alexandri adventum sustinuerint, neque is quidquam ex patrio Ægyptiorum more mutarit. His peractis, Alexander adire Oraculum *Hammonis* statuit; quod eò faciliùs tunc fieri potuit, quòd tempus ejus itineris incidebat in finem hiemis, vel veris initium. Illo enim tempore, tolerandi sunt Libyæ calores; per quam homines Græci, adulto vere, aut æstate, impunè iter numquam fecissent. Digna res erat, quæ ab Historico notaretur; at si eam animadvertisset *Curtius*, periisset illi æstûs insoliti descriptio: * *Sol omnia incenderat, siccáque & adusta erant; cùm repente, sive illud Deorum munus, sive casus fuit, obductæ cœlo nubes condidere solem; ingens æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enim verò ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti, captare cœperunt.* *Curtius* post reditum ab Hammonis oraculo Alexandriam conditam docet Lib. IV. c. 8. quod etiam credibile est, adeóque referri res nequit ex hac narratione, nisi ad annum memoratum, qui incidit in sextum Alexandri, quamvis aliter sentiat *Jac. Usserius*, cujus Annales vide ad ann. P. J. 4382. A. Ch. 332. Rem hîc pluribus expendere non est necesse.

6. *Cur-*

* *Lib. IV. c. VII, 13.*

6. *Curtius* non addit quamdiu Alexander in Ægypto manſerit, neque quod tempus abſumſerit in itinere ad Euphratem, neque quo loco eum fluvium trajecerit. Ait dumtaxat eum *undecimis caſtris* perveniſſe ad Euphratem, ſed unde cœperit numerare caſtra non dicit. At paullò ante prælium ad Arbela, Eclipſin Lunæ * in iis locis conſpectam docet. Collegit autem † *Joſ. Scaliger* cùm ex rationibus Aſtronomicis, tum ex aliis Scriptoribus, anno Periodi Julianæ 4383. Septembris vigeſimo die, viſam; nec aliter ſentiunt *Dionyſ. Petavius* & *Jac. Uſſerius.* Igitur Alexander æſtatem abſumſerat in Ægypto, & in itinere ad urbem *Thapſacum*, ubi Euphratem tranſiit, atque ab Euphrate ad Tigrin, ultra quem, ad ortum, commiſſum eſt prælium. Factum id eſt, ut alii docent, undecimo die, poſtea quàm conſpecta eſſet Eclipſis.

7. Paullò poſt victoriam, Alexandro § tradita ſunt Arbela, hoc eſt, initio Octobris; iiſque in locis Alexander, ut quieſceret exercitus, per aliquot dies manſit. §§ *Ingruentibus deinde morbis; quos odor cadaverum totis jacentium campis vulgaverat, maturiùs caſtra movit.* Cùm jam ergo hiems inſtaret, Alexander Babyloniam ingreſſus; quod ejus exercitui multò commodius fuit, quàm ſi æſtate in fervidiores tractus iviſſet. Illic *exercitus ille domitor Aſiæ per* XXXIV. *dies ſaginatus* eſt. Igitur reliquum annum Babylone

* *Cap. X.* 2. † *De Emend. Temporum Lib. V. p.* 420. *Ed. Rover.* § *Lib. V. C. I,* 10. §§ *Ibid. II.*

ne transfegit, neque quidquam adgreffus eft, nifi fub finem Novembris, aut Decembri, vel fequente anno.

8. Initio ergo anni Periodi Julianæ 4384 aut fine antecedentis, Alexander ivit in *Satrapenen* ut habet *Curtius*, aut potiùs *Sittacenen*, ut fuadent fequentia. Regio eft inter Coffæos & Babylonios, ad ortum Tigris, * *copiâ rerum & omni commeatu abundans. Itaque diutiùs ibi fubftitit, ac ne defides otio dimitterent animos, judices dedit, præmiáque propofuit, de virtute militari certantibus.* Hîc fuerunt veluti hiberna Alexandri, in quibus milites refecit, & præter alia negotia, rei frumentariæ fine dubio providit; quamquam hæc omnia tacet *Curtius*; quafi Alexandri milites ignoraffent tempus hibernorum, & fine commeatu quocumque jubebantur iviffent. Statim poftea *Sufa* profectus eft, quæ ei funt illico dedita. Sine dubio jam ver erat, & in Climate calidiore, licèt montibus referto, nullæ ampliùs erant nives, quæ quominùs fuperarentur montes obftarent. Itaque Alexander ingreffus eft montana † *Uxiorum*, Madatémque regionis præfectum, non fine certamine, ad deditionem compulit. Illinc *quinto die* ad § *Sufidas Pylas* pervenit, quas, defendente Ariobarzane, ægrè fuperavit; unde rectà ‡ *Perfepolin* ivit, quæ ei è veftigio dedita eft.

9. Occupatâ & direptâ Perfepoli, Alexander ** *cum mille equitibus, peditúmque expedi-*

* *Cap. II,* 2. † *Cap. III.* § *Ibid.* § 17.
‡ *Cap. V.* ** *Cap. VI.* § 12.

ditâ manu, interiorem Perſidis regionem, ſub ipſum Vergiliarum ſidus petiit; multiſque imbribus & prope intolerabili tempeſtate vexatus, procedere tamen quò intenderat perſeveravit. Ventum eſt ad iter perpetuis obſitum nivibus, quas frigoris vis gelu adſtrinxerat. Quo frigore non parum vexati ſunt milites, ut multis narrat *Curtius*; qui occaſionem ejuſmodi deſcriptionum nullam prætermittit. Ex re ipſa, colligere eſt debuiſſe dicere, *ſub occaſum Vergiliarum. Plinius* Hiſt. Nat. Lib. II. c. 47. *Poſt id æquinoctium* (Autumni) *diebus ferè quatuor & quadraginta, Vergiliarum occaſus hiemem inchoat, tempus in III. Idus Novembris incidere conſuevit.* Phraſis Curtiana *ſub ipſum ſidus*, ſignificat potiùs, paullò ante exortum ſideris, quàm paullò poſt: ut alibi, apud eumdem, *ſub lucis ortum*, eſt paullò ante lucem. Quo ſenſu dixit etiam *ſub ortum diei, ſub noctem*, aliáque, quæ vide in Freinshemiano Indice. Fortè credidit *Curtius* tum oriri Vergilias, cùm occidunt; nam de ortu, ſi notum ei fuit ejus tempus, cogitare non potuit. *Plinius* ibidem: *Datus eſt huic* (ſubſolano) *exortus Vergiliarum ſub totidem partibus Tauri, ſex diebus ante Maias Idus.*

10 Alexander, eâ expeditione, reliquas partes Perſidis in poteſtatem ſuam redegit. * *Itaque trigeſimo die, poſtea quàm à Perſepoli profec-*

* *Ibidem §. 19. Mardorum ſubactionem hic malè collocat* Curtius, *cùm ſubigi non potuerint, niſi ſubactâ Hyrcania, cujus ad Caſpii maris meridiana littora, vicini erant. Ideò* Curtius *idem iterum repetit Lib. VI. c. V, 11. quaſi gemina eſſet Mardorum gens, quam unam memorant omnes alii.*

fectus erat, *eodem rediit*; hoc est, mense Decembri. Persepoli hiemavit Alexander cum exercitu, eámque incendit.

11. Anno Periodi Julianæ 4385. initio veris, Alexander Darium, cui plusquàm integrum annum ad reparandum bellum (quod observatu dignum fuit) concesserat, persequi iterum cœpit. Interea accepit varia militum supplementa, quibus imminutum exercitum præliis, belli vexationibus, morbis, & præsidiis in arcibus necessariò relinquendis ipse quoque auxit; Gazas Persicas invasit, quarum ope amplissimis præmiis suos donare potuit, & vel totam Græciam in orientem adlicere, propositâ spe mercedis; fertilissimásque Persici imperii provincias subegit, unde ei ad ulteriores eunti commeatus subvehi possent. Primùm ergo in * Mediam movit, quò fugerat Darius; † cùm verò audiret Darium in Hyrcaniam contendere, eò iter ipse quoque intendit, eúmque jam interfectum adsequutus est. Hoc initio æstatis contigisse oportet, cùm Alexander summâ celeritate Darium sequutus sit, nec totum exercitum exspectarit.

12. § *Ut primùm instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum quàm quietis otiique patientior, excepere eum voluptates; & quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempestiva convivia, & perpotandi, pervigilandique insana dulcedo, ludi-*

* *Cap. VII*, 12. † *Cap. XIII*, 2.
§ *Lib. VI. Cap. II.* 1.

que & greges pellicum , omnia in externum lapsa sunt morem. Ita cœpit vitam instituere , potissimùm post mortem Darii ; tametsi in Perside , eo etiamnum vivo , pergræcatus non semel fuerat , regiámque Orientis Persepolin ebrius combusserat. Eo loco , quo Darium adsequutus fuerat, ubi ita genio indulgebat , recensuit captivos , nobiléſque à plebeiis secrevit. Aliquot diebus ita absumtis , * *in Parthienen pervenit* , atque in urbe , *eâ tempestate clara* , *Hecatompylo* , *condita à Græcis* , *stativa habuit* , *commeatibus undique advectis*. Ortâ seditione otiosi exercitûs , eáque compressâ , castra illinc tandem mota, adultâ , ut videtur , æstate ; § *tertióque* , *per Parthienen* , *die* , *ad fines Hyrcaniæ penetrat*. Castra in valle communiuntur , ** & *quartum jam diem eodem loco quietem militi dederat* , cùm litteras Nabarzanis accepit. Inde ulteriùs in Hyrcaniam ingressus est , in qua ad autumnum mansit, ut liquet ex hisce *Curtii* verbis : §§ *præter alios commeatus* , *quorum tum copiâ regio abundabat* , *pomorum quoque ingens modus nascitur*, & *uberrimum gignendis solum est*.

14. In Hyrcania nemo occurrit , qui bellum moveret ; tamen tempore opus fuit , ut peragraretur. At Mardi vicini , vi admotâ , terrendi fuere , ut se dederent ; quibus in fidem acceptis , *** *quinto die* , Alexander *in stativa revertitur*. Huc eum invisit Thalestris, si

* *Ibid.* §. 11 , & 15. § *Cap. IV*, 2. ** *Ib.* 8.
§§ *Ib.* 21. *** *C. V*, 21.

ſi *Curtio*, & vanioribus Hiſtoricorum credamus; cujus libido Alexandrum, * *ut paucos dies ſubſiſteret*, *perpulit*; *tredecim dies in obſequium deſiderii ejus abſumti ſunt. Tum illa regnum ſuum, Rex Parthienen potiverunt.* Tametſi hæc falſa ſunt, & ficta à Græculis; tamen colligere fortè ex hiſce liceat, Alexandrum aliquamdiu in Hyrcania, poſt ſubactos Mardos, fuiſſe.

15. Ex Parthiene ivit Alexander in Bactrianam, § quam ſub finem autumni partim ſubegit, non ſine labore. In ea regione ** *jam ſtativa erant*; *cùm externâ vi non interritus modò rex*, *ſed invictus*, *inteſtino facinore petebatur*; conſpiratione, nempe, ſuorum, cujus princeps erat Philotas Parmenionis filius. Ad quæſtionem habendam, plectendóſque eos, aliquot diebus opus fuit. Jam hiems aderat, nec eo ſecius Alexander iter pronunciari jubet in Agriaſpas, in quorum fines ex Bactriana quinto die pervenir. Hos & vicinos ſubegit, ac *ſexaginta diebus gentem Evergetarum ordinavit*; in cujus agris proinde, per magnam hiemis partem, conſedit.

16. Anno ſequente, Periodi Julianæ 4386, brevi expeditione, hieme etiamnum durante, ſed in illis oris nequaquam gravi, domiti ſunt ** *Aracoſii.* Potuit tamen fieri ut, menſe Februario aut Martio, in montanis oris frigus inſolitum ſenſerint Macedones; cùm ra-

* *Ibid.* 32. § *Cap. VI.* ** *Lib. VII. c. III*, 1. & *ſeqq.* §§ *Ibid.* 4.

rarum non sit frigus hibernum interdum initio veris oriri, sed non diuturnum. Cùm ergo ver adventaret, non mirum est Alexandrum ausum esse in * *Parapamisadas* novam expeditionem suscipere; apud quos tamen, si credimus *Curtio*, initio veris (nam rerum series & verba Historici adlata id evincunt) maximo frigore vexatus est exercitus. Verùm qualecumque fuerit, diuturnum, ut dixi, esse non potuit; nec usque adeò insaniebat Alexander, cupiditate gloriæ, ut mediâ hieme, jam mortuo Dario, occupatáque longè maximâ parte, eáque ditissimâ Imperii Persici, exercitum periculis famis & frigoris, sine ulla necessitate, objiceret. Scio Bessum in vivis fuisse, sed qui non veritus erat annum integrum Dario, ad reparandum bellum, concedere; an is usque adeò timebat Bactrianæ præfectum, ut unum aut alterum mensem hiberni temporis ad quiescendum exercitui suo dare non posset? Tantopere eum festinasse, cum pernicie suorum, tam mihi credibile est, quàm Parapamisadarum regionem *gelidissimum septemtrionis axem spectare*, seu ab eo non esse remotam. Profectò & *Curtius* & Græci, quos sequutus est, tempestatis anni majorem rationem non habuerunt, quàm Climatis. Somniabant Alexandrum esse ad Caucasum montem, & quidem mediâ hieme; cúmque magna illic frigora & longas hiemes audissent esse, & rhetorico more omnia augerent, intolerandum frigus, unà cum Cau-

* *Ibid.* 6.

Caucaſo in Indiam ferè tranſtulerunt, & quidem in ea loca, in quibus Macedones potiùs præmaturum æſtum timere potuerunt.

17. Inde Alexandri * agmen proceſſit ad Parapamiſum montem, quem, ut diximus, Caucaſum vocavere Macedones, & *ſeptemdecim dierum ſpatio* eum *ſuperavit*. Aufugit Beſſus trans Oxum, & Bactriana Alexandrum excepit, qui Oxum quoque trajecit, & ad § *Tanaim* uſque, hoc eſt, Iaxartum, varias gentes ſubegit, atque in fidem accepit; ſed non ſine ſanguine & labore. Scytharum legationem deinde excepit, quos, trajecto Tanaï, invaſit, prælióque ſuperavit. In Bactrianam deinde rediit, quàm, cùm denuo rebellaſſet, recepit, ut & Sogdianam, cujus inacceſſam petram ſtratagemate ad deditionem compulit.

18. Huc uſque Hiſtoriam Alexandri perducit *Curtii* Liber VII. nullo planè indicio tempeſtatum anni addito, poſt illud quod §. 16. ex frigoris deſcriptione colligere licuit. Sed hæc, ſine dubio, æſtatem & autumnum anni memorati abſumſerunt, & fortè partem hiemis anni ſequentis. ** *Arrianus* certè Alexandrum Nautacis in Sogdiana hibernaſſe docet; *ἅμα δὲ τῷ ἦρι ὑποφαίνοντι προχωρῆσαι ὡς ἐπὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ πέτραν*, *imminente verò vere, ad Petram Sogdianam profectum.* Itaque ante hujus Petræ deditionem, collocandum initium anni Periodi Julianæ 4387.

 19. Sub-

* *Ibid. 19. & 22.* § *Cap. VI.* ** *Lib. IV. p. 91.*

19. Subactis prorsus Sogdianis & vicinis aliis populis, Alexander * *Maracanda* Bactriana metropolim repetiit, ubi stativa habuit. Illic occisus est Clitus †, & § *decem dies consumtos* ait *Curtius*. Addit illinc ** *cum parte exercitûs Hephæstionem in regionem Bactrianam missum, commeatus in hiemem paraturum*, quasi Maracanda in Bactriana non fuissent. Sed hoc omittimus, ut observemus circumstantiam, de parando commeatu in hiemem, aut omitti debuisse, aut ita exprimi, ut intelligeremus de cujus anni hieme verba fierent. Nisi enim cùm ex rebus gestis, tum ex *Arriano*, constaret integrum annum absumtum, ab expeditione in Parapamisadas ad deditionem Sogdianæ Petræ, nemo non crederet loqui *Curtium*, de hieme anni superioris. Itaque quod intra biennium confecit Alexander, id videretur, præter omnem verisimilitudinem, anno vertente gestum.

20. Captâ Sogdianâ Petrâ, §§ Massagetæ, Dahæ & ceteri Sogdiani sunt subacti. Transfugæ Bactriani & Sysimitres ad incitas sint redacti, aliáque gesta, quæ apud *Curtium* legi poterunt. † *His compositis*, Alexander *tertio mense ex hibernis movit exercitum, regionem quæ Gabaza adpellatur aditurus*. Factum hoc initio oportet anni Periodi Julianæ 4387. In itinere oppressit Macedonas gravissima tempestas, quam tumidè describit *Curtius*, ut solet. Hinc Alexander ‡ *Sacas* petiit, eorúmque

que

* *Lib. VIII, C. I, 7, 10.* § *Cap. II, 12.* ** *Ibidem.*
§§ *Lib. VIII. C. I, III.* † *C. IV. 1.* ‡ *Ib. §. 20.*

que regionem diripuit. Tum ingressus tractum, cui Cohortanus præerat, eum in fidem accepit, ejúsque filiam Roxanen duxit. Ab eo tempore, de bello Indis inferendo, cogitare cœpit; * & ne quid à tergo quod destinata impedire posset moveretur, ex omnibus provinciis triginta millia juniorum legi jussit & ad se armata perduci, obsides simul habiturus & milites. Interea rebelles nonnullos domuit, & vicinos tractus subegit. Statuere videtur *Curtius* Alexandrum, antequàm Indiam ingrederetur, delectum illum accepisse; nam § *CXX. armatorum millia* eum sequuta ad id bellum ait. Si verum hoc est, dudum antea delectum haberi jusserat, nam si ex omnibus Provinciis Imperii quod subegerat expectandi fuissent milites, per annum illic fuisset desidendum. Interim Hermolaus in Alexandrum conspiravit, & pœnas cum consciis conspirationis dedit.

21. Jam sine dubio æstas instabat, aut etiam inchoata erat, cùm Alexander in Indiam movit. §§ Multis eam expeditionem, ad devictum usque Porum describit *Curtius*; sed nullum discrimen æstivorum aut hibernorum occurrit, nec indicium temporis ullum. At cùm ampla non esset regio à Cophene ad Acesnem, & imbelles populi; non multo tempore Alexander indiguit, præsertim cum tanto exercitu, quem dividere sine periculo poterat. Itaque hæc, intra æstatem & autum-

* *Cap. V.* 1. § *Ibid* 4.
§§ *A Capite IX. ad finem Libri VIII.*

num anni memorati, fieri potuerunt. Hoc si apertè dixisset *Curtius*, gloriam Alexandri minuere fortè se existimasset; certè, quæ de nonnullorum Indorum robore & fortitudine dixit, vana visa fuissent.

22. Hibernorum hujus anni nulla apud *Curtium* mentio fit, quam crederem datâ operâ omissam, propter calorem Climatum, in quibus versabatur Alexander; si Indiæ situs *Curtio* notus fuisset, & nisi alibi, cùm in ora esset Alexander multò magis meridiem spectante, dixisset Alexandrum *ver exspectasse*, ut postea videbimus. Itaque ex rebus gestis ductâ conjecturâ, statuemus Alexandrum hunc annum & sequentem, in domandis Indis, peragrandisque eorum regionibus, absumsisse.

23. Quæ gesta sunt à domito magno Poro ea breviùs à *Curtio* narrantur, ut antea diximus; neque nos eorum epitomen hîc proponemus. Legantur Libro IX. *Curtii*, & pars eorum conferatur in annum Periodi Julianæ jam memoratum, aut omnia, si ita videatur, in annum 4388. * Cùm Alexander evectus esset in Oceanum, quadringenta stadia, ex ostiis Indi fluminis, adversum fluvium subit classis; & altero die adpulsa est, haud procul lacu salso. Leonnato deinde præmisso, ut puteos foderet, quà terrestri itinere ducturus exercitum videbatur, quippe sicca erat regio, ipse cum copiis substitit, *vernum tempus exspectans*. At satius fuisset hibernâ tempestate iter facere, per ea loca, in quibus vix ulla et

* *Lib. IX. Cap. IX, 27. Cap. X, 1. & seqq.*

eſt hiems, ſi conferatur cum Europæis, & ver æſtates Græciæ ſine dubio calore æquat. Sed, miro errore, *Curtius* credidit maritimos Indiæ tractus, in quibus verſabantur tunc temporis Macedones, ad Septemtriones ſpectare. * *Quæ propiora ſunt mari*, inquit, *Aquilones maximè deurunt*; *ii cohibiti jugis montium ad interiora non penetrant*, *ita alendis frugibus mitia.* Contrarium voluit dicere, nam auſtralibus ventis maximè uruntur littora Indiæ; iſque, jugis demum montium ſeptemtrionalium impediti, non penetrant ad Indi fontes; circa quæ loca in *Kaſſemiræ* regno, viciniſque, fertiliſſimi ſunt tractus, & Boreâ refrigerati. Hîc demum nives adſpiciuntur, nam ad auſtrum montium, quibus cinguntur, præ calore non ningit. Non minùs falſa ſunt, quæ habet *Curtius* in ſequentibus: *Adeò in illa plaga mundus ſtatas temporum vices mutat*, *ut cùm alia fervore ſolis exæſtuant*, *Indiam nives obruant*; *rurſúſque ubi cetera rigent*, *illic intolerandus æſtus exſiſtat.* Si India, tempore *Curtii* nota, fuiſſet in meridianis illis oris, ultra Tropicum Capricorni ſitis, quas navigationes noſtræ nondum adierunt, hæc poſſent ferri; ſed nemo neſcit quæcumque adiit Alexander, ea eſſe cis Tropicum Cancri; in ceteris verò Indiæ partibus, inter hunc Tropicum & Æquatorem ſitis, nullas eſſe nives.

24. In ceteris, ad mortem uſque Alexandri, narrandis, multò brevior eſt *Curtius*, ut

* *Lib. VIII. Cap. IX*, 12.

ut ex *Arriano* & supplementis Freinshemianis liquet. Sed omnia videntur geri potuisse, intra annum Periodi Julianæ 4389 & sequentem ad mensem usque Aprilem, quo mortuus Babylone Alexander, & quidem XVIII. die, feriâ quartâ, ex calculo * *Jos. Scaligeri*; aut XXII. Maii, ut vult *Jac. Usserius*, vel ad XIX. Julii, si *Dionys. Petavio* credimus.

25. Excusare quis tentet *Curtium*; eò quòd Græci Scriptores, quos sequutus est, in adnotandis temporibus adcuratiores fortè non fuerint; nec potuerit semper scire, quibus tempestatibus singula evenissent. Non negaverim quidem nonnullos Historicos Græcos diligentiores *Curtio* non fuisse; at erant libri, ex quibus quod illis, hac in parte, deerat suppleri poterat. Exstabant, tempore *Curtii*, *αἱ βασίλειοι ἐφημερίδες*, *regia diaria*, in quibus scriptum erat quid singulis diebus fecisset Alexander, & ubi fuisset. Ex iis varia proferunt § *Plutarchus* & *Arrianus*, qui post *Curtium* vixisse videntur; nam hunc sub Vespasiano floruisse credimus. Exstabant etiam *Bæton* & *Diognetus*, qui descripserant σαθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας, & quos *Plinius*, ** nostro æqualis, vocat *itinerum ejus mensores*, nec semel ad testimonium citat. Hisce uti oportebat *Curtium*, ut Alexandri tempora digereret, & si quod in Geographicis dubium occurreret, eos consuleret.

25. Scio

* *De emend. temporum Lib. V. p.* 416. § *Sub finem vitæ Alexandri.* ** *Vide* Ger. Joan. Vossium *de Hist. Græcis Lib. IV. c.* 9. *& Indicem Scriptorum à* Plinio *laudatorum.*

26. Scio etiam non per omnia consentire Scriptores, de harum rerum Chronologia; *tanta*, ut verba *Curtii* de eorum in aliis dissensu hîc ùsurpem, * *tanta*, inquam, *componentium vetusta rerum monumenta, vel securitas, vel, par huic vitium, credulitas fuit!* At illæ ipsæ discrepantiæ erant in medium proferendæ, & variantium sententiarum simillima veræ eligenda: quòd si nulla se, magis quàm aliæ, probaret, judicium cohibendum fuisset, Lectoríque rei arbitrium permittendum. Sed elegantiam sermonis, non ἀκρίβειαν narrationis, spectavit *Curtius*; ut & multi alii Veteres, qui eo nomine profectò non sunt laudandi.

CAPUT VIII.

Q. Curtium perpetuò propemodum declamatoris stylo uti.

1. HISTORICI eloquutionem oportere mediam esse, inter quotidianum sermonem & oratorium, docuerunt dudum § Magistri artis, nec opus est nos huic rei immorari. At ostendemus *Curtium* nequaquam mediam illam viam institisse, sed ferè semper declamatorem egisse; quippe qui hoc argumen-

* *Lib. IX. C. V, 21.*

§ *Vide* Ger. Joan. Vossium *Artis Hist. C. XXIX.*

mentum ſelegit, non tam ut doceret quid verum ſit in Alexandri Hiſtoria, quíſve laude aut vituperio dignum; quàm ut elegantiam ſtyli, & facultatem dicendi oſtentaret. Varia ex iis quæ jam diximus hoc ipſum comprobant, quales ſunt deſcriptiones frequentes, quæ in eo occurrunt, eæque rhetorico prorſus ſtylo expreſſæ. Sic fluvios multos, ſic moleſtiam itineris per æſtum, aut per frigus plus ſemel, & planè tumidè deſcripſit. Hoc eleganter *Lucianus* ait eſſe *ſuum ipſius negotium agere, omiſſâ hiſtoriâ*; cujus finis unicus eſt docere, non delectare verborum floſculis. Μάλιστα δὲ, inquit, σωφρονητέον ἐν ταῖς τῶν ὀρῶν, ἢ τειχῶν, ἢ ΠΟΤΑΜΩΝ ἑρμηνείαις, ὡς μὴ δύναμιν λόγων ἀπειροκάλως παρεπιδείκνυσθαι δοκοίης καὶ τὸ σαυτοῦ δρᾷν, παρεὶς τὴν ἱστορίαν. ἀλλ᾽ ὀλίγον προσαψάμενος, τοῦ χρησίμου καὶ σαφοῦς ἕνεκα, μεταβήσῃ, ἐκφυγὼν τὸν ἰξὸν τὸν ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν λιχνείαν: *imprimis verò ſibi temperandum, in deſcriptionibus montium, vel murorum, vel FLUMINUM, ne dicendi facultatem ineptè oſtentare videaris, & omiſſâ hiſtoriâ tuum ipſius negotium agere. Sed cùm illa paullùm adtigeris, utilitatis & perſpicuitatis tantùm gratiâ, mox inde digrediaris; evitato, quod in illa re eſt, glutino, & omnibus hujuſcemodi cupediis.* Quale monitum ſi animo verſaſſet *Curtius*, ſcopulum in quem nimis ſæpe impegit vitaſſet. Sunt & alia, in eodem libello *de Conſcri-*

ſcribenda Hiſtoria, ex quibus *Curtium* caſtigare licet.

2 Ejus hiſtoria in duas veluti partes poteſt dividi; quarum altera ipſius Hiſtorici verba complectitur; altera verò orationes, quas ſcripſit ſub eorum perſona, quos loquentes inducit. Utrobique autem haud paullò meliorem declamatorem ſe præſtitit, quàm Hiſtoricum; qui non ſcribit quæ ipſe dixiſſet, ſi rebus interfuiſſet, ſed quæ re verâ dicta ſunt, aut eorum ſententiam. Si ergo oſtenderimus, in utraque parte, *Curtium* declamare, potiùs quàm narrare; hoc præſtiterimus, quod in inſcriptione hujus Capitis polliciti ſumus.

3. Ut à narratione initium faciam, paucula dumtaxat exempla proferam, monitus enim Lector alia facilè inveniet. *Primò*, non contentus eventus narraſſe, exclamationes non breves, ſed ſat prolixas eis ſubjicit. Ita narratâ alterâ Darii, ab Alexandro victi, clade; * *Quis tot*, inquit, *ludibria fortunæ; ducum, agminúmque cædem multiplicem; devictorum fugam; clades nunc ſingulorum, nunc univerſorum, aut animo adſequi queat, aut oratione complecti? Propemodum ſæculi res, in unum illum diem, fortuna cumulavit.*

4. *Secundò*, nimis frequentes ſunt, apud eum, hyperbolæ, nec eæ modeſtæ, ſed ſæpe Poëticæ. Sic poſtquàm recenſuit copias Darii: *Bactrianos & Sogdianos, & Indos, ceteróſque rubri maris adcolas, IGNOTA etiam ipſi*

* *Lib. IV. c. XVI*, 10.

ipsi gentium nomina , festinatio prohibebat acciri. * Est hoc nimis hyperbolicum, *gentium nomina ignota* earum Regi, præsertim in narratione. Præterea nullos meliùs fortè norat Darius, quàm rubri maris adcolas; cùm non multùm abessent Babylone, Susis, ac Persepoli regiis urbibus. Sed illi remotissimi erant à loco, in quo declamitabat *Curtius*, eíque parum noti; quo factum ut Persarum Regi imprudens suam ipsius ignorantiam tribuat.

5. Mortuam uxorem Darii, non modò lacrimulâ dignatur Alexander, quod multùm fuit, sed luget quasi matrem; usque adeò verum est, declamatoribus modicum nihil placere! † *Rex haud secus*, inquit noster, *quàm si parentis suæ mors nunciata esset, crebros edidit gemitus, lacrimísque obortis, quales Darius profudisset, in tabernaculum, in quo mater erat Darii defuncto adsidens corpori, venit. Hîc vero renovatus est mœror, ut prostratam humi vidit——Crederes Alexandrum inter suas necessitudines flere, & solatia non adhibere sed quærere, cibo certè abstinuit*, &c. Nemo non videt hæc nimia esse; quòd si Alexander usque adeò humanus erat, debuisset ad virum uxorem remittere, ad patrem filias, ad filium matrem, quod tamen non fecit. Certè mulieres Darium non adjuvissent, ad bellum reparandum. Nimis durus, hac in re, fuit Alexander; in lacrimis verò, nimis humanus.

6. Ad

* *Lib. III. C. II, 9.* † *Lib. IV. C. X, 20.*

6. Ad alia Hyperboles exempla digitum tantùm intendam, ne Scriptorem, omnium manibus tritum, tædiosè exſcribere videar. Adito ergo deſcriptionem ſitientium Lib IV. Cap. XVI, 12. & ſeqq. obſidionis Tyri Lib. IV. Cap. II. & *ſeqq.* & lege quæ de ea habet *Arrianus* ſub finem Lib. II. itineris per montes Perſidis Lib. V. Cap. IV. quam confer cum *Arriano* Lib. III. pag. 65. pugnæ quam edidit Alexander in Oxydracarum urbe Lib. IX. C. V. aliáque ſimilia, ubi magna Hyperbolicarum loquutionum ſeges

7. *Tertiò*, non Hyperbolas modò Poëticas adhibet, ſed etiam aliquando intolerando prorſus tumore turget, ut ferè neſcias quid ſibi velit. Tale eſt quod habet in Alexandro, ab Hammonis oraculo reduce: * *Memnonis, Tithoníque celebrata regia vetuſtatis avidum trahebat penè* EXTRA TERMINOS SOLIS. Memnonis regia illa Thebis erat, in ſuperiore Ægypto, nec procul inviſenda. Dein quid eſt *extra terminos Solis*? Debuiſſet potiùs dicere *intra terminos Solis*, hoc eſt, intra Tropicos, nam in meridiem eundum erat, quamquam, ut dixi, non procul. Verùm in animo habebat † Virgiliana illa:

——— *jacet extra ſidera tellus,*
Extra anni, Solíſque vias.

Sed *Virgilius* intellexit occiduos Africæ tractus, & Poëtæ condonantur, quæ in Hiſtorico non feruntur.

8. Tu-

* *Lib. IV. C. VIII, 3.* † *Æneid. VI, 795.*

8. Tumidiſſima eſt deſcriptio imbris & frigoris, Lib. VIII. C. IV. quam non exſcribemus. Poſtquàm fulmina, imbrémque & grandinem ſimul cadentia deſcripſit, ita pergit: *Ergo, ordinibus ſolutis, per totum ſaltum errabundum agmen ferebatur; multique priùs metu quàm labore defatigati, proſtraverunt humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris, concreto gelu, adſtrinxerat.* Non dicam rarò tum cadere grandinem, rarò pluere, rarò fulmina delabi, cùm tantum poteſt oriri frigus, ut imber concreto gelu adſtringatur; ſed quæram quî milites uſque adeò procellâ terreri poſſent, ut ſolo metu defatigarentur, & animum deſponderent; deinde quodnam hoc ſuffugium eſſet contra frigus, jacere humi, quam contexit glacies? Hæc certè, præter tumorem, ſonitúmque inanium verborum, nihil habent; ſed deteriora ſunt ſequentia: *Alii ſe ſtipitibus arborum admoverant, id plurimis & adminiculum & ſuffugium erat. Nec fallebat ipſos morti locum eligere, cùm immobiles vitalis calor linqueret; ſed grata erat pigritia corporum fatigatis, nec recuſabant exſtingui quieſcendo.* Quaſi verò malint homines frigore mori ſtantes, quàm incedere, aut è ſilicis venis ignem excitare! *Quippe non vehemens modo, ſed etiam pertinax vis mali inſiſtebat.* Frigus, nimirum, ut videtur, quod facile fuit igne vincere, aut per aliquot horas præſertim incedentibus ferre. At *lucem naturale ſolatium, præter tempeſtatem haud diſparem nocti, ſylvarum quoque umbra ſuppreſſerat.* Erátne umbra hæc truncorum, & ra-

mo

morum fine frondibus? Certè non alia esse potuit, tempestate anni, quâ milites, in frigida regione, si cum India conferatur, nati, innumeris laboribus indurati, frigore exanimabantur. Verùm quî tanta esse poterat arboribus foliis nudatis, *ut lucem supprimeret?* Oblitus erat *Curtius*, tempore, quo foliis vestitæ sunt arbores, tantum frigus non oriri. *Rex unus* (nam solus, in tanto exercitu, frigore non obtorpuerat) *tanti mali patiens.* Sed quid tandem factum, in illa calamitate? Audi Rhetorem: *Ceterùm efficacior in adversis necessitas, quàm RATIO, frigoris remedium INVENIT; dolabris enim silvas sternere adgressi, passim acervos struésque accenderunt.* Annon videntur Macedones similes hominibus, primùm ex terra editis, qui nesciunt quî frigus expelli possit, & casu, potiùs quàm ratione, artem excitandi ignis, & se se calefaciendi inveniunt? Debuisset noster hisce omnibus τερατολογίαις addere, non ab hominibus, qui frigentes licèt ea de re ne cogitabant quidem, sed fulmine accensum esse ignem, ut apud primos homines, quibus

*Fulmen * detulit in terras mortalibus ignem*
Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor.

Sic tumidus stylus tandem, tumore suo, fit frigidus. Sed, quod miremur, alibi etiam *Curtius* circuïtione usus est, ad dicendum fri-

* *Lucretius. Lib. V.*

gentes Macedonas ignem accendisse: * *Fortè castris*, inquit, *ante mœnia ipsa in silvestri loco positis, nocturnum frigus vehementiùs quàm aliàs horrore corpora adfecit, opportunùmque remedium ignis oblatum est. Cæsis quippe silvis flammam excitaverunt, quæ igni alita oppidanorum sepulcra comprehendit.* Alius dixisset, cùm eâ nocte insolitum frigus ortum fuisset, Macedonas solito etiam majores ignes accendisse. At noster, dum rem humilem vult rhetorico stylo nimiùm extollere, in frigus incidit. Quid est *flamma igni alita*? † *Tanaquillus* quidem *Faber* legit, *lignis alita*; sed hoc quoque frigidum esset, nam quid opus est dicere flammam *lignis ali*? quis hoc ignorat? Sed ut redeamus ad prioris frigoris descriptionem, sequentia omnem τερατολογίαν superant: *Memoriæ proditum est quosdam adplicatos arborum truncis, & non solum viventibus, sed inter se conloquentibus similes esse conspectos durante adhuc habitu, in quo mors quemque comprehenderat.* Frigus, nimirum, hoc, in Indiæ silva, Arctoo frigore multò majus, idem poterat, ac Medusæ caput, efficere, ut homines stantes, momento temporis, in statuas mutarentur; &, quod multò mirabilius est, ut qui stare poterant, incedere nollent, malléntque ita perire, quàm accendere ignem. In sequentibus, credo esse mendum; nisi calamus etiam *Curtii*, dum hæc scriberet, obriguerit. *Fortè Macedo, gregarius miles, séque & arma sustentans tandem in castra perveneral*

* *Lib. VIII. Cap. X, 7.* † *Ep. Crit. P. I. Ep. LV.*

nerat. Nihil frigidius additione illâ, *ſéque & arma ſuſtentans*; poterátne gregarius miles incedere, niſi *ſe & arma ſuſtentaret*? Editio *Barthol. Merulæ* rectè habet: *vix ſéque & arma ſuſtentans*, ſive ex Codice MS. ſive ex conjectura. Sunt & alia, quæ meritò in hac deſcriptione carpi queant; ſed quæ diximus rem, quam hîc ſpectamus, in clara luce collocant. Hanc animadverſionem claudemus, veriſſimo judicio eximii *Critici*: * Ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές.

Κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις καὶ δήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον. οὐδὲν γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ: *Videtur omnino tumor inter ea eſſe, quæ difficillimè vitantur. Quicumquè enim ejus ſunt indolis ut granditatem ſtyli adfectent, dum verentur ne infirmitatis & ſiccitatis damnentur, neſcio quomodo in hoc ipſum delabuntur, ſequuti hoc dictum*; magnis excidere peccatum nobile eſt. *Malus vero eſt tumor, & corporis & orationis, fungoſus eſt & vero ſucco deſtitutus, & aliquando etiam in con-*

* *Longini de Sublim. Cap. III. §. 9.*

contrarium nos conjicit. Hydropico enim, aiunt, nihil est siccius.

9. *Quartò*, qui granditatem styli nimiùm captant, ii ut plurimùm frequenter in ἄκυρα incidunt; qualia in *Curtio* plura animadvertimus, ex quibus pauca proferemus. Librum V. ita inchoat: *Quæ interim, ductu imperióque Alexandri, vel in Græcia, vel in Illyriis, ac Thracia gesta sunt; si quæque suis temporibus reddere voluero, interrumpendæ sunt res Asiæ.* Qui Latinè sciunt, ii norunt ea dici geri *ductu, imperióque* ducis, quæ ipse præsens gerit; *auspiciis* verò, quæ per legatos; quam vocem hîc adhibitam oportuit, cùm sermo sit de rebus ab Antipatro gestis, dum Alexander in ultima Asia esset. Ipse *Curtius* se damnabit, prolato loco ex Lib. VI. C. III, 2. ubi de his ipsis rebus ita loquitur: *Ut omittam Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponnesum; quorum alia ductu meo* (præsens, nimirum) *alia imperio, auspicióque perdomui.* Sed & hîc mallem omissam esse vocem *imperio*, quæ vix differt à *ductu*. Vide, de discrimine *ductûs* & *auspiciorum*, *Just. Lipsium* de Milit. Romana, Lib. II. Dial. 12.

10. Lib. IX. Cap. XIV, 24. ita loquitur: *Momento temporis, repressus est imber, ceterùm adeò spissæ intendere se nubes, ut conderent lucem, vixque conloquentium inter ipsos facies noscitaretur.* Propriè dicendum fuit *nebulas*, nam *nubes* altiores sunt. Scio à Poëtis hæc misceri, sed non sine ἀκυρολογίᾳ,

quæ

quæ Hiſtorico minùs licita eſt. *Iſidorus* Lib. XIII. C. 9. *Nebula inde dicta, unde & nubila, ab obnubendo, hoc eſt, operiendo terram, ſive quòd nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes —— Nebulæ autem ima petunt, cùm ſerenitas eſt; ſumma, cùm nubilum.* Sic *Livius* Lib. XXXVII. Cap. 41, 2. Nebula *matutina, creſcente die, levata in* nubes, *caliginem dedit.*

11. Eſt ἄκυρον frequentiſſimum in *Curtio*, quo * *regia* pro tentorio regis dicitur; cùm certum ſit ſubaudiri *domum*, quæ vox Latinè de tentorio à nemine dicatur. *Paulus* Diaconus: *Regia; domus ubi rex habitat.* Præſtitiſſet ergo dicere ſemper regium tentorium, aut prætorium.

12. Sed nulla eſſet ἀκυρολογία minùs tolerabilis, ſi locus ſanus eſſet, quàm quæ eſt Lib. IX. C VII, 16. ubi ita de Dioxippo: *Pugil nobilis, & ob eximiam virtutem virium Regi pernotus & gratus.* Nemo umquam, ut puto, dixit *virtutem virium*: ſed cùm legatur in Palatino MS. *virium magnitudinem*, reſcribendum omnino crediderim: *eximiam virtutem, viriúmque magnitudinem.* Sic de Dioxippo, ejúſque adverſario loquitur *Diodorus* Siculus, Lib. XVII. p. 567. ἀμφοτέρων δὲ τῇ τε τοῦ σώματος ῥώμῃ, καὶ τῇ τῆς ἀλκῆς ὑπεροχῇ θαυμαζομένων οἱονεὶ τὶς θεομαχία μέλλουσα γίνεσθαι προσεδοκήθη: cùm

* *Vide Lib. IX. C. V, 30.*

cùm uterque , propter vires corporis , & eximiam fortitudinem , admirationi esset , quasi futura quædam Deorum pugna exspectabatur. Scio *virtutem* interdum dici proprietatem & efficaciam, ut quando de *virtutibus* herbarum, aut medicamentorum sermo est ; sed *virtutem virium* neminem alium dixisse puto. Hac unâ ratione, defendi hæc loquutio possit , si dicatur esse Hellenismus ; quia , apud Græcos , dos quævis ἀρετὴ dicitur , & fortè dici queat διὰ τὴν διαφέρουσαν ἀρετὴν ἰσχύος , *propter eximiam virtutem virium* , ut *Plato* dixit Lib. X. δι᾽ ἀρετὴν πολιτείας, *propter præstantiam formæ reipublicæ* , non procul ab initio. Sed Hellenismos non usque adeò sectari videtur *Curtius* , ut propterea inusitatum , apud Latinos, loquendi genus adhibuerit.

13. *Quintò*, * quo vitio declamatores ævi illius laborabant , *Curtius* est nimius in sententiis , quas non modò in orationibus , sed & in narratione & obliquas , & directas passim ingerit. Harum exempla non proferam, cùm ubique occurrant , atque ex majusculis litteris , quibus in adcuratioribus editionibus sunt expressæ , vel à pueris dignosci queant. Hoc tantùm dicam, ne nimia directarum copia Lectori displiceret , *Curtium* interdum obliquas interponere , quæ pænè vi in eam formam detortæ sunt. Sic Lib. X. C. I, 6. de iis qui Parmenionem occiderant , quique ob alia scelera apud Alexandrum accusabantur : *Plerique amicorum Alexandri ——— læti*

reci-

* *Vide* Quintilianum *Lib. IX. C. 5.*

recidisse iram in iræ ministros, nec ullam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam. Directa sententia est: *NULLA potentia scelere quæsita cuiquam est diuturna*; quâ egregius sensus rectè exprimitur. Sed ut obliqua fiat, & uni eventui aptetur, debent voces *universales*, ut cum Logicis loquar, in *singulares* mutari, aut omitti. Itaque dicere debuit *Curtius*: *læti recidisse iram in iræ ministros, & potentiam scelere quæsitam illis non fuisse diuturnam.* Alioquin *universalibus* vocibus expressa, quamvis in obliquam formam inflectatur, *eminet extra corpus orationis*, nec *intexto vestibus colore nitet.*

14. Hæc & similia digna sunt, quæ diligenter animadvertantur; ne talibus locis vim inferamus, quòd ejusmodi gnomæ non satis commodè expressæ sint. Exempli gratiâ, ita *Curtius*, de fuga exercitûs Darii, post prælium ad Issum commissum: * *Tum verò ceteri dissipantur metu, & quà cuique patebat ad fugam via, erumpunt; arma jacientes, quæ paullò antè ad tutelam corporum sumserant; adeò pavor etiam auxilia formidabat.* Quædam editiones Batavæ habent *formidat*, quo modo etiam ex conjectura legendum censet vir acutissimus † *Tan. Faber.* *Est enim*, inquit, *gnome, quæ ad omnes omnium temporum homines pertinet; qui metu correpti præsidia sua abjiciunt, quæ retinere debuerant.* Sed similis ratio suaserit, emendandum etiam esse locum superiorem, quod nemo audeat.

* *Lib. III. C. VI, 12.* † *Ep. LI. P. I.*

15. Ut nunc ad orationes veniamus, quas directas plurimas habet *Curtius*, ut vix totidem alibi occurrere in tam parvo volumine existimem; ante omnia, profiteri necesse habeo me esse in eorum sententia, qui in Historia gravi orationes omnes & directas & obliquas omittendas censent; nisi extent, aut earum sententia certissimè sciri possit. * Scio quid viri eruditi scripserint, ut ostenderent licere Historico orationes tribuere iis, quorum res gestas scribit; non quales habuerint, sed quales habere potuerint, aut etiam, judice Historico, debuerint, ad res ipsas quod adtinet; quamquam fatentur, plerosque omnes, qui loquentes inducuntur, eloquentiâ, & ingenio nequaquam Scriptorem æquasse. Scio etiam plerosque ex Veteribus ejusmodi orationes Historiis suis inseruisse. Sed, si verum amamus, elegantia orationum, quas in iis legimus, judicio eorum, qui eas in Historia probant, præstigias fecit; nam nulla ratio est, quâ possit homini Veri amanti persuaderi, in hac re, licere Historicis ementiri. Neque enim multò minus mendacium est, inducere hominem dicentem quod non dixit, quia dicere potuit; quàm describere facientem, non quod fecit, sed quod poterat facere. Si credibile sit eos, quorum vitæ, aut res gestæ litteris mandantur, rationibus quibusdam usos, aut permotos fuisse, quas Historici commenticiis illis orationibus intexunt; eas proferat ipse Historicus suo nomine, moneátque Lectores se

* *Vide* G. J. Vossium *in Arte Historica Cap.* XX. & XXI.

ſe exiſtimare has, aut ſimiles fuiſſe rationes; quibus ii, de quibus ſcribit, adducti fuerint ad ea gerenda quæ fecerunt. Quod cùm fit, nemo queri poteſt ſe falli, quamvis fortè in Hiſtorico majus judicium, aut acumen deſideret; neque ex rationibus ita expoſitis aut minor lux Hiſtoriæ oritur, aut tenuior utilitas ad Lectores redit: nihil enim in orationibus directis dici poteſt, quod non æquè commodè exprimatur, in obliqua rationum expoſitione.

16. Tantùm abeſt, ut Veritati quæ ſola in Hiſtoria ſpectanda eſt, quaſi potiſſimus ſcribentis finis, ſatisfiat fictis orationibus, ut ne veriſimilitudo quidem ſervetur. Nam quid abſurdius fingi poteſt, quàm idiotas, aut barbaros, inducere loquentes æquè eleganter & disertè, ac ſi per multos annos Rhetoricæ operam dediſſent? Quid ineptius ac putidius, quàm omnes, qui loquentes inducuntur, æquè eloquentes videri? Hoc autem animadvertet, quiſquis orationes directas, non modò *Curtii*, ſed quorumvis Hiſtoricorum leget. Si conſuetudo hæc toleranda ſuadet, at ratio, verique, imò & decori ſtudium ferri non poſſe clamant; querentúrque ſemper Veritatem, ornamentis Mendacii ita corrumpi, non illuſtrari.

17. Præterea hac quoque ratione fit, ut contra decori leges, ab imprudentibus Hiſtoricis, graviſſimè alio modo peccetur. Rectè monuerat *Calliſthenes*, ut docet *Athenæus* de machinis, p. 2. Ed. Par. *eum, qui ſcribere aliquid inſtituit, à perſona minimè aberrare debe-*

re, ſed ſermones cùm perſonæ, tum rebus convenientes adhibere. Δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ ἀςοχεῖν τȣ̃ προσώπȣ, ἀλλὰ οἰκείως αὐτῷ τε καὶ τοῖς πράγμασι τȣ̀ς λόγȣς θεῖναι. Sed cùm omnibus ſuam eloquentiam commodent, non modò doctos & indoctos pari dicendi facultate inſtructos producunt; ſed etiam cùm ſit unum Hiſtorico ingenium, quod non facilè alienos mores induit, eóſque diverſiſſimos; omnes quibus orationes mutuas dat, ii ex indole non ſua, ſed Scriptoris, loquuntur. Apud *Curtium* omnes ſunt declamatores, qui Scriptoris ingenio ſapiunt, non ſuo. Darius declamat, Alexander declamat, milites ejus declamant; * Scythæ ipſi, omnium litterarum rudes, rhetorico calamiſtro inuſti in medium prodeunt. Hoc in memoriam mihi revocat familiam illam, quæ tota cantabat. Pedes abluentes convivis, & paronychia tollentes, in hoc tam moleſto officio, obiter cantabant. Potionem poſcentem paratiſſimus puer non minùs acido cantico excipiebat; & quiſquis aliquid rogatus erat ut daret. Pantomimorum, non patris familiæ, triclinium crediciſſes. Sic, apud *Curtium*, omnes ſunt diſerti, & Rhetores; omnes gnomas multas, vel minimâ loquendi occaſione oblatâ, profundunt.

18. Sed & ſenſim, cum hiſce figmentis, ſubit major fingendi licentia. Qui adſueti ſunt ſuum ingenium, ſuámque dicendi facultatem loquentibus commodare, iidem paulla-tim

* *Lib. VII. c. 8.*

tim prudentiam res gerentibus mutuam dant, circumſtantiáſque, pro ſua ſapientia, addunt, quando in antiquiorum Scriptis eas non inveniunt; ut ſic tandem Hiſtoria in Mileſiam fabulam, magna ex parte, mutetur. Quòd ſi contingat Scriptorem non ſatis eſſe peritum rerum, temporum aut locorum, non mendacia modò, ſed repugnantia naturæ rerum ab eo proferuntur. Vîſne exemplum ex *Curtio*? En tibi duplex, & quidem inſigne Lib. X. Cap. I, 24. Orſines, Perſagadarum Satrapa, dicitur *Regi cum omnis generis donis, non ipſi ea, ſed etiam amicis ejus, daturus occurriſſe:* cúmque hos *donis ſuper ipſorum vota coluiſſet, Bagoæ ſpadoni, qui Alexandrum obſequio corporis devinxerat ſibi, nullum honorem habuit, admonitúſque à quibuſdam quàm Alexandro cordi eſſet, reſpondit:* amicos Regis, non ſcorta, ſe colere; nec moris eſſe Perſis mares ducere, qui ſtupro effœminarentur. *Quibus auditis, ſpado potentiam flagitio & dedecore quæſitam, in caput nobiliſſimi & inſontis exſeruit.* Generoſum profectò eſt hoc reſponſum Orſinis, & dignum etiam Macedone; ſed ita loqui non potuit homo Perſa, qui ſciebat Darium alii Bagoæ regnum debuiſſe, & cum memorato conſueſſe. Quibus perſuadere poſſet *Curtius*, nobilem Perſam, & ad ampliſſimos honores evectum, id ignoraſſe quod * multi Græci ſcripſerunt, ipſéque adeò *Curtius* litteris prodidit? Ita enim loquentem inducit Alexandrum Lib. V. Cap. III,

* *Vide Supplementorum Freinshemianorum Lib. II. C. I, 1.*

III, 12. *Ne Darius quidem hereditarium Persarum cepit Imperium; sed in sedem Cyri, beneficio* BAGOÆ, *hominis castrati, admissus.* Capite sequente §. 10. in litteris Nabarzanis, legimus, *Darium, cùm occidisset Bagoam, hac excusatione satisfecisse popularibus, quòd insidiantem sibi interemisset.* Postea Cap. V, 23. inter dona, quibus Nabarzanes Alexandrum placare conatus est, dicitur fuisse *Bagoas specie singulari spado, atque in ipso flore pueritiæ; cui & Darius fuerat adsuetus, & mox Alexander adsuevit.* Fuerat etiam *Teridates*, puer Eunuchus, *Artaxerxi* in deliciis, ut docet *Ælianus* Var. Hist. Lib. XII. Cap. I. in Aspasiæ historia. Nemo jam non videt *Curtium* finxisse responsum rei ipsi contrarium, dum vult homini è posteris Cyri diggna tantâ nobilitate verba commodare; aut summùm alium non prudentiorem exscripsisse.

19. Sed & Alexandro dum providentiam suam mutuam nimis benignè dat, stultè se se eum gerentem inducit; quod profectò fieri non potuit, in re usque adeò tunc temporis Macedonibus explorata. Alexander, paullò ante mortem, infinita animo complexus, statuerat omni ad Orientem maritimâ regione perdomitâ, ex Syria petere Africam Carthagini infensus; tum alia facere in Occidente, quæ memorat *Curtius* Lib. X. C. I, 17. Quam expeditionem animo conceptam ut exsequi posset, *Mesopotamiæ prætoribus imperavit, materiâ in Libano monte cæsâ, devectâque ad urbem Syriæ Thapsacum, ingentium carinas navium*

vium ponere; *ſeptiremes omnes eſſe*, *deducíque Babylonem.* Non dicam mandari potiùs hoc debuiſſe Syriæ Prætori, in cujus præfectura ſitus erat mons Libanus; ſed quis non videt ineptire noſtrum Rhetorem, qui * ſeptiremes in Euphrate inſtituit, ut ex Syria petat Africam, quâ mari interno obtenſa eſt? At eam claſſem paratam fuiſſe in Arabas, útque coloniæ circa Sinum Perſicum mitterentur, docet *Arrianus* Lib. VII. Verùm hoc fortaſſe vult *Curtius*, hiſce verbis: *omni ad orientem maritimâ regione perdomitâ*, quibus verbis deſignari poteſt Arabia. Verùm digna res erat, quæ pluribus exponeretur, ut omnis ambiguitas tolleretur; alioquin ea peccavit *Curtius* in Geographiam, quæ facilè perſuadent eum credidiſſe ex Euphrate poſſe, breviſſimâ viâ, Carthaginem navigari. Certè hoc cum voluiſſe ſuadet magnitudo navium, quarum hîc meminit; majoribus enim non ſolebant vulgò navigare mare mediterraneum, nec aptæ erant Euphratis & Tigridis alveis.

20. Hæc de *Curtii* ſtylo dicenda habebamus, quæ pluribus exemplis illuſtraſſemus, & copioſiùs perſequuti eſſemus; niſi ejus Hiſtoria omnibus manibus verſaretur, & quæ diximus adeò eſſent manifeſta, ut quicumque Latinè ſciunt ea ſic, ut demonſtravimus, ſe habere nullo negotio videre poſſent. Nec tamen nos elegantiæ ejus ſtyli, & ſententiarum

* *Qui ſciunt quid ſit ſeptiremis, Euphratem tantas naves ferre potuiſſe non facilè concedent. Maximas quinqueremes memorat* Arrianus, *eáſque tantum duas, p.* 161. *Lib. VII.*

rum quidquam detractum imus, aut propterea minùs sumus adolescentibus ejus legendi auctores; modò eum quasi Rhetorem habeant, cujus lectione stylus expoliri potest, & adsurgere, si necesse sit, atque ex quo egregias sententias excerpant, quamquam nimis crebras, & alienis locis positas; non quasi Historicum, Veri studiosum, cui adcredere possint, aut quem liceat, in Historia scribenda, per omnia imitari, si quis eò studia sua convertet.

CAPUT IX.

Q. Curtium laudatorem potiùs esse ambitionis nimiæ Alexandri, quàm vituperatorem. Egregia de illa Senecæ & Lucani loca.

1. CUM Historia scribatur, non delectandi causâ, sed docendi; ejus Legibus cautum est, ut Historici vitia, de quibus loquuntur, aut disertè damnent, aut ita describant; ut intelligant Lectores vitia esse, bonis omnibus diligenter fugienda. Nec ea vitia dumtaxat intelligenda, quæ aperta sunt, sed etiam quæ specie virtutum induta minùs perspicaces fallunt. Inter priora fuerunt ebrietas, superbia, crudelitas, quæ in Alexandro, post superatum Darium, se se exseruerunt, & quæ non rarò castigavit *Curtius*. Sed posterioris generis fuit illa inexstincta regnandi cupidi-

piditas, quâ Alexander, non modò Persis, sed & innumeris pacatis Gentibus, quæ nullâ ratione eum læserant, imò ne quidem noverant, bellum intulit. In eo adfectu, superbia, injustitia, crudelitas, ignorantia sui, conjunctæ sunt cum juris divini & humani tanto contemtu, ut vix ullum sit deterius, atque exitialius vitium. Hoc factum ut innumeræ innocentissimæ familiæ, urbes, nationes ab Alexandro sint bello vexatæ, direptæ, & aliquando ad internecionem deletæ. Superbis, libidinosis, avaris & crudelibus militibus ac præfectis, gentes maximæ, hoc vitio, omnibus calamitatibus impunè mactandæ traditæ sunt. Attamen Græci Scriptores hæc scelera, atque latrocinia tantùm abest ut damnent; ut consceleratum Regem, crudelissimúmque exercitum, nobis, quòd audacter hæc omnia fecerit, quasi heroas quosdam describant; nec ab eorum sententia discrepat *Curtius*, qui ubique quantopere hæc admiraretur ostendit. Quod si Ethicæ Philosophiæ tantam operam dedisset, quantam dedisse videri voluit, frequenti illo moralium gnomarum usu, quas ubique adhibet, numquam passus esset à Græculis sibi fucum ita fieri; numquam, cum vulgo, usque adeò desipuisset, ut horrenda facinora Virtutis veste indueret, & laudibus ornaret. Hac in re, etiam agnoscere licet declamatoris ingenium, quod speciosa sectatur, & vulgo plaudenda, potiùs quàm vera & sapientibus placitura.

2. Dixerit hîc fortè quispiam, nos ea postula-

tulare ab Ethnico, quæ ſupra cognitionem Ethnicorum erant poſita Quod meliùs confutare non poſſumus, quàm adlatis Ethnicorum teſtimoniis, qui *Curtio* antiquiores erant. Eorum hac de re judicia digna ſunt, quæ & hîc & alibi legantur; nam & hodie multi Chriſtiani vix *Curtio* oculatiores ſunt. Igitur ea integra proferre non gravabimur.

3. Auctor eſt * *Plutarchus*, *Ariſtotelem* nonnulla ſcripſiſſe ad Alexandrum, ut ſuperbiam ejus retunderet, quæ utinam integra exſcripſiſſet; ex iis enim clariùs adpareret quid de eo ſenſerit Philoſophus, cui notiſſimus erat. Quæ profert ea ſunt ſubobſcura, ſed fortè datâ operâ, ad veſanum juvenem, ſcripſerat obſcuriùs *Ariſtoteles*. Οὐ μόνον, ἔφη, τοῖς πολλῶν κρατοῦσιν ἐξεῖναι μέγα φρο εῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ θεῶν δόξας ἀληθεῖς ἔχουσι. χρήσιμα δὲ καὶ πρὸς πολεμίους καὶ πρὸς ἐχθροὺς τὰ τοιαῦτα.

Δυστήνων δέ τε παῖδες ἐμῷ μένει ἀντιόωσι.

Καὶ περὶ τοῦ Περσῶν βασιλέως, μεγάλου δὲ καλουμένου, ὁ Ἀγησίλαος, τί δ' ἐμοῦ γε μείζων ἐκεῖνος, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος; *dixit non his tantùm, qui magnum tenerent imperium, permiſſum eſſe magnificè de ſe ſentire; ſed his etiam, qui veras opiniones de Diis haberent. Utilia ſunt etiam adversùs hoſtes & inimicos iſthæc:*

Progna-

* *De ſui laude p. 545. T. II.*

Prognatos miseris nostræ sors objicit hastæ.

Et de Persarum Rege, qui magnus vocabatur, Agesilaus: qui, inquit, major me est, nisi & justior? Duo hisce, si quid judico, significare voluit *Aristoteles*; primùm eos non posse gloriari, qui amplissima imperia subegissent, quemadmodum Alexander; nisi pietatem erga Numen colerent, quæ in illo nulla fuit, cùm Diis æquari vellet; deinde nullâ laude dignos esse eos, quibus regna maxima parêrent, nisi simul benefici & justi essent; quorum neutrum fuit Alexander. Si enim beneficentiam ejus comparemus cum calamitatibus, quas innocuis intulit; numquam effugiet quin censeatur iræ divinæ flagellum, nedum ut humani generis deliciæ haberi queat. Pro perpaucis militibus, hoc est, carnificibus, pro aliquot meretricibus, adulatoribus, aut tyrannis, quos muneribus donavit, aut benigniùs habuit; quot myriadas hominum, & familiarum fortunis omnibus evertit, crudeliter vexavit, atque è medio sustulit? Miseros omnes reddidit, qui sua contra ejus rapacitatem tueri paullò constantiùs ausi sunt; nec potuit *Aristoteles* meliùs maleficam illam indolem describere, quàm versu Homerico, quo utitur Achilles, similis vesaniæ exemplar; ad quod se se componebat Alexander, qui & ab illo ortum se gloriabatur:

Prognatos miseris nostræ sors objicit hastæ;

cùm orbos fecerit innumeros parentes, qui florentes ætate liberos, dum patriam pio & justo bello defenderent, amiserunt. Justum ejusmodi hominem nemo dixerit, qui omnia sua esse contendebat, séque natum ut omnibus imperaret, ceteris verò mortalibus solam gloriam obsequii relictam; quem denique optimè pinxeris, iisdem coloribus, quibus *Horatius* * pingi voluit Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura negat sibi nata, nihil non adrogat armis.

Hunc Spartanorum regulo, justitiæ observante, ex sententia Agesilai, quâ nihil verius, jure dixeris minorem; quamvis latissimè pateat ejus imperium. Hanc *Aristotelis* mentem fuisse omnino existimarim, obscuriùs licèt expressam, quòd sibi timeret à ferocissimi discipuli ira.

3. Utinam exstarent libri *Ciceronis*, de Republica! Sine dubio in iis summi viri gravissimum judicium de Alexandro legeremus; ut colligere est ex fragmento, quod ex tertio ejus Operis libro profert *Nonius Marcellus.* Est responsum Piratæ, ex quo intelligere potuit Alexander, quodnam discrimen inter se & ejusmodi homines esset; *nam cùm quæreretur ex eo*, inquit Cicero, *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone? Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.*

Vix

* *De Arte Poëtica*,

Vix dubito quin *Cicero*, suffragio suo, Piratæ responsum confirmaret; cùm hæc verba ex eodem libro proferat idem Grammaticus: *Est genus injustæ servitutis, cùm ii sunt alterius, qui sui possunt esse*; quæ verba ad populos liberos, ab Alexandro subactos, pertinent.

4. Sed clariùs loquentem *Senecam* atque insatiabilem hominis cupiditatem (nam cetera omitto vitia) damnantem audiamus. Cùm victor Orientis animos supra humana tolleret, Corinthii, aut Megarenses, per legatos, gratulati sunt, & civitate illum suâ donaverunt. Ridenti verò Alexandro hoc officii genus, unus ex legatis, *nulli*, inquit, *civitatem umquam dedimus alii, quàm tibi & Herculi.* Tum libens accepit delatum honorem, cogitavítque non qui sibi civitatem darent, sed cui dedissent; & homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberíque vestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens, ubi illa defecerant, ad socium honoris sui respexit à dantibus; tamquam cœlum, quod mente vanissimâ complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. *Quid enim*, subdit Seneca, * *illi simile habebat vesanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit, orbem terrarum transivit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum, marísque pacator? At hic à pueritia* LATRO,

* *De Beneficiis Lib. I. c. 13. ubi vide notas* M. Ant. Mureti.

GENTIUMQUE VASTATOR; *tam hostium pernicies, quàm amicorum; qui summum bonum duceret terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantùm, sed ignavissima quoque animalia timeri, ob virus malum.*

5. Cùm ea esset indoles Alexandri, is finis ejus bellorum; mirum est *Curtium* ita adloquentem milites eum inducere potuisse, ante Issicum prælium: * *illos terrarum orbis* LIBERATORES; quasi Macedones de cujusquam liberatione cogitassent! Verùm diu in illa imagine non hæret Alexander; illico contrarium, sed verum, subdit: *emensósque olim Herculis & Liberi Patris terminos, non Persis modò, sed etiam omnibus gentibus* IMPOSITUROS JUGUM. Nimirum, *liberatores orbis* eo animo bellum gerebant, ut *omnibus gentibus imponerent jugum.* Sed ut commemoratus Hercules, cui conferre volebat *Curtius* Macedonas, effecit ut *liberatores* eos vocaret: ita Veritas ab eo extorsit, ut in sequentibus eos describeret, quasi jugum omnibus gentibus imposituros. Declamatores qui partim ex vero, partim ex libera fictione, loquuntur, non semper sibi constant. Verùm ad *Senecam* redeamus.

6. Alibi, ne fortè temerè ab illo, loco adlato, castigatum Alexandrum quis putet, non minùs severè de eo judicat: § *Alexandro*, inquit, *quamquam in littore maris rubri steterat, plus deerat, quàm quà venerat. Illius*

* *Lib. IV. C. X. 5.* § *De Benef. Lib. VII. C. 2.*

lius ne ea quidem erant quæ tenebat, aut vicerat; cùm in Oceano Onesicritus, præfectus classis, præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis adparebat inopem esse, qui extra naturæ terminos arma proferret? Qui se in profundum, inexploratum & immensum, aviditate cæcâ, prorsus immitteret? Quid intersit quot eripuerit regna, quot dederit, quantùm terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantum cupit.

7. Epistolâ CXIX. æquè graviter in eum invehitur: *Numquam parum est*, inquit, *quod satis est; numquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos, pauper est Alexander Macedo. Quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est homini non est. Inventus est qui concupisceret aliquid, post omnia. Tanta est cæcitas mentium & tanta est initiorum suorum unicuique, cùm processit, oblivio! Ille modò ignobilis anguli, non sine controversia, dominus, de tanto fine terrarum, per suum rediturus orbem, tristis est.*

8. Ex hisce satis liquet, infinitam illam alienorum cupiditatem, quæ in Alexandro fuit, audaciam & artem quibus ea invadebat, conjunctas cum viribus nocendi, quibus abutebatur, fuisse vitia longè maxima, eóque exitialiora, quò pluribus nocebant. Attamen, si credimus Rhetoribus & Poëtis, heroïcæ virtutes fuerunt; quibus factum est ut Alexander pænè dignus visus sit, qui Deo-

rum ordinibus adſcriberetur. Hiſce vitiis, ſed velatis nominibus fortitudinis, ſcientiæque militaris, vitia alia ita penſari exiſtimant, vix ut ea illi exprobrari patiantur. Sic, proh ſtultitiam! vitia minora vitiis multò majoribus excuſatum eunt; perinde ac ſi quis furtum, cujus accuſaretur, homicidio excuſaret.

9. Non potuit ei *Seneca* cædem *Calliſthenis*, egregii Philoſophi, ignoſcere, atque hoc ſolum ſcelus, omnibus, quæ in Alexandro laudari potuerunt, gravius exiſtimavit. *Hoc eſt*, inquit, *Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit :* occidit Perſarum multa millia; *opponetur :* & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit :* occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat : *opponetur :* & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*, omnia Oceano tenus vicit, ipſum quoque tentavit novis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ, uſque ad Orientis terminos protulit; *Omnia licet antiqua exempla Regum, ducúmque tranſierit; ex his quæ fecit nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenis.*

10. Ad id exemplum ſi licet ratiocinari, (& quidni liceat?) quoties dicetur in eo fuiſſe * *vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter Reges modò excellens, ſed inter illos quoque, quorum hæc ſola virtus fuit*; objiciemus fuiſſe ſimul

* *Curtius Lib. X. Cap. V, 25.*

mul incredibilem alieni cupiditatem, cui ut ſatisfaceret, nihil fuit tam ſanctum inter homines quod pedibus non conculcaret, nullum periculum quod non adiret, nullus labor quem recuſaret; adeò ut fures, latrones, piratæ, ex deſperatione rerum ſuarum, ad ſceleratas illas artes converſi, nihil ſint præ illo. Quoties in illo laudabuntur *liberalitas ſæpe majora tribuentis, quàm à Diis petuntur; clementia in devictos; tot regna aut reddita, quibus eà demſerat bello, aut dono data; & mortis, cujus metus ceteros exanimat, perpetua contemtio*; dicemus liberalem fuiſſe ex rapto, & plerumque in indignos, ſpoliatáque ab eo oppida & regna, ut alienas facultates in adulatores aut carnifices profunderet; clementem fuiſſe in eos ſolos qui ſe ei ſervire paratos ſignificabant, cùm non minùs liberi nati eſſent ac Macedones; contemtum verò mortis ex vecordia manaſſe, cùm, ne quid aliud dicam, omnia poſſideret, propter quæ vitam amare debebat; denique, ſi quæ fuit in eo ſignificatiò virtutis, nullâ ratione eſſe æquiparandam cum latrocinandi libidine, quâ, quibuſcumque videbatur, inferebat bellum, niſi ſe ſe ei in ſervitutem darent Cùm mors communem hunc generis humani hoſtem rapuit, parabat, Oriente ſubacto, Occidentem, niſi ſibi ſponte parêret, incolarum ejus ſanguine inundare; qui tamen (plerique certè) vix illum de nomine norant, nec ubi locorum eſſet Macedonia ſciebant.

11. Sed non opus eſt verbis noſtris uti, ut oſtendamus res geſtas *Alexandri* memoriam

ejus inter homines infamare, potiùs quàm illuſtrare, ſi ſaperent, debuiſſe; audiamus * *Lucanum*, patrui egregiè veſtigia ſequutum, ejúſque verbis Caput hoc claudamus. Sic ille de ſepulcro Alexandri, quod Alexandriæ viſebatur:

Illic Pellæi proles veſana Philippi,
Felix PRÆDO *jacet, terrarum vindice fato*
Raptus. Sacratis, totum ſpargenda per orbem,
Membra viri poſuere adytis; Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam ſibi libertas umquam ſi redderet orbem,
Ludibrio ſervatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot poſſe ſub uno
Eſſe viro. Macetûm fines, latebráſque ſuorum
Deſeruit, victáſque patri deſpexit Athenas;
Pérque Aſiæ populos, fatis urgentibus, actus
HUMANA CUM STRAGE *ruit, gladiúmque per omnes*
Exegit gentes; ignotos miſcuit amnes,
Perſarum Euphraten, Indorum ſanguine Gangen.
Terrarum fatale malum, fulménque quod omnes
Percuteret pariter populos, & ſidus iniquum
Gentibus. Oceano claſſes inferre parabat,
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undæ,
Nec ſterilis Libye, nec Syrticus obſtitit Ammon.

Iſſet

* *Lib. X. verſ. 20. & ſeqq.*

Isset in occasus, mundi devexa sequutus,
Ambissétque polos, Nilúmque à fonte bibisset;
Occurrit suprema dies, naturáque solum
Hunc potuit finem vesano ponere Regi.

12. Jam nemo, opinor, hisce lectis, nos nimia exigere à *Curtio*, homine Ethnico, dicere poterit; cùm contendimus Alexandri latrocinia ab eo debuisse vituperari; si gravem Historicum, potiùs quàm declamatorem, egisset. Hoc unum hîc spectavimus; nam ad rem ipsam quod adtinet, eam subtiliùs tractare hîc adgressi non sumus. Obiter tamen adtigit *Curtius*, in oratione Scytharum, quæ legitur Lib. VII. C. VIII. & in qua hæc dicentes Scythæ inducuntur: *Tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium gentium, quas adisti, latro es.* Verùm non oportebat rem tantam obiter & dumtaxat in uno loco obliquè adtingi, sed & copiosiùs exponi, & frequentiùs, nec ab hostibus modò Alexandri, sed ab ipso etiam Historico, alienâ personâ minimè tecto, inculcari.

13. Hoc erat nostrum de *Curtio* judicium, quod qui non à contemtu elegantissimi Scriptoris, sed ab amore Virtutis & Veritatis, studióque juvandi Litteras & juvenes qui iis operam dant, profectum esse judicabit, æquum se & peritum judicem præstabit. Sanctè hoc adfirmare possumus, nec justam ullam rationem nobis hac in re fidei negandæ præbuisse confidimus. Attamen hoc judicium nobis fuit defendendum, ante

aliquot annos, quod Gallico sermone fecimus *Bibliothecæ Selectæ* Vol. III. quo Lectorem amandamus. Nonnihil etiam, hac de re, in Præfatione *Pedoni Albinovano* præfixa diximus. Hîc plura non addemus, ne optimæ causæ diffidere videamur.

CAPUT X.

Aliquot loca Q. Curtii tentata, aut emendata.

I. USUS sum primùm, in legendo *Curtio*, editione secunda *Joannis Freinshemii*, quæ prodiit Argentorati anno MDCLXX. Ea cùm habeatur emendatissima & libello variarum Lectionum, cùm ex Editionibus, tum ex Libris Manuscriptis collectarum ornata sit, instar omnium esse potest. Alias, nisi postéa, non inspexi, nec in iis quidquam quod magnopere esset *Freinshemianis* anteferendum inveni. Animadverti tamen virum diligentissimum, & laboris patientissimum non semel admisisse eas Lectiones in contextum orationis, quæ falsæ sunt, cùm veræ in aliis Editionibus legerentur; & Critico acumine, rariùs quàm par erat, aut etiam aliquando infeliciter usum. Quod non eò dico, ut laboribus ejus quidquam detraham, quibus persæpe & grato animo utor; sed certum est colligendo & conscribendæ Historiæ aptiorem fuisse, quàm conjiciendo aut dijudicando,

quæ

quæ dos eſt maxima Critici. Exempla nonnulla, hoc in Capite, proferemus, ex quibus res fiet manifeſta.

2. Cùm mater & uxor Darium lamentarentur, quaſi in acie cecidiſſet; miſit Alexander ad eas Leonnatum, qui indicaret Darium vivere. Ille, cum paucis armigeris, ad earum tabernaculum ſe confert, miſſúmque à Rege ſe nunciari jubet. At ii, qui in veſtibulo erant, ut armatos conſpexere, rati actum eſſe de dominis; in tabernaculum currunt, vociferantes adeſſe ſupremam horam, miſſóſque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere poſſent, nec admittere auderent; nullo reſponſo dato, tacitè opperiebantur victoris arbitrium. * *Leonnatus* verò, ait *Curtius*, *exſpectato diu, qui ſe intromitteret, poſteaquàm nemo PRODUCERE audebat; relictis in veſtibulo ſatellitibus, intrat in tabernaculum.* Ait ad hunc locum *Freinshemius*, in Bongarſiana, Lugdunenſi & Amſtelodamenſi editionibus legi *procedere*; *quod non diſplicet*, inquit, *ſed & Sebiſius ita legendum putabat.* De re clara, non erat dubiè loquendum; nam *producere* abſurdum eſt, hoc in loco; ſignificat enim, ubi de hominibus ſermo eſt, egredientes comitari. Hìc verò neminem egredi auſum ait *Curtius*, quod ſignificat vox *procedere*. Rem notiſſimam exemplis probare nihil adtinet, ſed locum *Rufini* proferam, in re planè ſimili; qui licèt non ſatis caſtigatè ubique loquatur, ta-

* *Lib. III. C. XII,* 10.

tamen paſſim oſtendit melioris ævi Scriptores à ſe tritos fuiſſe. Sic ille, in Recognitionibus *Clementis*, Lib. I. c. 12. *Cùm hoſpitium* (Barnabæ & Petri, quos quærebat Clemens) *reperiſſem, atque ante fores conſtitiſſem, ingerebam janitori quis eſſem atque unde adventarem; & ecce Barnabas* PROCEDENS ——— *adprehenſum me manu introducebat ad Petrum.* Cùm deeſſet Leonnato, qui hoc faceret, ſponte ſuâ ingreſſus eſt. Ita etiam ſentire poſtea vidi *Joan. Schefferum* in notis in *Curtium*, quæ proſtare cœperunt Amſtelodami, anno 1698. & *Matth. Raderum* ſic edidiſſe.

3. Non multò * pòſt, narratâ humanitate Alexandri erga matrem, uxorem & filias Darii: *ſed nondum*, inquit, *fortuna ſe animo ejus infuderat; itaque orientem eam moderatè & PRUDENTER tulit, ad ultimum magnitudinem ejus non cepit.* Lege PUDENTER, hac enim in re pudor eſt, potiùs quàm prudentia. Vox eſt *Ciceronis*, *Catulli*, *Horatii*, aliorum. Huc facit *Auſonii* præceptum Epiſt. VIII.

> *Fortunam* reverenter *habe, quicumque repente*
> *Dives ab exili progrediere loco.*

Ante nos, ita legendum viderat *Valens Acidalius.*

4. Lo-

* *Ibid.* §. 20.

4. Locus est in * *Curtio*, qui frustra Criticos exercitos habuit. Narrat supplicium sumtum de Præfecto Damasci, qui quasi parum munimentis oppidi fidens, pecuniam regiam, cum pretiosissimis rerum, efferri jusserat, fugam simulans; reverâ ut prædam Parmenioni offerret. Expositâ eâ fraude, direptionéque gazæ Persicæ, subdit *Curtius*: *Ceterùm Dii tantæ fortunæ proditorem*, SEPULTURÆ *celeriter debitâ pœnâ persequuti sunt*; *namque unus è consciis, credo, Regis vicem, etiam in illa sorte, reveritus interfecti proditoris caput ad Darium tulit. Matth. Raderus* & *Chr. Cellarius* omittunt *sepulturæ*, quod tamen habent MSS. Suspicatur *Freinshemius*, legendum *ulturi*, sed suæ conjecturæ non fidit. *Joan. Schefferus*, in notis postumis in *Q. Curtium*, legit *séque ulturi*, putátque vitium hoc natum ex eo quòd in libris antiquis esset scriptum *seq. ulturi*, per compendium, unde factum primùm *sepulturi*, deinde *sepulturæ*. At durum est verbum *ulturi* duplici significatu, in una eadémque phrasi sumi; nam alio sensu *se ulti* sunt Dii, alio *ulti sunt proditorem*, ut ipse animadvertit *Schefferus*. *Tan. Faber* † audacior multò, sed & acutior Criticus, legit *securum sceleris*. Sed hæc nimiùm abeunt à vetere scriptura. Legendum censeam *imposturæ*, nam hoc crimen scelerati hominis fuit, quod aliter *stellionatus* dici solet. *Ulpianus*, Digg. Lib. XLVII. Tit. XX. l. 3. docet *stellionatum* obji-

* *Lib. III. C. XII*, 17. † *Ep. Lib. I. E. II.*

objici posse his, *qui dolo quid fecerunt*, & locum habere cùm in omni dolo, qui peculiari nomine caret, tum *si quis* IMPOSTURAM *fecerit*, *vel collusionem in necem alterius*. Glossæ veteres: *Impostura*, *stellionatus*, ἡ ἐπίθεσις, ἡ χλεύη. Quamvis ea vox in antiquioribus non occurrat, inferiorem tamen esse Vespasiani ævo non existimo; cùm verbum *imponere*, fallendi significatu, non rarò in ejus & superioris ætatis Scriptoribus legatur; nec dubium sit, quin Jurisconsulti priscas multas voces Latinas soli nobis servarint.

5. Sic describuntur campi, in quibus commissum alterum cum Dario prælium: * *equitabilis & vasta planities*, *ne stirpes quidem & brevia virgulta operiunt solum*, *libérque prospectus oculorum*, *etiam quæ procul recessere*, *permittitur*. Nulla est constructio in his verbis, *etiam quæ procul recessere*. Legendum ergò, *quà procul recessere*, verbúmque hoc conjungendum cum nominativis *planicies* & *solum*, qui antecesserunt; aut legendum: *illorum etiam quæ procul recessere*. Conjectura *Fr. Modii*, legentis *permetitur*, in quam inclinat *Freinshemius*, absurda est. *Joannes* quidem *Schefferus* legit, *in quæ permittitur*; hoc est, permittitur prospectus in ea quæ procul recessere. Sed minore mutatione sanari locus potest, ut ostendimus.

6. Patron Græcorum dux, accusaturus Bessum & Nabarzanem, apud Darium, ut sibi fidem faciat, ait se nihil ab ullo sperare pos-

* *Lib. IV. C. IX*, 10.

posse, præterquàm à Dario; cùm Bactriani, alisque præmia ab aliis possent exspectare: * *Amisimus*, inquit, *Græciam*, *nulla Bactra sunt nobis*; *spes omnis in te*, *utinam & IN ceteris esset!* Delendum posterius IN, nam optat Patron ut ceteræ copiæ Darii nullam spem nisi in eo haberent, futuræ quippe fideliores. Sic quidem mavult *Freinshemius*, *fert tamen & vulgatum* in ceteris, *quamquam multò languidior inde sensus exit.* Imò verò nullus, qui seriei orationis conveniat, nam Latinè nemo dicat: *utinam in ceteris omnis spes in te esset!* IN delevit etiam, ut postea vidi, *Matth. Raderus.*

7. Cùm accusatus esset Philotas à Nicomacho, præsente Cratero, hic omnem lapidem movet, ut Alexandrum ad perdendum Philotam adducat, vetátque credere hunc veniâ mutari posse, tum addit: † *At ego*, *etiamsi ipse vel pœnitentiâ*, *vel beneficio tuo victus quiescere volet*, *patrem ejus Parmenionem tanti ducem exercitûs*, *& inveterata*, *apud milites tuos*, *auctoritate*, *haud multùm infra magnitudinis tuæ fastigium positum*, *scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi. Quædam beneficia odimus*, *meruisse mortem confiteri pudet. Superest ut malit videri injuriam accepisse*, *quàm vitam.* Quibus dictis, quid hinc Alexandro colligendum esset his verbis significat: *Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum.* Legendum SCITO, nam hîc *scio* locum habere non potest, ut in supe-

* Lib. V. C. XI, 6. † Lib. VI. C. VIII, 7.

perioribus. *Raderi* Editio habet *ſcias* in contextu, *ſcio* in margine, quæ eſt lectio MSS.

8. Hermolaus, cùm faſſus eſſet ſe in Alexandrum conſpiraſſe, mortémque propterea exſpectaret, ita orationem claudit: * *De cetero parce, quorum orbam ſenectutem ſuppliciis ne oneraveris.* Legendum *parentum*, non *parce quorum.* Aliæ conjecturæ duriores ſunt, & magis recedunt à ſcripturæ hujus veſtigiis, ut liquebit, ſi conſulatur Commentarius *Freinshemii*, vel adeantur Notæ *Joannis Schefferi*, ad hunc locum. *Raderus* habet *parce his, quorum.*

9. Hæc in *Curtio* emendanda nobis videbantur, quibus & alia nonnulla potuiſſemus addere; ſed, ſine auxilio MSS. Codicum, multa mutari poſſe non cenſemus. Itaque hîc judicio noſtro, de *Curtio*, finem imponemus; quod ſi per omnia non probaverint Critici, non mirabimur; nec ipſi, qui noſtris potiùs quàm alienis oculis credimus, ſolemus omnia illorum probare.

* *Lib. VIII. C. VII, 15.*

III. Sectionis III. Partis Artis Criticæ

FINIS.

